Heemkundige Kring

De Vierschaar vzw

Jaarboek 2011

Uitgegeven met de steun van:
De gemeente Wachtebeke

Het lidmaatschap van de Heemkundige Kring De Vierschaar vzw bedraagt € 12.
Eventuele verzendingskosten: € 2,50.
Losse verkoop van dit jaarboek: € 12.
Rekeningnummer: 068-2294367-53.

Het lidmaatschap geeft recht op drie tijdschriften en een jaarboek, gratis ontlening van boeken en heemkundige tijdschriften uit ons Documentatiecentrum en toegang tot ons praatcafé "Den Dhust". Deze lokalen bevinden zich in de oostelijke vleugel van het oude rusthuis De Mey (zijingang) in de Godshuisstraat 13 te Wachtebeke en zijn toegankelijk elke eerste zondag van de maand, tussen 10 en 13 uur.

Het werkgebied van de Heemkundige Kring De Vierschaar vzw omvat de gemeente Wachtebeke en de Gentse deelgemeente Sint-Kruis-Winkel.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd of op een andere wijze verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder de schriftelijke toestemming van de auteurs.

Ruildienst: Eddy Van Acker, Geraniumlaan 4, 9185 Wachtebeke

/2011/
© 2011 Heemkundige Kring De Vierschaar vzw

INHOUDSOPGAVE

1. Sint-Catharinaparochie - Wachtebeke
DE MATERIELE ZORGEN VAN ONZE PLAATSELIJKE PASTOORS VOOR GEBOUWEN EN ALLERLEI INSTELLINGEN TEN BEHOEVE VAN HUN PAROCHIANEN

zoals de notities aangeven gedurende ruim een eeuw (vanaf 1868 tot 1983)

Wies Creve
p. 5

HET LEVEN ZOALS HET WAS
De Hoogstraat en de Weide rond 1946-1956

Roger Creve
p.113

3 ACHIEL BRACKE
een dorpsfiguur om nooit te vergeten...

Wies Creve
p. 175

4. HAITI

Raymond De Caluwé
p. 197

1

Sint-Catharinaparochie - Wachtebeke

DE MATERIELE ZORGEN VAN ONZE PLAATSELIJKE PASTOORS VOOR GEBOUWEN EN ALLERLEI INSTELLINGEN TEN BEHOEVE VAN HUN PAROCHIANEN

zoals de notities aangeven gedurende ruim een eeuw

(vanaf 1868 tot 1983)

Wies Creve

INLEIDING

De meesten onder ons die - hetzij geregeld, hetzij nu en dan - de Sint-Catharinakerk van Wachtebeke bezoeken, gaan ervan uit dat die kerk binnenin en buiten er nu net eender uitziet zoals zij er altijd heeft gestaan. En dat geldt ook voor de pastorie bijvoorbeeld. Niets is minder waar.

Vooral de pastoors die elkaar hebben opgevolgd, de ene nadat zijn voorganger hier jarenlang de touwtjes in handen had gehad, de andere nadat die slechts luttele jaren het bestuur had waargenomen, hebben behalve de zorg voor het geestelijk welzijn van hun parochianen, nogal wat andere zwarigheden aan hun hoofd gehad.

Het is duidelijk dat er heel wat financiële middelen nodig geweest zijn om de normale werking van een parochie te garanderen. Wij weten al lang dat de mens niet leeft van brood alleen, maar hij kan het ook niet stellen met alleen maar spirituele overpeinzingen en filosofische beschouwingen. Bepaald de katholieke Kerk is daarvan eeuwenlang zeker goed bewust geweest. In onze streken, zoals trouwens in heel West-Europa, is de Kerk aan die nood tegemoet getreden bij het ontstaan van allerlei gemeenschappen. Er verrezen kerken, abdijen, kloosters, en later gebouwen voor allerhande diensten, zoals scholen, universiteiten, gasthuizen en hospitalen.

Hoewel deze voorzieningen meestal op hoofdplaatsen van een bestuurlijke omschrijving waren geconcentreerd, deinden ze stilaan verder uit naar kleinere woonkernen. Zo ontstonden de parochies, die zelf als kern altijd een parochiekerk kregen, of zelf bouwden. In vele parochies waren dat eerder bijna armtierige keten, die we ons nu nog moeilijk kunnen voorstellen. Een groot aantal van de kerken die we in onze omtrek zien, werden opgetrokken in de neogotische stijl, en dateren dus, wat Vlaanderen betreft, pas ten vroegste uit de tweede helft van de jaren achttienhonderd. Het waren die bouwsels die de aftandse gebouwen waarin tot dan de erediensten plaatsvonden moesten vervangen. Die "nabootsstijl" die we vooral aantreffen bij religieuze gebouwen, maar ook vaak te vinden is in andere min of meer "officiële" openbare instellingen werd op grote schaal gestimuleerd door baron Béthune (1821-1894). Aan hem danken we niet alleen het ontwerp en de uitvoering van het reusachtige complex van het Groot Begijnhof te Sint-Amandsberg (dat gefinancierd werd door de hertog van Arenberg), maar ook de oprichting van een beeldhouwerschool te Gent. Daar kwam rond 1870 een Duits beeldhouwer aan, Matthias Zens. Wij zullen hem hier later ook nog in Wachtebeke ontmoeten, want hij heeft de hele streek overspoeld, samen met zijn mede-

werkers, met een vloed van neogotische altaren, kruisen, communiebanken, preekstoelen en vooral heiligenbeelden. Die alom aanwezige neogotische stijl is later in de twintigste eeuw nogal verguisd geworden, en soms wel terecht.

Sommige kerkelijke gemeenschappen waren iets beter af en ontsnapten aan die rage van de neogotiek, dan toch wat het kerkgebouw zelf betrof. Wachtebeke was er een van. Samen met Moerbeke en met Sint-Kruis-Winkel hadden wij midden de 19e eeuw een kerk die er al enkele eeuwen stond. Alleen zag de kerk in Wachtebeke er in 1868 niet meer zo fraai uit, zoals verder nog zal blijken.

* * *

Alle gegevens over de materiële zorgen die de pastoors – samen, toen nog, met hun onderpastoors – moesten of wilden dragen, zijn opgetekend in de "Liber Memorialis" van de parochie, die pastoor Benjamin Walraet begon te schrijven in 1868, en die tot vandaag nog wordt bijgehouden, zij het nu niet meer met dezelfde middelen. Sedert het aantreden van pastoor Rijckaert (1983) is men blijkbaar gaan denken dat de publicaties in "Kerk en Leven" (het zogenaamde Parochieblad) aan de gelovige gemeenschap wel voldoende informatie verschaften over het reilen en zeilen van de plaatselijke activiteiten en initiatieven. Wellicht wordt nu ook nog wel veel bijgehouden via de moderne middelen als cd-rom en wat daar nog allemaal bij hoort.

Maar van 1868 tot 1971 vinden we alles terug, soms netjes gedetailleerd, soms alleen maar vaag aangegeven, in de "Liber Memorialis". En we zullen merken dat daarbij niet alleen het kerkgebouw (met inhoud) ter sprake komt, maar ook de pastorie, de kapellen, het klooster, de parochiezalen, de katholieke scholen, de vierschaar (die eigendom was geworden van het kerkbestuur in 1867), en in zoverre de kerk daarmee iets te maken had, ook het kerkhof.

Alle gegevens die hierna volgen zijn dus uit dit handgeschreven boek opgedolven. Alleen wanneer wij denken dat wij een bepaalde tekst letterlijk moeten overnemen, laten wij die cursief volgen tussen deze welbepaalde aanhalingstekens: «». Als het om een Latijnse tekst gaat (en tot het afscheid van pastoor Camerman in 1947 werd bijna alles in het Latijn geschreven), vermelden wij expliciet dat het om een vertaling gaat.

1) DE JAREN 1868 TOT 1872 PASTOOR WALRAET

In dat jaar werd Benjamin Walraet, die in Deftinge geboren werd in 1823, precies in het jaar toen zijn voorganger Georgius Dominicus Van Rossen hier al pastoor was benoemd (!), als diens opvolger in de Sint-Catharina-parochie te Wachtebeke aangesteld. Als wij nu lezen wat hij neerschrijft ontdekken wij een grove fout die wij hebben gemaakt bij onze publicatie in ons nummer 3/2009 van ons Heemkundig Tijdschrift "De Vierschaar". Ons refererende naar de lijst van de Wachtebeekse pastoors, namen we zomaar klakkeloos aan dat pastoor Van Rossen in datzelfde jaar 1868 overleden is. Neen, in dat jaar heeft hij ontslag genomen als pastoor en heeft hij zich teruggetrokken in het klooster, dat hij zelf had opgericht. Hij is daar gestorven op 9 januari 1872.

Hij is dus iets langer dan 45 (vijfenveertig!) jaren pastoor geweest, en daarmee de absolute recordhouder. Zijn opvolger Walraet vond hier dus wel al een embryo van wat later het klooster werd, en had als hoofd van de parochie ook alle zeggenschap over de vierschaar, gebouw waarvan de kerkfabriek in 1867 eigenares geworden was. Hij had twee onderpastoors om hem te helpen, en Jozef Coppens was koster. Die was dus de opvolger van koster Eyerman, die in de kerstweek van 1866 overleden was en de vierschaar aan de kerk had nagelaten.

De nieuwe parochieherder weet van aanpakken. Hij wordt hier benoemd op 24 september, en op dezelfde dag begint hij met zijn aantekeningen in het boek dat hij nu noodzakelijk acht.
Wat zijn rondblik over zijn nog onbekend actieterrein betreft, schijnt de nieuwe pastoor weinig enthousiast te zijn, te oordelen naar de tekst die hij neerpent en die we hier letterlijk laten volgen.

«LIBER MEMORIALIS ECCLESIAE DE WACHTEBEKE
inceptus die 24 7bris anno 1868 - B. Walraet, pastor.
Algemeene Staat der Kerk.
De kerk van Wachtebeke laat veel te verlangen over zoo voor onderhoud als voor herstelling. De meubelen, de ornamenten enz. eenige uitgenomen, zijn gemeen of versleten. De inkomsten der kerk zijn gering. (Men zie de rekeningen). Wat de kerk laat te verlangen mag ten last niet gelegd worden van den Eerw. Heer Pastor Van Rossen; die achtbare milddadige priester heeft, al wat hij vermogen heeft, ten beste gegeven voor het klooster van

Wachtebeke.
Algemeene Staat van het Pastoreelhuis.
Het pastoreelhuis behoort toe aan de gemeente. Door oudheid en gebrek van onderhoud is het in een allerslechtste staat. De oorzaak daarvan is de kwaadwilligeheid der liberale gemeente overheid. Er staat geen enkele goede fruitboom in geheel den hof van de pastorij.
Gesteltenis der Parochie in het algemeen.
(wat nu volgt staat er in het Latijn): Behalve dat er een tamelijk grote ongeletterdheid heerst, komt daarbij ook nog een hevig liberalisme dat de parochie ten zeerste verdeelt, en de geesten en zeden bederft.»

Men merkt het onmiddellijk: vleiend was pastoor Walraet niet, zomin over zijn parochianen als over het toenmalig gemeentebestuur. Van 1854 tot 1872 was de liberale dokter Karel Van Waes hier burgemeester. Bij wat wij schreven over de schenking van de vierschaar door koster Eyerman (ons tijdschrift nr. 3/2009) konden wij reeds opmaken dat de relaties tussen gemeentebestuur en kerkfabriek in die jaren wel niet al te glad verliepen. In 1872 heeft ene P. Van Bastelaere gedurende één jaar het burgemeesterschap waargenomen, en hij werd in 1872 opgevolgd door Desiré Jozef Fermont, die het 42 jaar, tot einde 1914, zou volhouden! Beiden behoorden tot de katholieke partij. Dat zullen we bij de aantekeningen van pastoor Walraet die hij na het wegvallen van Karel Van Waes in 1872 neerschreef wel duidelijk kunnen afleiden.

Enkele gegoede katholieke burgers hebben na een jaar herderschap ven Walraet, op 14 augustus 1869, toch een som van 700 (goud)franken bijeengebracht om de pastoor te verrassen met *«eene massief zilveren, gevrevene, teenemaal vergulde ciborie»*, die werd aangekocht bij A.J. De Cauter-Cardon te Gent.

* * *

Hoewel Benjamin Walraet goed doorhad dat hij vanwege het burgerlijk bestuur van de gemeente op niet veel steun moest rekenen, startte hij nauwelijks een jaar na zijn aankomst al met bescheiden pogingen om aan de volgens hem lamentabele toestanden te verhelpen. Op zijn verzoek kwam op 15 september een delegatie van de bisschoppelijke commissie voor geestelijke gebouwen te Wachtebeke aan, om in het bijzonder over de parochiekerk een algemeen verslag op te maken. De twee leden van de commissie waren de heren G.L. Debattice, directeur van het seminarie te Gent en jonkheer De Hemptinne, een Gents fabrikant. *«Volgens hun oordeel zou de kerk veel*

De ciborie uit 1869

herstellingen zoo voor onderhoud als voor bouwtrant vereischen. Het is hun ongegrond geschenen dat men met de drie klokken te samen niet durft luiden.» Was het met de funderingen van de kerk en met de pijlers die de toren moesten schragen dan werkelijk zo erg gesteld dat men door de trillingen bij het klokkenluiden een instorting vreesde? Het laat zich in elk geval aanzien dat de pastoor, in het vooruitzicht van een toekomstige bestuurswisseling, al de nodige informatie aan het verzamelen was.

En dat hij bepaalde vooraanstaanden van katholieke zijde zeker tot zijn bondgenoten kon rekenen, blijkt uit een overeenkomst die hij in 1871 bleek te hebben met de (toen nog) Fanfare "De Eendracht", hetzelfde muzikale genootschap van katholieken huize dat nu al lang "Koninklijke Harmonie" heet.

«Den 24 october, werd er aan den Heer Pastor Walraet ter hand gesteld het volgende stuk: "De ondergeteekende leden der komissie van het Fanfaren Muziek 'De Eendracht' te Wachtebeke, bekennen te gebruiken & beloven op eerste aanzoek weder te geven aan den Heer Pastor Walraet, of aan zijnen wettigen opvolger als Pastor van onze gemeente de volgende instrumenten: 1° Eenen cornet à pistons (Van Cauwelaert) - 2° Twee bugles tenor si b (idem) - 3° Eenen idem mi b soprano (id.) - 4° Een trombone à cylindre (id.) - 5° Een tuba si b (id.) - 6° Een trompette mi b (id.) - 7° Een bombardon mi b. Gedaan te Wachtebeke en zijnde herroepen alle andere besluiten & beslissingen ten dien aangaande op den 24 october 1871."
Geteekend "F. Plasschaert, V. Barbiaux, P. Van Bastelaere, J. Coppens, A. Dierick & D. Van Pottelberghe"
(Nu volgt in het Latijn:) *Gelijkvormig met het origineel dat in de archieven van de kerk neergelegd is.*
(En dan volgt een handtekening:) *B. Walraet pastor.»*

Waren al deze toch niet zo goedkope muziekinstrumenten dan eigendom van het kerkbestuur, of waren zij een gift van Walraet zelf, die ze toch in het patrimonium der kerk wilde bewaren, zelfs na zijn vertrek van hier? Dit is nog moeilijk uit te maken. Tekenend echter zijn de namen van de verantwoordelijken voor deze toen bij uitstek katholiek gezinde vereniging. Zowel dokter Frederik Plasschaert als Victot Barbiaux waren actieve leden van de Sint-Ambrosiusgilde, Van Pottelberghe behoorde tot het kruim van een notoire katholieke familie, Jozef Coppens was niet alleen koster maar kende als zodanig ook wel wat van muziek, en Van Bastelaere was niemand minder dan de burgemeester die het jaar nadien de liberaal Van Waes als burgemeester opvolgde. Alleen over A. Dierick weten we niets te vertellen.

2) DE JAREN 1873 tot 1890
PASTOOR BENJAMIN WALRAET

Nadat de katholieken in 1872 het bestuur van de gemeente hadden overgenomen, neemt de bedrijvigheid van de pastoor in grote mate toe. Maar pas in 1874 zal hij beginnen met een uitvoerige beschrijving van wat er in die voorgaande jaren vanaf zijn aanstelling is gebeurd.

In die tijden van diepgelovige parochianen, die werkelijk vasthielden aan alle gebruiken die in de loop der tijden in de rooms-katholieke kerk in zwang waren gekomen, achtte pastoor Walraet het echt nodig ietwat orde op zaken te stellen. Hij wilde zijn mensen aantonen dat in de plaatselijke kerk ook wel genoeg aanleiding bestond om godvruchtige verering aan de dag te leggen, niet alleen voor onze Heer Jezus Christus, maar ook voor zijn Heilige Moeder en al zijn andere heiligen. In 1873 geeft hij een omstandige opsomming van alle relikwieën die in de eigen parochiekerk kunnen vereerd worden, in de hoop op een aangepast gunstig antwoord van hierboven.

In 1871, schrijft hij, werden relieken van de Heilige Moeder Gods en van de heilige Franciscus Xaverius in de kerk ontvangen. Maar behalve die twee waren al sedert vele jaren in de Wachtebeekse kerk de relieken bewaard van het Heilig Kruis, van de heiligen Anna, Catharina, Hubertus, Rochus en Sebastiaan. Maar vele van die kostbare relieken waren niet langer meer op een decente wijze in hun respectievelijke kokertjes opgeslagen. Bovendien waren de echtheidsverklaringen van de relieken van de heilige Catharina niet meer te vinden, en de papieren van alle andere moesten wegens hun ouderdom nodig vervangen worden. Dus heeft de kerk een hele reeks relieken laten bijwerken of bijvoegen, die alle op aangepaste wijze in hun kokers werden geplaatst en voorzien van hun bewijzen van authenticiteit.

Namelijk, schrijft de pastoor... en nu volgt een ellenlange opsomming, die wij zo nauwkeurig als mogelijk weergeven.
Hout van het heilig Kruis van Onze Heer Jezus Christus, uit het graf van de Heilige Maagd Maria, uit de halsdoek van de heilige Jozef, uit het graf van Joannes de Doper, uit het gebeente van de ouders van Maria, uit het huis van Zacharias en Elisabeth, uit het gebeente van de heilige maagd en martelares Catharina, patrones van de parochie; en daarna volgt een onwaarschijnlijk lange lijst van heiligen, die een splinter van hun gebeente in Wachtebeke zouden hebben achtergelaten: Hubertus, Rochus, Sebastiaan, Arnulfus, Alberiek, Norbertus, Liborius, Eligius, Nicolaas, Albert, Macarius, Wido,

Franciscus Xaverius, Wivina, Amelberga, Landrada, Theresia, Walburga, Christina, Gertrudis, Hedwige, Mathilde, Genoveva, Cecilia, Agatha, Agnes, Dymphna, Dorothea, Margareta, Ida, Cornelius, Livinus, Blasius, Donatus, Stephanus, Laurens, Gerulfus, Franciscus van Sales, Amandus, Machutus, Nicolaas van Tolentijn, Bavo, Aloysius van Gonzaga, Antonius abt, Dominicus, Barbara, Apollonia, Coleta, Brigida en Brigitte. Als afsluiter word de asse van Franciscus van Assisi vermeld.

Wij kunnen ons amper voorstellen dat enige andere kerk in wijde omtrek op een dergelijke schat kan rekenen. Pastoor Walraet heeft wel zijn uiterste best gedaan. En als de gelovigen op de feestdagen van hun respectievelijke heiligen ter verering kwamen aanrukken, zullen de pastoor en zijn onderpastoors wel hun bezigheid gehad hebben!

Toch is het enigszins verwonderlijk dat de naam van Ambrosius hier niet voorkomt. Deze bisschop van Milaan is de patroonheilige van de imkers en van de Confrerie van de Heilige Ambrosius, die hier toch al in 1754 was opgericht en nu nog altijd een traditie in stand houdt, zij het in fel afgezwakte vorm. Tot sinds kort was het geplogenheid dat de leden van de confrérie zich na de mis op hun jaarlijks feest met een reliek lieten "zegenen". Men kan zich afvragen welke heilige de confrères onder het bestuur van pastoor Walraet verder in bescherming nam bij de afwikkeling van hun latere festiviteiten die dag...

* * *

In 1874 noteert pastoor Walraet eindelijk enkele zeer precieze gegevens over zijn verwezenlijkingen sedert zijn komst in 1868.

(Hij begint in het Latijn): *«(1869-1874) Ik achtte het nuttig, over de heropbouw van het nieuwe priesterhuis, toch maar te noteren wat zich het een na het andere heeft voorgedaan, opdat de waardering hiervoor bewaard zou blijven.*
(nu in het Nederlands): *De gemeente van Wachtebeke heeft het huis gebouwen. De Perre-Montigny, bouwkundige te Gent, heeft het plan gemaakt den 7 april 1869. De begrooting beliep tot fr. 22.242,15, de oude pastorij overtenemen aan de som van fr. 3.000. Het kerkbestuur heeft over het plan noch over deszelfs uitvoering niets te zien gehad. In het jaar 1872 werd de aanbesteding van het pastoreelhuis gedaan ten prijze van fr. 22.784,00. Leo Van de Calseyde van Wachtebeke was de ondernemer.*
Wat was er gebeurd van 1869 tot 1872? Men leze, zoo men wil, de beraad-

slagingen van de kerkfabriek van dien intusschentijd, namentlijk die van den 2 mei 1870 & van den 20 9ber 1871. Die met het politiek van Wachtebeke bekend is, zal weten dat daar en boven alles daar niet aangestipt is. Met de bijwerken kost de pastorij ongeveer 28.000,00 fr.»

We kunnen bij dit droge, enigszins nijdige intermezzo wel enkele bedenkingen maken. Het plan voor de nieuwe pastorie werd uitgetekend in april 1869. Op wiens verzoek? Hoewel er in de notities van 1868 duidelijk vermeld wordt dat de pastorie eigendom is van de gemeente, weten we nu al dat het toenmalig gemeentebestuur de kerkfabriek niet erg genegen was, om het eufemistisch uit te drukken. Maar op een of andere wijze moet de parochie de leden van de gemeenteraad toch enigszins onder druk gezet hebben. De notulen van de kerkfabriek van 1869 tot 1872 schijnen daarover wel expliciet te handelen. De pastoor verwijst naar het politieke klimaat in de gemeente, en hij voegt daarbij dat bij alles wat met een eventuele nieuwbouw betrof de kerkfabriek niet werd geraadpleegd en totaal niets in de pap te brokkelen had. De verhoudingen waren dus van 1869 tot 1872 zeer gewrongen geweest. Maar de aanbesteding gaat dan toch eindelijk door, en daarop ook de uitvoering... in 1872. Ja, precies in het jaar dat door het wegvallen van Karel Van Waes de katholieken nu het bestuur in de gemeente overnemen!

* * *

Er moet in die laatste vier jaren heel wat te doen geweest zijn, waarover de dorpsherder geen enkele aantekening maakt. Alles wat hier voorafgaat heeft hij pas in 1874 aan het papier toevertrouwd.

Na deze opmerkelijke lacune gaat hij er nu met des te meer ijver toe over, jaar na jaar, om alle mogelijke feiten en materiële verwezenlijkingen, veranderingen en giften op papier vast te leggen.

Op 24 mei 1875 wordt de kerk tegen brandgevaar *«enzovoort»* verzekerd voor een termijn van tien jaar bij de "Maatschappij der Vereenigde Eigenaars". De jaarpremie bedraagt 95,37 frank, en het hele gebouw wordt geschat op 144.007,57 fr.

Pastoor Walraet noteert nu, helemaal in het Nederlands: *«Veranderingen, herstellingen & kleine gebouwen ten westerkant van het kerkhof. In augusti & 7ber wordt het kerkhofhekken tegen de kerk geplaatst, piscijnen en huiskens worden voor het mansvolk nieuw gebouwen, de kerkhofmuur wordt*

ten gronde herbouwen & eene remise voor leeren & meubelen der kerk && wordt daar aangevoegd. Dit alles heeft de kerk gekost ongeveer 700 fr. (Voor memorie). In augusti worden de twee beste in goud geborduurde ornamenten vernieuwd en hersteld (met eene gifte van fr. 1431,55) door J.A. Leynen-Hougaerts, gebreveteerde goudborduurder te Peer (Limburg).»

Men mag hierbij niet vergeten dat het kerkhof, dat rond de kerk gelegen was en dat pas in 1955 werd weggeruimd, nog tot 1927 gewoon in gebruik was. Alle gebouwtjes werden dus opgetrokken aan de muur tegenover het kerkportaal. Was in die tijd al voldoende gezorgd voor de toiletfaciliteiten van de dames, wij zouden het moeten denken gezien de pastoor het hier uitsluitend over het "mansvolk" heeft. Enige twijfel rijst hierbij toch. Op te merken valt ook dat de herstelling in borduurwerk van twee gewaden precies dubbel zoveel kost als alle aanpassingen van de bouwwerkjes gekost hebben.

In maart van datzelfde jaar 1875 is de ons reeds bekende koster Jozef Coppens overleden. Tot 25 augustus 1877 is de *«kosterije»*.waargenomen door een neef, ook een Coppens. En op 25 augustus 1877 werd dan de zoon van Jozef, Aloys Coppens, als koster aangesteld. Vele ouderen onder ons hebben die nog gekend, want hij hield het vol tot 1943. Alleen al het feit dat pastoor Walraet een benoeming van 1877 inschreef onder het jaartal 1875, laat ons achter met de zekerheid dat hij al zijn notities pas met enige vertraging in het boek heeft achtergelaten.

* * *

In 1878 duiken de twee beelden op, het H. Hart van Jezus en het H. Hart van Maria, in weelderige kleuren aan de pilaren van onze kerk, die we nu nog altijd kennen. Er werd genoteerd:
«Twee eiken kunstig gesneden & prachtig geschilderde beelden van de HH. Harten van Jesus & Maria zijn aan de kerk van Wachtebeke geleverd door Mathias Zens, beeldhouwer van Keulen, wonende te Gent. Zij hebben gekost fr. 1236,82 & zijn betaald met giften.»
Weerom kunnen we hier opmerken: kunst werd wel heel duur betaald tegenover de handenarbeid die metsers en timmerlui moesten verrichten. Anderzijds: de parochianen (sommigen dan toch) waren wel heel vrijgevig.

Mathias Zens was eigenlijk niet in Keulen geboren, maar wel in Schwarzenborn/Eifel, op 21 maart 1839. Nadat hij in zijn geboortedorp enkele werken had nagelaten, kreeg hij een beurs om de beeldhouwerschool van Gent te volgen, waarvan hoger reeds sprake. In de jaren 1870 heeft hij onder andere

de binneninrichting van de Sint-Annakerk te Gent aangepakt. Doordat hij mettertijd meer dan 100 medewerkers in zijn atelier had, kon hij – oneerbiedig uitgedrukt – aan de lopende band allerlei kunstartefacten tegen redelijk geachte prijzen kwijt aan een reeks van kerken in Vlaanderen: Lembeke, Laarne, Bevere, Appels, Vlassenbroek, Gent natuurlijk en... Wachtebeke. We zullen hem hier nog vaker zien. Zens werd, als Duitser, in 1918 uit België verbannen, maar mocht later terugkeren. Hij is overleden te Gent op 3 oktober 1921. Hij werd begraven op het kerkhof van Gent-Mariakerke, waar zijn grafsteen nog altijd te zien is.

* * *

In 1879 kreeg de pastoor opnieuw af te rekenen met wat voor hem de baarlijke duivel was. In die jaren woedde inderdaad de zogenaamde schoolstrijd. Voor de katholieken waren het natuurlijk weer de "goddeloze" liberale "franc-maçons" die de boter gegeten hadden. Dat blijkt voldoende uit het volgende letterlijk in het Nederlands gesteld citaat uit de Liber Memorialis:

«De liberale schoolwet van ongeluk & oorlog heeft te Wachtebeke te wege gebracht:
1° eene vermeerdering van een schoolgebouw in het klooster aldaar;
2° eene school gebouwd door de treffelijke familie Marquenie (Pastor te Zele, Leo, & Rosalia Marquenie) in Ramondshoek;
3° eene school in den Meulenhoeck;
4° eene idem in den wijk Langeleede.»

Die scholen, die men later aangenomen scholen is gaan noemen, en waarvan er nu nog slechts één enkele overblijft (Langelede), zijn in het geheugen van velen onder ons nog altijd de tegenhangers geweest van de twee gemeentescholen (Walderdonk en Overslag). Hoewel wij er onmiddellijk moeten aan toevoegen dat de plaatselijke geestelijkheid ook in die laatste scholen tot ze helemaal afgestoten werden een dikke vinger in de pap had. Dat is makkelijk te verklaren door het feit dat precies vanaf 1872 de katholieken hier de meerderheid in de gemeenteraad hadden overgenomen. De geest van de leerkrachten was totaal christelijk georiënteerd: daarvoor werd bij benoemingen wel angstvallig gezorgd. Alle oud-leerlingen die die jaren hebben meegemaakt zullen dat nog beamen.

De "treffelijke" familie Marquenie van Ramonshoek moet hier wel een verrassend grote invloed gehad hebben in die jaren. Met "treffelijk", een zeer verspreid woord in het oudere Nederlands, wordt hier niet bedoeld dat het

ermee door kon, maar wel "vooraanstaand", "voornaam". In de buitengevel van de hoofdkerk te Zele treffen we nu nog een arduinen gedenksteen aan, waarop de naam van pastoor Leo Marquenie gebeiteld staat. En zijn zuster Rosalia fungeerde in 1882 als meter over de niet minder dan 425 vormelingen die door de hulpbisschop van Gent hier in de parochiekerk gezalfd werden. Aan haar zijde fungeerde als peter dokter Frederik Plasschaert, die we hierboven ook als eens hebben ontmoet.

* * *

In 1885 noteert de pastoor dat de kerk opnieuw werd verzekerd voor een termijn van tien jaren bij dezelfde maatschappij. Merkwaardig genoeg wordt de waarde van de kerk nu ongeveer 7.000 (goud)franken minder hoog ingeschat dan tien jaar daarvoor. De jaarpremie bedraagt dan ook maar 74,45 frank meer.

In **1886** wordt de reliekenschat van de Sint-Catharinakerk met bijna spectaculaire aanwinsten verrijkt:
Een fragment uit het woonhuis van de Moeder Gods Maria nota bene, en uit het graf van haar echtgenoot Jozef, de stiefvader van Jezus. Daarbij komt nog lijnwaad dat afkomstig is van de heilige Benedictus Josephus Labre, en splinters afkomstig uit de gebeenten van de heilige apostel Petrus, van de heilige Joannes Nepomucenus, van Vincentius a Paulo, van Elisabeth van Hongarije, van Margarita Alacoque, en nog een tweede reliek van Vincentius a Paulo. En eindelijk is er nu ook een reliek van de heilige aartsbisschop Ambrosius, belijder en kerkleraar. Die ontbrak wel opvallend in de voorgaande lijst.

Op de lijst komt ook een zalige Simon Stock voor, die wij op geen enkele heiligenkalender kunnen repereren. Maar via Google is er wel een "heilige" Simon Stock te vinden, die in het Engelse Kent zou geboren zijn rond 1165, en zou overleden zijn in het Karmelietenklooster van Bordeaux op 16 mei 1265. Hij schijnt verscheidene huizen van deze kloosterorde te hebben gesticht, vooral in universiteitssteden: Cambridge, Oxford, Parijs en Bologna. Hij zou ook de man zijn die het nu nog weinig bekende scapulier heeft gelanceerd. Tot na de Tweede Wereldoorlog droegen kinderen en devoten een "scapulier", dat hen tegen alle onheil moest beschermen. Oorspronkelijk was dat een afbeelding die, gevat in een lapje stof, via een lint op rug en borst gedragen werd. Later werd deze dracht vervangen door een metalen medaille, waarop een of andere heilige was afgebeeld. Het is waarschijnlijk omdat deze scapulieren in die tijd zo immens populair en algemeen waren,

dat de pastoor het nuttig achtte deze reliek in de verzameling op te nemen.

De pastoor stipt daarbij in het Latijn aan dat al deze relieken voorzien zijn van de geschreven bewijzen van authenticiteit.

* * *

Een jaar later noteert Benjamin Walraet letterlijk, nin het Nederlands:
«1887: Beelden gemaakt door den heer Mathias Zens te Gent:
1° Van de H. Catharina met gepolychromeerde piedestal ten prijze van fr. 600,00

2° Van Christus in hout met kruis, geplaatst in de kerk voorkant van den toren 235,00
3° Van Christus in steen met houten kruis op het kerkhof ten zuidenkant fr. 130,00
4° Van den H. Rochus 400,00.
De beelden die in de kerk geplaatst werden kunnen we nu nog altijd daar zien. Over de kunstwaarde ervan kunnen de meningen wel grondig verschillen.

Eén maand voor zijn dood maakt pastoor Walraet nog altijd aantekeningen in wat in het Latijn een register genoemd wordt: de Liber Memorialis, en overlijdt in zijn parochie Wachtebeke op 10 september 1890.

Op 13 september werd hij dan onder grote toeloop van een rouwende bevolking begraven. Hij heeft dan ook ijverig en veel gewerkt voor het zielenheil van zijn parochianen; behoeftigen en armen heeft hij op milde wijze ondersteund, staat daarbij in het Latijn vermeld, alles neergeschreven door Livinus De Groote, deken van het dekenaat Lochristi.

3) DE JAREN 1890 TOT 1901 PASTOOR DHONT

Op 4 december 1890 wordt Bruno Dhont, afkomstig uit Nokere, die 17 jaar pastoor geweest was in Sint-Lievens-Houtem, tot pastoor te Wachtebeke benoemd. Op 18 december wordt hij door deken De Groote van Lochristi plechtig geïnstalleerd.

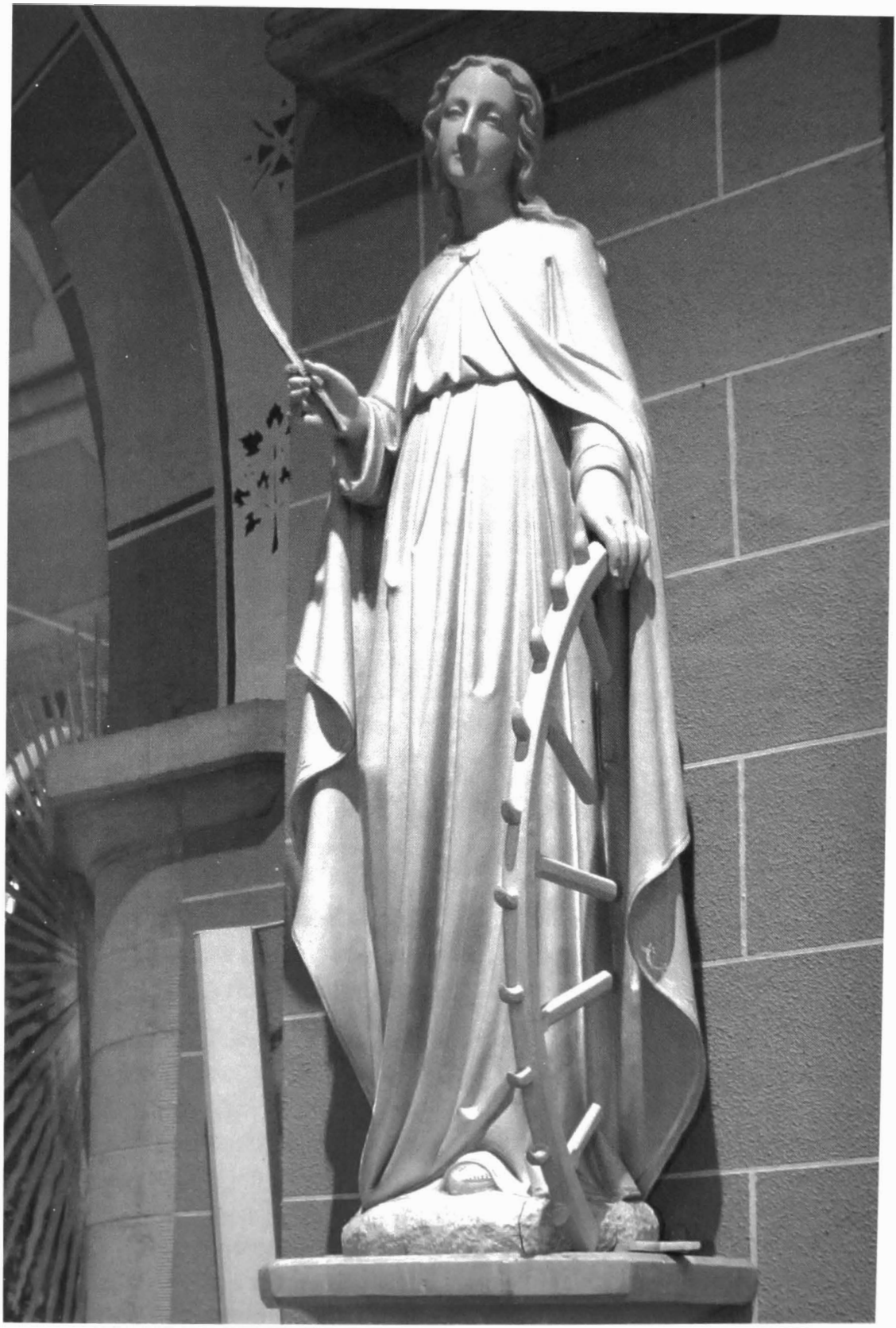

Het "gepolychromeerd" beeld van de H. Catharina uit 1887, later in 1957 in crèmekleur overschilderd. Pastoor Perquy had zoals bekend een hekel aan een overdaad van kleuren.

Maar in het voorjaar van 1891 ontvangt hij reeds een brief van Antonius Stillemans, nieuwe bisschop van Gent, die voor de gelovigen moet afgelezen worden in de hoogmis, zowel in de kerk van Wachtebeke als in die van Overslag, en die een langdurige betwisting tussen beide parochies beslecht. Pastoor Dhont raakt een deeltje van zijn parochie kwijt aan zijn collega van Overslag. Grosso modo gaat het over het stuk dat benoorden het Kruisstraatje loopt, en waarvan de inwoners zoals nu blijkt, bij dopen, huwelijken en begrafenissen, tot dan toe de verre tocht naar het centrum van Wachtebeke moesten ondernemen. Dit zal in het voordeel van de gelovigen zijn, betoogt de bisschop. Hij somt daarbij niet minder dan 36 kadastrale nummers op van percelen die nu tot de parochie Overslag zullen behoren.

Voor de nieuwe pastoor bij zijn aantreden gewoon een financiële strop, hoewel wij de omvang daarvan toch wel niet te hoog moeten inschatten.

Pas in 1892 schrijft de pastoor een paar meldenswaardige feiten in. Hij heeft een zilveren ciborie laten herstellen en oppoetsen, en twee kelken werden ook *«gekuist en verguld.»*

De ijzeren hekken, die we mensenheugenis lang voor de pastorie hebben gekend, zijn ook pas in dat jaar opgericht. *«In de maand april is eindelijk na jaren en jaren wachtens is geplaats geweest de grille aan de pastorij door d'heer Leo Van de Calseyde, onderenemer tot Wachtebeke, ten prijze van 1400 fr.»*

Nog maar eens vier jaar later, in 1896, vindt de pastoor het nodig een van zijn opvallend laconieke notities in te schrijven: op 1 oktober, meldt hij, is de nieuwe katholieke meisjesschool in de Molenhoek (nu is in dat gebouw al jàren het jeugdclubhuis aan de slag) in gebruik genomen. Na een plechtige mis, die bij de heropening der scholen een jaarlijkse traditie was, werd *«stoetsgewijze»* van de kerk naar de school getrokken.

Het jaar nadien schrijft de pastoor letterlijk: *«1897. Daar is veel lijnwaad aangekocht en vijf casuvels. Een wit in moiré, een in goud en een derde in wit moiré, een zwarte in fluweel en een in paars in damast. Gedurende deze jaar zijn de schaliën van den toren, geheel het dak der kerk vernieuwd en gelegd. De gevel van de kapel van de H. Catharina is hersteld en een donderscherm is op den toren geplaatst geweest.»*

We kunnen even terugdenken aan de opmerkingen die zijn voorganger maakte bij zijn aankomst in de parochie. Hij was weinig enthousiast zowel

over de toestand van het gebouw als over de aankleding. Naast het aanschaffen van nieuwe liturgische gewaden, wat ons minder interesseert, noteert hij in één adem het vervangen van de leischalies op de toren en het vernieuwen van het hele dak. Er werd bovendien een kapelgevel hersteld. Dat moet de kapel van de doopvont geweest zijn, gezien wij daar het beeld van de heilige Catharina terugvinden. Maar ook hier vinden we de terughoudendheid van pastoor Dhont terug bij het te boek stellen van nochtans belangrijke gegevens. De uitgevoerde werken moeten toch heel wat gekost hebben: ze zijn toch niet van de minste! Maar toch vinden we nergens terug aan wie de werken werden toevertrouwd, hoeveel ze hebben gekost en waar het nodige geld vandaan kwam.

Het *«donderscherm»* op de toren, dat uit voorzorg tegen blikseminslagen tegelijkertijd geplaatst werd, is dezer dagen bijna een curiosum geworden. Ouderen onder ons zullen zich nog herinneren dat in de eerste helft van de twintigste eeuw nogal wat huizen, en dan vooral woningen die met een verdieping boven de lagere rijhuizen uitstaken, door de eigenaars van een "bliksemafleider" voorzien werden. Waarom die nu bijna overal verdwenen zijn, weet ik niet. En ik weet nog minder of ze ooit nut hebben gehad en of ze misschien nu door een modernere elektriciteitsuitrusting bij nieuwe gebouwen overbodig geworden zijn.

* * *

Bij een korte aantekening uit 1898 kunnen we ons opnieuw iets afvragen over de band die de parochie had met de muziekmaatschappij "De Eendracht". We zagen al bij pastoor Walraet dat die een omstandige omschrijving gaf van muziekinstrumenten waarover hij blijkbaar enige zeggenschap had. Zijn opvolger noteert letterlijk het volgende:
«26 Juni plechtige inhulding [sic!] en wijding van het prachtig vaandel der katholieke fanfarenmaatschappij De Eendracht door Eerw. Heer Deken van Lokeren Livinus De Groote. Groote festival ter dier gelegenheid maar zeer slegt weder.»

We kunnen natuurlijk ook wel aannemen dat de katholieke maatschappijen het vanzelfsprekend vonden hun vlaggen steeds door de kerk te laten wijden. Niet noodzakelijk daarvoor was dat de parochie ook materiële inbreng in de vereniging had. Bijkomende opmerking over het weer: ook bij het einde van de 19e eeuw kon het rond Wachtebeke-kermis al bar slecht weer zijn!

* * *

Voor 1899 wordt alleen gememoreerd dat onderpastoor De Feyter schielijk overleden is. Maar... bij zijn begrafenis heeft zijn familie aan de kerk een purperen kazuifel geschonken! Aan de lange achterzijgevel van de kerk is nu nog altijd een gedenksteentje voor onderpastoor De Feyter te zien.

In dit jaar is het al te merken geweest aan het handschrift van pastoor Dhont dat hij zowel fysiek als mentaal verzwakt is. Dit valt nog meer op wanneer hij in het **jaar 1900** zelfs zijn eigen notities niet meer helemaal afwerkt. Zo schrijft hij nog:

«Den 19 maart is het schoon prachtig beeld van den H. Joseph verveerdigd door den beeldhouwer Matthias Seyns, en geschonken door de giften der parochianen, stoetsgewijze plegtiglijk ingehaald geweest uit het klooster. [Nu volgt, in het klein, maar prachtig en regelmatig handschrift van Leopold De Westelinck, die hier al sinds 1892 onderpastoor was, en die we onmiddellijk hierna opnieuw zullen zien:] *Het beeld met voetstuk heeft gekost 590 fr.»*

De pastoor heeft zelfs niet de moeite genomen om even na te gaan hoe de naam van de toch wel bekende beeldhouwer Zens werd gespeld. Hij verbastert hem eenvoudig tot "Seyns". De naam werd waarschijnlijk meestal op die wijze uitgesproken.

Voor het jaar 1901 moeten we het stellen met de volgende inlassing door onderpastoor De Westelinck, die hij waarschijnlijk maar neerschreef nà het overlijden van pastoor Dhont op13 september 1901.

«Gedurende den zomer van het jaar 1901 zijn er, door de zorgen van den Eerw. Heer Dhont, pastoor dezer parochie, en met de welwillende medewerking van eenige milddadige parochianen, aan het uitwendige der kerk groote herstellings- en versieringswerken gedaan geworden. De gansche noordzijde werd van witsel ontdaan, afgekapt en hervoegd; al de steunmuren (contreforts) heropgebouwd en van nieuwe dekstenen voorzien, eene plint in witten hardsteen op de gansche lengte geplaatst en een nieuwe venster in de kapel der H. Catharine (doopvont) gestoken. Het plan werd opgemaakt en uitgevoerd door den heer Frans Van Wassenhove, bouwkundige te Eecloo. Het gansche werk, dat [er is geen getal ingevuld!] *frank kostte, was juist voltrokken bij het afsterven van den Eerw. Heer Pastoor.»*

We moeten toegeven dat pastoor Dhont, hoewel zijn krachten zienderogen afnamen, in de laatste jaren van zijn herderschap zonder enige twijfel gestaag heeft doorgewerkt om "zijn" kerk opnieuw een stijlvol uitzicht te

Beeld van de H. Jozef met Jezuskind
Ook dit beeld was oorspronkelijk gepolychromeerd
maar op initiatief van pastoor Perquy in 1957 overschilderd.

schenken. Nadat de toren en het hele dak vroeger al werden aangepakt, werd nu de zijde die naar de dorpstraat gericht was helemaal onder handen genomen. We kunnen ons nu nog nauwelijks voorstellen dat de buitenmuren van de kerk helemaal in het wit stonden. Vooral in de 18e eeuw behoorde het tot de grote mode gevels in het wit te bepleisteren. Niet alleen openbare gebouwen, zoals de vierschaar bijvoorbeeld, maar ook vele statige burgerhuizen werden in die tijd "gekaleid", zoals dat procédé toen werd genoemd. Nu blijven maar weinig oudere bouwsels over die nog op die wijze opgesierd werden. Men moet dit niet betreuren, want de soms sinds lang weggeborgen bakstenen zien er met strakke witte voegen heel wat beter uit!

4) TWEE KORTE "AMBTSTERMIJNEN" 1901-1905: PASTOOR CORNAND 1905-1907: PASTOOR VAN WESEMAEL

Op 14 oktober 1901 werd Julianus Albertus Cornand, baccalaureus in de theologie, door bisschop Stillemans als pastoor van de Sint-Catharinaparochie te Wachtebeke benoemd.

Van pastoor Cornand, die godgeleerdheid had gestudeerd, kon men het verwachten. Alles wat hij gedurende een korte periode van amper vier jaar heeft genoteerd, en dat is heel wat, schreef hij neer in het Latijn. Behalve een paar woorden waarvoor hij zonder gezichtsverlies geen Latijns woord kon bedenken, zoals bijvoorbeeld *«Varkensverzekering»* of *«Oud-Soldatenbond»*. Ook de teksten die hij liet verschijnen op gedachtenisprentjes, uitgegeven ter gelegenheid van de "missiepreken" die door vreemde paters gegeven werden, en bedoeld waren om de parochianen tot gelovige deelname aan alle voorschriften van de Kerk aan te zetten, werden vanzelfsprekend in het Nederlands weergegeven. Wat betekent dat de teksten van pastoor Cornand, die wij hier in cursief zouden afdrukken, eigenlijk maar zo getrouw als mogelijk vertalingen zijn.

Op 31 januari 1902 werd onderpastoor De Westelinck naar de hoofdkerk van Lokeren, Sint-Laurentius, overgeplaatst. Het was trouwens een bijna vaste gewoonte dat een onderpastoor die onder vorige pastoors dienst hadden gedaan, bij de aankomst van een nieuwe dorpsherder vervangen werd. Voor De Westelinck was dit wel een aanzienlijke promotie, gezien het ambt in Lokeren aanzienlijk hoger werd aangeslagen dan dat in Wachtebeke. Uit zijn titel van baccalaureus in de studie van de Heilige Schrift én uit zijn schrijfstijl die

wij reeds bij het overlijden van pastoor Dhont konden beoordelen, blijkt dat hij wel niet de eerste de beste moet geweest zijn. Vermeldenswaardig blijft hierbij dat hij werd opgevolgd door Charles Camerman, wiens priestercarrière hier in Wachtebeke al ettelijke malen beschreven werd.

* * *

Op 20 april 1902 wordt in de kerk een nieuw beeld ingehuldigd, dat van de Heilige Familie. En het is weerom het atelier van Mathias Zens dat voor het verwezenlijken ervan instaat. Hijzelf heeft persoonlijk het beeld van Sint-Jozef gemaakt, uit een materie die hij daarvoor voor de eerste keer wou gebruiken, «terracotta». Het beeld, dat wij nog altijd kennen, kostte 570 frank. De hele som werd door een collecte bij de parochianen bijeengebracht.

In de maand mei 1902 volgt er al een tweede collecte! De houten ornamenten en versieringen die in de Mariamaand mei moesten dienen om de bloemen bij het Mariabeeld te schikken, waren door langdurig gebruik helemaal versleten. Met de opbrengst van de omhaling, opnieuw toch 520 frank, kon men in Sint-Denijs-Boekel een Maria-altaar, dat amper dertig jaar oud was, aankopen; daarbij nog zeven trappen voor het altaar en nieuwe zijdelingse ornamenten waarop bloemen konden geplaatst worden. Op die plaats, die wij nu kennen als het zijaltaar in de linkse zijbeuk (de beuk aan de kant van de doopvont) kunnen nu ook missen gecelebreerd worden, schrijft de pastoor triomfantelijk in het boek.

* * *

In diezelfde maand mei 1902 wordt een "patronaat" gesticht, zowel voor de jongens als voor de meisjes. Onder het waakzaam oog van beide onderpastoors nemen zonen en dochters uit zeer eerbare plaatselijke families vrijwillig de leiding ervan waar. Voor de jongens gebeurt dat in de gemeenteschool van Walderdonk, voor de meisjes in de aangenomen school van Molenhoek.

Tezelfdertijd worden in deze scholen zondagscholen opgericht, respectievelijk voor jongens en voor meisjes. Die worden dan wel zodanig aangepast dat ze beantwoorden aan de normen die de regering oplegt om wettelijk aanvaard te worden. Tot dan werden op zondag alleen maar catecheselessen gegeven. Hoewel die ook zullen blijven, wordt nu ook meer uitgebreide leerstof opgenomen. Op 12 oktober 1902 worden die twee zondagscholen dan inderdaad door de regering erkend.

Beeld van de H. Familie (1902)

Het in 1902 aangekochte Maria-altaar.
Hoewel beweerd wordt dat het uit de tweede helft van de 18e eeuw zou stammen, meldt men hier dat het amper 30 jaar oud was!

Ietwat later werd het patronaat voor de jongens overgebracht naar een lokaal *«dat genoemd wordt "Muziekzaal" in de weg die "Kerkestraatje" genoemd wordt»*. In de jaren die daarop volgden door iedereen gekend als Bracke's Zaal.

* * *

Op 5 november 1902, schrijft pastoor Cornand, heeft de bisschop ons toestemming gegeven om twee toch wel zeer kleine zilveren kandelaars te verkopen. Die werden volgens hem ongeveer vijftig jaar geleden bij testament van onderpastoor Ysebaert aan de kerk van Wachtebeke toegewezen. Johannes Ysebaert is hier als onderpastoor benoemd geweest in 1803. Na het overlijden van pastoor Coen in 1807 werd hij tot de komst van pastoor Van Doorne als "deservitor" (voorlopig waarnemend pastoor) aangesteld. Eén maand na het aantreden van de reeds genoemde "recordhouder-pastoor" Van Rossen, in 1823, is hij van hier naar elders getransfereerd. Met die kleine kandelaars kon de kerk eigenlijk niets aanvangen, vindt pastoor Cornand. Hij kan ze verkopen voor 120 frank en daarmee heeft hij drie koperen altaarplaten, die echt bezienswaardig waren door hun ouderdom èn door hun vakkunstwerk, laten restaureren en vergulden.

Pastoor Cornand blijft echt niet bij de pakken zitten. Hij noteert in 1903: (de tekst die nu volgt staat er helemaal in het Latijn) *«Nieuwe aankopen en werkzaamheden. Met het geld dat we bij bijna alle parochianen hebben opgehaald, of door sommigen zelf werd bijgebracht, hebben wij einde 1902 en begin 1903, het volgende aangekocht of laten maken:*
1° Een nieuwe kleine monstrans, gemaakt bij Bourdon uit Gent, die 350 frank kostte.
2° Door de zorgen van Mathias Zens uit Gent, zijn alle heiligenbeelden opnieuw in de kleuren gestoken voor 69,75 fr., en bijzonder deze van het Heilig Hart van Jezus en het Heilig Hart van Maria, die samen 84 fr. hebben gekost.
3° Door dezelfde kunstenaar zijn voor de prijs van 195 frank drie nieuwe voetsteunen gemaakt voor de beelden van de Maagd Maria, van de Heilige Jozef en van de Heilige Catharina, en twee gelijkaardige voor het Heilig Hart van Jezus en het Heilig Hart van Maria, ter vervanging van de twee oude.
4° Een nabootsing van het Heilig Graf en ook een nieuwe bekleding voor het kruis met de Gekruisigde dat reeds bestond, alles in wat nu "Terracotta" wordt genoemd, werd ook door Mathias Zens geleverd voor de prijs van 1095 frank. Hierover volgt direct nog meer als punt 5.»

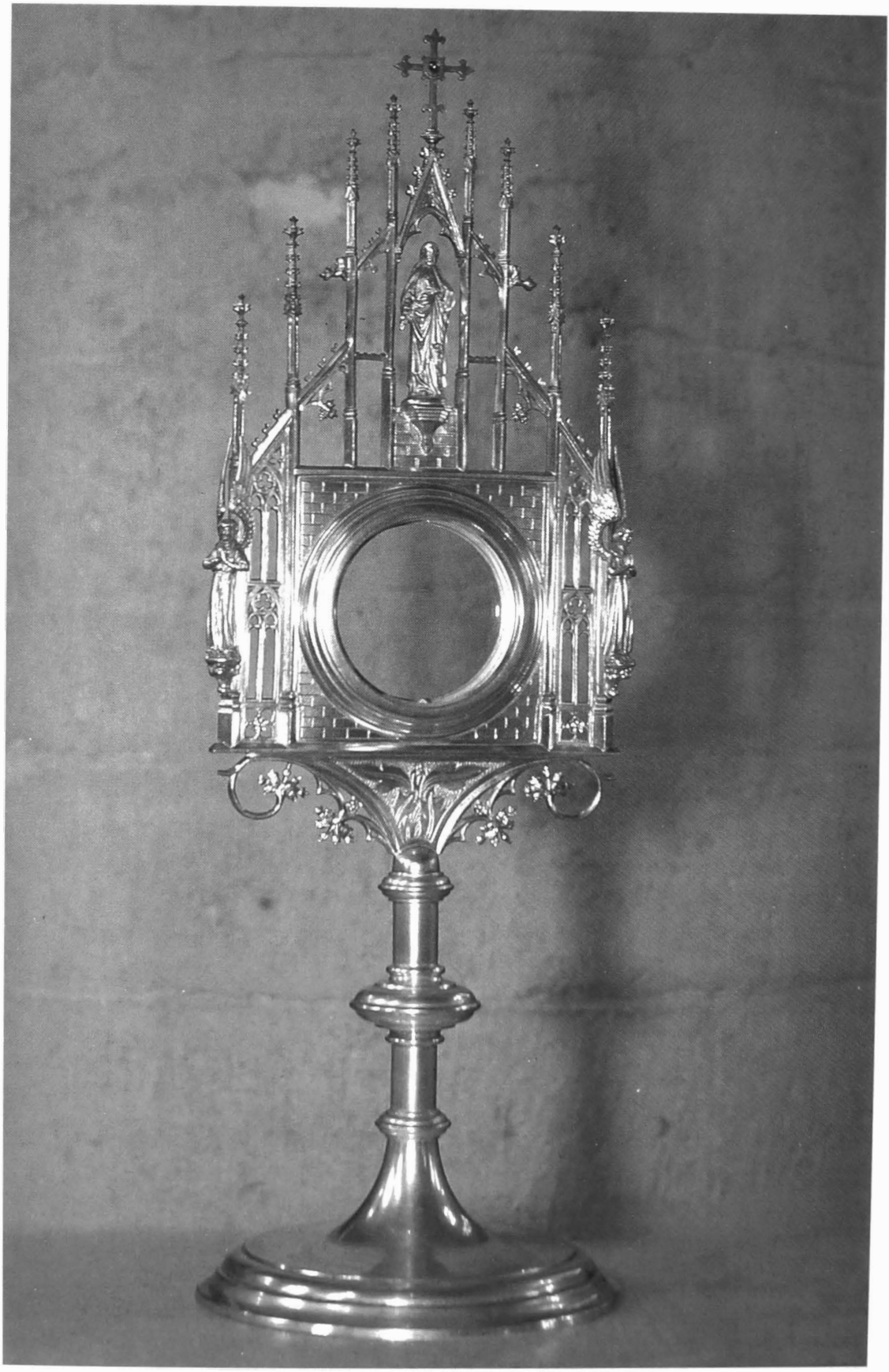

De monstrans waarvan hier sprake.

«Het Heilig Graf dat werd opgericht als grafmonument ter zalige gedachtenis aan Eerwaarde Heer D'Hont, die van 1890 tot 1901 deze parochie heeft bestuurd, werd op 1 februari 1903 plechtig ingehuldigd en met toelating van de bisschop ingezegend.» .....

Dit grafmonument kunnen we nog altijd bekijken aan de buitenzijde van de kerk, even voorbij de trapkoker die naar de toren leidt.

Dat deze pastoor zich hoofdzakelijk bekommerde om de wellicht hoognodige materiële aanpassingen, zowel binnen als buiten het kerkgebouw, zal blijken uit de lange lijst van aankopen en werkjes die hij gedurende zijn toch relatief kort verblijf hier heeft afgehandeld.

Alles wat nu volgt staat er in het Latijn.

In april 1903 heeft hij op de school in Molenhoek voor 800 frank een "nubilare" laten oprichten. Hij vond daarvoor waarschijnlijk geen geschikt Latijns woord, want hij schrijft zelf tussen haakjes het woord "hangar" daarnaast. Dit ten gerieve, zegt hij, zowel van de leerlingen als van de meisjes die er de zondagslessen komen bijwonen... (als het zou regenen, nogal evident, want dit vermeldt hij niet).

In de maand mei daarop laat hij voor 150 frank door de firma Gheeraert-Masure uit Gent de kandelaars van het hoofdaltaar vergulden. Limougi uit Brussel krijgt 300 frank voor het vergulden van drie kelken.

Reeds in juni heeft hij *«van devote weldoeners uit Eeklo»* geld kunnen losmaken om weerom Mathias Zens te betalen om vergulde houten straalkransen te laten aanbrengen bij de beelden van de Heilige Harten van Jezus en Maria (140 frank). Met diezelfde giften heeft hij ook nieuwe rode zijden altaarvelums kunnen aankopen, die vooral bij plechtige feesten zullen gebruikt worden.

Ongeveer rond diezelfde tijd heeft hij ook een nieuwe katafalk laten maken, waarop (of waaronder) bij een begrafenisdienst de lijkkist werd neergezet (250 frank).

Alle priestergewaden werden voor 400 frank vernieuwd of vervangen. Ook zwarte doeken voor de lijkbaar bij «uitvaarten van tweede klasse» werden voor 350 frank aangekocht. Het was in die tijd wel duidelijk, blijkt hier, dat die rouwkleden toch niet dezelfde konden zijn als die voor "eerste klasse".

Begin 1904 heeft hij weerom weldoeners gevonden, dit keer in Dendermonde! Voor ongeveer 200 frank kon de pastoor twee nieuwe witte kazuifels kopen. En ook nog een nieuw schouderkleed voor 50 frank.

Nu noteert pastoor Cornand, en wij geven letterlijk weer wat hij in het Latijn neerpent: *«Nieuwe luchters. Bij de verering van het Maria-altaar in de meimaand te Brugge zijn bij toeval twee koperen luchters voor 225 frank aangekocht. Zij zijn echt antiek en merkwaardig wat de afwerking betreft. Zij zijn met vaardige hand hier geïnstalleerd door een parochiaan, met name Augustus Synaeve".*

Eén der koperen luchters waarvan hier sprake

Dit is inderdaad wel merkwaardig. Hier vinden we voor de eerste maal in een geschrift onze Wachtebeekse inwoner terug, die bij de meesten onder ons alleen bekend is als de uitvinder van de "constateur" Plasschaert. Ook in onze bijdrage in ons derde heemkundig tijdschrift 2008 – betreffende de bibliotheek – hebben we hem reeds kunnen vermelden als iemand die werkelijk alle mogelijke moeilijke fijne werkjes kon opknappen. Ikzelf en vele anderen, uit de Kerkstraat en daarbuiten, hebben hem nog goed gekend. Alleen werd hij door iedereen "Gust" Synave (zonder "e", zoals hij in de bevolkingsboeken werd ingeschreven) genoemd. De verwarring bij deze naam dateert niet van vandaag. De "Augusten" worden altijd tot "Gust" afgekort, maar bij de naam Gustaaf is er keuze: men kort af tot "Staf" of "Gust".

Synave heette wel degelijk Gustaaf. De pastoor vroeg zich duidelijk geen moment af hoe het nu eigenlijk wel zat. Eén vraag blijft bij deze notitie van Cornand: waarop moest Gust (die dan nog maar "in de dertig" was), deze luchters nu wel aansluiten? Zeker niet op de elektriciteit, want die is pas in 1913 in Wachtebeke beschikbaar geweest. Op gas? Gasleiding was er niet; de schaarse verlichtingspalen in het centrum werden door de mannen die ze 's avonds aanstaken (de bekendste was Pieters) met petroleum gevuld. Moeten we veronderstellen dat Gust Synave de lichtarmen van de luchters heeft aangesloten op een busje petroleum, zoals de bekende petroleumlampen uit die "oude tijd"? De "quinquet" zoals die lamp heette, en die in Wachtebeke nooit anders dan "kinkee" werd genoemd, was hier voor die tijd om zo te zeggen de enige bron van "moderne" verlichting. Men kan toch niet aannemen dat Gust erbij zou geroepen zijn om gewoon maar een stel kaarsen aan te brengen?!

«Voor de prijs van 125 frank werden bij Gheeraert-Masure te Gent drie nieuwe kandelaars met gekromde zijarmen aangekocht. Zij zullen kunnen dienen voor de versiering van het H.-Hartbeeld in de maand juni en op de dag van de gedurige aanbidding voor het Allerheiligste Sacrament.»

* * *

Nog altijd in datzelfde jaar 1904 volgen aantekeningen over de uitbreiding van de scholen op Langelede en Ramonshoek. Op Langelede werd ervoor gezorgd dat er een tweede kleuterjuffrouw bijkwam, die in een apart lokaal nu de meisjes les kon geven, en voor de jongens werd bovendien een plaats als nieuwe speelkoer voorbehouden. De juffrouw die voor de klas stond met haar schare leerlingen werd door de gemeenteraad aanvaard op 3 oktober 1904. Het hele geval heeft ongeveer 4000 frank gekost. Het grootste deel van deze som kwam weerom van weldoeners uit Eeklo en Dendermonde. Nergens staat vermeld welke banden die met Wachtebeke of met pastoor Cornand hadden. Wij weten wel dat de familie Cornand in Eeklo haar wortels had.

Op Ramonshoek werden rond dezelfde periode de mogelijkheden van de school ook uitgebreid. Er werd ook daar een scheiding gemaakt in de tot dan gemengde school, toch voor wat de speelplaatsen betrof. En er werd dus een leerkracht meer aangesteld. Hiervoor moest opnieuw 600 frank op tafel gelegd worden. Het geheel werd op diezelfde derde oktober 1904 door de gemeenteraad goedgekeurd.

* * *

Waarschijnlijk met het oog op de "missieprediking" die de pastoor tegen het jaareinde voorzag, dacht hij er goed aan te doen tegen die tijd in Mechelen nog honderd (100) nieuwe kerkstoelen aan te kopen. Die kostten dan weer 265 frank. Blijkens een brief die hij naderhand aan de bisschop heeft gericht, is het succes van deze "missie" toch niet overdonderend geweest. Hij wijt dat (de preken werden rond het feest van Sint-Catharina, 25 november, gehouden) aan het feit dat "vele werkmensen" in die periode in de *«Suikerfabriek»* van Zelzate gingen werken, en dat hun echtgenotes, met hun vaak zware kinderlast, dan eigenlijk ook de deur niet uit konden. Pastoor Cornand laat dan een gedachtenisprentje, met een Nederlandstalige tekst vanzelfsprekend, drukken door de drukkerij K. Ryckbost-Monthaye te Brugge! Wanneer wij zijn connecties bij giften, aankopen en opdrachten nader bekijken, schijnt Cornand over heel wat relaties buiten zijn parochie te hebben beschikt!

In 1905 zet pastoor Cornand inderdaad een nieuwe actie voor missieprediking in. Ditmaal reeds in de maand april, om alle mogelijke excuses voor niet-deelname te ontkrachten. Niet alleen die van de arbeiders die later in het jaar naar de suikerbietcampagne werden geroepen, maar ook die van de boeren die in die periode zeker nog lang niet aan hun oogst toe waren! Tegenkanting was er toch wel. Kijk eens aan: vijf, of zes (!) vijanden van de godsdienst hebben het aangedurfd bij de toegang tot het kerkhof strooibriefjes te verspreiden waarin het werk van de paters met laster en spot werd overladen. Gelukkig hebben de gelovigen die stante pede verscheurd!

In diezelfde maand april 1905 heeft de pastoor nog een paar uitgaven van betekenis moeten doen. Twee grote zilveren stukken werden opgekuist, zo nodig hersteld en verguld: een grote monstrans uit de 17e eeuw (300 fr.) en een ciborie (165 fr.). Beide gewijde vaten werden onder handen genomen door een zekere meneer Limongi uit Brussel.

Ondertussen was in de loop van de maand maart het aantal scholieren in de Ramonshoekschool zodanig toegenomen dat een vergroting van de lokalen nodig was. Dat heeft nog eens 1500 frank gekost. De annalist vermeldt dit pas nu. Hij denkt er wellicht aan bij het bericht dat op 3 april de regering de kindertuinen op Langelede en Ramonshoek als "Ondersteunde Vrije Bewaarscholen" heeft aanvaard.

Bij de firma Van Severen te Sint-Niklaas werd een nieuwe wijde regenkap met mantel en witte stola besteld voor de som van 180 frank. Deze ceremoniemantel werd rond de schouders gedragen wanneer de priester met het

De "grote" monstrans uit de 17e eeuw waarvan hier sprake.

Heilig Sacrament op straat moest komen, bijvoorbeeld wanneer hij bij een stervende werd geroepen.

* * *

Het sluitstuk van dat vruchtbare jaar 1905, dat tevens het einde van de ambtsperiode van pastoor Cornand zou betekenen, wordt in de "Liber Memorialis" opgenomen met een uitgebreide beschrijving van wat de laatste jaren aan de kerk allemaal is veranderd, verbeterd en bijgevoegd.

Wij laten de hele tekst, die quasi volledig in het Latijn werd geschreven, hier zo getrouw mogelijk in vertaling volgen:
« Vernieuwing der Parochiekerk. Deze vernieuwing, reeds door Eerwaarde Heer pastoor Dhont op voorspoedige wijze begonnen, kon tot een opperbest einde uitgevoerd worden. Volgende zaken werden voorgesteld, en dan eindelijk ook goedgekeurd door diegenen wie het aanbelangde:
[Wat nu volgt staat er warempel in het Nederlands:]

Bestek van den bouwkundige (Mr Hendrik Geirnaert te Gent) 14.389,79

Aanbesteding (Mr Clemminck te Saffelaere)	*11.913,64*
met eereloon van bouwkundige	*595,68*
of samen	*12.509,32*

Aandeel Staat	*2.099,82*
" Provintie	*2.099,82*
" Gemeente	*4.000,00*
" Kerkfabriek	*2.000,00*
" Te bezorgen door E.H. Pastoor	*2.399,28*
Samen fr.	*12.509,32*

[De tekst verloopt nu verder weerom in het Latijn:]
Om echter deze som van 2.399, 28 frank te gepasten tijde ter beschikking te hebben, deed ondergetekende pastoor reeds vanaf 1903 bij de rijkere parochianen omhalingen, en nadien plaatste hij in de kerk een offerblok met het oog op de giften van minder bedeelden. Met Gods hulp leverde dit een zodanig goed resultaat op dat er meer dan tienduizend (10.000) frank werd geschonken. Met deze voorwaarde echter, dat de voornaamste weldoeners wilden dat hun namen in de nieuwe glasramen zouden vermeld worden.

Daardoor werden volgende inscripties aangebracht:
[Om de lijst niet langer dan nodig te rekken, gebruiken we de afkorting

«d.d.» telkens als de pastoor schreef: of bedoelde: *«Dono dederunt"* of *"dono dedit"* = "geschonken door.]

A) In het koor:
1° In de hoek aan de epistelkant in het raam geschilderd door de heer G. Ladon uit Gent (voor de prijs van 1.500 fr.) - Het Offer van Melchisedech: "d.d. Josephina, Joseph & Ludovica Van Bastelaere".
2° In de hoek aan de evangeliekant moet door dezelfde schilder, ook voor 1.500 fr. Het Eetmaal met de leerleingen van Emmaüs nog geschilderd worden: "d.d. RR.DD. J. Cornand , de vernieuwer van deze kerk, de nieuwe pastoor, L. Fermont, A. Vervaet, A. Staessens, G. Staessens, J. Andries en De Pesseroey".

B) In de kerk:
1° aan de epistelzijde:
a) d.d. de leden van de Kerkraad L. Marquenie, L. Van Bastelaere, J. Van Bastelaere & A. Bauwens.
b) d.d. Aug. Van Pottelberghe-De Vriendt.
c) d.d. Delphina Van Pottelberghge.
d) in memoriam C.L. Fermont-Dierickx en B. Fermont-Fermont.
e) d.d. Leonardus De Caluwe.
f) in memoriam P.J. De Cock-Van Pottelberghe.
g) d.d. de parochianen.
2° aan de evangeliezijde:
a) d.d. de Begijnen uit Wachtebeke die in Sint-Amandsberg wonen.
b) in memoriam Fr. Plasschaert-Neerincx.
c) d.d. Stephania De Bruyne.
d) in memoriam V. De Belie-Fermont.
e) in memoriam Hendrik Haemers.
f) d.d. de parochianen.

C) In het achterste gedeelte van de kerk [hier wordt de kant van het portaal bedoeld]
a) rechts: d.d. St. Poullier-Liszt.
b) links: in memoriam B. Parys- ?
c) in het midden: d.d. de parochianen.

Bij wat J. Cornand schrijft over de inscripties in het koor, stipt hij ook naast zijn eigen naam zijn opvolger aan. Hij kent diens naam duidelijk nog niet, maar toch laat hij hierdoor vermoeden dat hij al weet dat hij bij het einde van datzelfde jaar zal vervangen worden.

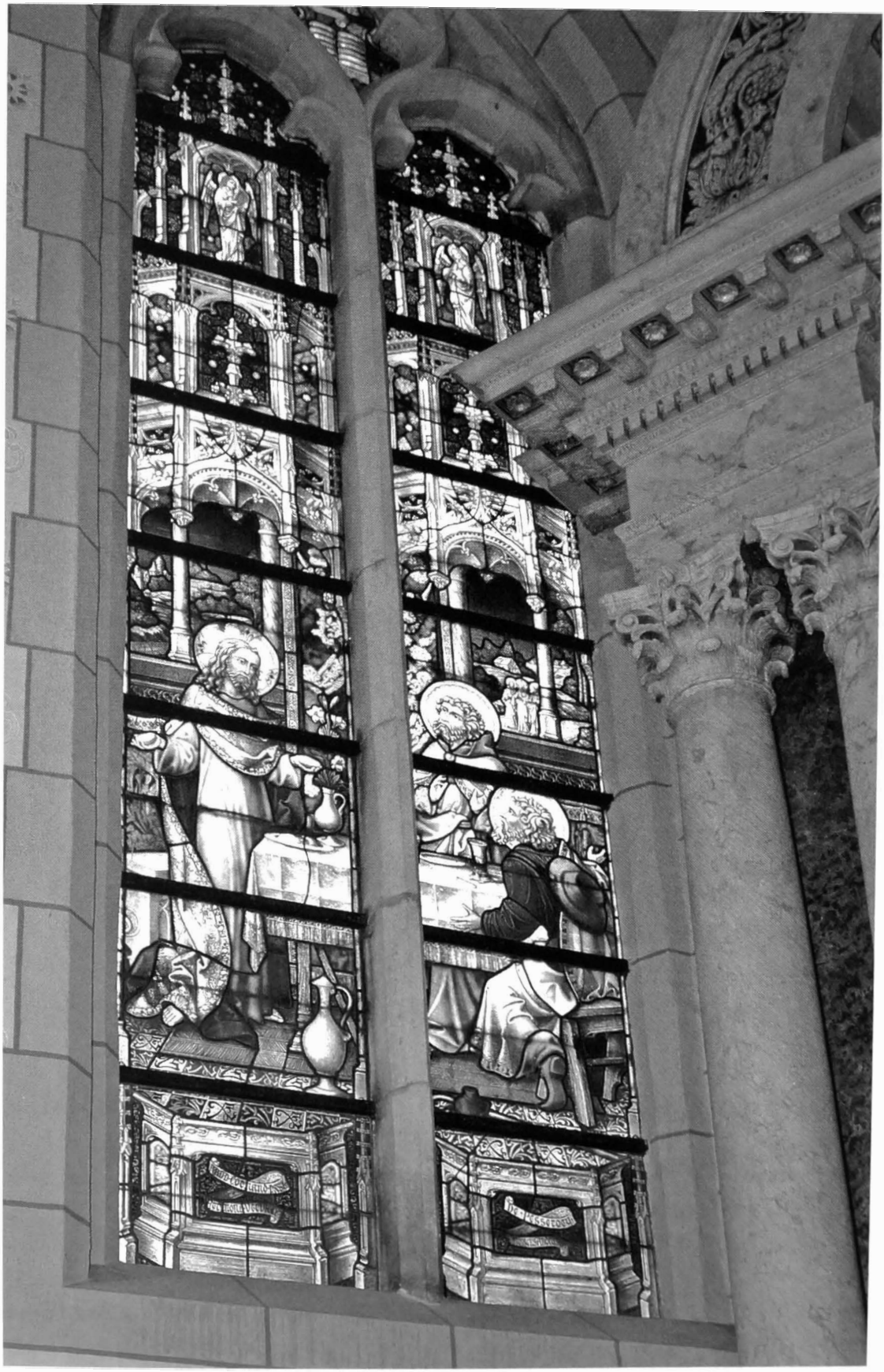

Het glasraam aan de evangeliekant (links) van het hoogaltaar.

Diegenen die met naam genoemd worden behoorden reeds meer dan een eeuw geleden tot de vooraanstaande families van de parochie. De familie Fermont wordt ettelijke malen genoemd: men mag niet vergeten dat de katholieke burgemeester op dat ogenblik en al sinds lang (en nog jaren daarna!), Désiré Jozef Fermont was. En ook de naam Van Pottelberghe wordt meer dan eens vermeld. Reeds lang waren de leden ervan in de geschiedenis van de gemeente prominent aanwezig geweest, en ook nog daarna zou Prosper Van Pottelberghe een van de opvolgers van Fermont worden. Namen als Van Bastelaere, Andries, Plasschaert, Marquenie, De Bruyne en De Caluwe werden, naast nog wel andere, al decennia bij de *«rijkere parochianen»* en dus invloedrijke en goedschiks of kwaadschiks gulle parochianen gerekend.

Twee namen, die wij in de gemeente tot dan nog niet zo dikwijls vermeld zagen, verdienen nog een korte verklarende opmerking. Benoni Parys, van wiens echtgenote de pastoor blijkens zijn vraagteken de naam niet kent, was de eerste bestuurder van het Godshuis De Mey. Hij had als dusdanig een groot moreel gezag gekregen. Hij woonde in het tweede huis rechts van de pastorie, dat bij mijn weten geen nummer draagt, en eigendom is van de Zustergemeenschap van de H. Vincentius a Paulo. Laten we hopen dat bij een eventuele verkoop van gebouwen van deze gemeenschap, ten minste de klassieke gevel van dit prachtig huis bewaard zou worden. Ons dorpsgezicht verliest nu al ruim genoeg van zijn eigenheid. Het kerkraam dat tot zijn aandenken werd aangebracht, werd kennelijk betaald door zijn dochter, mejuffrouw Françoise Parys. Zij moet wel heel wat financiële middelen naar de parochie toegeschoven hebben: ouderen onder ons zullen zich nog herinneren dat in lengte van jaren geregeld te horen was vanaf de preekstoel dat een mis "te harer zielelafenis" werd gecelebreerd.

De tweede opvallende naam is die van Stéphane Poullier, die pas in het begin van de 20e eeuw, dus gedurende het pastoorschap van pastoor Cornand, gehuwd was met dame Bertha Litz. Cornand spelt haar naam totaal foutief wanneer hij LISTZ schrijft. Zelfs indien hij de naam van de gekende componist in het hoofd had, sloeg hij er nog naast: die wordt immers LISZT gespeld. Stéphane Poullier werd trouwens burgemeester in 1915, nadat Désiré Jozef Fermont onverwachts in de laatste week van 1914 overleden was.

Bij dit alles is het misschien aangewezen even stil te staan bij de som van ruim 10.000 goudfrank die de pastoor wist bijeen te krijgen. Rond het jaar 2000 werd één goudfrank gelijkgesteld met ongeveer 202,50 Belgische frank van toen. De giften die Cornand wist op te halen, bedroegen dus niet minder

dan nog meer dan twee miljoen frank (2.025.000 BEF). Als men dit naar de Euro zou omrekenen, toch nogal wat meer dan €50.000! In de toch niet zo weelderige tijden van toen lijkt ons dit toch een meer dan respectabel bedrag. Verre van zeker dat dit nù, wanneer de mogelijkheden van bijna ieder inwoner toch gevoelig gestegen zijn, nog makkelijk zou te verzamelen zijn!

De som die de pastoor in handen gekregen heeft, is nog niet helemaal opgebruikt. Pastoor Cornand vervolgt nu, in het Latijn:

«Nadat dit alles betaald was, bleef van de 10.000 frank nog een som over, waarvan een deel reeds voor het volgende gediend heeft:
1° om de volgende voorwerpen, die voor de eredienst bestemd zijn, te herstellen, te vergulden, te vernieuwen enz.: de zeer kostbare luchter van het hoogaltaar, zes kandelaars van het voornaamste altaar, de katheder voor het misboek, het processiekruis, schenkkannetjes, een wierookvat en de kronen van de Maagd Maria en het Kind Jezus, voor 950 fr. gedaan door de heer Brando-Limongi uit Brussel.
2° voor de aankoop te Mechelen van 100 nieuwe kerkstoelen voor de gelovigen (265 fr.)
3° om het processievaandel van de Heilige Maagd te herstellen en een nieuw vaandel van het Heilig Hart aan te schaffen (150 fr.).
4° om de rode priestergewaden te herstellen.
3° & 4° zijn uitgevoerd bij de Religieuzen der Aanbidding, Poortakker te Gent, enz. enz.
Wat nog overblijft van de 10.000 fr. zal nuttig gebruikt worden om het binnenportaal der kerk te herstellen, de houten versieringen en de zitbanken die links en rechts langs de zijkanten zijn opgesteld, en misschien om de kerk eens binnenin grondig en kunstig te schilderen, en eveneens de stenen ramen van de vensters te versterken met het materiaal dat men nu "sélicate" noemt.»
De pastoor zal hier wel "silicaat" bedoeld hebben, dat onder andere onder bepaalde vorm bij het bewerken van poreuze steen wordt gebruikt, om die zoveel als mogelijk droog te houden.

Wat de uitsluitend materiële aankopen betreft die Cornand hier heeft verwezenlijkt, kan hij eervol afsluiten met een verwezenlijking die we nu nog altijd rondom het interieur van de kerk aan beide zijkanten zien:

«Nieuwe staties van de Kruisweg. Door een weldoener, van wie alleen aan God de naam bekend moet zijn, werd geld gegeven opdat uit het materiaal dat "terra-cotta" genoemd wordt XIV nieuwe staties van de Kruisweg

zouden vervaardigd worden. Dit werk werd toevertrouwd aan die allerbeste Gentse ingezetene, Mathias Zens, die voor de prijs van 3.300 frank ervoor zal zorgen dat deze staties voor het feest van Sint-Catharina, dat dit jaar op 25 november gevierd wordt, zullen klaar zijn.
De weldoener wenst dat op de dag van de plechtige oprichting en elk jaar op de eerste zondag van december door het gelovige volk een plechtige kruisweg zal plaatshebben voor hemzelf en voor zijn overleden verwanten. Dit zal elk jaar vanop de preekstoel aan het volk meegedeeld worden.

Een gedeelte van de Kruisweg

Onnodig te zeggen dat deze verplichting al zeer lang in onbruik moet geraakt zijn. Hoewel verschillende van mijn goede kennissen en ikzelf de zeventig al (soms lang) voorbij zijn, heb ik deze plechtige kruisweg nooit op de gestelde datum zien gebeuren.

Op 12 oktober 1905 sluit pastoor Cornand zijn aantekeningen in het kroniekboek af. Hij weet dan al dat bisschop Stillemans reeds op 2 oktober een opvolger benoemd heeft. Cornand herinnert bij zijn afscheid nog eens aan wat hij heeft verwezenlijkt, en grijpt hier nog even terug naar wat hij ook op het gebied van de religiositeit meent verwezenlijkt te hebben. Uiteraard ligt dit onderwerp niet op het terrein van onze activiteit en daarom gaan wij voorbij aan alle vermeldingen daarover in de Liber Memorialis. Toch willen wij nog even de rusteloze activiteiten van pastoor Jules Cornand belichten, die hij in die nauwelijks vier jaren van zijn verblijf hier heeft ontwikkeld.

Op 29 september 1903 is de Congregatie van de Heilige Agnes, die jongere meisjes groepeerde, onder het gezag van de bisschop volgens het canoniek recht erkend. Het was onderpastoor Camerman die deze congregatie had gesticht in de loop van de maand mei van hetzelfde jaar.

Bij koninklijk besluit van 25 januari 1903 werd de Paardenverzekering "Sint-Jorisgilde" wettelijk erkend. Ze was opgericht op 26 juni 1902.

Eveneens bij koninklijk besluit van 25 november 1903 werd de Geitenverzekering "Sint-Agnesgilde" wettelijk erkend. Ze bestond al sinds 21 juni 1903. (Veel later heeft E.H. Camerman hierbij vermeld dat deze gilde werd opgeheven na de Eerste Wereldoorlog).

Bijna overal, schrijft de pastoor in 1905, worden *«oud-soldatenbonden»* opgericht. Een dergelijke soldatenbond werd op aandringen van de heer Van der Vekens uit Dendermonde ook te Wachtebeke in het leven geroepen op 26 maart 1905. Vanaf de eerste dag waren er reeds 92 ingeschrevenen, die als voorzitter dokter Dutordoir hebben aangeduid. (De genoemde dokter is onder de generatie die rond de eeuwwisseling 1900 geboren werd, nog lang in vele gesprekken vermeld). Het doet raar aan wanneer we bij deze vermelding in de annalen door de pastoor aangestipt zien dat deze bonden werden gesticht «om het socialisme te bestrijden». Alsof het leger dan al een "bron van verderf" zou geweest zijn!

Zonder vermelding van datum legt de pastoor nu vast dat er in 1905 ook een *«Katholieke Vereeniging »* werd opgericht. Wat hij daarover in het Latijn schrijft, trachten wij zo letterlijk als mogelijk te vertalen: *«Daar er hier geen enkele politieke organisatie bestond met het oog op de verkiezingen, vooral dan de gemeentelijke, kwamen op vraag van de pastoor meer dan 400 voorname parochianen samen, die voor een dergelijke vereniging statuten hebben opgesteld die aangepast zijn aan de noodwendigheden van deze parochie».*

Hoe begaan met de politieke opinie van zijn parochianen deze pastoor echt was, blijkt wel uit het feit dat hij op dezelfde bladzijde opnieuw vermeldt dat een «Oud-Soldatenbond» werd opgericht. Hij spreekt zichzelf tegen wanneer hij nu zegt dat dit gebeurde op 27 maart 1905, en dat er ongeveer 60 (zestig!) inschrijvingen waren. Maar dat dit echt is gebeurd met het doel het socialisme te bestrijden uit liefde voor het vaderland en met andere goede bedoelingen voor ogen, vergeet hij er niet bij te vermelden.

Door de zorgen van onderpastoor Camerman werd ook een "Varkensverzekering" gesticht in de maand februari 1905. De regering heeft het bestaan ervan goedgekeurd; de datum staat er niet bij vermeld.

Wanneer hij zijn laatste notities op 12 oktober 1905 neerschrijft, voegt hij nog vlug daarbij wat hij eigenlijk nog wel van plan was.

1° Hij wilde een sociëteit van de Heilige Franciscus Xaverius oprichten, en hij had gehoopt de eerste aspiranten daarvoor te vinden in het jongenspatronaat. Jammer genoeg is deze hoop niet in vervulling gegaan, schrijft hij, maar hij hoopt dat God zijn opvolger zal helpen om dit zó nodige genootschap tot stand te brengen!
2° Hij zou een broederschap van het Heilig Sacrament hebben willen stichten, èn
3° Een genootschap der Derde Orde van de Heilige Franciscus van Assisi.
Maar voor deze laatste twee doelstellingen ontbrak tot hiertoe de tijd voor de pastoor, wiens inspanningen elders ten zeerste nodig waren!... zegt hij zelf.

Onnodig hierbij aan te merken dat al deze hierboven opgenoemde zeer godvrezende verenigingen al sinds lang niet meer bestaan.

Jules Cornand neemt afscheid met een lang dankwoord voor de vier jaren die hij hier mocht doorbrengen, zegt daarbij dat hij hier vertrekt op bevel van de bisschop, maar we kunnen nergens achterhalen waarheen hij nu wel heengaat.

* * *

Op 22 oktober 1905 wordt pastoor Emiel Van Wesemael hier plechtig geïnstalleerd. Dat de bisschop zijn toch wel zeer bedrijvige voorganger reeds na vier jaar hier weghaalt, kan ietwat bevreemdend overkomen. Maar de benoeming van Van Wesemael geeft nog meer stof tot nadenken. Hij was

inderdaad reeds van 1896 tot 1905 pastoor geweest van de parochie van het H.-Hart in Sint-Amandsberg. Velen van ons kennen de kerk, niet zo ver van het Heirnisplein, een kort eindje links van de Dendermondsesteenweg. Een toch wel zeer belangrijke parochie, als men het Wachtebeke van toen daarmee vergelijkt. Bij de geestelijkheid werd een dergelijke overplaatsing in die tijd bijna als een degradatie beschouwd. Heeft Van Wesemael hier op bevel van zijn bisschop een korte "strafperiode" moeten doormaken? Men zou het bijna geloven. Want op 12 februari 1907, dus nauwelijks vijfentwintig (25) maanden nadat hij hier was aangeland, werd de kerk van Wachtebeke weerom "weduwe", zoals de pastoor bijna letterlijk in het Latijn schrijft. Hij werd dan overgeplaatst naar Temse, dat toen toch meer dan 12.000 inwoners telde! Dus dit keer een bevordering, nemen we aan.

Veel heeft hij aan onze kerk op die korte tijd dus wel niet kunnen doen. Hij meldt dat een meneer Van Biesbroek in mei 1906 het schilderij "De Aanbidding van de Herders" van de Oostakkerse kunstschilder Jozef Paelinck (1781-1839) dat boven het hoofdaltaar hangt, heeft gerestaureerd. Hij voegt daarbij dat het werk daar zou geplaatst zijn in 1830. De schilder had in de eerste helft van de 19e eeuw een grote reputatie. Zijn bekendste werk ("Het Heilig Kruis") hangt in de Sint-Michielskerk te Gent, en ook in de kerken van Evergem en Sleidinge zijn schilderijen van hem te bewonderen.

Bij het jaareinde van 1906 levert Van Wesemael zijn laatste bijdrage aan de Liber Memorialis. En dat doet hij nota bene... in het Frans! Ze volgt hier letterlijk. *«Nouveau portique. Au commencement de déc. un nouveau portail a été placé par Mathias Zens. Le coût total a été de 2.225 francs recueillis chez les fidèles.»*

We zouden hieruit kunnen besluiten dat de interne houten portaalconstructie achteraan in de kerk, die de voorganger van pastoor Van Wesemael reeds vermeldde, nu pas afgewerkt werd.

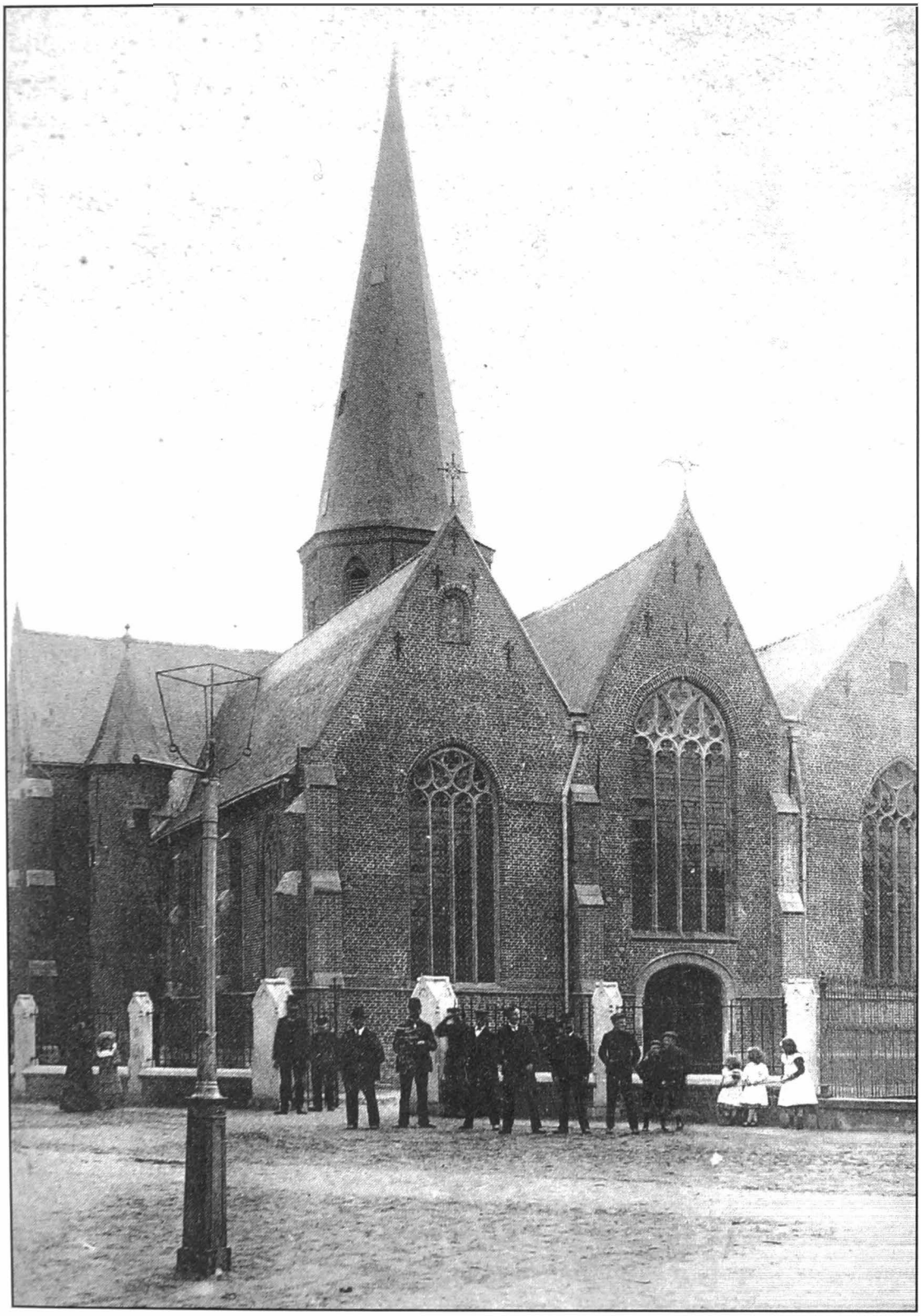

Sint-Catharinakerk 1906

5) DE JAREN 1907-1927 PASTOOR VANDERSTÉE

Bij zijn aankomst in 1907 gold de eerste zorg van de nieuwe pastoor het comfort in zijn pastorie, die zoals we weten eigendom is van de gemeente.

Hij begint met een Nederlandstalige titel («Eetplaats»), maar vervolgt dan in het Latijn: *«Reeds vanaf mijn eerste jaar heb ik op aanraden van de Hoogwaardige Heer Bisschop Stillemans door August Clemminck uit Zaffelare een deur en twee hoge ramen in onze eetzaal laten aanbrengen. Dit zonder tussenkomst van de gemeenteraad. Niet weinigen merkten op: "van nen grafkelder eene verandah gemaakt"».* Deze laatste woorden staan er werkelijk zo in het Nederlands.

In 1908 heeft hij de verlichting aangepakt. Titel in het Nederlands: «Licht». Dan, in het Latijn: *«In het jaar 1908 heb ik door Cesar Puimège uit Sinaai doorheen gans het pastoreel huis verlichting laten aanleggen. Dit systeem wordt genoemd "acetyleen met kalkcarburatie". Dit werd gedaan zonder enige tussenkomst van de gemeenteraad of van de kerkfabriek, voor ongeveer 750 frank».* In beide aangehaalde gevallen schijnt de pastoor geen rekening te houden met de wettelijke voorschriften inzake bouw- of uitvoeringsvergunningen.

Drie opeenvolgende jaren, 1909-1910-1911 worden in de Liber Memorialis bondig samengevat in twee korte notities, die we hier in het Nederlands weergeven, hoewel ze er alweer in het Latijn staan.

«Sacristie. Gift van Mevrouw Poullier-Ketele. In het jaar 1909 heb ik tegen bepaalde voorwaarden sierkleden van zwarte kleur gekregen, (die in Duitsland geweven en genaaid waren), en in 1910, nog een ander dergelijk stuk, ook in het zwart, onder dezelfde condities».

* * *

«Inwendige herstelling der kerk. Rond het einde van het jaar 1910, besloten wij - met instemming van de kerkfabriek en op ijverig aandringen van de besten onzer parochianen - het interieur van de kerk ofwel te herstellen, ofwel op vele punten te veranderen. In februari 1911 kreeg ik de toelating, èn van de bisschop, èn van de regering. Over de uitgevoerde werken zal ik later meer vertellen».

In 1912 en 1913 volgen deze *«Herstellingswerken in de Kerk»*. Nadat pastoor Vanderstée de eerste regel als inleiding in het Latijn heeft neergeschreven, vervolgt hij voor de hele verdere beschrijving in het Nederlands. Hij wou het 'kerklatijn' duidelijk niet verkrachten door de technische bijzonderheden die daarbij voorkomen. Wij nemen de tekst integraal letterlijk over.

«Nadat de paastijd van 1912 ten einde was, zijn de werken binnen in de kerk begonnen, op de wijze en in de volgorde die hier volgt:

I. De predikstoel was met zeven lagen verf bestreken en alle snijwerk met mastiek gevuld en gansch onkennelijk gemaakt: wij hebben zelf (Pastoor, koster Alois Coppens en Evarist Van de Calseyde) al de verf met caustique en souda afgedaan, en gezuiverd van mastiek. Daarna heeft Mr Sinaeve van Gent den steun der kuip 0,70 m. verlaagd, vernieuwd met arduinen zuil, eenen nieuwen trap gemaakt met nieuwen hemel en kleine herstellingen gedaan aan snijwerk. Dit alles heeft gekost 817,50 frs.
Dezelfde heer Sinaeve heeft twee nieuwe deuren gemaakt voor de beide sacristieën (210, 25 frs) en nieuwe zittingen aan 1.600 frs. Die drie werken dus beloopen tot 210,25 + 1.600 + 817,50 = 2.627,75 frs.

II. Eene nieuwe ijzeren afsluiting [veel later vulde Deken Van Baeveghem hierbij aan: "van de doopkapel"] heeft, op raad van Z.E. Heer Van den Gheyn, de afstootelijke houten vervangen, en is vervaardigd door Victor Van Assel; van Overslag, en geplaatst aan 280 frs.

III. Steen en metselwerk:
Met toelating der Bestendige Deputatie is in het

A. Hoogkoor:
1° De communiebank eenen trap lager gebracht, en het overige van den benedenkoor verlaagd en nogmaals met eenen arduinen trap afgescheiden van het bovendeel, alleen aan de priesters voorbehouden.
2° De deuren die rechtstreeks in de kerk uitgaven, zijn geplaatst aan den voet des altaars.
3° De zittingen die in den bovenkoor stonden zijn achteruit gebracht in den benedenkoor, en alzoo is de al te zeer benepen koor verbreed en verlengd.
Deze werken zijn uitgevoerd, zooals de beide volgende B en C, door Mr Prosper Vlaminck, steenkapper te Lokeren.

B. Pilaren der benedenkerk:
De laatste pilaar rechts der kerk was in wittten grésteen maar beplaasterd,

(Deel van Christus met kruis. Hierop het jaartal 1649: barokstijl)

Communiebank (18e eeuw)

zooals al de anderen, de linkere was in baksteen en is gansch vernieuwd; de twee andere waren half in witten steen, half in baksteen, en zijn dus half vernieuwd.

C/ Middenkerk:
1° De twee pilaren aan de communiebank waren gansch in witten gré en zijn slechts ontbloot van plaastering en een weinig hersteld.
2° De vier torenpijlers integendeel waren gansch in baksteen, met nutteloze aanvoegsels. Deze zijn weggenomen, en de pijlers met eene hooge basis in witten steen versterkt.
3° Aan de twee eerste pijlers waren veruitspringende zittingen vastgemaakt, die gansch het zicht op altaar en vóórkerk belemmerden, en het plaatsen der lijken zeer moeilijk maakten. Deze banken zijn weggenomen, en hebben gediend om het houten bekleedsel rond de kerk te voltrekken.

Voor deze werken is betaald aan Mr Vlaminck 6.484,90 frs en aan Victor en August Bauwens en andere helpers en leveraars 435 frs. Dus 6.919,90 frs.
Aan den bouwkundige Mr H. Geirnaert 5% of 346 frs.
Dus in het geheel: 7.265,90 frs.

IV. Schilderen der kerk:
In hetzelfde jaar 1913, in het begin van den winter, hebben de gebroeders Alfons en Jules De Caluwé gansch de kerk geschilderd, uitgezonderd de koor, en alle gerief met verf, olie, stellingen enz. aan den prijs van 2.293,11 frs geleverd.

[Nu sluit de pastoor zijn hele beschrijving van de werken af in het Latijn:]
N.B. Het totale werk voor de verbetering der kerk vergde: 13.680,31 frs. Voor deze uitgaven werden het kleinste deel (ongeveer 1.100 frs) geschonken door enkele goede parochianen. Wij moeten God van harte danken dat bij deze toch dikwijls gevaarlijke werken geen enkel ongeval is gebeurd. Getuigen die de kerk kenden van ze gezien te hebben en omdat ze er kwamen, hebben verzekerd dat het gebouw meer dan twee keer in waarde gestegen is.»

Pastoor Vanderstée was dus wel trots op wat hij had verwezenlijkt, en terecht, lijkt ons. Wanneer we nu de kerk binnengaan, kunnen we niet vermoeden dat de ouders van onze oudste leden, nu toch zeventigers, bij hun plechtige communie een heel andere kerk zagen dan wij nu gewend geraakt zijn. Het buitenaanzicht, èn het interieur, ziet er sedert nauwelijks honderd jaar totaal anders uit dan wat men er na de constructie in de 15e en 16e eeuw van gemaakt had.

Wat eerst opvalt, de stevig uitziende pilaren, waren voor een gedeelte uit baksteen, dus ook wit bepleisterd. De twee pilaren vooraan waren ook niet meer in hun oorspronkelijke staat te zien, zoals ze nu zijn. Ook, naar de "mode" van de tijd daarvóór, helemaal in een witte stucmantel gezet. Nu is dat nog het geval met de vier torenpijlers, waaraan men eigenlijk niets heeft kunnen veranderen. Behalve dan dat de zitbanken, die aan de pijlers bevestigd waren, weggenomen zijn. Die hinderden nogal vanzelfsprekend èn de doorgang in de middenbeuk èn het uitzicht op het altaar, zeker als die banken bezet waren; en dat zal wel bij iedere mis zo geweest zijn: de kerk zat elke zondag bomvol!

Het trapsgewijze hoogkoor, zoals wij dat nu kennen, is ook een verwezenlijking van toen geweest. De zitbanken links en rechts van het koor bevonden zich vóór pastoor Vanderstée bijna links en rechts van het altaar, iets lager toch, waardoor de priesters bij de plechtigheden op een eerder benepen ruimte moesten bewegen. De aannemer Vlaminck uit Lokeren, hier steenkapper genoemd, is lange tijd goed bekend geweest in onze gemeente. Ettelijke grafzerken op het "nieuwe kerkhof", waarover wij het later nog hebben, zijn in de decennia nadien nog door hem uitgevoerd.

Klap op de vuurpijl is toch wel de verrijzenis van de preekstoel geweest! Alle semireliëf houtsnijwerk dat wij daarop nu zien, inclusief het jaartal 1649 van zijn oprichting, was gewoon met "mastiek" (wat wij nu stopverf noemen) mooi opgevuld en platgestreken, en daarna met zeven lagen verf overschilderd! Wie enige visuele verbeelding heeft moet zich een dergelijke egaal witte zeskantinge gladde kuip trachten voor te stellen! Hier heeft de pastoor hoogstpersoonlijk, samen met zijn medewerkers, wel niet voor niets de handen uit de mouwen gestoken. Jammer alleen van die nieuwe trap, èn die nieuwe "hemel", het klankbord dat boven de predikstoel zweeft. Die zijn in de totaal zakelijke stijl van toen vervaardigd, en passen langs geen kanten bij de oorspronkelijke uitvoering van 1649.

We kunnen tot in den treure nog maar eens klagen over het feit dat men in de jaren zeventienhonderd – vooral het regime van Lodewijk XV is hieraan schatplichtig – van mening was dat een effen laag witte kleur bij ook maar alles een charmante, intieme sfeer kon scheppen. Overal werd "geplamuurd", indien niet met "mastiek", dan maar met alle varianten van gips en kalkmortel. De stukadoors hadden werk in die tijd! Hoger zagen we al dat pastoor Dhont zelfs de baksteen van de buitenmuur aan de noordkant van de kerk vanonder de witte verf moest vandaan halen. Huizen die sedert hun oprichting al op een groot aantal jaren mochten terugblikken, ook in onze

gemeente, hebben vaak ook zo'n "schoonheidsbehandeling" ondergaan. In de eerste helft van de twintigste eeuw kon men ze ook hier bij ons her en der aantreffen; ouderen onder ons kunnen ze zich nog zeer goed voorstellen. Ze zijn nu met een vergrootglas te zoeken. Maar ze bestaan nog. Als ik het goed heb, is zelfs de kerk van Sleidinge aan de buitenkant nog helemaal in het wit gezet.

* * *

Het fatale jaar 1914 brengt op 4 augustus de oorlog naar België. Van dan af is het niet meer mogelijk nog te denken aan materiële verbeteringswerken of aan aankopen. Wij zouden bijna moeten geloven dat pastoor Vanderstée in alle staten moet verkeerd hebben toen hij zag wat er in zijn parochie – èn in zijn pastorie! – zoal kon gebeuren. Hij beschrijft dat in het Latijn, en wij vertalen:

«Op 2 augustus van dit jaar is de lamentabele oorlog uitgebroken, aan ons vaderland opgedrongen door de Duitsers, omdat de doortocht door België naar Frankrijk hun werd belet. Door deze werkelijk jammerlijke oorlog is voor ons allen een allerellendigst tijdperk begonnen.
Op 9 oktober 1914 rukte de vijand Wachtebeke binnen, nadat hij na de Schelde te hebben overgestoken tot in Moerbeke was doorgedrongen, waar een tamelijk zware strijd werd geleverd. Doordat bijna alle inwoners naar Holland gevlucht waren, hebben de soldaten alles wat in de huizen was achtergebleven gestolen. Onder andere hebben ze in de pastorie ongeveer 2.000 flessen wijn en andere resten geroofd, die zowel in de kelder als op zolder verborgen waren. Op 24 november kwam hier een detachement soldaten aan die het dorp Wachtebeke moesten bezetten en tegelijkertijd de grens met Holland moesten bewaken.
Deze bezetting heeft geduurd tot 11 november, gepaard met overgrote zorgen en onder een harde dienstbaarheid.»

Het is zeer duidelijk dat de pastoor de laatste regels van zijn notitie pas na 11 november 1918 – hij vergeet het jaartal te vermelden – heeft ingeschreven. Nadat de Duitse troepen hier, volgens hem op 24 november 1914, definitief waren geïnstalleerd, vond hij het niet aangewezen ook nog maar iets in het boek op te nemen, en zeker geen opinies: de bezetter kon hiervan immers op elk ogenblik kennis nemen. De bemerkingen die hij – nadien! – over de invallers neerschreef waren dan ook weinig vleiend. De datum waarmee hij het begin van de oorlog markeert, klopt niet: het was wel degelijk op 4 augustus, en niet op de 2e van die maand, dat Duitsland België binnenviel. Pas

nà 11 november 1918 schaft pastoor Vanderstée zich een nagelnieuwe pen aan en beschrijft de hachelijke gebeurtenissen die zich in de twaalf voorbije dagen hebben voorgedaan.

«Sedert enkele dagen (30 oktober) zijn we door de Belgen, die de Duitsers achtervolgden, uitgeroepen tot wat in het Vlaams "operatiegebied" genoemd wordt, met het gevolg dat hier geen enkel gezag meer geldig was behalve het militaire. Vanaf nu is er 12 dagen en vooral nachten "par artillerie et batteries" geschoten in Zelzate, Terdonk, Winkel en Wachtebeke; en in de nacht van 4 november is Maria Van Bastelaere, bij Achiel De Waele, in haar bed geraakt en ook gestorven.
Gedurende deze twee weken hebben ongeveer 1.000 Duitse soldaten hun logement gezocht in de kerk [en nu schrijft de pastoor in een gemoedstoestand die men zich kan inbeelden in het Vlaams:] "(slapende op strooi, kokende op eene stoof vóór den predikstoel, met 2 koeien gebonden aan een biechtstoel, en eene kar met pinhelmen in den koor)." Eindelijk zijn zij met anderen om 6 uur 's avonds op 11 november vertrokken. Het is zeker niet onzinnig het aan het H. Hart en aan de H. Maagd toe te schrijven dat alleen Wachtebeke van de oorlogsperikelen gespaard bleef: want diegenen die nog kwamen geraakten nog in gevechten verwikkeld tot in Moerbeke, en diegenen die afdropen ook, tot in Terdonk, Winkel en Zelzate.»

We kunnen erin komen dat de pastoor het wel niet netjes heeft gevonden dat de Duitsers er in 1914 met zijn wijn vandoor gingen. Hoewel, tweeduizend flessen zodanig wegbergen dat ze uit het zicht blijven, schijnt ons niet zo makkelijk toe! We zullen maar grootmoedig aannemen dat de voorraad van de onderpastoors Camerman en De Wetter ook in dat aantal begrepen was, en misschien ook wel de miswijn, die voor de diensten in de kerk bedoeld was. Alleen al het feit dat de roof kon doorgaan, schijnt erop te wijzen dat noch de pastoor, noch zijn beide onderpastoors bij de komst van het vijandelijke leger in de pastorie aanwezig waren. Waren zij ook, zoals "bijna alle inwoners", naar Holland uitgeweken?

Toen de Duitsers hier eindelijk, op 11 november zelf, vertrokken zijn, moet het interieur van de kerk en de omgeving ervan er verre van proper uitgezien hebben! Het is enigszins verwonderlijk dat nergens wordt vermeld hoe goedwillende parochianen de handen uit de mouwen gestoken hebben om de hele zaak opnieuw toonbaar te maken.

* * *

Pas na de oorlog, in 1920, laat hij nog een laconieke Latijnse mededeling volgen:
«In de eerstvolgende jaren na de oorlog was het onmogelijk ook maar gelijk welk werk aan te vatten, wegens het gebrek aan materialen en ook wegens de kosten die uitzonderlijk gestegen zijn.»

Op 17 oktober 1927 sterft pastoor Vanderstée. Nog tijdens zijn leven wordt in datzelfde jaar het nieuwe kerkhof in de Molenhoek geopend. Hij werd daar ook begraven. Wat hierover te memoreren valt, werd aan de Liber Memorialis toevertrouwd door zijn onderpastoor Charles Camerman, die ook zijn opvolger als pastoor zou worden. Hij schrijft, in het Latijn:

«Het nieuwe kerkhof werd begin van de maand juli 1927 ingehuldigd en gewijd door Zeereerwaarde Heer Deken Van den Abeele.
Conform echter aan de inhoud van de Codex voor de Geestelijken, hoofdstuk 1209/paragraaf 2, die handelt over het begraven der priesters, en zeker nu opdat voor de overleden pastoor een afzonderlijke en meer fatsoenlijke plaats zou voorzien worden, heb ik eenmaal en andermaal en tot vervelens toe bij het gemeentebestuur aangedrongen, maar tevergeefs. Verder werd dus mijn voorstel om hiervoor een Calvarietumulus op te richten helemaal niet aangenomen; hoewel dit grote bijval had genoten bij de leden van de Kerkfabriek, en zou bekostigd zijn door mij en door de kerk. Zo moeten wij vaststellen dat zelfs na 50 jaar katholiek gemeentebestuur, waartoe de parochiepriesters zoveel hebben bijgedragen, Eerwaarde Heer pastoor eenvoudig in een gewone rij zal begraven worden; de geesten zijn waarschijnlijk toch wel beneveld door een zekere invloed van het liberalisme in deze streek. Het werd aan de zorg van de familie overgelaten of de begraafplaats van de pastoor op een concessie (voor een aangepaste prijs) zou gebeuren, en zo met een opgericht monument aan de vergetelheid zou onttrokken worden, en zo ook zou dienen ter memorie van de parochianen.»

Nergens elders staat in deze parochiekronieken geboekstaafd wat daarna is gebeurd met dit voorstel van de nieuwe pastoor Camerman. Toch weet iedereen van ons dat het centrale punt van de begraafplaats inderdaad een grafkelder met een reusachtig kruis daarbovenop is geworden. Men zou dit geheel inderdaad als een oproepen van de kruisigingberg, de Calvarieberg of de Golgotha kunnen beschouwen. En pastoor Vanderstée ligt daar nu inderdaad begraven. Hij niet alleen. Ook Eerwaarde Heer Edmond Schneider, die geestelijk directeur is geweest van de Zusters van de H. Vincentius a Paulo, werd daar te ruste gelegd na zijn overlijden hier te Wachtebeke in 1934. Hij was directeur geworden in 1902, toen Juliaan Cornand hier

pastoor werd. Tot dan waren het steeds de pastoors geweest, Van Rossen, Walraet en Dhont, die tegelijkertijd de geestelijke supervisie over het klooster hadden. Was de congregatie intussen zodanig uitgegroeid dat men van oordeel was dat er permanent een priester moest mee bezig zijn? Men heeft ons altijd voorgehouden dat Schneider een (verre?) neef van Hendrik Conscience zou geweest zijn. Wat er van zij, reeds in 1919 trok hij zich terug, op amper 62-jarige leeftijd. De mare deed de ronde dat de man niet zo gezond was; maar toch is hij nog 15 jaar in zijn klooster gebleven. Waar hij als baas werd opgevolgd door... Charles Camerman, die dan niet meer dan onderpastoor was, en het heeft er de schijn van dat hij beide ambten maar al te goed kon combineren, want hij is directeur gebleven tot 1968, toen hij al meer dan twintig jaar geen pastoor meer was! Ook deken Remi Van Baeveghem heeft onder het hoge kruis in 1983 zijn laatste rustplaats gevonden. Victor Baert, een Wachtebeeks priester en broer van onze eerste eeuwelinge Norken Baert, is daar ook bijgezet. Hij was eerder pastoor geweest op de Ruiter in Waasmunster, maar kwam terug naar hier toen hij met pensioen ging. En, ere wie ere toekomt, de voornaamste man in dit verhaal, Charles Camerman kreeg daar in 1971 ook zijn plaats.

Oorspronkelijk schijnt het de bedoeling geweest te zijn dat deze centrale plaats op het kerkhof zou gereserveerd worden voor de priesters die tot hun dood hier in de parochie een bepaald ambt bekleed hebben. Achteraf bekeken is men hiermee nogal losjes omgesprongen. Victor Baert heeft hier op dat gebied nooit een rol gespeeld. Anderzijds werd E.H. Remi Vlegels, die in 1968 Camerman als directeur opvolgde, begraven in een rij tussen andere "doodgewone" parochianen, zodat men moet zoeken om zijn zerk te vinden. Wat ik erger vind: terwijl zowel Vanderstée als Van Baeveghem uitdrukkelijk hun titel van pastoor meekrijgen op het voetstuk, moet Camerman het stellen met de vermelding dat hij directeur van het klooster geweest is... Dat hij toch wel meer heeft betekend op de parochie schijnen de verantwoordelijken voor zijn aandenken zomaar over het hoofd te hebben gezien!

6) DE JAREN 1927-1947 PASTOOR CAMERMAN

In heel wat publicaties, ook van onze eigen Heemkundige Kring, werden het leven en de verwezenlijkingen, en zelfs de hobby's van deze legendarische pastoor reeds uitvoerig belicht. Velen onder ons hebben hem goed gekend. Het kon ook moeilijk anders. Hij is hier in 1902 aangekomen en in 1971 op

95-jarige leeftijd overleden. Hij kende Wachtebeke door en door, hij had tegen wil en dank van sommigen een grote invloed op een zeer breed draagvlak, hij heeft als parochiepriester "zijn" kerk helemaal weten omkeren en hij heeft in diezelfde hoedanigheid twee wereldoorlogen meegemaakt. Het is hier zeker niet de bedoeling in herhaling te vallen en opnieuw tot een bijdrage te komen die bijna een verkapte biografie zou zijn. Zoals in onze inleiding gezegd, beperken wij ons nu tot wat Charles Camerman presteerde op het gebied van bouwwerken en aanpassingen daaraan, aankopen ten behoeve van de eredienst, èn van sociale organisaties die onder zijn initiatief tot stand kwamen.

Toen hij aan deze rubriek begon was hij net opnieuw verhuisd, en wel naar de pastorie. Hij had daar als onderpastoor al gewoond van 1902 tot 1919. In dat jaar cumuleerde hij zijn parochiepriesterschap bovenop het ambt van directeur van de Zusters van de H. Vincentius a Paulo. En dus nam hij zijn intrek in het huis dat voor die directeur bestemd was, vlak naast het klooster (nu Dorp 21A). Bij zijn afscheid als pastoor in 1947 versaste hij nog maar eens naar datzelfde huis, waar hij tot zijn dood in 1971 gebleven is! Gedurende de periode dat pastoor Camerman in de pastorie woonde, werd het directeurshuis ingenomen door een der onderpastoors, eerst Van der Guchten, daarna Bredael en De Rijcke.

* * *

Camerman schrijft in het Latijn wat er te melden valt in 1930:
«Nieuwe school Molenhoek - 4e graad. Doordat het aantal leerlingen die de school in Molenhoek bezoeken voortdurend aangroeit, oppert de inspecteur van de regering bezwaren over het feit dat die in slechts drie klassen verdeeld zijn, en dat daardoor hun onderwijs zou verwaarloosd kunnen worden. Om dus de bijna 170 leerlingen gemakkelijker en beter volgens het aantal studiejaren te kunnen plaatsen, en vooral om een vierde graad in het centrum op te richten, was het nodig een nieuwe constructie te voorzien. Bij het begin van het schooljaar, in de maand oktober, werd de nieuwe school gewijd en de 4e graad ingehuldigd, onder applaus van de inspecteur en van de onderwijzeressen (twee nonnen en twee leken). De prijs voor de nieuwe constructie en de veranderingen bedroeg 35.000 fr.»

Om niet na te speuren redenen schrijft Camerman zijn aantekeningen afwisselend in het Latijn of in het Nederlands, zonder daarbij een vast stramien te volgen. Als wij hem letterlijk aanhalen, vermelden wij daarbij [Nederlands] en als het om Latijn gaat, noteren wij eenvoudig [Latijn/vert.]. Het zou anderszins ietwat te ingewikkeld worden.

[Nederlands] *«**1931.** Kornis aan de kerk. Aan en N.Westerkant der kerk, van 't midden tot de koor, en vooral rond de koor liet de afleiding van 't water steeds veel te wenschen. Er waren slechts enkele jaren te voren nieuwe afloopgoten geplaatst. Niettegenstaande vele en moeilijke herstellingen, veroorzaakte het nat veel nadeel aan buiten- en binnenmuren. Dit heeft ten laatste, onder goedkeuring der Kerkfabriek, doen besluiten tot het aanleggen eener kornis (hoewel deze aan den bouwtrant van kerk en dak min past). Dit werk kostte 4000 fr.»*

[Nederlands] *«**1932.** Nieuwe bergplaats (sacristij). Ook de bergplaats (2de sacristij aan Westkant) was bouwvallig. Gedekt met vuile pannen had ze nog een uitsprong nevens de koor die de eenheid en symetrie erg ontsierde. De barak werd afgebroken, en met de goedkeuring van den Kerkraad en van de bevoegde overheid, is op deze plaats een nieuwe bergplaats opgerezen, met schaliën bedekt, en volgend de eischen van den stijl der kerk. De uitvoering hiervan werd toevertrouwd aan M. Arth. Van Mossevelde, en er werd hem daarvoor betaald de som van 8000.00 fr.»*
De aannemer en vrijgezel Arthur Van Mossevelde uit de Stationsstraat, die samenleefde met zijn zus, de voor oudere generaties welbekende onderwijzeres "juffrouw Margriet", is enkele decennia geleden bijna even legendarisch geworden als Camerman zelf. Hij heeft aaneengesloten rijen huizen gebouwd, zowel in de Stationsstraat als in de Molenstraat (waar men zelfs sprak over een "cité Arthur"). Ook als "bombardon" bij de plaatselijke harmonie "De Eendracht" is hij jarenlang bedrijvig geweest. Bepaald schitterend moeten daarbij zijn muzikale technische gaven niet geweest zijn. Overal deed destijds de anekdote de ronde dat dirigent Camiel Saman hem ooit heeft gevraagd waar hij dan wel de "mi" "pakte". Het ten gehore brengen van de precieze noot schijnt voor Arthur wel de laatste zorg geweest te zijn.

[Latijn/vert.] *«**1933.** Elektrificatie van de klokken. In het jaar 1933 werden de klokken, die slechts zomaar door een elektrische motor aangedreven werden, aangepast. Dit gebeurde opdat het gelui van de drie klokken samen een invloed zou kunnen hebben op de stabiliteit van de toren, en bovendien zeer moeilijk kon aangepast worden aan een samenklank die muzikale oren niet stoorde. Dus zal de grootste klok maar alleen bij feestelijkheden luiden, de kleinste zal echter weerklinken vóór elke mis. De kosten , 8.500 fr. + een supplement van 1.500 fr. werden betaald aan de Heer J. De Visscher uit Gent.»*

[Nederlands] *«Nieuw voetpad aan kerk. Binst hetzelfde jaar, werd het nieuw breed voetpad met dallen, en arduinen platen gelegd voor den ingang der*

kerk. Daar de laatste stuks eene gift waren door Juf. Verschraegen geschonken, beliepen de onkosten van dit werk slechts 2600 fr.»
Juffrouw Camilla Verschraegen woonde in het huis net links van de pastorie waar nu mejuffrouw Valerie De Letter woont. Gedurende lange tijd heb ik haar daar gekend, samen met haar zuster, die eerst is overleden. Juffrouw Camilla was bekend als milde schenkster bij alle mogelijke "goede werken". We zullen haar later in deze tekst nog wel ontmoeten. Ze moet zelfs ook wat voor de sport gevoeld hebben. Sommigen onder ons zullen zich nog herinneren dat onderpastoor Jozef De Valck, die zich bijna maniakaal met de voetbalclub van Pottershoek bezighield, nooit tevergeefs op haar beroep deed als daar een of ander nodig was. Wij hebben het hier over de periode van 1945 tot 1949; in die eerste jaren na de oorlog was van weelde geen sprake, en heel wat initiatiefnemers waren verplicht links en rechts de middelen samen te schrapen om iets toonbaars in het licht van de schijnwerpers te kunnen brengen. Van die schijnwerpers was toen op het voetbalveld trouwens nog lang geen sprake!

* * *

[Nederlands] *«Binst dit jaar werd het "Nationaal Werk van den Akker" op de parochie gesticht. De zetel der afdeeling van het katholieke Davidsfonds, Wachtebeke, tot nog toe in Zelzate, werd naar hier overgebracht. Met de medewerking en onder 't bestuur der parochiale geestelijkheid, bereikte deze afdeeling een staat van opbloei. Er waren dan 85 leden.»*
Men kan zich vragen stellen over de nauwkeurigheid waarmee pastoor Camerman al zijn notities bijhield. Uit het bewaarde verslagboek van de plaatselijke afdeling Davidsfonds-Wachtebeke blijkt dat de stichting plaatshad in een vergadering van november 1932, dat daar 300 toehoorders aanwezig waren en dat na deze vergadering 58 leden ingeschreven werden! (Zie Heemkundige Kring - Jaarboek 2007, van de hand van Luc. De Maesschalck). Dat de parochiale geestelijkheid actief meewerkte, blijkt inderdaad wel duidelijk uit datzelfde verslag: pastoor Camerman zelf werd voorzitter, en onderpastoor Leo Bredael ondervoorzitter. Camerman zou trouwens voorzitter blijven tot 1946!

* * *

[Latijn/vert.] *«Over de kerkgewaden. Het is het waard met dankbaarheid hier te noteren wat werd gepresteerd door de vereniging die in de volkse taal "Naaikring" genoemd wordt; die werd opgericht met het doel door goedwillende vrouwen hulp te verlenen aan arme missies en kerken. Met*

veel ijver en kunstzin hebben ze allerlei soorten herstellingen verricht aan de kerkgewaden.
De witte feestgewaden hebben ze bijna helemaal vernieuwd. Het gaat hier over een schoudervelum, een kazuifel en dalmatieken, die met nieuwe zilveren brokaatstukken werden afgewerkt, en men gebruikte daarbij de gouden galons van de oude gewaden. Ook een nieuwe groene kazuifel, met gouden galons belegd, en een witte kazuifel werden daar gemaakt.
Een nieuw velum en een afhangend voorkleed voor het altaar, in witte zijde en prachtig beschilderd danken wij aan de kunstzinnige werkkracht van juffrouw Marie Teirlinck. De totale kosten (de kerk had door deze medewerking verscheidene duizenden franken bespaard) voor de nodige materialen bedroegen ongeveer 4000 frank.
N.B. Wij kregen van mevrouw Th. Poullier-Ketele kostbare gewaden in fluweel op gouddoek, geweven en genaaid in Duitsland: een schoudervelum, kazuifel, dalmatiek en tuniek in zwarte kleur, hetzelfde in het rood, en nog eenzelfde stel in het groen (dit laatste echter zonder velum). Reeds vroeger heeft ze aan de kerk de eiken zetels en zitbankjes voor het koor geschonken.
[Hierbij merkt de pastoor nog op dat de schenkster reeds in 1924 overleden is, maar dat niemand dat tot dan ergens had gememoreerd. Hij vond het maar redelijk om dit nu toch, zoveel later, niet aan de vergetelheid prijs te geven. Hij vervolgt:] *Deze gewaden worden niet in de sacristie bewaard, waar ze zouden blootgesteld kunnen zijn aan vocht en onzorgvuldigheid. Ze worden dus in de pastorie veilig opgeslagen.»*

* * *

[Latijn/vert.] *«1935. Om nieuwe stukken in de uitrustingen van de kerk te kunnen naaien (altaardoeken, alben, communiekleden enz.) heb ik een hoeveelheid lijnwaad aangekocht voor 1300 fr. (Van Haute, Tielt).»*

[Nederlands] *«Die 12 Sept. werd de nieuwe betonnen omheining voltrokken aan de school van Ramonshoek (1400 fr.), voor verbeteringen aan de school van Molenhoek (2500 fr.).»*

* * *

Het jaar 1936 is voor de Sint-Catharinakerk wel een zeer memorabel jaar geweest. In dat jaar werd het orgel dat we nu kennen geplaatst. Indien het hoofdaltaar inderdaad in de kerk de eerste plaats inneemt, dan is voor velen ook het orgel een onmisbare tegenhanger ervan.

Rode kazuifel uit de reeks zwarte, rode en groene gewaden geschonken door mevrouw Th. Poullier-Ketele

Koorstoel voor de celebrant, samen met de twee stoelen zonder armleuning eveneens een schenking van diezelfde mevrouw Poullier-Ketele

[Latijn/vert.] *«Zoals ik het reeds lang had gewenst, werd het orgel, dat zeer onvolledig was en veel defecten vertoonde, eindelijk afgebroken. Het werd zodanig veranderd, aangevuld, vergroot en vernieuwd, dat het er geheel echt nieuw uitkwam, zowel inwendig als uitwendig. Er werden nu twee orgelkasten aan weerszijden geconstrueerd, in plaats van de ene die vroeger in het midden van het doksaal stond. Op die wijze kon men vanuit het doksaal een brede uitkijk op de voorzijde van de kerk verkrijgen. De prijs was, zoals afgesproken, 66.000 fr. (sommige vooraanstaande parochianen hebben 22.000 fr. bijgedragen). Daarbij moest nog 4000 fr. betaald worden voor de vergroting van het doksaal, die absoluut nodig bleek. Het hele bedrag werd betaald.»*

Het doksaal

Hierna last de pastoor een gedrukt programma in, dat werd uitgegeven bij de plechtige inhuldiging van het orgel op 29 juni 1936 om 4 uur. Het orgel werd vervaardigd door de firma L. Daem-De Vis en Zoon uit Appelterre, gewijd door de deken van Lochristi en ingespeeld door Omer Van Puyvelde, oud-Wachtebekenaar, en in die periode organist van de O.L. Vrouw-St.-Pieterskerk te Gent. Hij speelde daarbij werk van o.a. Bach, Peeters, Haendel, Pachelbel en ook nog een eigen compositie.

Er volgt nog een omstandige omschrijving van de samenstelling van het orgel, waarvan wij hier een summiere samenvatting overnemen.
Groot orgel: 1. Bourdon - 2. Bourdon - 3. Montre - 4. Violon - 5. Prestant - 6. Flûte - 7. Quinte - 8. Fourniture - 9. Trompette.
Reciet: 10. Flûte - 11. Salicional - 12. Voix céleste - 13. Flûte - 14. Nazard - 15. Flageolet - 16. Basson.
Vrije pedaal: 17. Sous-basse 16 voet - 18. Flûte 8 voet.
Verbindingen: Groot orgel aan het pedaal - Reciet aan het pedaal - Koppeling der 2 klavieren - Octave aigue groot orgel - Forte - Tremolo.

De klavieren van het orgel

Wij laten het aan mensen die hierover meer weten over om uit te maken wat dit alles wel betekent. Alle omschrijvingen schijnen toentertijd ook nog uitsluitend in het Frans gegeven te zijn.

* * *

In datzelfde jaar 1936 noteert pastoor Camerman ook nog:

[Latijn/vert.] *«Restauratie van schilderijen. Vier schilderstukken, die al vanaf de restauratie van de kerk (in 1913) schandalig genoeg in de instortende sacristie aan volledige vernieling waren blootgesteld, werden door de heer Albert Ysabie uit Gent op bewonderenswaardige wijze gerestaureerd, voor 2500 fr. Daar zij naar het getuigenis van een ter zake bevoegd man, Eerwaarde Heer Van den Gheyn van de commissie voor monumenten, zeker van een zekere kunstwaarde getuigen, zijn ze op hun oorspronkelijke plaats in de kerk teruggehangen.»*

[Nederlands] *«Nieuwe kandelaars. Twee nieuwe lelietakken in gedreven koper, werden naar gegeven model vervaardigd door H.H. Verdonck te Gent, gemonteerd op 12 electrische lampen, en een middenstuk (bouquet)* met 5 *lampen. Deze dienen tot versiering der uitgestelde beelden; de prijs was 1825 fr.*
Ook de twee lusters in de koor werden voor elektrische verlichting aangepast en met eene nieuwe leiding verbonden. Dit kostte 1700 fr.»

In het jaar 1936 heeft het interieur van de kerk opnieuw een toch wel ingrijpende aanpassing ondergaan. We kunnen ons nog amper voorstellen hoe het doksaal er voor die tijd moet uitgezien hebben. De vier reusachtige schilderstukken, waarvan er twee links en twee rechts vooraan in de kerk opgehangen zijn, hebben op iedereen van ons al sedert onze jeugd een overweldigende indruk gemaakt. Door hun weelderige stijl, die aan de felste barok doet denken, spraken ze tot ieders verbeelding. Jammer genoeg konden we geen enkel geschreven stuk vinden, waarin de naam van de schilder(s) te vinden is. In ieder geval valt het verschil met het stuk van Paelinck boven het hoofdaltaar, in de stijl van het neoclassicisme, direct in het oog.

* * *

In het jaar 1937 had pastoor Camerman wel wat anders aan zijn hoofd dan dat hij nog veel zou gedacht hebben aan verbeteringen in zijn kerk. We weten al lang dat dit het jaar geweest is van de eerste grote restaura-

De tenhemelopneming van Maria.
Eén der vier schilderijen van voor ons onbekende meesters. Het schilderij op de foto is duidelijk geïnspireerd door het meesterwerk van Pieter Pauwel Rubens te Antwerpen in de kathedraal. Het zou dus kunnen tot stand gekomen zijn op het einde van de 17e of bij het begin der 18e eeuw.

tie van de Vierschaar. Deze onderneming is helemaal op het creditconto van deze pastoor te schrijven. Daar een groot deel van ons tijdschrift nr. 3/2009, dat aan de Vierschaar werd gewijd, over de bemoeiingen van Camerman handelt, heeft het geen zin deze hier nogmaals naar voor te brengen.

We vinden nog maar alleen een korte notitie. [Nederlands] *«Aankoop van 100 nieuwe kerkstoelen voor 2750 fr. Ongeveer 600 stoelen werden voorzien van rubbervoetjes voor geruchtverdooving (800 fr.).»*
Dit laatste was vóór het Tweede Vaticaans Concilie wel een doordachte aankoop. Het was toen immers zo, dat de kerkgangers om de haverklap hun stoel moesten omdraaien, en dat maakte een schurend, rommelend en alles samen heel vervelend geluid. De sermoenen werden altijd boven op de kansel gehouden. Dat bracht mee dat al diegenen die achter de preekstoel knielend of staande hadden postgevat, om te zitten moesten omdraaien, en dan nog eens zodra de preek ten einde was. Camerman, die zelf een uitstekend predikant was, maar een eerder zwakke stem had (en geluidsversterking was er nog niet), heeft zich steeds aan onnodig lawaai gestoord.

* * *

Alles wat de pastoor voor het volgende jaar 1938 in de annalen wilde bewaren, staat er in het Latijn.
[Vert.] *«Herstelling van kandelaars en tabernakel. Door de heer Peasano, een goudsmid uit Brussel, werden achtereenvolgens hersteld:*
1° 6 koperen kandelaars op het hoofdaltaar; prijs 2250 fr.
2° het processiekruis en een wierookvat; prijs 550 fr. Drager voor wierookvat 350 fr.
3° het tabernakel van het hoofdaltaar, een gift van de heer Gerson (die in 1909 in het kasteel aan de Puienbrug leefde); prijs 2090 frank.»

«Een beeld van het H. Hart van Jezus was opgericht bij de ingang van de kerk, en is daar bijna twintig jaar gebleven. Het was echter zeer petieterig, en bestond uit cement. Ik wenste al lang het op deze plaats te vervangen door een nobeler beeld, dat bovendien uit een duurzame materie zou vervaardigd worden. Dit voorstel viel direct in goede aarde bij de devote en welstellende inwoonster van de parochie, mejuffrouw Louise Van Bastelaere, die spontaan als gift een bronzen beeld aanbood.
Het ontwerp en de uitvoering werd toevertrouwd aan de meester in de kunst Albert De Beule uit Gent.
De wijding en de inhuldiging van dit beeld, gekoppeld aan een toewijding

Het tabernakel

aan de H. Hart van de hele parochie, is aanleiding geweest tot een schitterend feestgebeuren.»

De hele plechtigheid had plaats op 18 september 1938. De pastoor vermeldt dat daarbij enorm veel volk is opgekomen, zelfs vanuit andere omliggende parochies. Niet alleen de straten in het centrum (waarbij vooral de Kerkstraat uitblonk), maar ook veel verder in de parochie waren praktisch alle huizen met vlaggen, opschriften, linten en bloemen versierd. Op een of ander wijze gaf bijna iedereen te kennen dat men met de plechtigheid meevoelde. Een groot aantal ruiterverenigingen uit de omtrek trokken in de stoet op. Het processiealtaar werd in het Dorp opgesteld. Op dit verhoog sprak de bisschop van Gent, Honoré Coppieters, de verzamelde menigte toe. Door deze uitzonderlijke aanwezigheid en deelname van de bisschop moet de pastoor wel helemaal in de wolken geweest zijn, want hij vermeldt dat die toespraak voor bijna 7.000 toehoorders gehouden werd. We kunnen ons bezwaarlijk indenken waar die allemaal gestaan zouden hebben. Ikzelf herinner mij nog vaag een grote toeloop. Veel verder dan tot tien tellen kon ik toen nog niet.

Wat wij ons nog wel herinneren: jarenlang werd de naam van juffrouw Louise Van Bastelaere (1856-1939) nog elke maand in de kerk vermeld, bij de aankondiging dat te harer zielenheil in die maand een mis zou opgedragen worden. Nergens vinden wij terug of deze wijze van dankzegging een voorwaarde is geweest die de vrome dame bij haar gift zou gesteld hebben.

* * *

Voor het jaar 1939, het laatste jaar voor de nieuwe wereldbrand, een jaar waarin algemene onrust heerste wegens de latente oorlogsdreiging en de herhaalde mobilisaties, moeten we het stellen met een korte mededeling in het Latijn:
«De lichtkrans voor het Heilig Sacrament werd hersteld en bekroond met elektrische lampjes door de heer H. Verdonck voor de prijs van 300 fr. Van dezelfde heer werden tien processielantaarns gekocht. En zes grote koperen kandelaars, die door de heer Verdonck toevallig werden aangeboden, en die beslist 9000 fr. waard zijn, heb ik kunnen kopen voor 1500 fr.!!!»

Als wij de drie uitroeptekens zien kunnen wij besluiten dat de pastoor hier wel dacht een uitzonderlijk koopje gedaan te hebben. Het verschil tussen de zogenaamde werkelijke waarde en de belachelijk lage prijs die werd betaald doet ons vermoeden dat de heer Verdonck, die die stukken "toevallig" bij zich had, wel zeer dringend geld nodig had!

Het bronzen Heilig-Hartbeeld vóór de kerk

In het jaar 1940 breidt de oorlog, die op 1 september 1939 was losgebarsten, zich uit naar het westen en jammer genoeg ook naar de Lage Landen aan de Noordzee, op 10 mei. Wat Camerman hierover neerschreef, helemaal in het Latijn, laten we hier volgen:

«Op 10 mei 1940 vielen de Duitse legioenen Holland binnen en iets later ook België. Op de 21e, toen het Franse leger reeds ver teruggeweken was, vielen ze langs alle kanten via wegen en wegeltjes ook Wachtebeke binnen. Onze inwoners, maar ook vele vreemde vluchtelingen (in de gebouwen van de Zusters van de H. Vincentius a Paulo waren er meer dan 450) hebben een vreselijke nacht doorgebracht. Vanop de overkant van het kanaal Gent-Terneuzen braakte de artillerie voortdurend explosieve granaten uit die onze parochie verwoestten. In het centrum en in de omliggende straten vielen ongeveer 300 "obussen". Circa twaalf huizen werden verwoest en een groot deel van het "Godshuis" beschadigd, terwijl veel vijandelijke soldaten (30?) vreselijk gekwetst werden. En toch zijn tijdens deze talrijke en enorm gevaarlijke toestanden alle inwoners, en ook alle vluchtelingen - op één na - er ongedeerd tussenuit gekomen. Algemeen wordt aangenomen dat we het aan de bescherming van het H. Hart te danken hebben.»

Diegenen onder ons die reeds "tot de jaren van verstand" gekomen waren in deze ongewoon zonnige meidagen, zullen zich die angstige momenten blijven herinneren. Wachtebeke werd trouwens niet alleen 's nachts beschoten. Ook overdag werden de kelders geregeld opgezocht. Een groot deel van de bevolking trok uit het centrum weg, in meer oostelijke richting. En dit onder het oog van de Duitse troepen, die hier al die tijd aanwezig waren en bijvoorbeeld de toren van de kerk gebruikten als uitkijkpost. Velen realiseerden zich niet dat het precies de Belgische artillerie was die bij de beschieting van de vijand, tevens onze bevolking onder vuur nam. Hoewel het Belgisch geschut internationaal een grote faam genoot, zijn de kanonniers er toch niet in geslaagd de kerktoren van Wachtebeke te raken. Achteraf gezien, gelukkig maar! Zeker als men constateert welke gedrochten de vernielde kerktorens van Zelzate, Ertvelde en Kluizen vervangen hebben. Wèl kwamen de inslagen angstwekkend dichtbij: enkele huizen, waaronder een bijna vlak naast de kerk, een in de Kerkstraat èn een café in het Dorp werden totaal vernield.

Voor het volgende oorlogsjaar 1941 vertalen wij wat de pastoor noteert in het Latijn:
«De Commissie van Openbare Onderstand begon dit jaar onder mijn voorzitterschap met de restauratie van het rusthuis. Het werd uitgebreid en

aangepast met een beter comfort, voor een bedrag van ongeveer 1 miljoen frank. Dit gebeurde met een speciale toelating van de bezettende overheid en met subsidies van de regering.»

Die regering was er vanzelfsprekend niet: ze resideerde in Londen. België stond onder het gezag van een Duitse "Militärverwaltung" (voor het grootste deel van de bezetting generaal Von Falkenhausen). Het dagelijks burgerlijk bestuur werd echter voor het merendeel overgelaten aan de secretarissen-generaal van de bestaande ministeries. Die waren wel verplicht zich enigszins naar de richtlijnen van de bezetter te voegen. Sommigen deden dat iets meer, sommigen iets minder, sommigen helemaal niet. In die verwarde periode werd vaak totaal ondoordacht gesproken over de handel en wandel van deze hoogste ambtenaren. De bekendsten in de naoorlogse processen waren wel Romsée en de geboren Stekenaar Leemans. Daar wij weten dat deze laatste het departement van Economische Zaken leidde, waaronder ook de Wederopbouw ressorteerde, zal hij de uiteindelijke handtekening onder de aanvraag van de C.O.O. Wachtebeke wel geplaatst hebben. Hoe bij de bevrijding soms onverantwoord werd gereageerd tegenover deze mensen, die tenslotte toch maar meer dan vier jaar de boel draaiende hebben gehouden, blijkt uit het feit dat, naast anderen, beide genoemden toen werden aangehouden, veroordeeld voor de krijgsraad en dan, soms jaren nadien... in ere werden hersteld!

* * *

Wij vernemen nu niets meer over de volgende oorlogsjaren 1942, 1943, 1944 en 1945. Heeft Camerman hierin het voorbeeld van zijn voorganger gevolgd, die het gedurende de Eerste Wereldoorlog ook niet opportuun achtte bepaalde gegevens aan de nieuwsgierigheid van de vijand door te spelen? Toch vinden we nog een uitgebreid verslag over een der meest gehate georganiseerde rooftochten van de Duitsers. Om het tekort aan brons voor hun industrie aan te vullen, haalden ze systematisch uit alle kerktorens de klokken weg. Omdat we zullen zien dat de pastoor dit evenement in allesbehalve vriendelijke woorden beschrijft, moeten we wellicht aannemen dat de notitie pas na het vertrek van de bezetters in 1944 is neergeschreven. Tegen zijn gewoonte in is de hele tekst in het Nederlands gesteld, en we laten hem hier letterlijk volgen:

*«**1943. Het weghalen der klokken.** De internationale oorlogswetten te vergeefs, alsook de indrukwekkende protestbrieven die in alle kerken afgelezen werden, waarin Zijne Emin. de Kardinaal Van Roey en de bisschoppen van België het weghalen der klokken als eenig onrecht in onze geschiedenis en*

als een heiligschendende roof schandvlekten, werd ook in onze kerk tot dit euvel overgegaan op 28 September 1943.
De grootste klok 0,92 m. hoogte en 1,05 m. diameter hebbende, ongeveer 700 kilos wegende, vertoonde twee kransen versiersels en een beeld van O.L.Vr. Moeder Gods. Ze droeg de volgende opschriften: "Me fecit Dumery Bruges" - "Ik ben gejondt ter eere van Maria de Moeder Gods door Petrus Jacobus Van Pottelberghe-Vervaet toen P. D. Van Rossen pastoor was te Wachtebeke den 20 September 1832".
De tweede klok (0,72 m. hoog, 0,85 doorsnede, wegende 500 kil. ?, dezelfde versiering dragend en het beeld van de H. Catharina, patrones der parochie, had als opschrift: "Dumery me fecit Bruges" - "Ik ben gejondt en opgedragen aan de H. Catharina door de jongmans en de jonge dochters dezer parochie Wachtebeke 19 Maart 1833".
De kleine klok, welke mocht behouden blijven (0,66 m. op 0,78 m. gewicht 300 kilogr.) droeg een beeldje van St. Rochus. "Mijne hergieting is gejondt geweest ter eere van den H. Rochus, door Maria Jacoba De Letter, weduwe van Livinus Van Pottelberghe".
's Anderendaags was in groote letters te midden van den steenweg met kalk geschreven: "Wie met ons klokken schiet - Wint den oorlog niet".»

Deze gewaagde witte kalkmelding op de straat herinner ik mij nog als de dag van gisteren. Ik weet ook nog dat er bijna onmiddellijk verwoede pogingen werden gedaan om deze uitdaging weg te wissen. Wie daarmee werd belast ben ik nooit aan de weet gekomen. Heeft de burgemeester daartoe opdracht gegeven, misschien met de gewettigde schrik voor ogen dat er Duitse represailles zouden volgen? Hebben inwoners die met de Duitsers sympathiseerden, de uitdagende slagzin zo vlug als mogelijk doen verdwijnen? Eén tweede heldere herinnering is me bijgebleven: toen ik voor dat weekend terug thuis kwam uit het internaat te Gent, zat Guillaume Bruggeman bij ons in een zeteltje naast de Leuvense stoof. Verwonderlijk was dat niet. Ik kende hem relatief goed. Hij heeft de hele oorlog lang elk jaar bij ons een varken geslacht, natuurlijk zonder dat het eigenlijk mocht. Wat mijn vader wist, wist ik niet: dat Guillaume ook bedrijvig was in het geheime verzet tegen de bezettende macht. Wat ik daarvan heb overgehouden: onze verzetsman heeft toen verklaard dat hij helemaal niet wist wie het witte straatopschrift had weggespoeld, en nog minder wie het had gewaagd het aan te brengen! Kon hij het echt niet zeggen, of wilde hij het niet?

* * *

Wij moeten wachten tot na de oorlog, in 1946, voor er weerom iets nieuws te melden valt. De pastoor noteert in het Nederlands:

«Schilderen der kerk. - Met goedkeuring van de Kerkraad werd de kerk herschilderd. De oude schildering (1913) in waterverf werd afgewasschen, en de geweken muur (middenbeuk, links tusschen hoogzaal en toren) met eternietplaten recht gemaakt. Het hoogkoor, beschadigd door de vochtigheid en electrificatiewerk, werd hersteld in olieverf. De schildering der kerk, uitgevoerd door Mr Jul. De Caluwé (Febr.-Juni) van Wachtebeke vergde de som van 55.000 fr.»

Pastoor Camerman wist zeer goed dat het einde van zijn ambtsperiode met rasse schreden naderde. Hij was tenslotte al meer dan zeventig jaar oud. Maar hij wou duidelijk in schoonheid afscheid nemen. Het interieur van de kerk was nu al helemaal opgefrist. Alleen bleef aan het gewelf onder de toren nog steeds dat gapende litteken te zien: het immense gat, bedekt met houten planken, langs waar een drietal jaren tevoren de klokken weggehaald waren.

Vóór zijn afscheid als pastoor, kon Charles Camerman in 1947 de kroon op het werk plaatsen. In dat jaar werden de nieuwe klokken gegoten, geplaatst en ingewijd. De laatste uitgebreide aantekening van Camerman handelt hierover. Het is ook de laatste Latijnse tekst die we in de "Liber Memorialis" aantreffen. De inhoud ervan wordt hier in het Nederlands weergegeven.

«NIEUWE KLOKKEN. Ik wenste reeds lang de weggehaalde klokken door nieuwe en ook grotere te vervangen. Ik heb het voorstel rond Pasen 1946 aan de leden van de Kerkfabriek gedaan; sommigen waren zeer verwonderd, anderen twijfelden aan de uitvoeringsmogelijkheid. Maar op het feest van het H. Hart van Jezus is alles tot een goed einde gebracht.
Dankzij de giften van particulieren, en bovendien van bijdragen door vele parochianen, werden twee zaken mogelijk: het gieten van twee klokken zo groot als de toren maar kon herbergen, en het hergieten van de kleine klok, in een toonaard in samenklank met de twee grotere. Het werk werd toevertrouwd aan de heer Michiels uit Doornik.
Na herhaald en langdurig aandringen zijn de drie nieuwe klokken op 1 maart 1947 aangekomen. De volgende dag zijn ze in de parochiekerk, met grote plechtigheid en onder grote volkstoeloop, plechtig gewijd door de pastoor, die daarvoor speciaal volmacht had gekregen. De grootste klok weegt 1450 kg. Ze draagt de volgende inscripties: "Geschonken door Carolus J.M. Camerman, onderpastoor in Wachtebeke 1902-27 - pastoor 1927-47". Dan een afbeelding van het Heilig Hart met het chronogram: "Paroecia VI sIngULarIs tUteLae serVata - DIVIno CorDI JesU fUI DICata".

De middenste klok weegt 750 kg. (Afbeelding van de Heilige Maagd Maria): " Geschonken door mejuffrouw Camilla Verschraegen. Ik werd gegoten te Doornik door M. Michiels Junior. Pastoor was C. Camerman. "JUbILantIs popULI LaUDIbUs, praeCLarae VIrgInI DeIparae DeVotIs, Consono: aVe".
De kleinste klok weegt 450 kg. (Afgebeeld zijn de H. Catharina en de H. Jozef.) "Geschonken ter ere van de H. Catharina, patrones van deze kerk, door mejuffrouw Maria Th. Dellaert. Ik werd gegoten te Doornik door M. Michiels Junior in het jaar 1946".
Opdat er in de toren (die aan het gemeentelijk bestuur toebehoort) voldoende veiligeid en ruimte zou zijn, werd hij versterkt voor 30.000 fr. De klokkenstoel uit versleten houtwerk werd afgebroken en vervangen door een klokkenstoel uit staal. Daarin is er voor de klokken voldoende speling om door elektriciteit aangedreven te worden.
N.B. De volledige werken vergden een bedrag van circa 275.000 fr. En, om niet af te wijken van zijn vroegere gewoonten, heeft het gemeentebestuur daarin geen frank subsidie bijgedragen.»

De twee chronogrammen kunnen als volgt vertaald worden: *«"Daar de parochie door een uitzonderlijke macht werd beschermd, werd ik toegewijd aan het goddelijk Hart van Jezus". - "Samen met de jubelzangen van het volk die aan de Moeder Gods gewijd zijn, zing ik mee: ave".»* Eigenaardig genoeg komt men bij de optelling van de Romeinse letters in beide chronogrammen niet verder dan: 1945. Het heeft er alle schijn van dat pastoor Camerman al lang voordat de klokken gegoten werden op deze moeilijke Latijnse opgave heeft zitten zwoegen!

Juffrouw Camilla Verschraegen (1881-1953) wordt ettelijke keren als weldoenster vermeld, tot bij het einde van haar leven. Het bekostigen van een klok kan toch zomaar niet van iedereen verwacht worden. Ikzelf heb haar nog heel goed gekend. Hetzelfde kan ik niet zeggen over Maria-Theresia Dellaert, die omstreeks dezelfde periode is overleden († 1951). De vermelding van de kosten die zij op zich nam voor het hergieten van de kleinste klok, is de enige verwijzing naar haar die we in de Liber Memorialis aantreffen.

Een laatste opmerking bij de zure afsluiter van de ultieme notitie van pastoor Camerman: we zouden kunnen vermoeden dat zijn relaties met het homogeen katholieke gemeentebestuur wel niet zo glad verliepen. Als we daarbij in aanmerking nemen dat hij hier 25 jaar lang onderpastoor is geweest, 20 jaar pastoor en daarbij nog jarenlang voorzitter van de Commissie

De tweede klok, geschonken door Camilla Verschraegen.

van Openbare Onderstand (de voorgangster van het huidige OCMW), dan is het toch wel enigszins verwonderlijk te noemen dat hij er niet zo makkelijk scheen in te slagen om wat geldelijke hulp uit die hoek los te krijgen. Het zou kunnen dat de financiële toestand van de gemeente er toen ook niet al te rooskleurig voorkwam. Het bestuur was wellicht van mening dat het al ruim aan zijn verplichtingen voldeed door de mogelijke tekorten van de rekening der Kerkfabriek bij te passen. Waartoe het ook wettelijk gehouden was.

* * *

Op 1 maart 1947 werden de klokken dus ingewijd. Velen zullen zich nog herinneren dat ze in de kerk zelf waren opgehangen aan houten driepikkels, zodat iedereen ze van nabij kon bewonderen. Op 9 maart werd de nieuwe pastoor Julien Perquy geïnstalleerd. Ik heb dan bij die gelegenheid een kwajongensstreek uitgehaald die niet bestraft werd omdat ik er te vlug vandoor ben gegaan: ik kroop onder de grootste klok, kon met veel inspanning de klepel tot aan de rand trekken, waarna ik hem zijn gang liet gaan. Eén enkele zware klokslag heeft bij het einde van die ceremonie geklonken, ónder de gewelven van de kerk!

7) DE JAREN 1947-1966 PASTOOR PERQUY

Nadat Charles Camerman zijn ontslag als pastoor aan de bisschop van Gent had aangeboden, werd Julien Perquy als zijn opvolger benoemd op 6 februari 1947. Uit wat voorafging kunnen we afleiden dat Camerman er alles op gezet heeft om de nieuwe klokken zohaast als mogelijk nog in te wijden vóór zijn vertrek. Hij beschouwde de komst ervan duidelijk als een apotheose op alles wat hij voor het verfraaien van de kerk had gedaan. Wat meer is, een kerktoren zonder klokken bleef in zijn ogen maar een zwaar gekwetste invalide. De wijding op 1 maart kwam maar net op tijd: op 9 maart werd de nieuwe dorpsherder plechtig geïnstalleerd.

Er werd hoger al aangestipt dat het Latijn als voertaal bij het noteren van de annalen helemaal werd verlaten vanaf het aantreden van pastoor Perquy. Vanaf hier worden alleen de teksten die wij letterlijk overnemen cursief tussen aanhalingstekens opgenomen. Waardoor de notities van Perquy meestal toch gekenmerkt zijn: plichtsgetrouw vult hij elk jaar in wat te melden valt; maar nu en dan, om niet te zeggen dikwijls, vergeet hij daarbij een precieze

maand- en dagdatum te voegen. Hij lijkt meestal ook weinig tijd gehad te hebben om te schrijven: dat blijkt uit zijn haast maniakale gewoonte om zoveel als mogelijk afkortingen in zijn teksten te gebruiken. Zo schrijft hij bijna nooit "van", maar altijd *«v.»*, of *«v.d.»*, *«v.h.»* en bijvoorbeeld *«Min.v. Openb. Werken», «Prov. Techn. Dienst», «Ste Cath.k. te W.», «Min. v. J.»*. Iedereen van ons zal weten wat daarmee bedoeld wordt. Maar om de leesbaarheid van het geheel gaaf te houden vervangen we vaak deze afkortingen door het volledige woord, zelfs in sommige teksten die we cursief letterlijk aanhalen.

Zo schrijft hij dat de nieuwe klokken voor het eerst te horen waren op paasavond 1947. Wanneer was dat dan precies? Een - naar we hopen zo exact mogelijke - berekening leert ons dat Pasen in dat jaar op 14 april zou gevierd zijn. De letterlijke tekst luidt: *«De nieuwe klokken luidden voor het eerst op Paasavond; 't paste dat ze paaseieren zouden meebrengen. Al de schoolkinderen van de hele parochie kwamen er om in de kerk na den dienst (± 500).»* Het ligt er dik bovenop dat de nog onbekende pastoor bij zijn parochianen een gunstig imago voor zichzelf wou nastreven.

* * *

In 1948 wordt genoteerd: *«Vrijdag 25 juni: wijding van 't H. Hart-beeld nabij de H. Hart-school van de Langelede (die voortaan zo zal genoemd worden). Op tocht van aan de L. Vr. Kapel.»*

In 1949 wordt gemeld dat aan 't gesticht (toen nog "Godshuis De Mey") een Onze Lieve Vrouw-kapelleke werd ingewijd. Voor wat voor het overige in dat jaar vermeldenswaard was, nemen we hier gewoon letterlijk over wat in de Liber Memorialis te vinden is. En we doen precies hetzelfde voor de jaren 1950 en 1951.

*«**1949.** Kachels: Twee grote kachels Samson aangekocht (28.000 fr.). - Door Jw M. Teirlinck werden 1 groene en 1 paarse koorkap gemaakt. - Dak v. d. Kerk: Binst de zomer werd de noorderkap van de kerk vernieuwd of herlegd met schaliën (Durieu, Ledeberg) (± 49.000 fr.).*
Herstellingen Pastorij: die broodnodig waren (dak, kelders, w.c., waterleiding, gevels, façade enz.) werden uitgevoerd door h. Ach. Van Hulse v. Meulestede, op kosten van de gemeente (circa 150.000 fr.) van half oktober '49 tot einde februari 1950.
Nieuwe leiding met neon-licht werd in de kerk gebracht (33.000 fr.) in mei.»
Zodra hij de gebouwen, kerk en pastorie, van nabij begon te bekijken, was

pastoor Perquy dadelijk van mening dat het geheel nu wel eens aan de "noden van de moderne tijd" moest aangepast worden. Dat heb ikzelf hem nog horen verklaren. Zijn voorgangers waren van een vorige generatie en hij had wel een andere kijk op de noodwendigheden van de naoorlogse samenleving. Het "neon-licht", de TL-lampen die we nu al lang kennen, waren in die dagen wel een ingrijpende renovatie. Niet lang voordien waren de avonddiensten èn de vroege wintermissen in de kerk in een haast geheimzinnige halve duisternis gehuld. Hier en daar hing een overkapt gloeilampje aan het gewelf te bengelen. TL-techniek zorgde er nu voor dat de gelovigen in een "zee van licht" konden samenkomen. En bovendien werd er nu al voorzien in een voor die tijd adequate verwarming! We zien die twee overmaatse cokesgestookte kachels nog voor ons geestesoog! Hun "reuzenmerk" Samson werd wel er echt terecht opgekleefd! We zullen trouwens verder steeds maar zien dat pastoor Perquy erop uit bleef om de werking van de kerk en de parochie in haar geheel, op materieel gebied zoveel als mogelijk met de evolutie te laten meedraaien en dus te "moderniseren".

* * *

*«**1950.** Stoelen. 50 nieuwe stoelen (x 205.-=10.250 fr.) werden aangekocht bij O. V. de Velde te Overmere.»*

*«**1951.** 50 nieuwe stoelen werden aangekocht te Overmere (10.250 fr.). 'n Velum voor de expositie-troon (boven tabern.) werd bekostigd door Jw Cam. Verschraegen en geschilderd door Eerw. Zr Victorine v. 't klooster.»*

Men zou zich kunnen afvragen of het wel klopt dat 100 nieuwe kerkstoelen in twee beurten van 50 in Overmere aangekocht werden. Tussen de eerste en de tweede vermelding heeft de pastoor nogal evident nog andere teksten ingelast, en het zou kunnen dat hij in '51 dacht dat hij de aankoop in '50 nog niet had vermeld. Nog even noteren dat de plaatselijke parochieherders al die jaren nog altijd op dezelfde goede zielen beroep konden doen, zowel voor een financiële bijdrage als voor een of andere precieze klus: de namen van de juffrouwen Camilla Verschraegen en Marie Teirlinck zijn al meer vastgelegd in de plaatselijke kerkrubrieken. Mejuffrouw Teirlinck is later nog jarenlang schepen geweest in het gemeentebestuur van Wachtebeke, en had zelfs verschillende legislaturen als provincieraadslid.

* * *

Vanaf 1952 zet pastoor Perquy er werkelijk de beuk in. **Tot 1965** worden jaar na jaar een reeks nieuwe aanpassingswerken en verbeteringen uitge-

breid beschreven. Het zou ons te ver leiden alle posten en daarbij horende kosten op te nemen. Dit zou geen enkele zin hebben en bovendien een vervelende lectuur vormen. Maar we zullen wel zo nauwkeurig mogelijk weergeven wat hier geboekstaafd staat en wat hier van belang lijkt.

Precies in dat eerstgenoemde jaar1952 pakt de pastoor een hele klus aan. Er wordt een nieuwe sacristie gebouwd. Pastoor Perquy plakt in zijn boek een kleine zwart-wit foto van 9 x 6 cm., waarop de oude sacristie aan de zuidkant nog te zien is: een klein hokje met drie benepen raampjes en een schuin aflopend dak, gebouwd in de hoek gevormd door het koor en de rechter zijbeuk. De beslissing om die sacristie op te trekken werd reeds op 2 april 1950 door de kerkraad genomen; op diezelfde datum werd architect Albert Lefebure uit Zelzate met de uitwerking belast. Alle plannen en het bestek werden reeds in datzelfde jaar door de kerkraad en door het gemeentebestuur goedgekeurd.

In de loop van 1950, maar ook later nog in 1951, werden alle toelatingen aangevraagd bij het provinciebestuur en bij het bevoegde ministerie te Brussel. Pas op 28 februari 1952 werd officieel toelating gegeven om het gebouw in aanbesteding te geven. Nadat nog wat administratieve obstakels overwonnen zijn, begint aannemer Jozef Van Mossevelde met de werken op 7 juli, en op 5 oktober 1952 is het gebouw afgewerkt. Ene architekt Van den Bogaert, aangesteld door het provinciebestuur, komt in november het hele zaakje nazien en op 2 december worden de nieuwe meubelen geplaatst. In totaal, noteert de pastoor, heeft de hele zaak 409.771,25 fr. gekost. Behalve wat aan architect en aannemer moest betaald worden, waren daarin ook begrepen: de meubelen, de elektrische installatie, het verfwerk en... niet te vergeten: een "mazoetkachel".

Door toelagen van ministerie, provincie en gemeentebestuur kon van dit bedrag 164.674,00 frank afgetrokken worden (de gemeente kwam voor 50.000 frank tussen - zoiets had pastoor Camerman nooit kunnen binnenrijven). Maar er bleven wel "kosten-ten-laste-van-de-kerk", zoals Perquy letterlijk schrijft, en wel de niet onaardige som van 245.097,25 frank. Vanwaar zijn die centen gekomen?

Een gift van een sinds lang overleden oude juffrouw, Mathilde Van Pottelberghe, reeds sedert de oorlog geblokkeerd en nu vrijgegeven, bracht samen met de intresten 80.944 frank op. De parochie streek 12.300 fr. op van cijnsgronden, en goedwillende parochianen brachten ook nog 30.500 fr. in het laatje. Men was er dus nog lang niet. Maar de pastoor geeft zonder blik-

Nieuwe sacristiekast

ken of blozen toe dat er ook toch nog ergens een "zwarte kas" bestond, en daaruit kon 100.000 fr. geput worden. Gaf een totaal van 223.744 frank. Wat wij nog te kort hebben, wordt genoteerd door de pastoor: 21.353,25 fr., moet dan maar op een of andere wijze door de kerk zelf gedragen worden.

* * *

Nog steeds in 1952 last pastoor Perquy een uitgebreide beschrijving in over het **prachtige houten kruisbeeld** dat we nu al die jaren achteraan **in de kerk** kunnen vinden. Wat hier volgt lijkt bijna op een detectiveverhaal.

*«**Kruis (1650 ±)** Toen er spraak was dat, door de zorgen van het gemeentebestuur de bestaande en alles behalve hygiënische W.C. rechtover de ingang van de kerk eindelijk zouden opgeruimd worden, onderzochten we de mogelijkheid om op die plaats 'n kalvarieberg aan te brengen, waardoor het pleintje vóór de kerk heel wat devoter en meteen ook netter zou worden. Het kruisbeeld in hout, overschilderd, dat ? zoveel jaren aan de zuidmuur van de kerk was opgehangen werd bekeken. Het bleek wel goed te zijn, maar in staat van verval. Zou het de moeite lonen van de opkuis? Dat dierven we niet zeggen. 'n Beeldhouwer, heer Frans Tinel uit Ledeberg, werd er bij*

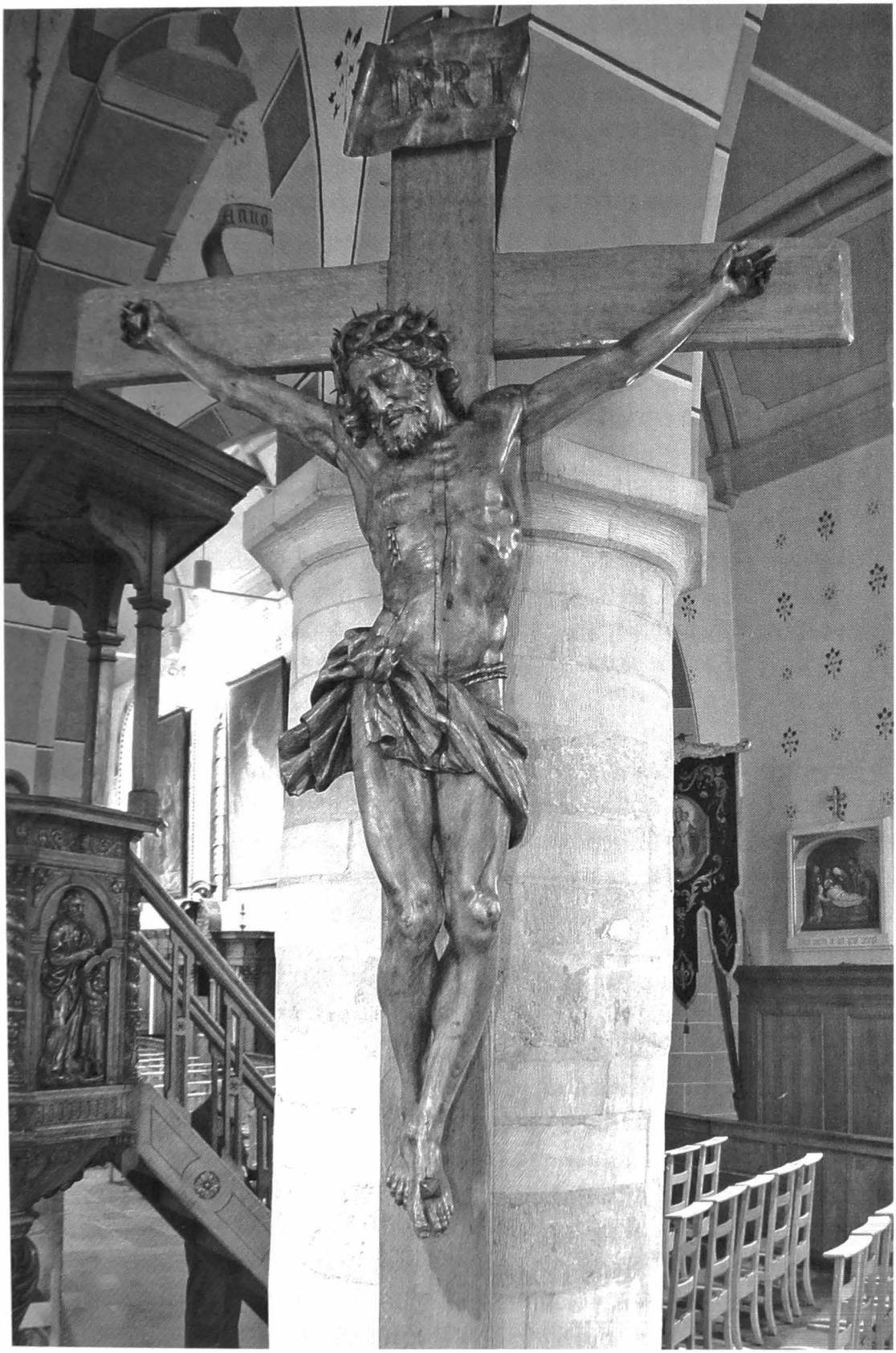

Christus aan het kruis
(toegeschreven aan Artus Quellinus de Jongere - 1625-1700)

gehaald. Hij zag wel dat het 'n mooie Christus was, maar dierf zich ook niet uitspreken over de kunstwaarde ervan, noch over de toestand waarin het zich onder de vele verflagen zou bevinden.
Het werd naar zijn atelier gevoerd. Van bij 'n eerste onderzoek op de linkerarm bleek dat het niet alleen goed bewaard gebleven was, maar dat het ongetwijfeld kunstwaarde zou bezitten. (Het werd gemaakt uit lindehout).
De 5 - 6 verflagen werden er grondig afgehaald, en waar nodig werd het zeer goed gerestaureerd. De kruisbalk, in gewoon zacht hout en versleten, werd vervangen in eik, zwart geverfd. (Restauratie kostte 8.000 fr.)
Het beeld zelf bleek niet alleen, maar is 'n waar kunstwerk, dat door kunstkenners (o.m. door Prof. Jan Steppe, Arch. Dr., assistent te Leuven, Mevr. Gabriels, Dr. in Kunstgesch. uit Gent, Dr. Broeder Libertus uit Oostakker, enz.) geplaatst wordt rond 1650. Er wordt zelfs beweerd - maar dit is moeilijker te bewijzen - dat het 'n werk zou zijn van Quellinus de Jongere. Het is in elk geval 'n zeer goede aanwinst voor de kunstschatten die de kerk reeds bezit (predikstoel 1649, communiebank, enz.).»

Volgens bepaalde notities die we elders gevonden hebben, zou de kuip van de predikstoel te Wachtebeke uitgevoerd zijn door ene Anthone Sauvage (geboren te Gent in 1626 en er overleden in 1677).

In de "Gids voor Vlaanderen", uitgegeven in 1985 door de Vlaamse Toeristenbond in samenwerking met de Kredietbank, staat zonder meer vermeld dat het beeld van Quellien zou zijn. Hebben de redacteuren deze informatie doodgewoon uit Wachtebeekse bronnen geplukt of hebben ze daar elders meer zekerheid over gekregen? Pastoor Perquy is alleszins wel zo voorzichtig dat hij noteert dat er "beweerd" wordt dat het van "Quellinus de Jongere" zou zijn, maar dat dit "moeilijker te bewijzen" valt. Moeilijker te bewijzen dan wat?
De familie Quellien heeft een reeks beeldhouwers aan ons Vlaams patrimonium geleverd, in totaal niet minder dan vijf. Quellien de Jongere, hier vermeld, is eigenlijk Artus II Quellien, de neef en leerling van Artus I. Deze laatste was een tijdgenoot van o.a. Rubens en van een andere grote beeldhouwer, Frans Duquesnoy. "De Jongere" kan al meer tot de latere barok gerekend worden. Hij leefde van 1625 tot 1700 en was zeker niet een van de minsten tussen zijn begaafde familieleden. Grote werken van hem zijn o.a. te vinden in de kathedralen van Antwerpen, Brugge en Mechelen. Eens we dat weten, rijst toch vanzelfsprekend de vraag op hoe in godsnaam een werk van een zó bekende meester in een nederige dorpskerk als die van Wachtebeke zou terechtgekomen zijn. Nu weten we ook wie de predikstoel heeft geleverd: die dateert van 1649, en dat jaartal staat duidelijk op de voorzijde

van de kuip vermeld. Wellicht vandaar dat het mooie kruisbeeld door de experten rond 1650 geplaatst wordt. De jonge Quellinus was dan toch amper 25 jaar oud!

Op te merken is nog dat het beeld ook slachtoffer is geweest van de rage die in de volgende paar eeuwen heeft gewoed: het werd vijf- tot zesmaal gewoon overschilderd! We zagen hiervoor al dat de preekstoel, zijn tijdgenoot, geen beter lot gekend heeft! Ikzelf zie in mijn visueel geheugen dit schamele, slecht geverfde beeld nog hangen aan de buitenmuur waar het triest onder zijn houten kapje neerkeek op de toen al verwaarloosde graven van het oude kerkhof aan de zuidkant van de kerk. Het blijft een eer voor pastoor Perquy - wie ook de beeldhouwer is geweest - dat hij dit beeld heeft gered.

Hij moet het wel goed onder ogen hebben gekregen en zich vragen gesteld hebben in dat jaar. Want dan was het gemeentebestuur inderdaad bezig met de opruiming van dat deel van het oude kerkhof. Er werd daar een parkje aangelegd. Het moet ons van het hart dat dit "park" in de loop van de volgende jaren slachtoffer werd van schandalig vandalisme. Ook vandaag kan het moeilijk als een natuurpareltje midden de dorpsbebouwing beschouwd worden.

* * *

In 1953 stipt de pastoor alleen maar enkele gemaakte kosten aan. Twee nieuwe tapijten voor het hoogkoor kostten 4.500 fr. De firma Roesbeke en Van Laere uit Eeklo leverden nieuwe meubelen voor de sacristie van de misdienaars: 25.430 fr. En in de salon van de pastorie werd de kast in Louis XV-stijl opgepoetst voor een bedrag van 2.400 fr.

In 1954 leverde de firma Vandenhoute uit Anderlecht een nieuwe lijkbaar voor 18.710 frank.
Op meiavond van dat jaar werd op Kalve een nieuw kapelletje ingewijd ter ere van Onze Lieve Vrouw van de Vrede. Het staat er nog altijd. De kosten werden door het gemeentebestuur gedragen. Men kan zich nu afvragen waarom. Gewoon omdat precies de gemeente een oud bouwvallig kapelletje heeft afgebroken dat aan de andere zijde van de straat recht tegenover de nieuwbouw had gestaan. Die afbraak was nodig geweest omdat het oude bouwseltje het verbeteren van de bestaande weg onmogelijk zou gemaakt hebben. De enkele vierkante meters waarop aan de tegenovergestelde straatzijde nieuw werd gebouwd, was (en is?) wel eigendom van de familie Poullier.

In datzelfde jaar werd het voorpleintje van de kerk aangepakt. De pastoor schrijft hierover: *«Verfraaiing. De oude en weinig esthetieke W.C. rechtover 't portaal van de kerk werden - door het gemeentebestuur - eindelijk weggehaald en vervangen door nieuwe verderop het oude kerkhof. In de plaats kwam 'n "Priestermonument" (de zerken en 'n graftombe van verschillende oud-pastoors of onderp. v. Wachtebeke.»*

Het jaar daarop, in 1955, vindt de pastoor het nodig dat voor het kuisen en onderhoud van de kerk een stofzuiger "Champion" aangekocht wordt. Het was een apparaat op wieltjes, uitgerust met twee motoren van 0,45 PK, waarvoor 10.550 fr. werd betaald. Eigenaardig genoeg werd in het annalenboek een folder voor deze stofzuiger bijgevoegd, waarop een prijs van slechts 8.500 fr. vermeld staat!

* * *

In datzelfde jaar 1955, èn het jaar daarop, 1956, wordt een werk aangevat, dat reeds jaren op uitvoering wacht. Het dak van de kerk moet hersteld worden!

Het gaat over de hele middenbeuk, de zijbeuk aan de zuidkant en de zogenaamde Catharinazolder. Alle dakbedekkingen hiervan waren in lamentabele staat. Reeds bij de nieuwjaarsvergadering van 4 januari 1953 had de kerkraad het besluit genomen deze herstellingen uit te voeren en opdracht gegeven aan de Zelzaatse welbekende architect Lefebure om de plannen op te maken. Die kwam daarmee voor de pinnen op 5 juli. Het duurde tot oktober om de plannen naar het provinciaal bestuur door te zenden en dat wachtte dan maar tot het volgend jaar om het ontwerp goed te keuren (3 mei 1954). Het weze gezegd: nauwelijks twee maanden nadien had het Ministerie van Justitie, waaronder de kerkbesturen ressorteren, zijn goedkeuring reeds doorgestuurd naar het Ministerie van Openbare Werken (2 juli 1954). Het is deze laatst instantie die de nodige toelagen moet goedkeuren; daar wringt zoals gewoonlijk het schoentje! Maar de pastoor weet dat hij beroep kan doen op burgemeester Oktaaf Scheire, die niets beter kan doen dan bij de politiek gelijkgezinde staatsminister August De Schryver aan te kloppen, met het verzoek zijn gewicht in de schaal te werpen om de hele zaak vooruit te helpen. De minister van Openbare Werken, toen Omer Vanaudenhove van de liberale partij, antwoordt dan op 16 juli 1955(!), een jaar nadien dus: *«dat het nodige wordt gedaan met het oog op de verlangde uitvoering der werken tot het herstel der daken van Ste Catharinakerk van Wachtebeke. Het bestuur van het departement wordt namelijk gelast mij hiervoor te schrijven, houdende principiële belofte van toekenning der subsidies, in de eerstvol-*

gende dagen aan mijn handtekening te onderwerpen. Aan de hand van dit schrijven zal dus tot de aanbesteding der werken kunnen worden overgegaan. - De latere definitieve goedkeuring van de zaak volgt ambtshalve na het bekomen van de uitslag der aanbesteding.»
De pastoor voegt hier nogal sceptisch aan toe: *«Afwachten!».*
Staatsminister De Schryver laat dan weten dat hij vanwege de minister van Justitie Lilar op 21 oktober 1955 het volgend bericht heeft gekregen: *«Ik heb de eer u ter kennis te brengen dat ik toelating heb gegeven tot het openbaar aanbesteden van de werken uit te voeren aan Ste Catharinakerk te Wachtebeke.»*
En op 31 oktober zijn de stukken van het dossier inderdaad toegekomen (notaris Teirlinck was daar getuige van) op de 6e Afdeling van het Provinciaal Bestuur. Er moesten wel diverse wijzigingen aangebracht worden. En op 9 december worden bij de Technische Dienst van de provincie drie aanbestedingen opgenomen: In volgorde zijn dat de aannemers Mariman uit Zele, Deltombe uit Brugge en Victor De Bruyne uit onze eigen gemeente. Daar Mariman de laagste aanbieding inbrengt, wordt hij op 18 december 1955 door het bureau van de kerkfabriek aangesteld en alle nodige stukken worden naar de provincie gestuurd.

Enkele dagen later, **net na nieuwjaar 1956** dus, laat het provinciebestuur weten dat het hele dossier naar het Ministerie van Justitie doorgestuurd werd. Placide De Paepe, op dat ogenblik volksvertegenwoordiger (hij zal later minister en nog later burgemeester van Gent worden), is op 13 februari aan de weet gekomen dat de hele zaak reeds op 9 februari met gunstig advies door Justitie aan Openbare Werken werd overgemaakt. Hij belooft ook daar de zaak van nabij in de gaten te houden. En warempel: de gouverneur van Oost-Vlaanderen laat op 15 april 1956 het hele goedgekeurde dossier in de pastorie bezorgen. Diepe zucht van opluchting!
Mondeling wordt met aannemer Mariman overeengekomen dat hij op 2 juli met de werken zal beginnen. Maar om het zekere voor het onzekere te nemen wordt hem dat bij aangetekende brief op 11 juni bevestigd, waarbij wordt gestipuleerd dat het werk op 9 oktober moet beëindigd zijn.
't Lukt natuurlijk niet. De hele zaak wordt pas afgerond op... **4 januari 1957,** *«omwille van bijwerken»,* voegt de pastoor er zonder verdere uitleg bij. Door een door het provinciebestuur aangestelde architect worden de werken op 18 februari 1957 goedgekeurd en aanvaard.
De totale kosten van dit toch wel omvangrijk werk bedroegen 378.310 frank. De toelagen die werden toegekend door gemeente, provincie en staat liepen op tot 324.991 fr. Het verschil moest waarschijnlijk door de kerkfabriek gedragen worden: ging het hier misschien over die "bijwerken"?

Ondertussen had de pastoor vanwege de familie Theofiel Scheire een substantiële som van 50.000 fr. ontvangen, die echter moesten dienen voor het aanschaffen van **nieuwe misgewaden**. De tot dan toe gebruikte gewaden vertoonden toen al wel tekenen van langdurig gebruik. De bestelling werd geplaatst bij een firma Stadelmayer uit Nijmegen nota bene - en wij die dachten dat hier in Vlaanderen heel wat gerenommeerde ateliers in die specialiteit te vinden waren.
Een stel zwarte kazuifels, een stel zondagskazuifels (wit, mauve, rood en groen), aangevuld met een zogenaamde Mariakazuifel, kostten samen 40.850 frank.
Rond die periode evolueerde ook de mode in die kerkelijke "drachten". De ouderen onder ons herinneren zich nog de strak afgewerkte, stijf geborduurde kazuifels die de priesters toen droegen bij de liturgische vieringen... met de rug naar het volk gekeerd. Gaandeweg kwamen de zogenaamde gotische gewaden in zwang. Die kennen we nu nog; ze vallen in losse plooien van de schouders af.

Dus liet pastoor Perquy om te beginnen de zondagse witte kazuifel, samen met twee dalmatieken, herwerken tot "gothieke" bij de firma Derecum te Roeselare, voor... 22.500 fr. *«te veel»*, merkt de pastoor daarbij laconiek op. Kunnen we hier de verklaring vinden voor de keuze van daareven: Nijmegen? In die periode gold algemeen de overtuiging dat in "Holland" alles goedkoper was dan hier. Vandaar...

* * *

Gedurende de volgende jaren wordt het interieur van de kerk grondig aangepakt.
Het koor en de middenbeuk worden in kleuren gezet door Jules De Caluwé (die woonde vlak naast de kerk in zijn schilderszaak en werd door iedereen bijna nooit anders dan Juul den Bok genoemd - hij wist het zelf! Iedereen die te Wachtebeke De Caluwé heette werd trouwens in de volksmond ingedeeld in niet minder dan zeven verschillende "struiken", die alle een eigen bijnaam droegen; "de Bok" was er één van). Broeder Julien, leraar in sierkunsten aan het Hoger Instituut Sint-Lucas te Gent, begeleidde Jules bij de artistieke uitvoering.
In het koor werden twee koperen roeden voor het ophangen van gordijnen aangebracht, en rond de twee sacristiedeuren, de twee nissen in het koor en aan het portaal werden sierwerken in "simili" uitgevoerd.
Er kwam een nieuwe godslamp en een grote koperen trekbel. Tegelijkertijd plaatste Maurice Van Heirsele (later de eerste voorzitter van onze Heem-

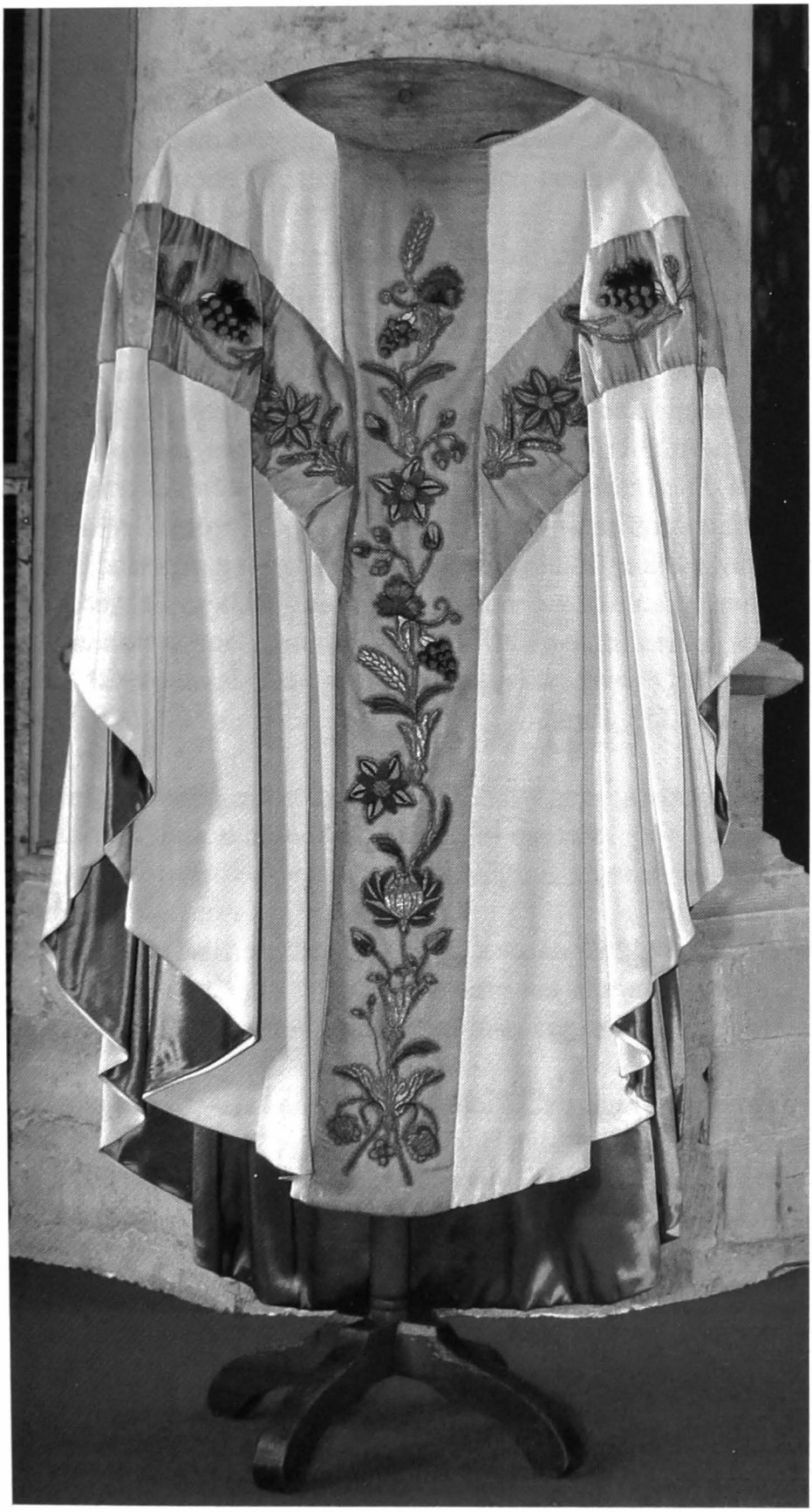

Eerste (witte) kazuifel "naar de nieuwe mode".

kundige Kring) een totaal nieuwe verlichting in het koor.
Wat bovendien ook wel een onverwachte nieuwigheid voor de parochianen was: Een gespecialiseerde firma uit Brussel (Icorat) plaatste een geluidsinstallatie met luidsprekers in de kerk, en met micro's op predikstoel en op het hoogaltaar. Perquy noteert dat dit "klankzuilensysteem" 32.500 fr. gekost heeft.
Ook op esthetisch vlak werd de zaak bekeken. In het hele koor werd rondom een zwartmarmeren plint aangebracht, nadat onder leiding van architect Hubert Van den Hende een witmarmeren nis, die zich op het Sint-Catharina-altaar aan de doopvont bevond, werd aangepast en ook, samen met een kruis, in het hoogkoor werd opgesteld. De hele zaak kostte 5.530 frank. Op de muurvlakken van het koor werden vijf symbolische gekleurde tekeningen aangebracht. Die moesten de oude in diverse kleuren geverfde ondergrond vervangen. De ontwerpen waren van de hand van professor A. Van Heucke van het Sint-Lucasinstituut te Gent; de uitvoering ervan stond onder leiding van Broeder Julien, die we hoger al vermeld hebben. Er werden ook nog gordijnen voorzien in de vijf liturgische kleuren. Aan erelonen werd in totaal 5.000 fr. uitgegeven; de totale uitgaven voor de renovatie van het koor liepen op tot 87.755 frank.

Er verliep een rustig jaar 1958. Ofwel waren alle beschikbare gelden opgebruikt, ofwel was iedereen in dat jaar te veel in beslag genomen door de Expo. Geen van de twee veronderstellingen valt te bewijzen.

Wat ervan zij, **in 1959 en ook in 1960** werd de tijd van pastoor Perquy weerom opgeslorpt door een reeks, eerst van kleinere onderhoudswerken, daarna zoals we zullen zien ook door een groter project.

Nadat timmerman Serafien (Vien) Stevelinck voor 4.187 fr. aan de zijaltaren van O.L. Vrouw en Sint-Hubertus, en ook aan het Catharina-altaar in de doopkapel wat nieuw timmerwerk had opgesteld, werden die constructies door Jules De Caluwé letterlijk in de verf gezet, en dat kostte ook nog eens een supplement van 12.800 fr. Het jaar nadien, in 1960 dus, moest de pastoor nog eens 20.000 fr. besteden aan het onderhoud van het ijzerwerk der kerkramen aan de buitenkant, en ook de witte steen aan de buitenmuren werd opgekuist.

De kerkfabriek vond het broodnodig ook wat aan de vierschaar te doen. Het houtwerk aan deuren, hekken en blinden werd door Serafien Stevelinck zo goed als mogelijk terug in toonbare staat gebracht en nadien door Jules De Caluwé vakkundig geverfd. Totale kost: 13.075 fr. Met lede ogen zag ieder-

een ook de verwaarlozing van het "hofken van de vierschaar" aan. Achiel De Roover restaureerde alle metselwerk zo goed als het kon, en Jozef Foucquart (de stiefvader van Evarist De Mol) kon ertoe overhaald worden de hele oppervlakte om te spitten. De firma Bauwens uit Kluizen werd belast met zaaien en beplanten. De opfrissing van het hofken kostte in het geheel 8.960 frank.

* * *

Maar het jaar 1960 is voor pastoor Perquy het jaar van de Parochiale Kring geworden! We zullen zien dat daaraan ook de volgende jaren, tot en met 1965, verder werd gewerkt.

Hier volgt wat Julien Perquy daarover in 1960 schreef:

«De Parochiale Kring, sedert jaren verwacht, komt er eindelijk! Op 2 juni (na maanden onderhandelingen met de gezusters Bracke, opmeting door landmeter Cyr. Van de Velde, ruggespraak met het bisdom, omvorming van Schoolcomité tot "Comité der Vrije Scholen en Parochiale Werken te Wachtebeke", enz. enz.) werd overgegaan tot de aankoop van het bestaande café en toneelzaal, Kerkstraat. Voor 250.000 fr., waarvan 75.000 fr. vooraf betaald werd.

Op een termijn van 20 j. zal elk jaar (op 1.7.61 te beginnen) 11.037 fr. intrest betaald worden. Bij overlijden van de langstlevende der 4 gezusters Bracke, zal elke betaling geschorst worden en zal alles vereffend zijn. (Zie verder de andere schikkingen in de officiële koopakte.)

Architekt Hubert Van den Hende maakte de plannen. Aanbesteding op 5 aug.: Henri Van den Hende: 436.620 fr., aan wie het werk wordt opgedragen. [Ook Victor De Bruyne deed een aanbieding, maar het bedrag wordt niet vermeld.]

Aanvang der werken: 8.8.60. Inwijding van de nieuwe Kring: maandag 19.12.60.

Er werden ook in de ruimte tussen zaal en erven Joz. De Caluwé 'n keuken, kool- en mazoetstal, en W.C. aangebouwd. Verwarmingsinstallatie Sicam. Totale uitgaven: 829.000.- fr.»

In 1961 meldt de pastoor dat de Kring verder wordt uitgebouwd. Boven de "feestzaal" wordt een balkon voorzien voor biljartkamer. In de zaal zelf wordt een Sicam-verwarmingsinstallatie aangebracht, dezelfde als in het café, die 67.975 fr. kost. Samen met metselwerk, timmerwerk, elektriciteitsvoorzieningen en nog wat andere losse kosten, en achteraf nog het schilderwerk van Jos. De Caluwé daarbij, kostte het hele zaakje toch weerom 169.660 frank.

In 1963 werd aan Jos. De Caluwé gevraagd de feestzaal zelf "op te kuisen": alles inbegrepen: ± 100.000 fr.
Het laatste wat Perquy nog over "zijn" parochiale kring, "Onze Kring", weet te vertellen, schrijft hij nog neer in 1965, voor hij in februari van het jaar nadien de parochie verliet. *«Afbetaling schulden. De resterende 145.000 fr. schuldbrieven van "Onze Kring" werden vóór 1 jan. '66 afbetaald.»*

Het heeft er alle schijn van dat de pastoor het als een erezaak beschouwde alle nog openstaande verschuldigde bedragen te kunnen vereffenen voor hij voorgoed naar Gent vertrok. Nergens staat genoteerd hoe hij dat voor mekaar heeft gekregen. De som die hij voor de aankoop aan de gezusters-eigenaressen moest betalen, werd automatisch afgesloten bij het overlijden van de laatste der vier jonge dochters. Dat was wel goed bekeken van de twee kanten. De pastoor verwierf daarmee een bepaalde zekerheid; de gezusters, hoewel ze jaarlijks een bepaalde som opstreken, konden naar het andere leven overgaan in de devote overtuiging dat ze voor de parochie toch "een goed werk" hadden gedaan. Wij weten dat dergelijke legaten, die tot na de Tweede Wereldoorlog nog vrij frequent voorkwamen, nu maar hoogst zelden meer te verwachten zijn.

Wat ikzelf nog daarbij kan voegen: pastoor Perquy heeft (bij mijn vader) nog een aantal zogenaamde schuldbrieven laten drukken. Hij noemde ze "obligaties". Ik meen nog te weten dat ze een rente van 3% per jaar beloofden, maar het nominaal bedrag kan ik me niet meer herinneren. Het ware mooi indien hier of daar nog een dergelijk document zou opduiken, dat vandaag vanzelfsprekend geen enkele reële geldwaarde meer vertegenwoordigt. Gegoede en goedmenende parochianen hebben ervan soms een heel pakket in huis gehad.

* * *

Vermeldenswaard is ook nog de zorg die de pastoor in 1961 aan het interieur van de kerk besteedde.

Hij schrijft:
«Het Kruis van de Preekstoel (barok ± 1700) werd gekuist door Jos. De Caluwé, kunstschilder. Het bleek 'n kunstwerk te zijn van 'n onbekende meester.»

«Paelinck. Het schilderij (Aanbidding der Herders door Paelinck) van het hoogaltaar werd gerestaureerd door heer Jozef De Caluwé, kunstschilder.

Zie bijlage hiernaast (3.500 fr.).»

Deze bijlage is een getypte brief van Jos. De Caluwé, onder de gedrukte hoofding: "Kunst- en Decoratieschilderwerken - Laureaat van den Arbeid - JOS. DE CALUWÉ - Kerkstraat 12 - Wachtebeke":

«Wachtebeke, 4 september 1961

RESTAURATIE SCHILDERIJ VAN MEESTER PAELINCK 1830.

In opdracht van Zeer Eerwaarde Heer Perquy, pastoor te Wachtebeke, is mij de eer toegewezen de nodige herstellingen uit te voeren aan het schilderij "De Herders bij de Kribbe" geplaatst boven het hoogaltaar, in de kerk van Wachtebeke.

Alvorens te herstellen, geef ik overzicht van de schilderij bij ontvangst:

- *zeer bevuild*
- *verscheidene scheuren en gaten*
- *doek zijkanten op verscheidene plaatsen genageld*
- *nageling op verschillende plaatsen doorgescheurd*
- *lijst was aan het doek genageld*
- *het doek was op de achterzijde bestreken met boenwas*
- *scheuren en gaten waren vroeger gestopt geweest met dikke verf*
- *een stuk lijnwaad is geplakt geweest met bloempap*
- *zijde in de linker bovenhoek gekrompen*
- *sommige buitenkanten zijn nog wat gerimpeld, omdat het doek onder de chassis niet volledig ingestreken geweest met was*
- *ik veronderstel dat het bijwerken vroeger ter plaatse is gebeurd, daar er een groot kleurverschil was op sommige plaatsen.*

De herstelling.

Na grondig reinigen waren deze fouten goed zichtbaar, de kleuren en schildering van meester Paelinck waren nog in zeer goeden staat, alleen het doek is verder gevorderd, daarom heb ik hem niet herspannen. De gaten langs achterzijde geplakt met nieuw lijnwaad, elastis kleefsel, de gaten bijgeplamuurd, na droging is al het hoognodige bijgewerkt; na voldoende droging is de schilderij opnieuw dun gevernist met Damar. Ik ondergetekende, ben de mening toegedaan, in geweten en uit eerbied voor het kunstwerk van meester Paelinck, goed gehandeld te hebben. Alle bewerkingen zijn uitgevoerd in bijzijn en overleg van Zeer Eerwaarde Heer Perquy. Een nieuwe lijst is aangebracht en met wervels vastgehecht, ik mag aanraden bij iedere grote kerkkuis of vroegere bevuiling de schilderij te reinigen met geschilde aardappel en water. Het doek kan nog vele jaren stand houden.

De restaurateur Jos. De Caluwé.»

Nadat wij uit de notities van pastoor Van Wesemael in 1906 reeds vernamen dat het schilderij in 1830 in de kerk zou geplaatst geweest zijn (onder pas-

"De aanbidding der herders" door Joseph Paelinck (1830)

toor Van Rossen - pastoor van 1823 tot 1868), stellen wij vast dat dit hier op pertinente wijze wordt herhaald. Perquy was er de man niet naar om zich te laten bedotten als het om kunst ging. Hij was zeer beslagen op artistiek gebied en groot liefhebber van antiek. Hij moet gezien hebben dat het doek op zeer amateuristische wijze "gerestaureerd" werd door de verder onbekende heer Biesbroek, toen het pakweg reeds 75 jaar boven het hoofdaltaar hing. En na die zogenaamde opfrissing waren nu amper 55 jaren verstreken en toch was het werk van Paelinck nu in een echt beschamende toestand beland. Sedert de tussenkomst van Jos. De Caluwé zijn opnieuw ongeveer 50 jaren voorbij. Heeft iemand er in de laatste jaren ooit aan gedacht een nieuwe controle te doen?

8) DE JAREN 1966 - 1983 PASTOOR - later DEKEN - VAN BAEVEGHEM

Remi Van Baeveghem werd door de bisschop benoemd als pastoor te Wachtebeke op 12 januari 1966. Hij is hier pas op 6 maart 1966 aangesteld door de deken van Lochristi, nadat zijn voorganger Perquy de parochie reeds sedert een paar weken had verlaten. Ik herinner mij die inhuldiging nog maar al te goed. Mijn moeder was op 2 maart overleden en wij hebben het bij haar plechtige uitvaartdienst in de kerk, moeten stellen zonder pastoor! Marcel Van Leuven en Piet Leroux waren toen onderpastoors, en zij moesten gedurende het "interregnum" - *vacante sede*, zoals men dat in de Roomse Kerk zegt - de honneurs waarnemen.

Bij de inhuldiging van de nieuwe dorpsherder in de Sint-Catharinakerk werd die verrijkt met een geschenk van de parochianen: een hoge paaskandelaar in keramiek, vervaardigd door kunstenaar Paul De Bruyne uit Gent.

De nieuwe pastoor – een "late roeping": hij was eerst onderwijzer geweest en pas enkele jaren nadien tot priester gewijd – had de reputatie een bouwheer te zijn. Als nieuwbakken onderpastoor op de parochie Sint-Jan-Baptist had hij reeds de opdracht gekregen de eerste kerk te bouwen op wat men in de volksmond te Gent het "Eiland Malem" noemde, een echte sociale wijk dus. Voor hij hier te Wachtebeke arriveerde, werd hij gedurende enkele jaren pastoor te Ertvelde-Rieme. Daar kon hij voor de tweede keer in zijn toch al korte priestercarrière een kerk inwijden. Zoals iedere oudere van ons weet was Rieme tijdens de oorlog werkelijk "plat" gebombardeerd. Pas begin de jaren zestig werd de verwoeste kerk heropgebouwd en opnieuw in gebruik genomen onder het bestuur van pastoor Van Baeveghem.

Paaskandelaar in groen-grijs keramiek, met rode vlam.

Ook bij zijn aankomst hier schijnt hij hoofdzakelijk bezig geweest te zijn met de zorg voor aangepaste gebouwen, zowel nieuwe als oudere, die ofwel groter moesten worden, ofwel gemoderniseerd.

Hoewel de mogelijkheden van eigen transport steeds maar groter geworden waren in de loop van twintig naoorlogse jaren, scheen ook de gemakzucht van de mensen – en in dit geval van de gelovigen – in almaar stijgende mate toe te nemen. Onze ouders en grootouders hebben er nooit tegen opgezien elke week de zondagsmissen bij te wonen, om het even op welke afstand zij van de parochiekerk verwijderd woonden. Dat scheen zo zeer in het oog te lopen, dat pastoor Van Baeveghem toelating vroeg en kreeg om *«voor de inwoners van de verafgelegen wijken Langelede en Oudeburgse Sluis»* zoals hij letterlijk noteert, een kapel in te richten in een bestaand klaslokaal van de Langeleedse parochiale school. In overleg met de parochianen zou de naam "H.-Hartkapel" worden. Het ontwerp van architect Hubert Van den Hende werd uitgevoerd, wat het timmerwerk betreft (altaar, lezenaar en trede) door Hugo Van den Hende; het schilderwerk door schilder Roger De Cock en de verdere opsmuk door een aantal vrijwilligers uit de wijk.

De hele inrichting kostte 93.039 frank. Daarvoor moest behalve het reeds gedane werk nog gezorgd worden voor een biechtstoel, 80 zitstoelen, 3 priesterstoelen, gewaden, liturgische boeken en benodigdheden, verwarming en elektrische installatie. De kapel was ondergebracht in een vroegere kleuterklas. Die moest nu elders ingericht worden, en dat vroeg nog een supplement van 17.430 fr.

Maar naar goede gewoonte kon de pastoor ook nog op een aantal giften rekenen. Hij schrijft: *«Al het linnen (ook de soutanes der misdienaars) werden gratis gemaakt door mej. Maria Van Vlaenderen, Mariakerke. De gordijnen kregen wij van de firma Novacast, Dikkelvenne. Alles was nieuw, behalve de gebruikte kelk en palla»*. Ook vanwege de parochianen kreeg het nieuwe initiatief nog eens 30.294 frank.

Op 4 september 1966, Langelede-kermis, werd de kapel ingezegend door pastoor-deken Pol. De Saegher van Lochristi. De pastoor zelf celebreerde de eerste mis. De leden van de kerkraad, het schepencollege en circa 140 inwoners van de wijken waren aanwezig. Tot einde '66 kwamen geregeld 160 à 170 gelovigen de zondagsdienst bijwonen. Niemand had dat verwacht, stipt de pastoor met zichtbaar genoegen aan.

Om het nieuwe initiatief tot een goed einde te brengen had Van Baeveghem zonder enige twijfel beroep gedaan op oude kennissen en invloed die hij

nog had: de dame uit Mariakerke had hem indertijd bij zijn verblijf op het "Eiland Malem" ook nog geholpen, en de firma Novacast was gevestigd in het geboortedorp van de pastoor!

In datzelfde jaar 1966 ging pastoor Van Baeveghem er direct met zijn volle gewicht tegenaan!

Met de hulp van Zuster Lydia uit het klooster werd met een parochiaal secretariaat van wal gestoken. Het secretariaat dat wij nu in de Vierschaar kennen is daarvan een aangepaste versie.

Bij de firma Grossée te Brugge werd ook direct al een nieuw stel gewaden aangekocht: een witte en een groene kazuifel, en ook een volledig paars stel voor de begrafenisdiensten. Die laatste werden voortaan in alle rouwdiensten gebruikt, op *«om het even welk uur»* die zouden plaatshebben. Hieruit kunnen we afleiden dat de versierde kwaliteit van de rouwgewaden vroeger werd aangepast aan het bedrag dat voor een kerkelijke begrafenisdienst door de familie werd uitgetrokken: hoe later in de voormiddag de plechtigheid moest beginnen, hoe meer kosten er aan uiterlijkheden moesten besteed worden. Dit toch al aloude onderscheid werd door de nieuwe pastoor categorisch van de tafel geveegd!

Isidoor Roelandt van de Langelede timmerde een nieuwe kerststal in elkaar, die van dan af de bestaande kerstbeelden moest herbergen. Een eenvoudig maar mooi ontwerp, wordt genoteerd, dat afgeleverd werd door architect Van den Hende.

* * *

De scholen, en hier vanzelfsprekend de vrije katholieke scholen, hebben in 1966 de resterende tijd van de pastoor in beslag genomen. Ooit zelf eens onderwijzer, had hij reeds van bij zijn komst in maart een totaalbeeld van de mogelijkheden binnen zijn parochie samengesteld en verder uitgewerkt.

In die dagen, toen de strijd tussen het "vrije" (veelal katholieke) en het "officiële" (meestal rijks-) onderwijs nog nazinderde, was het voor de pastoor met zijn onderwijzershart een pijnlijke stimulans dat precies in het jaar van zijn komst hier, ook een rijkslagere en rijkskleuterschool werden geopend in de Godshuisstraat. Hij zette dan ook alles op alles om het eigen net zoveel als mogelijk uit te breiden en op die manier ook aantrekkelijker te maken.

De snit van de nieuwe paarse rouwgewaden.

Tegen het einde van het schooljaar 65-66 waren in de lokalen van de meisjesschool Molenhoek drie lagere klassen voorzien (waarin zes studiejaren waren ondergebracht). Daarnaast waren er in het klooster ook nog vier lagere klassen, en nog vijf kleuterklassen daar bovenop! Niet al te zuivere onderlinge concurrentie, vond de pastoor. Na ampel overleg werd besloten de twee scholen samen te laten smelten tot één grote lagere- en kleuterschool, die moest gebouwd worden in aansluiting op het lyceum van de Zusters van de H. Vincentius a Paulo in het klooster. In november werd inderdaad met het bouwen van deze nieuwe lokalen begonnen. In afwachting van de afwerking ervan werd in de Molenhoekschool nog verder les gegeven.

* * *

Einde van de zestiger jaren kwamen deze lokalen inderdaad leeg te staan. Er moest gezocht worden naar een nieuwe bestemming voor deze parochiale eigendom. Een groepje jonge ouders, van wie de meest actieven Roger Buyse en Jan Houben waren – ikzelf was er ook een ietsje bij betrokken – gingen ervan uit dat er voor de tieners in de jeugdwerking hoognodig ook wel iets moest gedaan worden. Het ontbrak hen daarvoor alleen aan lokalen. En daar kwamen nu toch wel geschikte plaatsen vrij, mits men de handen uit de mouwen zou steken voor de nodige aanpassingen. Destijds was het niet zo evident een pastoor zover te krijgen dat hij zijn eigen ruimtes zomaar ter beschikking stelde van luidruchtige tiener- en twensamenkomsten, waar niet alleen wel meer dan iets zou gedronken worden, maar waar men zelfs – men durfde er nauwelijks aan dènken – zou gaan dansen! Tot vandaag ben ik er nog van overtuigd dat men de pastoor nooit tot deze toegeving zou hebben overgehaald zonder de uitdrukkelijke steun van Urbain Scheire. Deze aspirant-priester die reeds de lagere wijdingen had ontvangen, licentiaat in de theologie en nog steeds student aan de Leuvense universiteit, stond pal achter het voorstel. Dat hij bovendien de jongste zoon van burgemeester Oktaaf Scheire was, zal er ook wel nog meer toe bijgedragen hebben dat hij serieuze druk op de pastoor kon uitoefenen om de nodige "zegen" over dit gewaagde voorstel los te krijgen. Hieraan heeft de Wachtebeekse jeugd het te danken dat niet lang daarna het jeugdclubhuis "Okee" geopend werd. Het is nu na al die jaren nog steeds in werking, zij het dan onder de benaming "'t Kasseiken".

Jammer genoeg moeten wij hierbij vermelden dat Urbain Scheire het jaar nadien, op 19 september 1967, op tragische wijze om het leven kwam bij een auto-ongeval aan de toenmalige Grieks-Joegoslavische grens. Hij was op terugreis van een studiereis naar het klassieke Griekenland. Niet alleen

voor de familie, maar zeker ook voor de ontplooiing van de verdere werking van het jeugdclubhuis, is het plotse wegvallen van deze ruimdenkende jongeman een onherstelbaar verlies geweest.

* * *

De pastoor herinnert eraan dat de parochie ook nog een school heeft op Langelede (twee gemengde lagere klassen en een kleuterklas – die in november dan nog ontdubbeld werd), en ook de Ramonshoekschool is daar nog (twee gemengde lagere klassen en een kleuterklas).

Bleef daar nog de gemeenteschool voor jongens in het Rechtstro (de zogenaamde Walderdonkschool). De gemeenteschool op Overslag is nooit de zorg van de Wachtebeekse pastoor geweest: ze was gelegen op het grondgebied van een andere parochie!

Pastoor Van Baeveghem kreeg vlug in het oog dat die gemeenteschool aan het gemeentebestuur van toen meer zorgen dan vreugde bezorgde. Mijn generatie heeft na de schoolhoofden Jozef Dewaele en Robert Casneuf, daar als laatste hoofd van het onderwijzerskorps nog Oscar Galens gekend. Maar net die laatste ging nu met pensioen. "Op rust gesteld", schreef men dan. Iedereen van ons weet met wat meester Galens tot zijn overlijden (in 1993!) nog bezig gebleven is en aan wat hij nog lang heeft meegewerkt. Zeker zijn bijdragen voor onze Heemkundige Kring zijn moeilijk op de vingers van twee handen te tellen!

Maar zijn vertrek bood – misschien niet direct verwacht maar toch gretig aangegrepen – een ideale gelegenheid om het roer om te gooien. De pastoor heeft hierover uitvoerige besprekingen gevoerd met de burgemeester. En die laatste had niet zoveel moeite om zijn meerderheid in de gemeenteraad zover te krijgen dat iedereen het nieuwe perspectief hoofdknikkend goedkeurde.

Welke verbetering lag al direct voor het grijpen en welk perspectief gloorde al in de verte? De Broeders van Liefde, hier al sinds jaren bekend om hun onderwijs aan het Sint-Laurensinstituut te Zelzate, bleven erop aansturen hun onderwijsnet steeds verder uit te breiden. Vandaag zien we van deze trend die zich toen aankondigde, de toch wel enorm te noemen resultaten. Bijna alle "vrije" onderwijsinrichtingen in wijde omtrek werken nu onder de koepel "Sint-Laurens" – zij het dan met als verklarend onderschrift telkens het nu zo populair geworden woord "Campus".

In afspraak met hogere instanties heeft het gemeentebestuur zijn eigen school kunnen overhevelen naar het vrije katholieke net. De bestaande lokalen werden verhuurd aan de Broeders van Liefde. De school, toch nog altijd lager onderwijs, basisonderwijs noemt men het nu, werd omgedoopt tot "Voorbereidende afdeling van het Sint-Laurensinstituut van Zelzate", en aan het hoofd ervan werd als directeur ook een Broeder (Gabriël) aangesteld. Men kan zich voorstellen hoe de pastoor zich in de handen kon wrijven. Tegenover de Rijksschool kon hij nu niet minder dan 17 lagere klassen in slagorde brengen: acht meisjesklassen, vijf voor jongens en vier gemengde, plus dan nog eens acht kleuterklassen. Hij verwezenlijkte daarmee de stevige grondvesten van wat wij later hebben gezien. We weten wat met die oude gebouwen achteraf is gebeurd, welke nieuwe campus op het Dr. Jules Persynplein werd opgetrokken, en hoe zowel het Lyceum als de school op Overslag nu eveneens dezelfde pet moeten dragen. Zonder daarbij andere bedenkingen te maken, moeten we realistisch genoeg zijn om vast te stellen dat de zogenaamde "officiële" school ondertussen wel moest sluiten en verdwijnen.

Op 4 september 1967 werden de nieuwe klaslokalen voor de meisjes, die op de terreinen van het klooster de nu nutteloos geworden klassen van Molenhoek moesten vervangen, in gebruik genomen.

* * *

In het jaar 1967, het tweede jaar nog maar van zijn ambtsaanvaarding, maakte pastoor Van Baeveghem dankbaar gebruik van het feit dat een jonge inwoner van de parochie, Paul Celie, tot priester gewijd werd.

Wachtebeke had in het hele bisdom al sinds lang de reputatie gehad bijna een "broeinest" van geestelijke roepingen te zijn geweest. De pastoor speurde de hele geschiedenis na en kwam tot de conclusie dat de gemeente in de loop der jaren 30 zusters, 19 priesters en 1 frater, plus nog eens 6 broeders aan de Rooms-Katholieke kerk had "geleverd". Hij vergaarde foto's en een korte levensbeschrijving van deze toch samen zesenvijftig personen, en liet die in een verzamelbrochure verschijnen. Hiermee maakte hij de parochianen warm om ook hùn bijdrage te leveren, "tot meerdere eer en glorie" van God en zijn kerk.

Bijdragen uit de rekeningen van de parochie en allerlei giften brachten ongeveer 230.000 frank in het laatje. Er werd een 100-tal verouderde kerkstoelen verkocht voor ± 12.100 fr. Deze niet onaardige totale som zou niet toe-

reikend geweest zijn voor de nieuwe plannen die pastoor Van Baeveghem had, indien daarbij nog niet een aantal vrijwilligers zouden bijgesprongen zijn, "ter ere Gods", zoals de geijkte uitdrukking luidt.

Het priesterkoor en het altaar, samen met de treden, werden totaal vernieuwd en aangepast en afgewerkt met nieuw tapijt, door gedegen vaklui. Gerard Nevejans, Isidoor Roelandt en Roger De Cock gaven hierbij het beste van zichzelf. Een gespecialiseerde firma plaatste ook een totaal vernieuwde geluidsinstallatie. Als klap op de vuurpijl werden voor de gelovigen in de beuken 372 nieuwe kerkstoelen geïnstalleerd. Nogal evident: dit was handig bekeken. De hele verfraaiing, die in het oog sprong bij de plechtigheden ter gelegenheid van de komst van de nieuwe jonge priester, bleef vanzelfsprekend even zo goed bewaard voor de verdere afwikkeling van de latere eredienst.

* * *

1968 is een memorabel jaar geweest! De studentenrevolte in grotere steden, aan verschillende universiteiten, soms ondersteund door omvangrijke werknemersmanifestaties, heeft in heel West-Europa een grote weerklank gehad. Daarbij kwamen nog een reeks niet totaal onverwachte vernieuwingen in het culturele leven. Men denkt maar aan de doorbraak van een ongebonden stijl in de muziek, de beeldende kunst, de literatuur, het theater en de film. Sommige van deze uitingen waren tot dan nooit aan de orde geweest. Het klassieke patroon, dat al decennia lang het openbare leven bepaalde, werd zeer snel op verschillende gebieden verlaten en moest op bijna alle terreinen aangepast worden.

Ook de Kerk ontsnapte daar niet aan. Het Tweede Vaticaans Concilie was nog niet zo lang achter de rug. Heel wat geplogenheden die niemand ooit anders gekend had, werden vervangen door soms verrassende nieuwe voorschriften. We kunnen in dit verband ook herinneren aan de installatie van het jeugdclubhuis – een verwezenlijking die oudgedienden eerst nog bijna onmogelijk achtten, daarna met lede ogen aanzagen. We kunnen verwijzen naar het feit dat men in 1967 zowel in de parochiekerk als in de kapel op Langelede een avondmis had moeten invoeren, in de hoop het aantal kerkgangers op peil te houden.

En wat voor de pastoor in dat jaar wel de grootste ommekeer in zijn leven zal geweest zijn, was de aanpassing in de structuur van de Territoriale Zielzorg die door bisschop Van Peteghem werd ingevoerd. Dan al liet het

tekort aan nieuwe priesters zich voelen, een tekort dat te huidigen dage nog drastischer is geworden. Veertig jaar geleden, in november 1967, heeft onderpastoor Van Leuven Wachtebeke verlaten; hij werd nog vervangen door onderpastoor Herman Dewulf (op het ogenblik dat ik dit schrijf, is deze via andere standplaatsen reeds gepromoveerd tot pastoor-deken van Lokeren). Wij mogen niet vergeten dat deze priester de laatste onderpastoor is geweest die ooit aan de Sint-Catharinaparochie toegewezen werd!

Het bisdom riep een territorium "Gent-Kanaal" in het leven, dat vier dekenaten moest omvatten: Assenede - Evergem - Lochristi en...Wachtebeke. Deze dekenaten moesten georganiseerd zijn en in werking vanaf 1 januari 1969. Het hele jaar daarvoor circuleerden onder de collega's-priesters allerlei speculaties over het waarom en vooral over het hoe het er in de toekomst zou uitzien. Op 28 december 1968 kreeg pastoor Remi Van Baeveghem een telefoontje van monseigneur Van Peteghem, die hem meedeelde dat hij drie dagen later de titel van eerste deken van Wachtebeke zou dragen!

* * *

Hoewel de nieuwe deken zelf nog rekenschap verschuldigd bleef aan de zonedeken (dat was de deken van Evergem), kreeg hijzelf anderzijds zeggenschap over de parochies Moerbeke, Moerbeke-Koewacht, Moerbeke-Kruisstraat, Wachtebeke-centrum, Wachtebeke-Overslag, Sint-Kruis-Winkel, Zelzate-centrum en Zelzate-Debbautshoek. Onnodig te zeggen dat de deken een pak supervisie en vooral administratief werk over zijn hoofd kreeg. Toch zullen we zien dat zijn bijna aangeboren ijver voor het bouwen en verbouwen van allerlei panden die voor de verdere ontwikkeling van zijn eigen parochie konden bijdragen, langs geen kanten aan het verflauwen was.

Terzijde kunnen we hier even opmerken dat deze ingrijpende "structuurwijziging" niet lang stand gehouden heeft. Pastoor Van Baeveghem is de eerste – en tot nader order ook de laatste – deken van Wachtebeke geweest. Na zijn overlijden (1983) was er van een dekenaat Wachtebeke geen sprake meer.

* * *

Het nieuwe jaar 1969 kondigde zich dus voor de kersverse deken zeer druk aan.

En niet alleen voor hem. Het zag er in dat jaar naar uit dat de hele wereld op zijn kop stond. Heel België wist zo al niet meer waar zijn eigen hoofd

eigenlijk stond, toen Eddy Merckx – was het een toeval? – precies op de vooravond van de nationale feestdag op 20 juli met groot en nooit gezien overwicht de Ronde van Frankrijk binnenhaalde, als eerste Belg na de laatste overwinning van Silveer Maes, twintig jaar eerder.

Dezelfde nacht keek heel de wereld zich de ogen uit toen Neil Armstrong uit Apollo11 kroop en als eerste mens voet op de maan zette. Ook hierdoor werd een nieuw tijdperk ingeluid. Het heeft voor sommige oudere mensen een hele tijd geduurd voor ze konden geloven dat het hier niet om "cinema" ging!

En alsof het was om aan te tonen dat we ons van dan af ook op cultureel gebied wel aan een bijna ongebreidelde revolutie konden verwachten, barstte op 16 en 17 augustus in een plenzende regen het Woodstock muziekfestival los. Duizenden "hippies" – een woord dat we nog niet kenden – stroomden daar samen en stoorden zich aan geen enkele regel meer. De komst van de Beatles in datzelfde jaar leek aan te tonen dat niet alleen de "golden sixties" naar hun einde liepen; maar dat men echt een streep trok onder het hele verleden. Alles zou nu anders zijn.

Als we een gebeurtenis zoeken om uit te beelden dat de oude cultuur inderdaad begraven werd, moeten we ons herinneren dat in diezelfde maand augustus, op de 21e, de oude Stijn Streuvels in een huifwagen naar zijn laatste rustplaats gebracht werd. Met het wegvallen van de 97-jarige oude schrijver werd in de literatuur symbolisch een lang tijdperk bijna naar de vergetelheid gedrongen.

De deken scheen aan te voelen dat men zich ook in het parochiaal werk niet aan de heersende stromingen kon ontworstelen. De bevolking stelde steeds maar hogere eisen en bleek het steeds maar normaler te vinden dat het haar zo gemakkelijk mogelijk werd gemaakt. De pastoor-deken dacht daarbij in de eerste plaats aan de Langelede.

Door een aantal spontane giften was hij in staat daar in de H.-Hartkapel een nieuw tabernakel te plaatsen. Op het deurtje werd door kunstenaar Paul De Bruyne uit Gent een keramiek kunstwerk aangebracht. Het nieuwe schrijn heeft in totaal toch 10.900 frank gekost. Er werd dus hulde gebracht aan de vrijgevigheid van de kapelbezoekers van de Langeledewijk!

Meer aandacht vroeg de aanpassing van het schoolgebouw op die wijk. De schoolbevolking groeide daar steeds maar aan, en eigenlijk had men de les-

ruimtes door de ingebruikname van de kapel ingekrompen. Het kwam dus goed uit dat schoolhoofd Omer Hérie, die in het schoolhuis woonde, het jaar voordien met pensioen was vertrokken. Het nieuwe schoolhoofd, Irène Celie, dacht er niet aan daar haar intrek te nemen. Dus begon de pastoordeken eraan van het huis een nieuwe klas te maken, terwijl de achterbouw, die tot dan toe tot bergruimte had gediend, tot een refter werd omgebouwd. Hubert Van den Hende stond als architect vooral met goede raad klaar voor de gepensioneerde «stielmannen» die de nodige werken zouden uitvoeren aan het complex waar hijzelf indertijd zijn lagere-schooljaren gelopen had. Hier werden vermeld: René Goossens, Jozef Gysel, Theofiel De Letter en, weerom eens, Isidoor Roelandt.

De toenmalige directeur van de Usines Madou (het "Zwartselkot" in de volksmond), Armand De Coninck, wilde geen geld aanvaarden voor het aanbrengen van de dakbedekking van de refter. De ramen werden uitgevoerd door Raf Van de Capelle en Aurèle Van Hecke uit Ertvelde. Het geheel vergde toch nog een uitgave van 197.438 frank.

Terwijl men nu toch aan het verbeteren was, werd elke klas bovendien nog eens voorzien van een wasbekken en *«lopend water»*. Uitvoering door firma Staelens-Vervaet. Kostprijs: 27.160 frank.

In datzelfde jaar 1969 kwamen er nog een paar kopzorgen bij. De parochie zou er op korte tijd een aantal gezinnen bijkrijgen. Begin juli kwamen de eerste inwoners zich vestigen in de EGKS-wijk (de nieuwe "gele" Warandewijk). De priesters zagen zich voor de dure plicht geplaatst met deze mensen kennis te maken, en hen ook uit te leggen wat hier op parochiaal gebied zoal kon gebeuren. Zo eenvoudig was dat niet, omdat het nu wel nog maar om een 70-tal gezinnen ging, maar omdat men kon verwachten dat dit aantal op korte tijd met een paar honderd kon aangroeien.

In diezelfde zomer begon men in het "Stationskwartier" ook al aan de bouw van enkele huizen. Het stratentracé was al helemaal klaar, en dus ook daar konden zich niet alleen Wachtebekenaren komen vestigen, maar ook "inwijkelingen". In hoeverre die zich ook aan de parochie verbonden zouden voelen, viel nog af te wachten. Meer dan genoeg nog onbekenden, die men in de gemeenschap moest trachten in te schakelen.

* * *

Om de hele bevolking zo wegwijs mogelijk te maken, kwam onderpastoor Dewulf, daarin gesteund door de deken, in 1970 op het idee een "Gids voor

Wachtebeke" uit te geven. Daar Herman Dewulf bij zijn legerdienst ook als aalmoezenier optrad, greep men de over het hele land bekende "Week van de Soldaat" aan om deze gids te verspreiden. Hiermee was de parochie de gemeentelijke autoriteiten verre voor. Er was toen nog lang geen sprake van een gemeentelijk informatieblad. Ook de stroom van folders en brochures die uitvoerig de werking en de mogelijkheden van ik weet niet hoeveel instanties uit de doeken doen, en ons vaak totaal ongevraagd en soms ook wel ongewenst bereiken, was veertig jaar geleden een nog onbekend gegeven. Precies daardoor was de onverwachte gids een welkome wegwijzer voor de hele bevolking, maar vooral voor die nieuwkomers over wie we het hierboven net hadden.

Iedereen moest toegeven dat de ingelaste gegevens zo breed mogelijk waren uitgesmeerd. Bij de eerste besprekingen dachten velen dat de geestelijkheid zich zou beperken tot het bekendmaken van eigen activiteiten met daarbij misschien de verenigingen die tot de zogenaamde "katholieke zuil" behoorden.
Achteraf moest iedereen eerlijkheidshalve toegeven dat dit anders is uitgedraaid. Behalve wat men verwachtte, werden ook alle officiële en dienstverlenende instanties vermeld: het gemeentebestuur, de Rijkswacht, het vredegerecht, de post, de autobusdiensten, de elektriciteitsdienst, alle medische zorgverleners, mutualiteiten van àlle strekkingen, àlle onderwijsinstellingen. En bovendien kregen de vakbonden, gelijk aan welke partij ze zich verbonden voelden, hun plaats in de opsomming van diensten die aan de bevolking werden aangeboden. Hetzelfde kan gezegd worden van alle mogelijke verenigingen – of het nu beroepsgroepen waren, culturele groeperingen of zelfs gewoon maar vrijetijdsclubs. Christelijk, liberaal, socialistisch... het deed er niet toe. Iedereen moest toegeven dat het initiatief op tijd kwam en zijn nut had bewezen. Onderpastoor Dewulf is er in geslaagd een dergelijke steeds aangepaste gids enkele jaren op rij in het licht te geven. Bij de derde uitgave werd zelfs een stratenplan van Wachtebeke gevoegd – plan dat sedertdien, na vier decennia, vanzelfsprekend al zeer verouderd is. Hoewel velen denken dat alles hier heel traag gaat ("Wacht-een beetje") kijkt men hierbij perplex toe hoe zeer het uitzicht van een gemeente in enkele decennia kan veranderen!

* * *

De bouw van de voorlopige lokalen voor de Kleuterschool in de Warandewijk noemt de deken in zijn aantekeningen *«wellicht de grootste gebeurtenis van het jaar»*.

Voor de aankoop van de grond onderhandelde de parochie al vanaf oktober 1968 met de Nationale Maatschappij voor Huisvesting te Brussel. Op 1 juli 1970 wordt daarvoor toestemming gegeven. Er was haast bij, want de Rijksschool had in de wijk al twee huizen gehuurd om in september met een kleuterafdeling te starten en dus kon de parochie niet achterblijven.

Er komt echt wel kunst- en vliegwerk bij te pas. Via de firma Staelens-Vervaet wordt bij Philips in Utrecht een loods van 25 bij 5 meter gekocht voor 175.000 frank. Die kan pas op 9 augustus tot hier getransporteerd worden. Grondplan uitgelegd en op 14 augustus is de leibetonvloer al gegoten. Op 18 augustus begint men met het monteren, met de bouw van de toiletten, het aanleggen van de riolering en het afbakenen van de speelplaats.

Niet te geloven: de laatste dag van augustus is het werk af en op de eerste dag van het nieuwe schooljaar, 1 september 1970, staan Zuster Gregoria en juffrouw Katrien Colpaert klaar om 51 kinderen te ontvangen. De directie is dezelfde als die van de lagere school van het klooster.

Deken Van Baeveghem deed eens te meer zijn reputatie alle eer aan. Iedereen die hij ook maar van verre of van bij kende sprak hij aan. Een golf van vrijwillige medewerkers werkten belangeloos, zoals dat heet, aan de opbouw mee.
Wij memoreren hierbij de namen die de deken ook stuk voor stuk in de Liber Memorialis vermeldt. Velen onder ons hebben velen van hen nog gekend; de meesten zijn intussen al overleden. Alfred Van Assel, Hector Van de Calseyde, Serafien Stevelinck, Jules De Smet, Jos. De Cock, Evarist De Mol, Richard Minnebo, René Goossens, Jozef Gysel, Leon Vervaet, Kamiel De Munck, August Dielman, Maurice Brys, Raf Van de Capelle en Arthur Van de Voorde.

Bovendien werden ook nog sommige materialen en diensten zonder verdere kosten ter beschikking gesteld. Zo leverde Armand De Coninck (we herinneren hem ons nog van het "Zwartselkot") gratis de roofing. EBES rekende ook geen kosten aan voor de aansluiting op het elektriciteitsnet, en de leidingen werden uitgevoerd door het Technisch Instituut van de Broeders van Liefde uit Zelzate, onder leiding van Lucien Cardon.

«En zeggen dat pas de grond werd aangekocht op d.d. 05-11-70 (ondertekening van de verkoopakte ten huize van notaris D. Plasschaert alhier») voegt de deken er niet zonder enige trots bij. We kunnen ons hier dus alleen maar verwonderen over het feit dat er gebouwd werd op andermans eigendom!?

De onkosten werden in elk geval tot een minimum herleid. De deken zelf heeft alle materiaal dat dan toch niet gratis geleverd werd, aangekocht bij verschillende firma's die hij dan ook nader noemt. Aankoop van grond inbegrepen stond het hele schooltje klaar voor gebruik voor de totale som van 970.319.- frank.

Omdat ook het gemeentebestuur was tussengekomen in de aanleg van de riolering en bij het plaveien van de speelplaats, is daarover ook nog wat gerommel geweest in de gemeenteraadszittingen. De deken had nogal evident de CVP-meerderheid van die bestuursperiode op zijn kant.

* * *

1971 : Nieuw Torenuurwerk en Luidinstallatie. De laatste notitie die deken Remi Van Baeveghem eigenhandig in de Liber Memorialis neerschreef laten we hier letterlijk volgen.

«Einde 1969 was de luidinstallatie uitgevallen, en praktisch niet meer te herstellen. Dat was voor de kerkraad de gelegenheid om het torenuurwerk te vernieuwen en een nieuwe automatische luidinstallatie te plaatsen.
Terloops dient vermeld dat het torenuurwerk dat vervangen wordt, geplaatst was in 1913 door het huis Louis Meire uit Gent, waarschijnlijk op kosten van de gemeente. Maar dan 'n nieuw werd het torenuurwerk regelmaatig dagelijks opgewonden. Eerst door de vader van Germain Dierick, daarna vanaf 1887 door vader van Raymond Kamoen. Germain Dierick volgde zijn vader daarin op van 1920 tot 1967. Raymond Kamoen vanaf 1903 tot de 25-01-71. Het was van 1887 tot 1967 dat beide families om de beurt voor één jaar voor het onderhoud instonden.

Op 25-01-71 is de firma "Clock-o-Matic", G. Frère en Zonen uit Herent begonnen met het plaatsen van het nieuw torenuurwerk met verlichte wijzerplaten en de automatische luidinstallatie. Het werk was af op 28-01-71, tot grote voldoening v. d. bevolking.
De ganse installatie was aangenomen voor de prijs van 181.365 fr., 100% betaald door het gemeentebestuur van Wachtebeke.»

Bij 1913 bedoelt de deken eigenlijk: "ofschoon", "alhoewel" het dan over een toen "nieuw", dat wil zeggen "modern" uurwerk ging, moest het toch – jarenlang – dagelijks "opgewonden" worden. De ouderen onder ons zien voor hun geestesoog de genoemde uurwerkmakers van ons dorp nog geregeld de trap aan het torentje van de Catharinazolder nemen.

Het valt op dat, zowel in 1913 als in 1971, het gemeentebestuur de kosten voor het plaatsen van het torenuurwerk bekostigd heeft. De genoemde kerkraad wordt wat dat betreft buiten beschouwing gelaten. Was het wellicht zo, dat een van verre zichtbare horloge, die het uur van de dag voor iedere voorbijganger aangaf, als een dienst van openbaar nut beschouwd werd? In 1913 beschikte lang niet iedereen over een eigen horloge, vele jaren later schijnt de traditie van toen nog steeds een rol gespeeld te hebben.

* * *

Remi Van Baeveghem overleed hier als pastoor-deken pas in 1983. Waarom zijn handschrift verder in het eerbiedwaardige kroniekboek van de parochie verder niet te vinden is in de laatste twaalf jaar, vinden wij in de notities die onderpastoor Herman Dewulf daarin toch nog achterliet. Onderpastoor Dewulf nam de functie van deservitor van de parochie waar na het afsterven van de deken. Dat betekent dat hij, in afwachting dat een nieuwe pastoor zou aangesteld worden, het beheer van de parochie op zich moest nemen. Hieronder kopiëren wij het eerste wat de verantwoordelijke waarnemer van het parochiebestuur achterliet.

«17 Augustus 1983, vroeg in de morgen, stierf pastoor-deken Remi Van Baeveghem te Gent in de kliniek Sint-Vincentius, waar hij sedert 12 augustus verbleef.
Met zorg schreef hij sedert 6 maart 1966 in dit boek de bijzonderste gebeurtenissen neer. In 1971 meende hij dat het uitgebreid archief dat hij aanlegde voldoende was om aan het nageslacht duidelijk te maken wat hier allemaal gebeurd is.
Men raadplege dan ook het parochieblad om een idee te hebben van de activiteiten op de parochie gedurende die jaren.»

Eigenlijk komen we hier expliciet aan de weet dat de Liber Memorialis vanaf 1971 niet meer bijgehouden werd. Het uitgebreid archief waarvan sprake zal waarschijnlijk nog wel ergens in de pastorie opgeslagen liggen, maar of en hoe "het nageslacht" hiervan ooit kennis zal kunnen nemen, kunnen we toch wel zeer in vraag stellen. Om de jaargangen van het "parochieblad" uit te pluizen is het nodig dat die ergens ter beschikking zouden zijn. Wie houdt die bij?

Er volgt nu wel een opsomming van bedragen die de pastoor-deken als giften ontvangen heeft van 1970 tot en met 1983, en die besteed werden voor parochiale werken. Het totale bedrag situeert zich op een eindsom van 2.689.169

frank. Herman Dewulf vindt in de nota's ook nog een briefje (!) waarop Van Baeveghem de buitengewone uitgaven van 1966 tot 1971 noteerde. De totale som loopt op tot 2.280.860 frank. De afzonderlijke bedragen die daarop voorkomen zijn aan geen kanten te rijmen met de sommen die reeds werden opgetekend in de jaarverslagen die de deken hier liet vooraf gaan. We doen er daarbij goed aan toe te geven dat een dergelijke boekhouding wel niet zeer gemakkelijk bij te houden was. Behalve de vanzelfsprekend oncontroleerbare giften en ontvangsten bij omhalingen, moest men ook nog rekening houden met inkomsten van verhuring van eigendommen der kerkfabriek, èn tussenkomsten (subsidies) van gemeente, provincie, staat en zelfs... bisdom.

De bestuursperiode van pastoor-deken Van Baeveghem wordt door Herman Dewulf afgesloten met het aanbrengen in het boek van een in het Latijn gesteld formulier, waarin onze van Sint-Kruis-Winkel afkomstige bisschop Van Peteghem hem aanstelt – met alle rechten en plichten – als bestuurder van de parochie, maar met het in acht nemen van alle gewoonten die de overleden pastoor er met zijn parochianen op nahield.

We vinden hierbij, de handtekening van de deservitor Dewulf, de handtekening van de bisschop en het bisschoppelijk zegel (eigenlijk een stempelmerk).

Herman Dewulf vindt het blijkbaar gepast, of hij kan het eenvoudig niet nalaten, hierbij nog een "laudatio" toe te voegen. We kunnen even een paar uittreksels daarvan letterlijk overnemen. Velen onder ons, die de deken persoonlijk gekend hebben, zullen hem daarin herkennen, pro en contra zullen daarbij altijd wel eens op tafel gelegd worden. Nu, "de mortuis nihil nisi bene", over doden moet niets kwaads gezegd worden.

«Deken Van Baeveghem gaf veel van zijn tijd en kennis aan de zorg voor de materiële uitrusting van de plaatselijke scholen. Daaraan alleen al kon men zien dat hij een bouwer was. ...»

«Maar de deken gaf niet op en de kerk werd hersteld... Hij leed er onder dat hij zoveel tijd zag opgaan in deze materiële dingen...»

«De deken hield alles nauwkeurig bij, alles werd ordelijk geklasseerd zodat het archief van de parochie met het jaar groeide en overzichtelijk werd.»

«... Hier kunnen wij getuigen dat alle inkomsten tot de laatste frank integraal besteed werden aan de kerk. Het deed de deken dan ook bijzonder

veel pijn wanneer mensen in publieke vergaderingen en in geschriften dit betwijfelden of het tegendeel meenden te moeten beweren...»

Onderpastoor-deservitor Dewulf heeft het nog enkele maanden lastig gehad na het wegvallen van zijn baas. Want hoewel er wel een nieuwe pastoor werd aangeduid – die dan géén deken zou zijn – duurde het nog tot 4 december 1983 voor die werd ingehuldigd.

SLOTBESCHOUWINGEN

Jozef Rijckaert werd op 4 december 1983 als 40ste pastoor van de Sint-Catharinaparochie Wachtebeke ingehuldigd. Hij heeft in de Liber Memorialis eigenhandig niet meer dan twee volle bladzijden nagelaten. De eerste was dan nog helemaal gewijd aan het verslag van de plechtigheid die met zijn aankomst gepaard ging en tegelijk werd daar de aandacht gevestigd op het feit dat hij in dat jaar zijn zilveren priesterjubileum vierde. Verder heeft hij niets weten vast te leggen dat van belang zou kunnen zijn in de context van wat deze bijdrage beoogt. Zoals bij de inleiding reeds gezegd, hebben wij ons hier uitsluitend toegespitst op wat verwezenlijkt werd aan de materiële zijde van het beheer van de parochie. Als we teruggrijpen naar de bijna vijftien jaren gedurende welke pastoor Rijckaert hier de dienst uitmaakte, vinden wij daarover geen letter terug.

Op 10 oktober 1998 heeft de pastoor afscheid genomen van zijn parochie. Hij werd opgevolgd door pastoor Johan Laureyns, van wie de plechtige aanstelling hier gebeurde op 12 december 1998. In tegenstelling tot zijn voorganger heeft hij de goede gewoonte hernomen om alles wat in de parochie de meest memorabele gebeurtenissen en verwezenlijkingen kon genoemd worden, ook in de Liber Memorialis op te nemen. Het is duidelijk dat wij hier daarover niet verder uitweiden.
Op het ogenblik dat wij dit alles hier te boek stellen, is pastoor Laureyns gelukkig nog volop bezig zelf geschiedenis te maken. Die kan dan later wel door iemand samengevat worden.

Wellicht zijn de beslissingen die pastoor èn kerkraad samen sedert 1971 namen om de parochie in goede banen te leiden en te houden, alleen nog maar te vinden in de notulen van de vergaderingen van de kerkraad. Het is jammer dat vanaf 1971 verwezen wordt naar het "parochieblad". Het is waarschijnlijk dat beide bundels (notulen èn jaargangen parochieblad) nog in de pastorie terug te vinden zijn. Zelfs wanneer die te gelegener tijd ter inzage van geïnteresseerde zoekers zouden gegeven worden, zal het een tijdrovende bezigheid zijn om deze papieren uit te vlooien. Alleen zo zou daaruit kunnen gedistilleerd worden wat nog met gebouwen en interieur ervan, is gebeurd gedurende die laatste periode.

Hier hebben we nu tegelijk een geschikte gelegenheid om iets te vertellen over het ontstaan hier ter plaatse van het "parochieblad", dat nu officieel eigenlijk "Kerk en Leven" heet.

Helemaal tegen het einde van de oorlog 1940-45 is onderpastoor Gaston De Rycke daarmee begonnen. De teksten die geldig waren voor het hele bisdom werden in een bedrijf op Linkeroever Antwerpen voorgedrukt, en de frontpagina werd blanco gehouden om voor elke parochie afzonderlijk gebruikt te worden. De parochiale teksten werden door pastoor en onderpastoors vanuit de pastorie op vrijdagmorgen bezorgd in de drukkerij van mijn vader. Hoewel de inhoud tot het begin van de jaren zestig nog altijd met de hand gezet werd, moèst het blad in de namiddag afgedrukt en wel in het plaatselijk postkantoor afgeleverd worden. Dat is zo gebleven tot het laatste nummer van 1981, toen de drukkerij de boeken moest neerleggen. Van dan af wordt "Kerk en Leven" volledig in de centrale drukkerij te Antwerpen afgewerkt.

Toen onderpastoor De Rycke (hij was hier van 14.4.1943 tot 8.8.1945) het initiatief nam, was het blad echt op 'oorlogspapier' gedrukt, bij zoverre dat in het Wachtebeeks atelier de 'grap' de ronde deed, dat dit papier gewoon uit aardappelloof ('patattergroeze' in het Wabeeks) werd gemaakt. Jeroom Van Assche, de letterzetter, noemde het blad dus het 'patatterblaadje'. Niemand die ooit in de drukkerij heeft gewerkt heeft het ooit anders genoemd. En ook voor nogal wat mensen die daar geregeld over de vloer kwamen, is het altijd zo blijven heten. Priesters uitgezonderd: nogal evident bleef het daarvoor nogal secuur oppassen geblazen...

Wies Creve

maart 2010

2

HET LEVEN ZOALS HET WAS

De Hoogstraat en de Weide rond 1946 - 1956

Roger Creve

INHOUDSLIJST

INLEIDING

1) DE GEBUURTE EN THUIS
   Onze buren
   Korte beschrijving van de indeling van het huis en van de meubelen

2) JEUGD
   Vroegste herinneringen
   Vrije tijd en ontspanning
   Kermis

3) SCHOOL
   De schooltijd
   Naar Lourdes-Oostakker op bedevaart

4) DE DAGELIJKSE ACTIVITEITEN VOOR EN NA DE SCHOOL

5) DE ACTIVITEITEN DOOR HET JAAR OP DE BOERDERIJ
   De koebeesten uitmesten en strooien
   Iets over de aardappel-, bieten- en pulpputten, ook graven genoemd
   Hout hakken
   Slachten
   Dorsen
   Het kalven van de koeien
   Werken en activiteiten in het voorjaar
   Bieten zaaien
   Aardappelen planten
   De gewassen vrij van onkruid houden
   De hooitijd
   Tussentijd
   De oogsttijd
   Oogsten
   Aardappelen rooien
   Bieten rooien

6) MOEDERS DOMEIN
   Het eten in het algemeen
   Kledij
   Ziekten en andere ongemakken
   De was en de plas

7) HUIS-AAN-HUIS VERKOPERS EN OPKOPERS
Albert de krekelvent – Tilleken – Maurits Van Peteghem – Pol, de zelendraaier – de scharesliep – Adriaan de zagenzetter – de mandenverkoper – Peet Staelens, de vismarchand – Mieleken Pieters, opkoper van oud ijzer – het mosterdmanneken – de eiermarchands – de viggensnijder – bakkers – meelmarchands en mulders – veekooplieden

8) EEN KLEINE BIJVERDIENSTE – SMOKKELEN

BESLUIT

INLEIDING

In dit artikel beschrijf ik het leven zoals het was tussen mijn vierde en mijn veertiende levensjaar op het einde van de eerste helft van vorige eeuw in de Hoogstraat tussen de Ramonshoek en het oude vliegplein in Moerbeke, nu het Heidebos.

Ons huisgezin bestond uit vader, moeder en drie kinderen. Ons gezin woonde in bij de ouders langs vaders zijde, we waren dus 'ingetrouwd'. Ons bedrijfje bestond uit een kleine boerderij met drie koeien en enkele runderen, twee zeugen en enkele biggen plus enkele mestvarkens voor verkoop, een paard en ongeveer 13 ha zaai- en weiland in pacht. Ons vader had ook een melkronde, d.w.z. de melk ophalen bij de boeren in de Hoogstraat, de Ramonshoek en de Achterhoek en deze naar de melkerij brengen. Nadien de kruiken (melkkannen) terugbrengen met een rest afgeroomde melk. De meeste bewoners in de Hoogstraat waren op één na kleine boerkens. Een paar mensen gingen naar de fabriek, maar hadden toch nog een paar beesten en een stuk land (de 'achteruit'). Hier en daar was er eentje die de 'campagne' meedeed, dat was ongeveer vier maand volcontinu meedraaien in de suikerfabriek van Moerbeke of Sas van Gent.

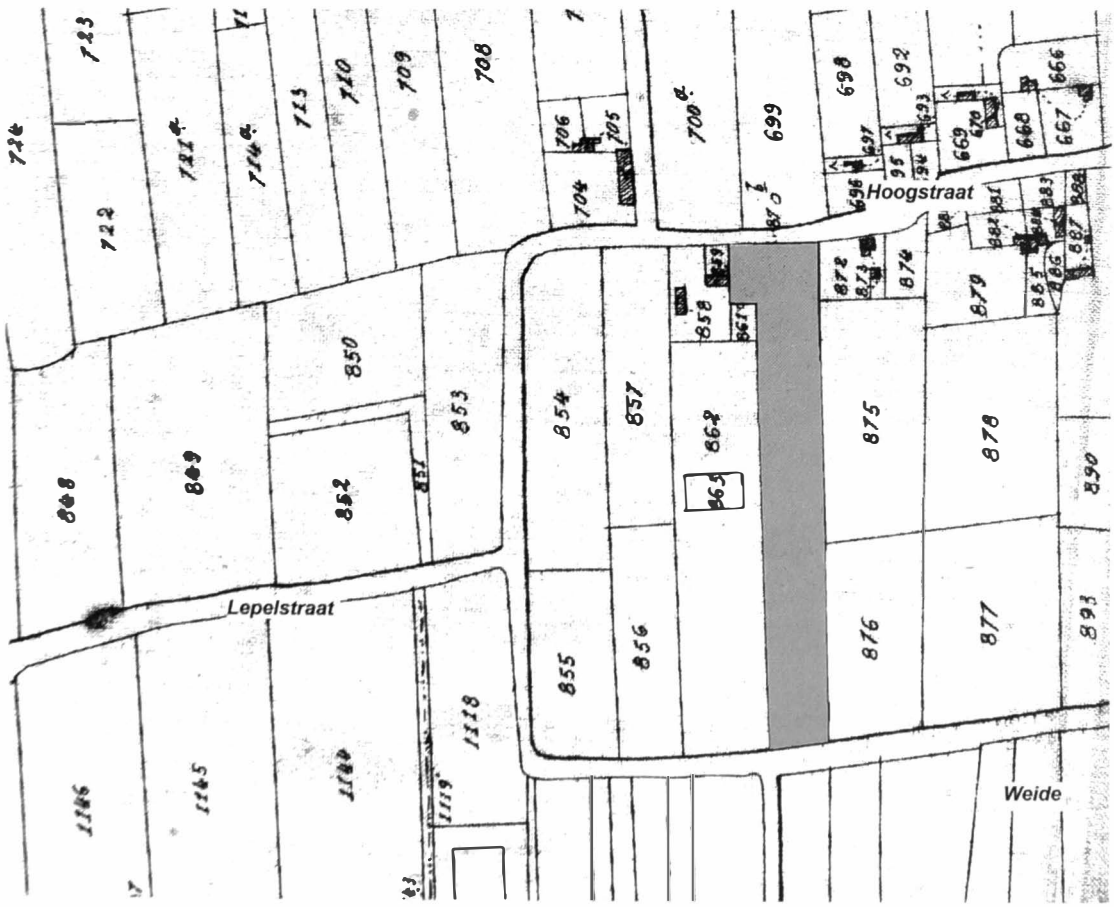

Hoogstraat nr. 7 , eind 19e eeuw

1) DE GEBUURTE EN THUIS

Onze buren

Rechts naast ons woonden Ward en Liza met zoon Gerard, daarnaast Miel en Sylvie en iets verder de Nottes. Links van ons woonde een alleenwonende oude vrouw, Triene; daarnaast de Van Heckes en daarvoor het eerste huis van de Hoogstraat, het café van Staf Penne en Marie-Louise. Tegenover ons, aan de andere kant van de straat, woonden Sirre en Irma, daarnaast nonkel René, tante Germaine en zoon, en daarnaast Maurits en Gusta met vier kinderen. Die hadden een kruidenierswinkel. Dat was een beetje het centrum van de straat. Elke straat of gehucht had toen zeker een café en een kruidenierswinkel. Er waren in de onmiddellijke nabijheid nog een paar belangrijke zaken die moeten gekend zijn. Dat waren de smidse op de Weide bij Van Der Sijpts en de maalderij bij L'Écluses, op de weg naar de Vieruitersten.

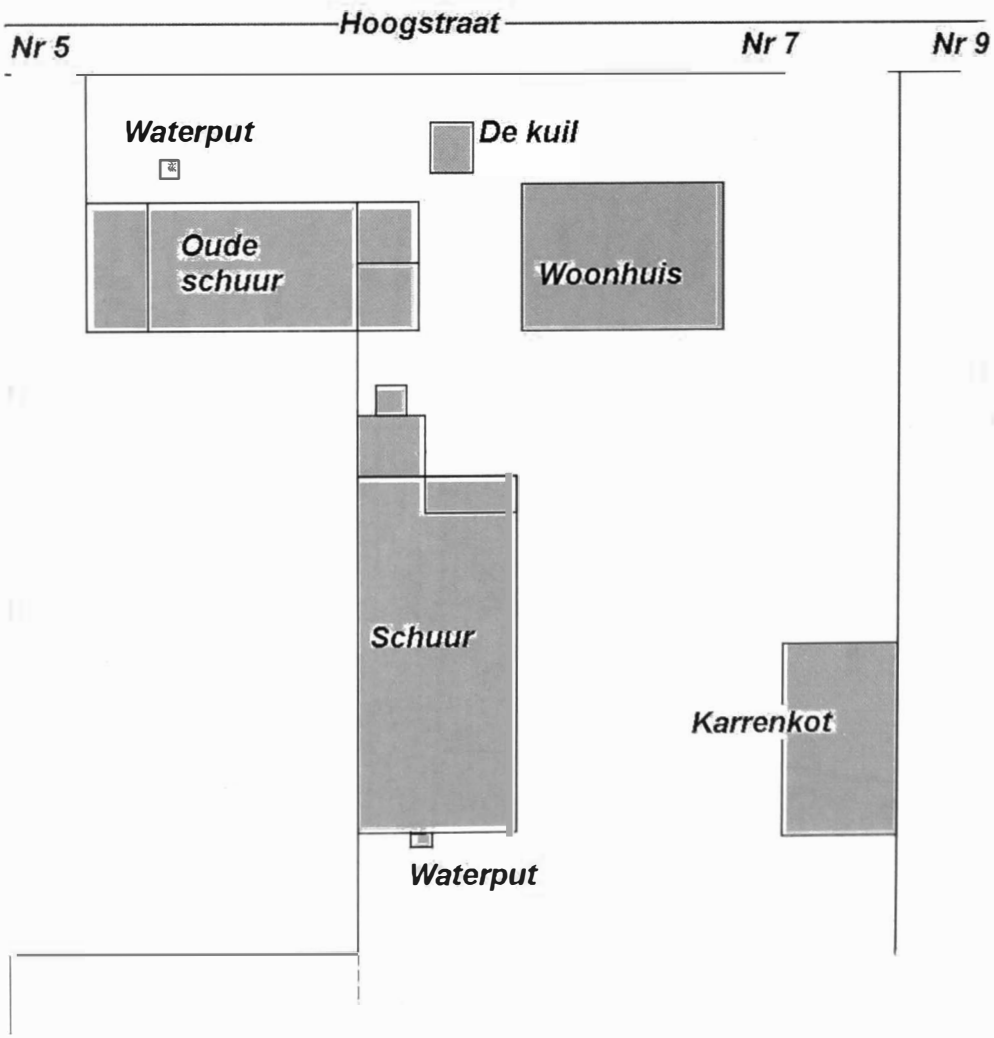

Inplanting van de gebouwen in de jaren zestig van de 20e eeuw

Korte beschrijving van de indeling van het huis en de meubels
Het gelijkvloers bestond uit het **achterhuis**, de **voorplaats** en de **slaapkamer.** Het **achterhuis** was 4 m x 2,8 m groot en bevatte een kookfornuis, een tafel met zes stoelen, een rieten éénpersoonszetel, een glazen keukenkast en een scheerkastje. De **voorplaats** was 4 m x 4,2 m. Daarin stonden een Leuvense stoof met kolenkan en kolengruisbak, een tafel met zes stoelen, twee rieten éénpersoonszetels en een kast. Tenslotte was er nog de **slaapkamer** van 3 m op 4,2 m met één tweepersoonsbed, een kinderbed en een kleerkast. Op de slaapkamers was de plaats van de pispot onder het bed. Dit was een éénpersoonsbed voor twee jonge gasten en later kwam daar nog een kinderbed bij uit de slaapkamer.
Andere plaatsen waren de **voute**, de **zolder** en de **kelder**.
De **voute** was 3 m x 2,80 m groot. Vanuit het achterhuis vier treden omhoog was de voute en ook de toegang naar de zolder. Er stond een groot éénpersoonsbed en een nachttafeltje met daarop een wasteil met bijhorende waterkruik.
Op de **zolder** vinden we een éénpersoonsbed en een kleerkast. Het was tevens de bewaarplaats van fruit en opslagplaats voor graan.
In de **kelder** stonden de vleesbak voor het pekelen van vlees en opslagrekken voor allerlei.

2) JEUGD

Vroegste herinneringen

Ik moet met de voiture (kinderwagen) heen en weer rijden op het pad tussen de kete en de achterdeur met daarin een kleine schreier en ´t gedacht dat ik altijd het slachtoffer was om daarmee te moeten rijden.
Ook een drukte ´s avonds in ´t achterhuis en een heen en weer geloop naar de voute. Later bleek dit het overlijden van grootvader in 1946 te zijn.
We lopen op de weide achter ´t hof, we zijn aan ´t mennen, er is verwarring en later bleek dit het overlijden van ons vaders broer na een motorongeluk. Dat gebeurde ook in het jaar 1946.
Ons wit paard hangt in de oude schuur omhooggetrokken en opengesneden, twee paardenpoten staan tegen de muur van 't zeugenkot.
Ons vriendje zijn luizen vangen, zittend met ons gat op 'den dorpel' van ´t vertrek.
Brood bakken in de kete en daarna ronde speculaaskoekjes mogen eten die gebakken waren in een platine.
De papfles kuisen met water en daarin schrebilden uit de wagenslag, die daar waren gekieperd na het ziften van de asbak uit de Leuvense stoof of het kookfornuis. Door de fles flink heen en weer te schudden werd deze gereinigd van aanslag binnenin. Schrebilden zijn kolenresten na verbranding.

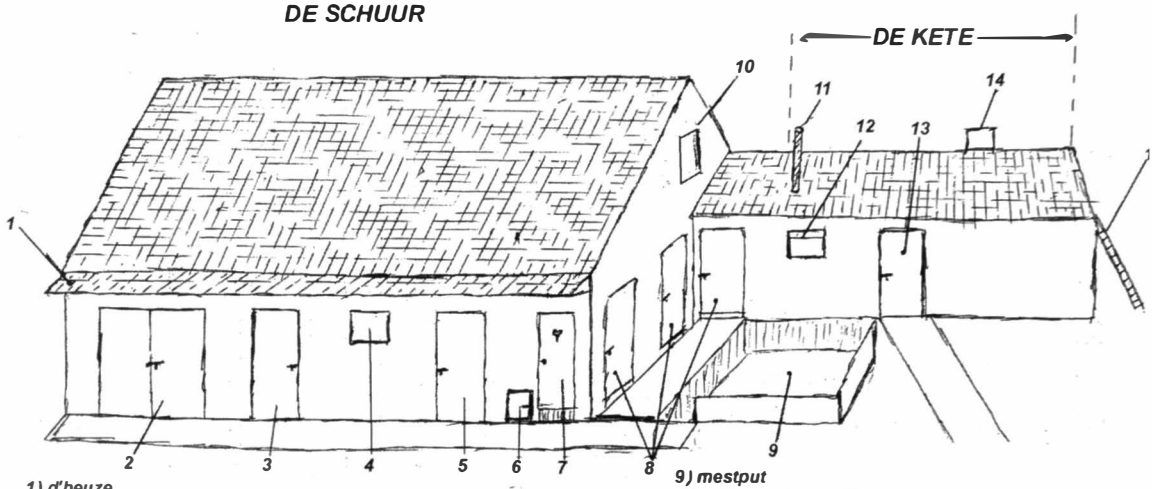

1) d'heuze
2) 't kerrekot
3) de voerstal
4) venster van de koestal
5) de koestal
6) de beerput
7) 't vertrek (wc)
8) varkenskot
9) mestput
10) luik van de schelf
11) schouw van het fornuis
12) venster van de kete
13) deur van de kete
14) schouw van de haard en de broodoven
15) ladder van het kiekenskot

schets van de schuur en de kete

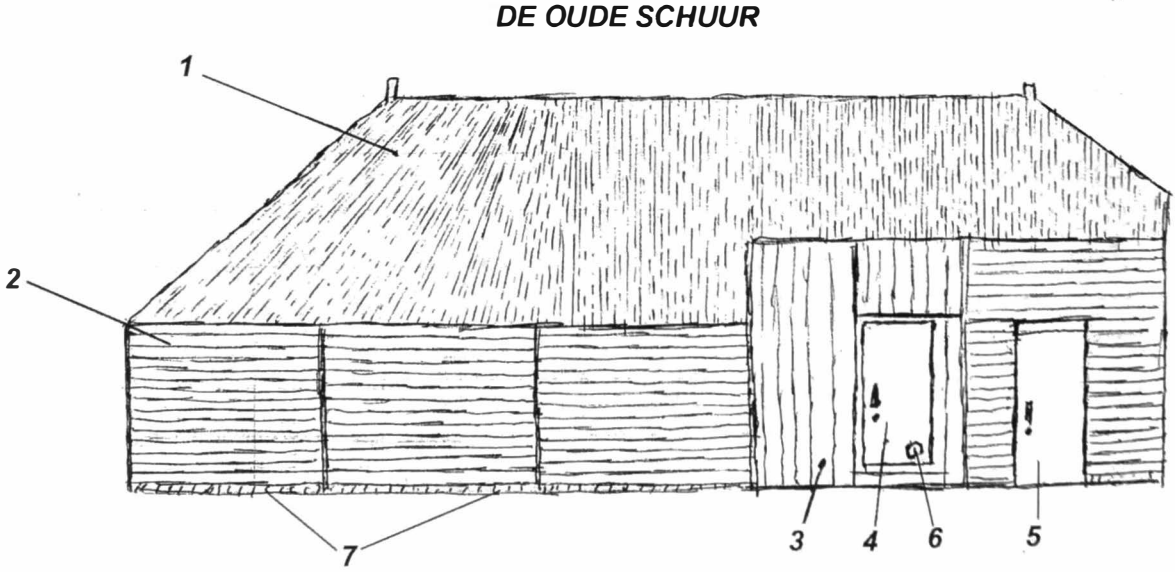

1) rieten dak
2) houten wand
3) de schuurdeur
4) kleine toegangsdeur
5) de paardenstal
6) het kattegat
7) baksteenlaag

schets van de oude schuur

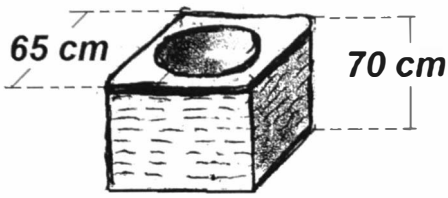

Drinkwaterput

De Kuil

1) rieten dak
2) stenen muurtje (30 cm)
3) toegangsdeur
4) ondergronds gedeelte (50 cm)

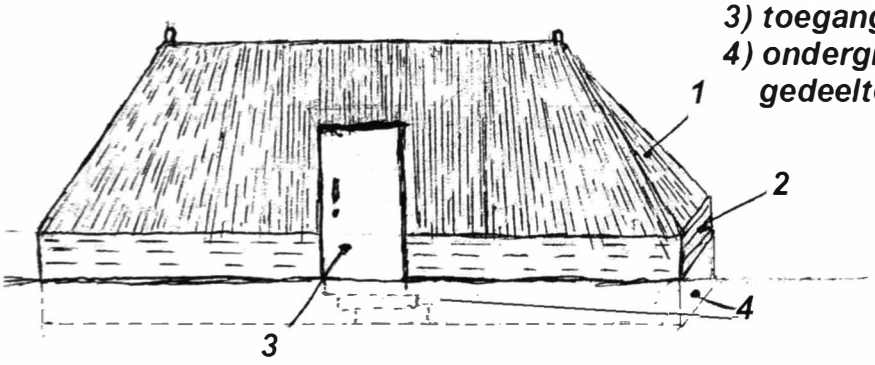

Vrije tijd en ontspanning

Na de schooltijd was het werken tot het werk gedaan was en dan konden we spelen. Het spelen gebeurde op straat met de andere jongens uit de buurt. In de winter was het meestal donker en toen was de straatverlichting niet wat ze nu is. De verlichtingspalen waren voorzien van een gloeilamp met daarboven een ronde schijf om het licht zoveel mogelijk naar beneden te laten schijnen en die palen stonden toch wel een 100 tot 150 m van mekaar. Soms gebeurde het dat we met onze katapult een lamp aan diggelen schoten zodat de mensen nog minder zagen als ze op weg waren. Wij hadden daar weinig last van, hoe donkerder het was des te meer deugnieterij we konden uitsteken. Wij kenden alle hoeken en kanten in de buurt. We speelden verstoppertje, tikkertje, gevechten tussen indianen en cowboys, koersen met de fiets, enz...

In de winter, als er sneeuw lag, raasden we met de ijsstoel over straat. Meestal zat er één man op de ijsstoel en werd deze getrokken door twee man, en werd er tegen een ander koppel gekoerst. Door het vastlopen van de sneeuw lag het op sommige plaatsen spiegelglad in de straat en sommige mensen vonden het nodig om as of zand te strooien om de weg minder glad te maken. Maar wij zagen dat anders en vonden het saboteurs van onze speelse activiteiten en dat gaf soms aanleiding tot, zachtjes uitgedrukt, "wrijvingen".

Als het vroor konden we ook schaatsen op 'den Tsoep' of met den ijsstoel pikkelen. 'Den Tsoep' dat was een gracht in het begin van de Hoogstraat. Onze schaatsen waren oude tuigen van riemen voorzien. Dat waren meestal tweede-, derde- of vierdehands schaatsen waarvan soms de riemen ontbraken of versleten waren. Herstellen deden we meestal zelf, met koorden die we thuis wel ergens vonden. Ook de kledij en het schoeisel waren tweedehands, later meer daarover. Op het ijs met de ijsstoel kon je ook, zoals op straat, getrokken worden of je kon je ook vooruit duwen met pikkels. Dat waren stokken met onderaan een nagel waarmee je in het ijs kon stekken en je al zittend vooruit duwen. Ook daarmee kon je een flinke snelheid ontwikkelen.
Rond 18.30 u was het meestal avondeten, daarna huiswerk maken en ons wassen. In de zomer konden we na het eten nog wel buiten spelen, maar in de winter bleven we in huis. Soms werd er gekaart en moeder zat soms te breien of kousen te stoppen. Vóór dat moeder kon breien moest iemand haar helpen om de sette (breiwol) die ze nodig had, op te rollen. De breiwol die ze nodig had werd aangekocht in strengen. Die kon op die manier niet verwerkt worden, maar moest dus opgerold worden en daarbij moesten we helpen. Bij mij was dat enorm tegen mijn zin. Je moest daar een ganse tijd met je armen gespreid staan zoals een priester voor zijn altaar, dan afwisselend links en rechts iets op en neer om de breiwol zonder haperen mee te geven tijdens het oprollen.
'k Herinner mij dat wij ook dikwijls onder de Leuvense stoof zaten met de poes op onze schoot. Eigenlijk was dit de poes haar plaats, die wist ook waar het goed was. Soms was er ook iemand op bezoek. Zo herinner ik mij de 'stouten Fiel'; hij heette niet zo, maar wij wisten niet beter. Die tijd hadden veel mensen een lapnaam, zoals Sirre Creve, de Pennes, Charel Flut, Dolf Souters, Cout Michiels, Mie Schuite, Fox, Ward Kouse. De 'stouten Fiel' kauwde, zoals velen die tijd, tabak. Die mensen rook je vanaf een meter afstand. Meestal zag je in de hoeken van hun mondvorm bruine randen van het sap dat ze produceerden bij het kauwen. Fiel was een bejaard man en kreeg de zetel aangeboden rechts van de kachel en dat had zo zijn voordeel. Vandaar kon hij het overtollige tabakssap in de kolengruisbak spuwen en dat gebeurde met regelmatige tussenpozen. Het was niet zomaar spuwen, het was een straal sap met de bedoeling dat alles netjes in de kolenbak terecht kwam. Na deze fase haalde hij zijn grote rode zakdoek met witte bolletjes uit zijn broekzak en wreef daarmee mond en snor netjes, door een paar keer heen en weer te wrijven vanaf midden onder zijn neus om zijn mooie snorharen in de juiste richting te strijken. Ons moeder zat dan al lelijk te kijken, want straks moest ze haar dweil halen om het sap dat zijn doel had gemist op te kuisen.

Ook Naard Van Der Sijpt en nonkel René kwamen regelmatig langs en dan werd er ook gekaart. Dat was wiezen of bieden. Er werd dan ook een sigaartje gerookt en één of meerdere elixirtjes gedronken. Wij aten een appel of kraakten een okkernoot die we van de zolder haalden.

Kermis

Vanaf april was het elke zondag wel ergens kermis. Bij ons in de Hoogstraat was dat twee weken na ´t Kapelleken, de Weide, een stukje van de Stationsstraat. 's Vrijdagavonds keken wij al reikhalzend uit naar de komst van de *frietkerre*, dat was het frietkraam van Leine Friet. Madeleine had ook een frietkraam aan de Smishoek bij ons op de gemeente. Het was Edgard Gyselinck van de Walderdonk, die 's vrijdagsavonds meestal het frietkraam met zijn paard naar de plaats van bestemming bracht. Voor we gingen slapen keken we nog een keer al kaks of er nog niets te zien was. Normaal konden we van bij ons op de zolder juist het bovenste van het kraam zien dat boven de haag van Van Heckes uitstak. 's Zaterdagmorgens, wanneer we naar school gingen, konden we het dan in volle glorie bewonderen. Het had zulke mooie kleuren en gekleurd glas, dat ´s avonds, als het verlicht werd, het geheel in een sprookjeshuis veranderde, met daarin twee kabouters die ons zulke lekkere frieten serveerden. Het frietkraam van Madeleine ging in de namiddag open, en wij hielden dan niet ver uit de buurt een oogje in´t zeil om toch zeker niet te missen wanneer ze de treden beklom en de deur opende van dat heiligdom. Het duurde een eeuwigheid eer het frietkot open ging en dan mochten wij de rondborstige Madeleine en haar toch licht uitvallende echtgenoot, in hun smetteloze witte uitrusting begroeten. De frieten werden geserveerd in een tipzakje. Je kon er mayonaise of pickles bij bestellen, een metalen vorkje kreeg je er zo bij, maar wij aten meestal zonder dat vorkje en dopten onze frieten liever zo in de mayonaise. Frieten waren niet het enige, je kon ook makarons kopen. Dat waren kleine ronde koekjes die hoofdzakelijk waren gemaakt van kokosnoot en op een blad aangebracht waren. Dat leek op hostiematerie en was dus ook eetbaar.

Er was ook het kraampje van André Van Schote dat bestond uit twee delen: in de ene helft was er een draaitafel, waar je voor een bepaald bedrag één of meerdere malen mocht aan draaien en in de andere helft stonden de uitgestalde *prullerijen* die je kon winnen. Het meeste van onze pree ging daar naartoe, hoofdzakelijk naar de bommetjes die hij ook verkocht en waar we allerlei experimenten mee deden. Op gewone zondagen kregen we vijf frank pree. Ik kan me niet meer herinneren wat we op de kermisdagen kregen, maar er was zeker wat extra. Daarbij kwam dat er familie op bezoek was, die ons ook iets toestopte. Natuurlijk werd extra gekookt en gebakken: vijf tot zes testen vlaaien, een extra stuk rundvlees, wat uitzonderlijk was.

Moeder bakte ook één of twee taarten met crème au beurre en wat fruit ertussen. Een *fricandon* met pruimen mocht zeker niet ontbreken, maar dat was meestal voor 's maandags. Chocomousse kon ons moeder maken lijk de beste. Ze wilde het altijd zo goed doen, dat het altijd nogal zwaar uitviel, maar dat was geen reden om er niet van te genieten.

's Vrijdags werden de **bolbanen** al gereed gelegd in de wagenslag recht voor ons huis. Meestal werden er drie banen aangelegd en iedereen uit de buurt was daarbij aanwezig om een handje toe te steken of 't één of 't ander te leveren wat nodig was. De wagenslag was een niet verhard gedeelte van de weg naast de kasseien waar de boeren reden met hun kar om schokken wat te vermijden. De koeien die elke dag naar en van de weide kwamen, liepen daar ook en lieten nogal wat achter, wat natuurlijk ook diende verwijderd te worden. Vóór de staminee, die een tiental meter van de straat lag, was in andere omstandigheden ook een bolbaan, maar die werd nu niet gebruikt wegens nodig voor de boogschutters, die anders niet voldoende plaats hadden om op de liggende wip te schieten. Er werd drie dagen gebold en dat begon om twee uur of half drie. Op elke baan werd er met drie tegen drie gespeeld en meestal waren er veel bolders aanwezig die van overal kwamen, zelfs van buiten de gemeente en met de fiets. Wij kenden ook wat van bollen, maar keken onze ogen uit naar wat die mannen allemaal voor mekaar kregen. Er waren er natuurlijk een paar bij die door één of andere reden waren opgevallen, die je niet meer vergeet. Zo was er René, de garde. Hij was de oppasser van het jachtgebied van de heren van Peene en was een geweldige schutter. Ik zie hem nog naar zijn bolle gaan. Hij draaide zich, hield zijn hoofd schuin, deed een paar stappen als aanloop en paf daar vloog de winnende bolle in den tuin. René kwam niet dikwijls buiten. Hij moest dan ook nog de toelating krijgen van zijn heren, die bang waren dat hun konijnen en hazen er zouden van onder muizen. Na de bolling ging hij naar het café en daar zagen we hem dan aan de toog hangen met een pintje in zijn hand, de pet scheef achteruit op zijn kop, pratend tegen iedereen en niemand. René was een mooie mens, die dikwijls bij ons in 't land een beetje kwam babbelen en ja, zelfs eens een handje durfde toesteken, bv. bij het aardappelen laden. René was afkomstig van Zaffelare. Hij kwam bij ons naar de reportage van de Ronde van Frankrijk luisteren om te horen hoe zijn vroegere dorpsgenoot, Maurits Neyt, presteerde in dienst van Stanneken Ockers.

De **boogschutters** waren ook altijd goed vertegenwoordigd. Die waren geladen met boog en pijlkoker. Dat was een soort koker in 't leder of in metaal. Bij de schietingen was er veel ambiance. Er was een roeper die afriep

welke groep aan de beurt was. Die groepen dat waren schuttersverenigingen: bv. den Bovenhoek, Kalve, den Molenhoek, de Langelede, enz. Nadat alle schutters van elke vereniging waren gepasseerd, begon de tweede ronde en zo ging het toch wel een uur of drie door. De meeste schutters die hun *scheute* hadden gedaan gingen een kaartje leggen en een pintje drinken, of een pintje drinken zonder te kaarten. Er was ook een pijlenraper. Op een bepaald moment werd er geroepen "pijlen", dan ging de pijlenraper de geschoten pijlen oprapen en in een mand verzamelen. Hij bracht die dan naar de schietstand, waar iedereen zijn eigen pijl kon nemen. Elke schutter had een kenteken, zodanig dat daar geen misverstand kon bij ontstaan. De pijlenraper had nog een heel belangrijke taak en dat was de schutters, die een vogel afgeschoten hadden, uitbetalen. Het geld dat beschikbaar was kwam deels van de inleg en van de "gratis" die door de café-uitbater geschonken was. Het geld lag in een sigarendoosje, dat op een tafeltje stond in het zaaltje waar de wip opgesteld was. Boogschutters hadden ook nog een andere eigenschap en dat was graag een pintje drinken en dikwijls ééntje of meerdere te veel. Tijdens het schieten stond hun klak dikwijls met de klep naar achter of boven een oor om niet te hinderen bij het spannen van de boog. Maar na de schieting stond ze dikwijls scheef door te veel pilsjes of export. Wanneer een schutter een vogel afgeschoten had, waren wij er als de kippen bij en vroegen wij *"krijge'k uw gaaiken?"* 's Avonds zagen we dan sommigen die het erg moeilijk hadden om op de fiets te raken: de pijlkoker hing in de weg of hun zadel stond te hoog of de weg was te smal... Enfin je zag rare toeren, waar we ons toch erg in verkneukelden. Soms zag je 's anderendaags iemand terug die de dag voordien wat *kasseibrand* had opgelopen bij de terugweg naar huis.

's Zondags was er nog een belangrijke attractie, de **speelman**. Die werd verwacht in de late namiddag. Het was een accordeonist uit de Vieruitersten, André Acke. De biljarttafel in het café deed dienst als verhoog, waar de accordeonist zich kon installeren met zijn grote trom, die hij met de voet bediende, en een stoel om zelf plaats te nemen. Wij stonden ons te vergapen aan zijn voeten. Niets ging aan onze aandacht voorbij. We zouden hem geholpen hebben om toch maar dat prachtige geluid zo vlug mogelijk te horen. Uiteindelijk ging hij neerzitten, de accordeon op zijn schoot, waar hij eerst een beschermdoek had opgehangen, en dan weerklonken de eerste noten. De accordeon ging een paar keer open en toe en dan stopte het. André richtte zich een beetje op en dan vulde plots een overweldigend geluid op de maat van de grosse-caisse, die hij met zijn rechtervoet bediende, het café met prachtige muziek. Er kwam een applaus van de mensen die in het café aanwezig waren als waardering voor de accordeonist. Er begon er al eentje

mee te zingen, de waardin achter de toog kreeg al direct een uitnodiging om een dansje te plaatsen, maar weigerde het aanbod met als excuus dat ze het op dat moment te druk had. Eigenlijk was het nog te vroeg om te dansen. De meeste mensen kwamen maar buiten nadat ze hun werk gedaan hadden en het avondeten gepasseerd. Wanneer de echte ambiance begon was´t voor ons gedaan en vlogen we ´t bed in. Een mooie anekdote wil ik nog vertellen. Iets vóór de tijd waar ik van spreek kwam er ook een danstent en dat was Wies Celie die daarmee rondtrok. Tijdens één van de danspartijtjes had een dame problemen en om haar ei kwijt te raken riep ze naar Wies *"au tente moest in de lucht vliegen"*, waarop Wies repliceerde *"auë koeën moesten ossen worden"*.
Tot daar de kermis.

3) SCHOOL

De schooltijd

Wij gingen op de Ramonshoek naar school, op amper twee kilometer loopafstand. In de kleuterklas zaten wij bij juffrouw Odile, eerder een oude dame, in ´t zwart gekleed. Ze had een stem als een klok en gebruikte die ook zo. ´k Herinner mij niet dat ze ooit lachte, wel haar dreigende vinger. De activiteiten bij haar, wat ik mij daarvan herinner, waren zingen, bidden, kaartjes prikken en de figuurtjes er in naaien.
In het eerste en tweede leerjaar zaten we bij juffrouw Anna Hoebeke van de Overslag, een gans ander type. Het was eerder een moeder voor haar kinderen in vergelijking met juffrouw Odile. In het eerste jaar deden wij natuurlijk onze Eerste Communie. ´k Herinner mij nog alleen dat we te voet met de klas naar de kerk trokken en in dat kille gebouw op de communiebank moesten gaan zitten en oefenen als voorbereiding voor de grote dag. Van die grote dag herinner ik mij dat het regende, dat ik een grijs gespikkeld kostuumpje aan had en dat ik bij moeder achteraan op de fiets zat. We reden langs het Lepelstraatje en de natte twijgen sloegen me tegen de benen. Ik geloof dat mijn tante Germaine met mijn broer achterop fietsten. Mijn oudste broer en ik scheelden maar een jaar en om de kosten te drukken deden we zowel onze Eerste als onze Plechtige Communie samen.
Het derde, vierde en vijfde leerjaar waren bij juffrouw Leonie Baers, een heel brave juf, maar er zaten daar een paar jongens die regelmatig de klas op stelten zetten. De juf deelde veel kletsen uit en kon de boel slecht onder controle houden. Er waren ook nogal wat andere jongens die automatisch meegesleurd werden en hun minst goede eigenschappen etaleerden. Het resultaat was: veel straf schrijven en na de klas blijven. In het vijfde moesten we ons laten inschrijven voor de lering (de catechese). Dat gebeurde in het

klooster. Van dan af moesten we eenmaal per week, en dat op donderdag, naar de mis van 07.30 u, met daaropvolgend de lering onder leiding van onderpastoor Werkers, naar mijn gevoelen een prachtige mens. We vertrokken dan ´s morgens met de fiets om 07.00 u en rond 08.45 u arriveerden we terug op school. Bij ons was het altijd koersen, de oudste voorop.
Het zesde, zevende en achtste leerjaar werden gegeven door meester Richard Scheire. In het zesde zaten er nog veel leerlingen, maar in het zevende en achtste waren er slechts nog enkelingen die, zoals wij, niet naar een vak- of middelbare school hoefden, wegens te veel werk thuis. Het niet verder naar school gaan, daar hadden we zelf ook geen probleem mee. We maakten wel onze huistaken, maar werden helemaal niet gestimuleerd om te studeren.
Bij meester Scheire was de speeltijd wel over in de klas, daar werd niet gevochten of gespeeld. Vanaf het ogenblik dat we bij meester Scheire in de klas zaten, moesten we ook melk drinken. Naar het schijnt moesten we meer melk drinken voor onze gezondheid, nochtans waren de meeste kinderen boerkens thuis en hadden ze zeker melk beschikbaar. Van dan af maakte men de melk in de fabriek, zoals velen nu niet beter weten. In de winter, wanneer het vroor, werden de bakken melk afgezet aan de schoolpoort en moesten ze eerst ontdooid worden bij de kachel voor ze konden verbruikt worden. Voor we de kachel aanstaken, moesten we eerst kolen kloppen, hout hakken en alles in de klas brengen.
We hadden ook een moestuin en twee appelbomen op school. De meester stimuleerde ons om zelf een moestuin aan te leggen thuis en organiseerde een soort wedstrijd. Op het einde van het schooljaar werd een bezoekje gebracht met de ganse klas en werd een winnaar bekend gemaakt, wat meer aanleiding gaf tot jaloezie dan tot vreugde.
In ´t zesde deden we onze Plechtige Communie. Nu moesten we op zaterdag naar de lering en de laatste zeven weken elke dag als voorbereiding op dit kerkelijk feest. Dat was niet alles, het moest natuurlijk ook een mooi feest worden, d.w.z. van kop tot teen in ´t nieuw en goed eten en drinken. We reden met de fiets naar Axel in Nederland en kochten daar een mooi kostuum met hemd en das, de broek lang genoeg om er niet te rap uit te groeien. De mode was toen een pofbroek d.w.z. men plooide die naar binnen en een elastiek hing het boeltje op juist onder de knie. Bij mij daarentegen moest de broekspijp tot boven de knie *ingeplooid* worden om gepast in de plooien te vallen. Ik herinner mij nog goed toen de kassierster de rekening aan het maken was en mijn moeder daar stond met haar geldbeugel in de hand, ik toen dacht "Waarom zoveel geld uitgeven?". Ik had eigenlijk te doen met haar. Bij Albert Linder (Audenaerde), de schoenmaker op de Ramonshoek, kochten we een prachtig paar bruine schoenen en bij de juwelier Dierick in´t dorp ons eerste uurwerk. De dag vóór de plechtigheid moesten we naar de haarkap-

per, om bekken in ons haar te leggen. Ik denk dat het met gel was, maar daar hadden we nog nooit van gehoord. Het was voor deze gelegenheid ook een echte haarkapper waar we naartoe moesten. Het was bij Stafken De Bruyne. Die had een meubelzaak in het Rechtstro, maar hij was ook haarkapper. In normale omstandigheden gingen wij bij Albert Notte in de Vieruitersten. Dat was ook een melkboer, maar ´s avonds was hij de haarkapper van dienst en ´t was daar meestal ´t baksken vol. Hij had ook een flinke dochter van onze leeftijd. Voor dit Communiefeest had ons moeder een kokkin aangesproken nl. Germaine Roets en die woonde toen op de Ramonshoek bij de familie Bracke. Ze is later gehuwd met Achiel. Ze kwam 's zaterdagsnamiddags reeds de voorbereidingen treffen om er een geslaagd eetfestijn van te maken. Er stond ons nog een ferme verrassing te wachten in de namiddag en dit sloeg in als een bom. Ik kwam thuis met de fiets, zette deze in de stal en als ik de koestal passeerde en *al kaks* in de stal keek zag ik onze stier, van een goeie 400 kg en gereed voor verkoop, met gestrekte poten neerliggen. Ik verwittigde ons vader en wanneer deze ging zien, zag hij direct dat het ernstig was. Het was zo ernstig dat er maar één oplossing was en dat was het dier de keel afsteken, met de bedoeling het nog te laten uitbloeden en eventueel uit te verkopen. Pol de slachter werd direct opgetrommeld. Hij liet het dier uitbloeden. Het werd gevild en omhooggetrokken in de schuur. De veearts werd eveneens verwittigd. Die nam de nodige stalen voor controle in het labo. ´s Anderendaags mocht vader op een bepaald uur bij de veearts gaan zien wat het resultaat van het onderzoek was. Als tegenslag kon dit wel tellen. Bij ons was het niet anders dan bij andere boeren. Deze stier was eigenlijk slachtrijp gemest met de bedoeling de kunstmeststoffen, die in het voorjaar aangekocht waren, te betalen. Niettegenstaande deze enorme tegenslag deden onze ouders hun best alles zoals voorzien te laten verlopen, maar ik denk dat ze de nacht daaropvolgend, op zijn zachtst uitgedrukt, minder goed zullen geslapen hebben.
We werden naar de kerk gevoerd door Gerard Baers, onze bakker, die met een mooie groene Ford reed. Hij voerde niet alleen ons, hij had meer klanten te vervoeren en vlamde als een volleerde taxibestuurder van de ene klant naar de andere om ze op tijd naar de kerk te brengen. Na de mis moesten we naar de Langelede gevoerd worden om daar koffie te drinken. Toen we in de Melkerijstraat kwamen ontmoetten wij ons vader die van de veearts kwam op de fiets. Ons moeder maande de chauffeur aan om even te stoppen, benieuwd naar het resultaat. Het venster werd opengedraaid en ons vader kwam langs gereden. Het droeve nieuws was, dat het dier afgekeurd was voor consumptie en door het vilbeluik zou afgehaald worden. Het werd natuurlijk een feest in mineur, maar onze ouders gaven geen blijk van ongelukkig te zijn.

De weg naar school was eigenlijk één grote speeltuin. Als we te voet gingen, in ´t voorjaar, zochten we salamanders en meikevers en deden grachtje-springen. Ook ruzie maken hoorde daarbij, de meisjes plagen, knikkeren, *marbels* uitwisselen, hoepelen..... Met de fiets werd er gekoerst. Vóór ik zelf met de fiets reed, *dierf* ik wel meerijden met mijn broer die een jaar ouder was. Bij gebrek aan een stoeltje ging ik dan op zijn stuur zitten met de voeten steunend op de buitenkant van de as van het voorwiel. Meer dan eens is het verkeerd gegaan, we waren toch een beetje acrobaten en waren daar ook fier op. ´k Herinner me een voorval op de terugweg van school. Overal waren het kasseiwegen met daarnaast een smal zandpad waar de fietsers reden. Of ik nu op dat stuur zat of niet, er werd gekoerst. Mijn broer fietste in dat *wegelken*, maar in de bocht kon hij onmogelijk met zulk een snelheid recht blijven. Ik zag dat natuurlijk aankomen, zat zeker ook al te wringen aan dat stuur en het onvermijdelijke gebeurde. We vlogen hals over kop naast de gracht tegen de grond. Wanneer we recht krabbelden bleek geen van ons beiden ernstig gekwetst, wel wat gehavend aan armen en benen. Met een snel bonzend hartje konden we verder. Nog een paar honderd meter lopen of fietsen en we waren thuis, waar we zeker niet moesten gaan klagen.

Wat wij ook deden was vogelnesten zoeken. Op een middag vergezelde een buurmeisje ons bij het naar huis gaan van de school. Iemand van de groep kwam op het idee om haar eens een *gesmonke* te tonen. Daarvoor was het nodig om op een weide te gaan, die dan nog toevallig van haar peter was, kwestie van haar vertrouwen te winnen. Om haar de *gesmonke* te tonen en het verrassingseffect te vergroten was het nodig haar te blinddoeken. Dat deden wij door met twee handen haar zicht af te schermen bij gebrek aan een blinddoek. Iemand nam haar bij de hand en leidde haar naar de plaats bij een grote verse *koepleite* (koeienstront). Al de anderen keken geamuseerd toe en wachtten tot ze zich bukte en met de hand in de koestront kneep. Een helse kreet was het resultaat en tezelfdertijd een gekrijs van jewelste na het bereikte resultaat. Iedereen spurtte naar huis zonder zich te bekommeren om het arme meisje. Thuis groeide toch de onrust, want straks moesten we terug naar school en moesten we haar hek passeren. Ik ben niet zeker of het dan was, maar op een avond is haar moeder eens in een *vliegende colère* naar ons gekomen en ik weet nog hoe mijn oudste broer onder het bed van ons moeder gedoken was om een directe confrontatie te vermijden, wat hem ook gelukt is.

Soms gingen we langs *den binnen* naar school. Dat kon zijn omdat er iemand voor ons was en door een kortere weg te nemen konden we die vóór zijn of zeker nog inhalen, ofwel was het omdat we wat te laat waren. Als

we de binnen namen liepen we op hoofdeinden van het land, kropen over of door de prikkeldraad van de weiden om uit te komen in de boomgaard van Rien De Caluwé. In de boomgaard stonden een paar appelaars, een perelaar, een kerselaar en meer was dat niet, maar toch genoeg om ons deel op te eisen als de tijd of liever gezegd het fruit rijp was. Het gebeurde wel eens, hoe goed we ook uit onze doppen keken, dat Rien plots uit zijn dekking kwam geschoten en met de stok omhoog achter één van de nietsnutten aanstrompelde. Bij mijn weten heeft hij nooit iemand bij de lurven kunnen vatten.

In Wachtebeke waren tijdens onze schooltijd drie coureurs. Eén daarvan was Maurits Van Kerckhove. Hij woonde in de Bosstraat op een paar honderd meter van de school. Dikwijls passeerde hij daar op zijn koersfiets met zijn knapzak op zijn rug, terwijl wij aan het spelen waren vóór de schooltijd. Op een bepaalde dag had ik een plotse inval en riep *tubelekker*. Waarschijnlijk had hij iets verkeerd begrepen of had een slechte dag. Hij zwierde zich om, ik had het direct begrepen en spurtte weg richting onze koer, voelde de hete adem in de rug en kon nog juist de koer opvluchten en de poort achter mij dicht slaan voor hij mij te pakken had. Nog zo een voorval had ik met A.C, die kwam aangereden met de fiets met over zich drie bussels stro die hij naar het land voerde om een mantel op een opper te plaatsen. Het was al een kunst om recht te blijven, laat staan hindernissen te nemen. ´k Had weer een geweldige inval. Op het moment dat André de Bosstraat indraaide, greep ik zijn fiets bij het stoeltje en gaf daar een ferme ruk aan. De fietser, die met één hand stuurde, plofte weliswaar zacht tegen de grond. Ik was zelf te verrast van het resultaat en stond verbaasd te kijken hoe André recht kroop. Voor ik goed besefte wat er gebeurde kreeg ik me daar een pandoering die niet van de poes was. Dat was dus niet voor herhaling vatbaar.

Op de koer tijdens de speeltijd was het afhankelijk van welk jaargetijde we welke spelletjes speelden. In de winter waren dat meestal vrij fysieke activiteiten zoals *tikkertje, barre, drapeau*, dijkje springen. In de zomer werden die spelletjes ook wel gedaan, maar dan werd er met de *marbels* gespeeld, met de tol, gehinkeld, enz..... In de zomer, als ´t warm was, hadden we een kroes mee met drop er in. Dat was zoveel mogelijk schudden en *schuimeken trekken*. Hoe meer je schudde, hoe vlugger de drop smolt en hoe beter het smaakte.

Op zondag kregen we zoals reeds eerder vermeld vijf frank pree. Niettegenstaande er een winkel in de buurt was, trokken we in groep naar de Ramonshoek bij Pieksken. Het was zijn vrouw Leonie die daar een kruidenierswinkeltje had, maar Pieksken (Albert Creve) deed de boerderij met

zijn schoonzus Irma. Die had een spraakgebrek en wij verstonden haar niet. Albert en zijn vrouw hadden geen kinderen. Het was Albert die ons op zondagnamiddag bestelde en je zag dat hij er plezier aan beleefde en zich verkneukelde bij het bestellen van boterstampers, lekstokken, *babelutten,* zoethout, muilentrekkers en andere lekkernijen. Soms waren er lekstokken waarbij de kans bestond dat er een frank in verborgen zat. Het was dan ook dikwijls een moeilijke en zware keuze die je moest maken: ofwel nog een lekstok met de kans op het winnen van één frank of niets of je kocht iets anders lekkers.
's Zondagsnamiddags trokken we zowat overal naartoe. Het kon zowel naar de Overslag als naar 't vliegplein van Moerbeke zijn. Alles wat daartussen zat was ons speelterrein. Er was natuurlijk een groot verschil tussen de winter- en de zomerperiode. Het was wel meestal te voet dat we er op uittrokken, zo konden we door de velden, weiden en bossen gaan. Waar we nooit kwamen, dat was het Peenegoed. Niemand *dierf* het aan daar een konijntje achterna te hollen of door het bos te trekken.
Één anekdote moet ik vertellen i.v.m. hoe het er aan toeging bij de pachters in het Peenegoed. Ons vader huurde weiden om te begrazen en te hooien. Op die weiden werden er ook bomen geplant door de eigenaar. Het was dus een extraatje bij de pacht die de boeren betaalden. Daarbij kwam nog dat de boer er moest voor zorgen dat de dieren die bomen niet beschadigden want die waren verlekkerd op de bast van de bomen. De eigenaar zorgde dat er een voldoende hoge beschermdraad rond de bomen kwam. Nu moet er toch een koe geweest zijn die boven de draad hier en daar een stukje schors had afgepeld. Waarschijnlijk had de eigenaar dat gezien. Het gevolg was, ons vader kreeg een ernstige berisping en moest daar zeker iets aan doen. De oplossing was, niet de draad hoger maken maar alle bomen een 20 tot 30 cm insmeren met koestront. Zo gebeurde het dat mijn broer en ik na school met een te grote overall, de laarzen aan en de mouwen opgestroopt aan de slag gingen. Je hand in een koestront steken is niet het grootste probleem, maar zoveel mogelijk meenemen en het boven je hoofd op de boomschors aanbrengen dat is nog heel iets anders. Het loopt deels langs je armen naar beneden en dreigt in je mouw te lopen. Het hoeft zeker niet gezegd dat het rap moest gaan. Niet alleen die viezigheid moest je overwinnen, maar ook het ongedierte dat zich te goed deed en in de stront leefde zoals mestkevers en maden. Tot daar iets uit het leven van een pachter in het Peenegoed.

Het moet gezegd dat er in de omgeving van thuis ook veel gecrost werd met de fiets. Als er een defect of een kleine breuk aan de fiets optrad, stonden we zelf in voor de reparatie. Dat kon zijn: platte band, spatbord kapot, stuur scheef, ketting er af, zadel scheef of er af, de verlichting kapot, ja zelfs een

verfbeurt geven, wat toch wel eens per jaar gebeurde. Ook reden we soms rond met flappen op de wielen die elke spaak aanraakten tijdens het fietsen en daarbij een ratelend geluid maakten. Hoe straffer de flap hoe meer lawaai, waarmee iedereen mekaar de loef trachtte af te steken. Schieten met deksels van verfdozen was ook een leuke bezigheid. Door middel van *carbure* (ongebluste kalk) konden we van toegestampte verfdozen het deksel afvuren met een harde knal en dat werd ook toegepast op de vooravond van een huwelijksfeest b.v. We gingen als volgt te werk: we namen een lege verfdoos en sloegen met een hamer door middel van een nagel een gat in de bodem van de doos. We hadden een blokje carbure nodig, maakten het nat, stopten het in de doos, stampten het deksel met de voet vast op de doos, legden die met de ronding op de grond of op een verhoog en staken een brandende lucifer aan de gemaakte opening. Het resultaat was een harde knal. Het deksel vloog een heel eind in de richting volgens plaatsing. Men *dierf* zelfs de doos in de hand houden tijdens het aansteken van het gasmengsel, wat natuurlijk niet aan te raden was, maar er zijn bij mijn weten geen ongevallen mee gebeurd.

De weg naar school was voor het grootste deel eigenlijk de Lepelstraat en daar stonden welgeteld vier huizen. De bewoners waren Flor Smet en zijn vrouw en daarnaast Steefe Smet en haar man Dolf. Dat waren de ouders van de laatste champetter van Wachtebeke, André Vos. Dan had je het kleine Lepelstraatje, een fietswegel, die uit kwam op de weg Ramonshoek, juist in de bocht aan Richard Van Assel. Naast het wegeltje was de boerderij van de familie De Letter, nu bewoond door Herman De Letter. Daarnaast woonde Doorke Schapers en dat was het. Flor Smet was de broer van Steefe Smet. Het waren beiden goedlachse mensen. Steefe stak haar stok dreigend in de lucht nadat één of andere deugniet iets ondeugends had geroepen. Eigenlijk stond ze ons op te wachten en vond ze er haar genoegen in onze reacties te zien en te horen, nadat ze ons in gang had gelopen. Flor riep altijd, nadat wij hem met zijn naam hadden aangesproken, *"dag vriendsen"* of *"dag mijne vriend"*. Flor was, zoals velen, een bejaarde man. Zo zagen wij dat toch en op een middag, als we naar huis kwamen van school, vroeg hij of wij zijn geit wilden mee doen naar de bok bij Lowie de eenarm. Lowie woonde in de Vieruitersten. Zijn vrouw had daar een kruidenierswinkeltje en hij kweekte konijnen, kippen, duiven en hield ook een paar geiten, waaronder een bok die vijf roe tegen de wind stonk. Lowie was een roker en rolde zelf zijn sigaretten. Hij legde het Rizla-blaadje op de stomp van zijn arm, legde er de gepaste hoeveelheid tabak op en rolde zijn sigaret net zo vast als een ander. We deden dus de geit mee naar Lowie en wanneer we daar aankwamen stond de bok al te *bleiten*. Hij stond met zijn voorpoten boven op het houten

hekje, wat ons toch tot voorzichtigheid aanmaande. Door het lawaai was Lowie gealarmeerd en kwam hij ons tegemoet. We moesten hem natuurlijk niet vertellen wat we kwamen doen. Lowie nam van ons de geit over, zodanig dat we haast konden maken om naar huis te lopen en te gaan eten. Na het eten was het weer in volle spurt naar Lowie om de geit af te halen, die we dan aan Flor konden afleveren. Die stond al ongeduldig te wachten in de hoek achter zijn hulsthaag. Als jonge gasten moesten we ook met de kluts naar de maalderij. Een kluts dat was een zak graan. Dat kon zijn een zak haver, rogge, gerst of tarwe. We vervoerden dat met de fiets. Het gewicht varieerde meestal tussen de 50 en de 60 kg. Het was de fiets van vader of moeder die we daarvoor gebruikten. Thuis legde vader de zak graan in het kader op de fiets. Bij een vrouwenfiets was dat wel gemakkelijker dan bij een mannenfiets, omdat daar een horizontale buis bij aanwezig is. Soms gebeurde het dat op weg naar de maalderij de zak scheef zakte, d. w. z. dat hij ging overhellen naar links of rechts uit het kader. Als kleine gasten was het moeilijk om de zak terug op zijn plaats te krijgen, ja zelfs onmogelijk. Er zat dan niets anders op dan te wachten tot iemand passeerde die zo bereidwillig was de kluts op zijn plaats te tillen. De maalderij bevond zich op de weg naar de Vieruitersten bij de familie L'Ecluse. Het hof is nog steeds bewoond door de familie, maar de maalderij is verdwenen. Die stond deels waar nu de expresweg Antwerpen – Knokke aangelegd is.

Naar Lourdes - Oostakker op bedevaart

Elk jaar tijdens de maand mei deden we een uitstap naar Lourdes-Oostakker. Het was zeker voor ons een speciale gelegenheid dat we in zulke luxe zetels konden gaan neerzitten. ´k Herinner mij dat we voor deze speciale gelegenheid een klein valiesje meekregen om onze boterhammen in te stoppen. We gingen ten slotte toch op reis! De bestuurder van de bus was Harry of Henri Gommers die chauffeur was bij De Swaef uit Gent. Hij was zo wat de vaste bestuurder bij onze schooluitstappen. Hij woonde toen in het dorp waar 'Pol Patat' nu gevestigd is en is nadien naar Gent verhuisd. In de voormiddag deden wij de rondgang bij de grot en daarna zongen wij in de kerk ter ere van de Onbevlekte Ontvangenis. ´s Middags aten wij onze boterham met gebakken ei ertussen op ´t hoeksken in het café ofwel buiten aan een tafeltje in de hof onder de bomen. We hadden ook 10 of 15 fr pree meegekregen om iets te drinken bij het eten. Voor mij was dat een flesje limonade. In de namiddag konden wij dan eventueel nog iets kwijt aan één van de vele kraampjes die daar stonden met allerlei *prullerij*, maar ik dronk toch liever nog iets. Na de middag konden wij spelen in de hof waar een paardenmolen stond en twee grote lompe schommels. De paardenmolen moesten wij zelf in gang lopen. Met een paar jongens trokken we de molen op gang. We liepen trek-

kend zo veel we konden en sprongen dan zelf op de draaiende molen. We liepen ons een fleurus om bij de meisjes op een goed blaadje te staan. In de twee schommels daar konden er wel zes tot acht personen plaatsnemen. Ook die moesten mee in gang geduwd worden, maar daar sprong je beter niet op. Die uitstap herinner ik mij als een dag van vrij zijn, vooral omdat de leerkrachten ons gewoon lieten spelen. We zijn ooit ook wel op schoolreis geweest, maar daar herinner ik mij heel weinig van.

5) DE DAGELIJKSE ACTIVITEITEN VOOR EN NA DE SCHOOL

Eten voor de dieren binnenbrengen gebeurde met een karretje op twee wielen, voorzien van een dissel waar we met twee konden aan trekken. De meesten hadden een kruiwagen, wij niet. Het karretje had voordelen, het was minder zwaar en je kon er met twee man aan trekken wat met een kruiwagen niet ging. De kruiwagens van toen waren grote logge houten tuigen en die konden wij als kleine gasten niet hoog genoeg van de grond tillen. Volwassenen gebruikten een hangriem of koord bij het vervoeren van lasten. De bieten die in de bietenput lagen moesten eerst gekuist worden. Ze werden met een mes geschraapt of afgeborsteld en dat deden we met een halve straatveger, dan werden ze op het karretje geladen en in de voederstal gevoerd en gestapeld, dicht bij de bietenmolen.

Pulp uit de pulpput diende eveneens aangevoerd te worden. Pulp is de rest van suikerbieten voor de koebeesten. Daar was minder werk aan. Ze werd met een spade afgestoken in de put en op het karretje gekieperd en zo eveneens naar de voederstal gebracht. Zolang het niet te hard vroor werden er rapen geoogst. Meestal moesten we mee met moeder om rapen te trekken, ook al stond er ijs op de *groensel* (bladeren). De rapen werden op twee rijen gelegd, op voldoende afstand uit elkaar, zodanig dat men er later met de wagen kon tussen rijden om langs beide kanten te laden. Er werd meestal voor twee dagen aangevoerd. Het laden gebeurde meestal nog vóór de middag na het einde van de melkronde. Thuis moesten we dan de wagen lossen en de rapen in de voederstal brengen of in het karrenkot ernaast. Daar was ook een opening om van daaruit de rapen in de voederstal te brengen. Zeker in het weekend was er niet voldoende plaats in de voederstal om alles op te slaan voor twee dagen. De bieten en de rapen moesten gemalen worden en ook de pulp ging door de molen om een degelijke mengeling te hebben van het dierenvoer. De bietenmolen was een stalen constructie die op vier poten stond met daarop een houten bak en daarin de messen om te malen. De messen stonden op een as die aangedreven werd door een zwengel. Op het

einde van die as was een groot vliegwiel gemonteerd. Door met de zwengel te draaien bracht men de molen op gang en wanneer deze goed op gang was mocht men de gewassen met kleine hoeveelheden in de bak van de molen kieperen. Door de snelheid en de kracht van het vliegwiel, konden wij als kleine gasten alles malen, met de nodige moeite weliswaar. De bietenmolen op zichzelf was niet gevaarlijk, maar wanneer je bv. aan de zwengel ging draaien zonder belasting en die losliet, dan kon het wel eens verkeerd gaan. Als je er terug naar greep kon je je duim wel eens serieus kwetsen of de zwengel op je eigen kin krijgen. Zo heb ik ook ooit eens geprobeerd een stuk raap of biet, dat nog in de bak restte, met de blote hand op een mes van de molen door te snijden. Dat is me heel slecht bekomen. Ik heb door een verkeerde handeling een snee in mijn rechter ringvinger gemaakt, waaraan ik nog elke dag herinnerd word als ik het litteken zie.´s Avond na het melken werden de dieren gevoederd. Dat was een heel belangrijke taak. De koeien bv. afhankelijk of zij melk gaven of niet, kregen krachtvoeder bijgevoederd; de dieren die moesten vetgemest worden kregen ook andere toegevoegde meelproducten. De meeste meelproducten waren afkomstig van eigen granen. Het voederen was eigenlijk een echte specialiteit, niet iedereen kon dat. Wij hielpen wel. Het gemalen voeder werd in manden geschept met een *bietenriek* of een schop en daarna in de kribbe van de dieren gegoten. De manden waren van wissenhout gevlochten korven, voorzien van twee handgrepen, die men kocht bij de mandenverkoper die tweemaal per jaar langs kwam. De gewone manden hadden een inhoud van 25 tot 30 liter, wat overeenstemt met 25 kg aardappelen. Wat ook belangrijk is om weten, is dat alle gereedschap dat we gebruikten, voor volwassenen gemaakt was en dat wij dat hanteerden vanaf een leeftijd van circa 9 tot 10 jaar.

6) DE ACTIVITEITEN DOOR HET JAAR OP DE BOERDERIJ

De **winteractiviteiten** waren eten voor de dieren aanvoeren en het bereiden; de dieren voederen, de stallen uitkuisen en de dieren verzorgen; hout hakken en naar huis brengen; het land bemesten; grachten kuisen; dorsen, aardappelen draaien voor verkoop; kanten van het land opkuisen en natuurlijk ook de melkronde.

De **zomeractiviteiten** bestonden in het land gereed leggen, d.w.z. bemesten, aalt uitvoeren, ploegen, eggen, zaaien, planten, harken, aardappelen oprijden en oogsten. **Hooien** dat was het gras maaien, schudden en keren, drogen, op ruiters zetten en naar huis brengen (mennen). **Oogsten** was koren pikken, later afrijden met de pikmachine, binden en stuiken en in oppers

zetten na het drogen. Bij het aardappelen oogsten ging het er anders aan toe. Het begon met uitsteken met de riek, later was dat uitrijden met de aardappelploeg, aardappelen rapen en in zakken van 50 kilo doen, nadien laden en naar huis brengen. Bieten oogsten was nog anders: de kroppen afsnijden, bieten uittrekken en op hopen werpen, nadien laden, naar huis voeren en lossen.

De koeien verbleven vanaf begin mei tot oktober dag en nacht in de weide en werden ook twee keer per dag gemolken. De koeien melken dat was tweemaal per dag met fiets en melkkruik naar Peene. De runderen bleven op stal en moesten gelijk de varkens eveneens verzorgd worden. Het paard werd elke dag goed verzorgd op stal. Het liep alleen op zondagnamiddag buiten op de weide achter ´t hof. De meeste boerderijen hadden een weide aan ´t hof met daaraan palend 'den achteruit' waar de oppers en stromijten op stonden en de aardappel- en bietengraven lagen. Bij ons lagen aardappelen en bieten het grootste deel op ´t hof.
Het spreekt vanzelf dat wij zo snel mogelijk bij alle activiteiten ingeschakeld werden, b.v. vanaf de leeftijd van 9 tot 10 jaar uit bed om 05.45 u om met het paard en de lege wagen te vertrekken naar het einde van de Hoogstraat. Ons vader vertrok dan met de fiets om de melkkruiken van de Weide aan te voeren naar de Hoogstraat. Dan kwam hij naar het einde van de Hoogstraat mij of mijn broer achterna, om dan de wagen met paard over te nemen en daar te beginnen laden. Indien ons vader daar niet op tijd was begonnen we zelf te laden. De kruiken waren niet altijd vol, maar indien wel, dan wogen ze 30 kg. Nadat we afgelost waren, reden we met de fiets naar huis en voor we naar school gingen moesten we moeder helpen om de dieren te verzorgen, d.w.z. de koestal uitmesten, de mest op de mesthoop werken en de dieren van vers stro voorzien. Na deze activiteiten was het eten, wassen, andere kledij aantrekken en naar school, meestal te voet, later met de fiets. De school was amper twee kilometer bij ons vandaan op de Ramonshoek waar nu de familie De Wilde woont. Wat ook dient gezegd, is dat het in de winter niet altijd een lachertje was om met de melkwagen te rijden, zeker wanneer je pas uit je warme bed kwam. Soms was het ijskoud. Bij regen, sneeuw of vriesweer, lag er wel altijd een oude regenjas of een stuk ervan of een jutezak (aardappelzak) die we konden ophangen. Ik herinner me ook een grote pet (klak) met grote oorlappen, gekregen van mijn peter en die heeft dikwijls veel deugd gedaan. Ook *settene* wanten (gebreide wollen handschoenen) waren meestal beschikbaar in ´t bakje van de wagen. Met het paard rijden was ook geen probleem, onze Max kende de weg en was slimmer dan wij. Als ik terug denk aan dat prachtig dier krijg ik een beetje een bezwaard gemoed, zulk een braaf dier, maar wij beseften

dat toen niet. Je kon er op zitten, je kon er achter schuilen bij harde regen of sneeuwbuien en je kon je er aan verwarmen als je handen te veel kou hadden. Opgelet, wij waren niet de enigen vroeg op pad! De jongens van de Overslag die naar de vakschool van Lokeren fietsten, waren ook altijd rond 06.30 u in de Hoogstraat om hun bus of trein te halen op Moerbeke. Voor het paard de baan op ging moest het ook eten, d.w.z. dat vader een half uur voordien moest voeren.

De koebeesten uitmesten en strooien

Vanaf het ogenblik dat we een riek konden vastnemen hielpen we de mest van achter de dieren wegwerken. Dat gebeurde tweemaal per dag, ´s morgens en ´s avonds. Met de riek werd de mest van achter de dieren naar buiten gewerkt vóór de koestaldeur, buiten het deurgat en nadien naar de mesthoop gedaan die ongeveer tien meter verder was. Dan werden de dieren van vers stro voorzien dat we van de schelf naar beneden gooiden. De schelf was de **zolder** van de schuur en die diende als opslagplaats van het stro. Er stond een ladder in de koestal waarmee we op de schelf kropen. Het waren bussels stro die bij het dorsen door de dorsmachine gebonden waren. Het was lang stro dat moeilijk te verwerken was en zeker later op het land bij het ploegen veroorzaakte het veel *opstroppingen*. Daarom werden de bussels stro doormidden gesneden voor men de dieren strooide en dat gebeurde met een zeis zonder steel. Voor kleine gasten was dat zeker niet gemakkelijk, niets was gemakkelijk, maar het was haast vanzelfsprekend dat we het onmogelijke deden. Nooit werd er gezegd "doe dit of dat niet, het is te zwaar". Wel "doe dit of dat" of "help hier of daar", maar nooit "... je hebt je best gedaan". Ook werd er gezegd ´´als ´t niet gedaan is gaat ge niet spelen" of ´´dan kunt ge dit of dat nog doen". Om de bussel stro door te snijden gingen we als volgt te werk: je ging met gespreide benen over de bussel stro staan, je stak de zeis er onderdoor, dan nam je met beide handen een uiteinde vast. Dat was zeker niet gemakkelijk want onze armen waren te kort en je moest met je aangezicht volledig in het stro om die zeis er onder te krijgen. Nu moest je de zeis heen en weer bewegen en tezelfdertijd omhoog trekken tot ze er door was. ´k Heb ooit met de zeis zo in mijn knie gesneden. Ik bloedde als een rund. Ik stak het weg zodat mijn moeder het niet kon zien of ik kreeg er nog een pandoering bij. Uiteindelijk moest ik toch nog naar de dokter om te naaien zonder pandoering, wel met de nodige verwijten. Op zaterdag was het maar een halve dag school en dan moesten we voor twee dagen eten zorgen voor de dieren.

Niet alleen de koebeesten moesten verzorgd worden ook de varkens hadden eten nodig. Elke dag moesten er aardappelen gereedgemaakt worden d.w.z. aardappelen vullen, spoelen en in het fornuis doen om te koken en te

malen boven de braskuip tot bras. De aardappelen lagen in aardappelgraven achteraan op ´t hof en waren gedekt met stro en aarde om niet te bevriezen. Zowel de aarde als het stro dienden eerst verwijderd te worden en dat deden we met een schop. De aardappelen werden met een *aardappelriek* of met de hand gevuld in aardappelmanden, nadien naar de spoelplaats gebracht om ze te spoelen. De manden droegen we met twee. Ze wogen tussen 25 en 30 kg. Tijdens het dragen raakte soms de onderkant van de mand je enkel en dat kon zo veel pijn doen dat het bijna niet te dragen was, maar daar werd niet over geklaagd. De aardappelen werden in een stalen kuip gegoten bij de waterput om ze te spoelen. Het water moest geput worden met een emmer die aan een koord of ketting hing. Het was een kunst om water in de emmer te krijgen. Hij mocht ook niet te vol zijn anders kregen we die niet boven en als hij dan boven was moest hij over de rand getild worden waarbij de kans bestond, dat je een klets water over je heen kreeg. In de winter was het moordend koud wanneer je met de handen de aardappelen uit het koude water moest halen.
Nadat de aardappelen gespoeld waren moesten ze naar de *kete* gedragen worden waar het fornuis stond om de aardappelen te koken. Nadat er drie tot vier manden in het fornuis gedaan waren werd er het nodige water aan toegevoegd en kon het fornuis afgestookt worden. Het fornuis was een stalen kuipconstructie met dubbele wand met een stookplaats onderaan en een rookafvoer naar buiten. Het fornuis werd aangestoken met fijn en daarna

In de kete

verder met grof hout. Nadat de aardappelen gaar gekookt waren werden ze gemalen met een speciale molen die boven de braskuip naast het fornuis stond. Het hout moest ook aangevoerd worden en dat stond van achter op 't hof in houtmijten en was gebonden in spinsen. Men had twee tot drie spinsen nodig om een fornuis af te stoken. Na het malen van de aardappelen werd zowel het nodige water als het meel eraan toegevoegd en dan had men de eigenlijke bras of het *varkenseten*. Het meel dat men toevoegde was van eigen geoogste granen zoals rogge, haver, gerst en ook soms tarwe. Moeder voederde de varkens en daarbij droeg ze een brasvoorschoot. Zowel de aardappelen uit het fornuis als de bras uit de braskuip werden geschept met een speciale lepel, een soort grote paplepel met een lange houten steel. Moeder droeg meestal twee emmers bras tegelijkertijd.

Iets over de aardappel-, bieten- en pulpputten, ook graven genoemd

Vóór de gewassen geoogst werden moesten wij de graven delven. Dat gebeurde met spade en schop. De bietengraven waren ongeveer 40 cm diep, 2,5 m breed en 15 tot 20 m lang. De aardappelgraven 30 cm diep, 2 m breed en 15 tot 20 m lang en de pulpput 50 cm diep en 5 op 5 m ongeveer. De aarde die op de zijkant naast de put lag werd nadien gebruikt om de gewassen te dekken en te beschermen tegen vorst. Eerst werd er een laag stro op de gewassen gelegd en dan bedekt met ongeveer 25 cm aarde. Ook bij die activiteit werden we zo vlug mogelijk ingezet.

Hout hakken

Dit was een **winteractiviteit** waar we zeker moesten bij helpen. De boeren hadden veel hout nodig om het fornuis te stoken voor het eten van de dieren. Ook voor de broodoven, in mindere mate weliswaar, maar ook om *diereneten* te ontdooien bij erg vriesweer. Weidepalen om de weiden af te palen voor dieren waren ook nodig en die werden meestal uit sparren gezaagd die aangekocht werden bij de heren van het landgoed Peene of in de Bijloke. De Bijloke is een stuk land dat zich bevindt tussen de Hoogstraat en het Peenegoed en was of is nog eigendom van COO Gent (Commissie van Openbare Onderstand); dit zou nu O.C.M.W Gent zijn. De landbouwers hadden veelal het hout aan zichzelf dat groeide op knotwilgen langs de weiden of elzenhout rond de akkers langs de kanten van de grachten. Ons werk bestond erin de takken weg te sleuren en op hopen te leggen, gereed voor ons vader die dan het hout moest kleinen. Het kleinen bestond erin het hout in lengtes te hakken van ongeveer 1,10 m tot max. 1,20 m en te binden in spinsen. De te zware takken werden ontdaan van het fijne hout en apart gelegd om nadien in korte stukken te zagen en te klieven. Spinsen, dat was een bepaalde hoeveelheid hout dat in een paard samengeperst en gebonden werd

met binddraad. Het hout dat in de bossen gehakt werd, moest ook uitgedragen worden d.w.z. dat de spinsen en de zware staken buiten het bos moesten gedragen worden, omdat je met kar of wagen niet tussen de stronken kon rijden. We hadden ook ons eten mee en rond 14.30 u was het schafttijd. We gingen op een stapel spinsen zitten en aten meestal een boterham met rauwe hesp of buikstuk met een slok koude koffie. Lang werd er niet geschaft, want het was meestal te koud om te blijven zitten. Aan onze voeten hadden we meestal laarzen, die dan ook nog dikwijls te groot waren omdat ze tweedehands waren. Die waren ook te hoog en daardoor hadden wij last achteraan in de vouwen van onze benen. De enige remedie om dat te verhelpen was gewoon de bovenkant ongeveer een vijf centimeter omplooien. Wanneer we 's avonds moesten gewassen worden, deden onze dijen juist boven de knieën zo hels veel pijn dat het niet te harden was. Ze waren gesprongen d.w.z. ze zagen bloedrood. Dat waren allemaal kleine kloofjes in de huid veroorzaakt door de koude en gure weersomstandigheden tijdens ons werk. We sprongen bijna van onze stoel van de pijn. Wij hadden geen uitlaatklep om de pijn te uiten. We mochten niet klagen, want zo erg was dat toch niet! Het gebeurde dat moeder er een soort vaseline aan wreef of iets dergelijks, die na een tijdje de pijn ietwat verzachtte. Het paard, waarmee de spinsen samen gebonden werden, bestond uit een houten constructie met daaraan een ketting en een hefboom, om het hout stevig samen te drukken. Daar bond men dan een ijzerdraad rond om het samen te houden.

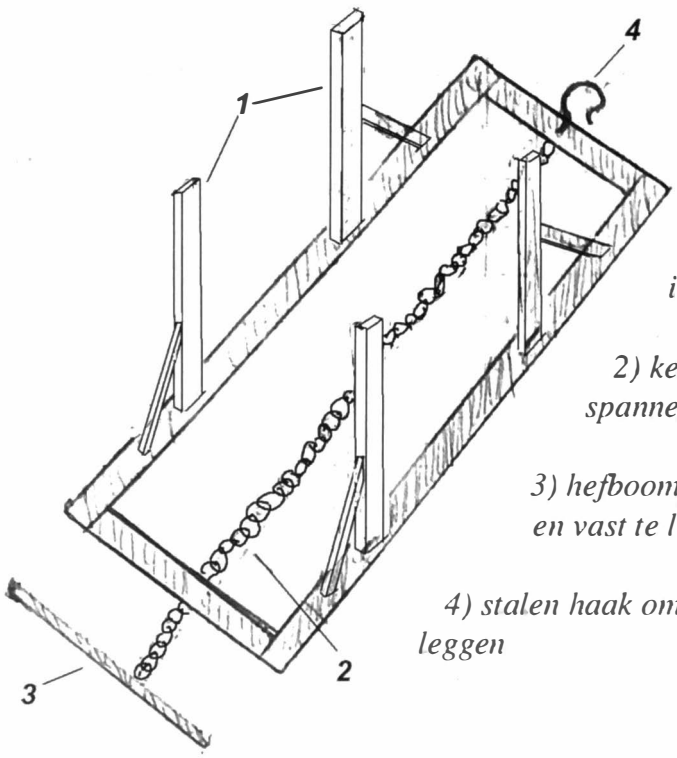

1) vier houten spijlen van 50 cm om het gekorte hout in te leggen.

2) ketting om het hout aan te spannen

3) hefboom om de ketting op te spannen en vast te leggen

4) stalen haak om gespannen hefboom vast te leggen

Ook de hakbijl en het hakmes (kapmes) moesten geslepen worden. Daarbij waren wij onmisbaar. Wij moesten aan de slijpmolen draaien. Het was een waterslijpmolen, d.w.z. dat de slijpsteen tijdens het slijpen door een waterbakje draaide zodanig dat hij altijd nat was. Hoe harder ons vader met de bijl of het hakmes duwde op de steen, hoe lastiger het was om te draaien en men verwachtte van ons dat we een egaal tempo onderhielden.

Nog een speciale bijkomende activiteit die het vermelden waard is: in de winter wanneer het gesneeuwd had of glad lag, moest het paard scherp gezet worden. Scherp zetten wil zeggen, pinnen in de hoefijzers van het paard zetten waarmee het paard zich kan recht houden bij het trekken van de geladen melkwagen. Wij moesten dan nog vroeger opstaan om ons vader bij te lichten bij deze activiteit. Met een petroleumlantaarn moesten wij ons vader bijlichten wanneer hij de openingen in de hoefijzers uitkuiste en de draad erin trok om nadien pinnen in te kunnen draaien. Hij gebruikte daarbij een speciaal werktuig waarmee hij alle nodige handelingen kon verrichten die nodig waren bij het scherpstellen.

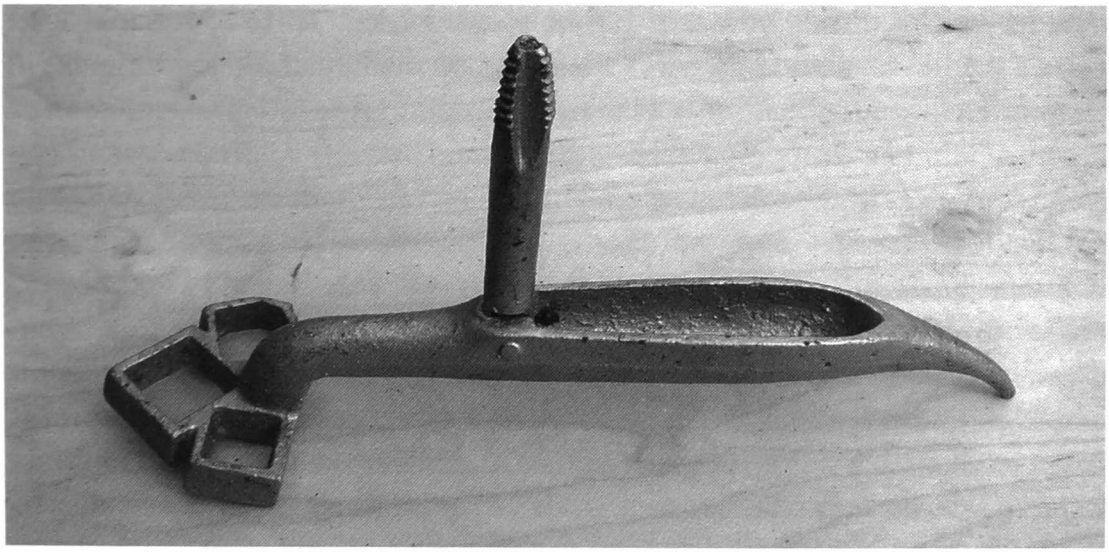

Slachten

Dit was veruit de belangrijkste gebeurtenis in de winterperiode waar we naar uitkeken. Het gebeurde tweemaal in de winter, in november en februari. Tegen die tijd werd er een varken vetgemest van een 140 tot 150 kg. Het werd met de meeste zorg uitgekozen en verzorgd. De slager (slachter) werd enkele weken voordien verwittigd. Dat was nodig want er werd elke dag wel ergens geslacht en Pol deed er een ganse dag over om een zwijntje langs de kant te doen. Ons vader moest er ook rekening mee houden als het een zeugje was, dat ze niet bronstig zat, want dan kon er niet geslacht worden. 'Bronstig' wil zeggen dat ze niet speels was, dat ze niet heet liep. Wanneer de dag aangebroken was, was het varken de dag voordien uitge-

mest en van vers stro voorzien en het had de laatste avond alleen maar water gekregen, kwestie van dat haar darmen leeg zouden zitten. Voor ons huis stonden twee lindebomen. Bij de ene lagen een drietal bussels stro, gereed om het varken er op te werpen en niet op de grond, en om te branden. Ook een zware bijl om het varken bewusteloos te slaan en een riek om het stro te verhandelen bij het branden. Bij de regenput stond een witgelakte emmer met daarin een vlaaitest om het bloed te vangen en op de regenput lagen ook een paar pakken beschuit om straks in het bloed te mengen. Ook een ladder om het varken op te binden mocht niet ontbreken. Pol de slachter arriveerde rond 07.30 u tot dat het licht werd. Wij zaten dan vol ongeduld te wachten, wij wilden zeker het slachten meemaken voor we naar school gingen. Pol plaatste zijn fiets aan de andere lindeboom. De steel van zijn kapbijl stak uit zijn fietszak achteraan, zijn vest zat ietwat omhoog bij zijn rechter heup door de messenhouder die hij met een riem op zijn heup rechts droeg. Pol kwam eerst in huis, zijn klak zat wat schuin op zijn hoofd en een sigaret hing tussen zijn lippen en danste op en neer tijdens het babbelen. Tegen ons moeder zei hij altijd *'meissen'* (komt van 'meiske'), hij stelde zich opzij van de kachel en leunde met zijn ellebogen op de balustrade, onderwijl zijn handen wrijvend rollend over elkaar. Het was als vanzelfsprekend dat ons moeder hem een druppel aanbood, die Pol zeker niet weigerde en met een elegante beweging ineens naar binnen kapte. Wij zaten met veel ongeduld te wachten, want we moesten naar school en wilden het varken zeker zien branden. Nonkel René was dan ondertussen ook gearriveerd, want die was nodig aangezien ons vader niet thuis was. Hij was het die het varken in bedwang moest houden samen met ons moeder. Eindelijk kon het feest beginnen. Pol nam de 'zelen' (touwen), hing ze over zijn schouder en trok naar 't kot. Tijdens het zelen hield nonkel René de deur op een kier zodanig dat Pol zag wat hij deed. Het dier werd aan twee poten *gezeeld* om het straks omver te kunnen werpen. De deur gaat open en Pol duwt het varken met de knieën in de goeie richting; het varken snuffelt en snottert met zijn snuit over de grond in de richting van de slachtplaats. Wij kijken reikhalzend uit naar het ultieme moment, op veilige afstand en vol spanning en ongeduld. Baf, daar vliegt het zwijn spartelend in het stro, nonkel René springt er boven op, grijpt zijn poot en houdt het zo in bedwang terwijl Pol de koorden doorgeeft aan moeder die deze strak gespannen moet houden. Nu geeft Pol een slag met de achterkant van de gereedstaande bijl op het voorhoofd van het zwijn, grijpt zijn steekmes en steekt op de juiste plaats om het varken goed te laten bloeden, wat zeer belangrijk is. Pol vangt nu het bloed in de vlaaitest en giet het in de gelakte emmer. Dat gebeurt een paar keer tot het zwijn is uitgebloed en dood is. Nu wordt het zwijn op zijn buik gelegd en gedekt met stro om het haar af te branden en is het voor ons hoog tijd om

naar school te vertrekken. Nu lopen maar en hopen dat we op tijd zijn. Op school ben ik meer thuis met mijn gedachten. Straks krijgen we bij ´t eten lekkere bruin gebakken koteletten met heel lekkere bruine saus en Pol zit bij ons aan tafel. ´s Middags vliegensvlug naar huis, kalm en onopvallend in huis. De tafel heeft iets feestelijks. We kennen onze plaats. De reuk doet mij duizelen. Stil zittend, wachten met ingehouden goesting, niets laten uitschijnen, want moeder kijkt oogluikend toe terwijl ze verder nog met ´t eten bezig is. Eerst pap eten, lekkere crèmepap, dan uiteindelijk legt moeder het prachtige bruine stuk vlees op ons papbord. Met mes en vork eten kennen we niet, ´t is uit de vuist, maar dat smaakt zeker niet minder. Wat een feest. Pol die praat alsmaar door en wij mogen spreken aan tafel, ja en neen zeggen. Na deze gezegende maaltijd terug naar school met de gedachte dat we straks na school mogen meehelpen: draaien aan de vleesmolen, van alles mogen proeven ... Dat is meer dan kermis. Het fornuis wordt gebruikt om de kop en de bloedworsten te koken en om het vet te smelten. Terwijl we helpen bij het draaien aan de vleesmolen voor het vermalen van de gekookte kop, nemen we af en toe een stukje mager vlees uit de molentrechter. Het beste moet nog komen: na het malen wordt alles gekruid, voor het in stenen kommen geschept wordt. Nu is het ogenblik om haastig met onze vingers wat mee te schrapen voor alles in de kommen is. Vleesworsten draaien is al wat lastiger, zeker de eerste maal. Vóór dat het mengsel de tweede maal in de molen gaat wordt het gekruid met peper, zout en nootmuskaat. Nu worden de vleesworsten gedraaid zowel om te bakken als om te drogen. Ook nu graaien we ons deel mee aan de uiteinden van de worsten. Vet smelten is minder aangenaam, want dan moeten we voortdurend roeren om het niet te laten aanbranden. Dat doen we met een lange stok; meestal een borstelsteel wordt daarbij gebruikt. Nadien wordt er water in het fornuis gedaan om bloedworsten te koken. Pol heeft die ondertussen gemaakt en ze liggen te wachten op tafel. Terwijl de bloedworsten in het fornuis liggen, kruipt Pol in de kelder, waar hij het vlees gaat zouten, dat zijn de hespen, het buikstuk, de asten, poten en oren en de ribbetjes. Dat alles blijft een bepaalde tijd in het zout, dat deels pekel wordt, volgens de bepalingen van de slachter. Het is nu tijd om de gekookte bloedworsten uit het fornuis te halen. Dat gebeurt met de stok en de nodige voorzichtigheid. Ze worden mooi los van mekaar op tafel gelegd, zodanig dat ze mooi kunnen afkoelen. Ik sta erbij met de hoop dat er zeker eentje openspringt en we er straks in ´t geniep kunnen van proeven. Nu rest ons nog een belangrijke taak, dat is vlees en *vetsoppe* uitdragen bij de buren. Het is de gewoonte na het slachten dat er bij de buren vers vlees en *vetsoppe* thuis gebracht werd. Dat werd niet afgewogen of gemeten. Er werd gewoon rekening gehouden met het aantal leden van het huisgezin. Er werden voornamelijk koteletten, bloedworsten en vleeswor-

sten aangedragen. Nadien, als er dan bij de buren geslacht werd, ging men dezelfde hoeveelheid teruggeven. Dit waren vleeswaren die men in tamelijk grote hoeveelheden had en die men niet lang vers kon houden. Vetsoppe dat was het vocht waar de kop in gekookt was en daar werd soep van gemaakt. Ook daar had men een grote hoeveelheid van, men deed daar de nodige groenten bij, sommigen zelfs rijst. De worsten werden aan een lange stok in ringen opgehangen aan de zoldering om te drogen. Hespen, buikstuk en asten werden na het pekelen eveneens aan de zoldering opgehangen om te drogen. Er zijn nagels in de balken van de zoldering voorzien waar je met een vleeshaak het te drogen vlees kunt aan ophangen. Hespen en de buiken zal men na een bepaalde droogtijd in katoenen zakken stoppen om niet te-veel uit te drogen en ook om de vliegen af te houden in de zomermaanden.

Dorsen

Een andere belangrijke winteractiviteit was dorsen. In de zomer werd er ook wel gedorst, maar dat was meestal voor wat dekstro om de oppers en stro-mijten te dekken. Bij ons dorste Smetsen, net zoals bij de meeste boeren in de Hoogstraat. Er was ook nog Van Hove; ze waren beiden van Moerbeke. Wanneer de *dorser* in de straat was, dorsten de meeste boeren. De machine bestond uit drie delen die met paarden van het ene hof naar het andere hof getrokken werden. De mensen hielpen mekaar bij transport en ook bij het dorsen. De drie delen waren: de aandrijving, de dorskast en de binder. De machine van Van Hove was moderner, daar waren de aandrijving en de kast reeds één geheel. Deze mensen heb ik maar een paar jaar weten dorsen. Korte tijd nadien kochten de Keyzers, onze buren, een nieuwe en modernere machine getrokken door een M.A.N. tractor. Bij het dorsen waren er wel een stevige stofontwikkeling en fijne stroresten die in het rond vlogen. De men-sen hadden meestal een grote rode zakdoek rond de hals om te vermijden dat het vuil tussen hemd en huid zou dringen en te veel jeuk veroorzaken. Een man stond op de opper om het koren met een vork op de dorsmachine te werpen. Bij de eerste machines stonden dan twee personen op de zijkant van de machine, de eerste om met een *zichel* de banden van de bussels door te snijden de tweede om het koren in de machine te schuiven. Één persoon stond aan de zakken, d.w.z. de lege zakken aan de vulopening haken en de volle afhaken, toebinden en op de kar of wagen laden. Het graan werd na-dien naar ´t hof gevoerd. Het werd dan op de zolder gedragen en uitgegoten. Het haver-, tarwe- en gerstestro werd gebruikt als voeder voor de dieren. Het roggestro was meer strooisel zowel voor de varkens als de koebeesten en het paard. Het kaf werd deels gemengd bij het diereneten, een deel werd gebruikt om op de pulpput te doen voor men deze dekte met aarde. Zelfs worden beddenzakken en hoofdkussens gevuld met haverkaf. Wij hielpen

de gedorste bussels stro wegslepen naar de stromijt waar ze gestapeld werden. Tussendoor hielden we de opper in de gaten om vluchtende muizen dood te stampen. Ooit had ik een nest *paddeklutsen* (haarloze kleine muisjes) in mijn vestzak gestopt. Wanneer ik een paar dagen nadien dezelfde vest aan had en mijn hand in mijn zak stopte, wist ik niet direct wat ik voelde. Een zachte vochtig aanvoelende massa lokte een heel snelle reactie uit en ik besefte heel snel wat het was. Ik kan me niet meer herinneren hoe dat is afgelopen, maar aangenaam was het zeker niet.

Het kalven van de koeien

Ook dit is een winteractiviteit. Meestal is het eind januari, begin februari dat de koeien klaarkomen. Wanneer een koe de verschijnselen vertoonde dat ze gereed was om te werpen, ging ons vader de buren verwittigen die hij straks zal roepen om te komen helpen trekken. Als het wat langer duurt dan voorzien komt er wel al iemand aangedreveld en vraagt dan *alkaks "Es ter nog niets te zien?" – "Nië, maar kom binnen jong"*. Er wordt een druppelke gedronken, want 't is te koud om buiten te wachten. Wanneer de koe werkt en de waterblaas er is en pootjes verschijnen maakt iedereen zich gereed om het kalf te helpen geboren worden. Vader nam meestal de leiding van dit karwei, hij *zeelde* het kalf en bond de knuppels in de zelen om te trekken. Hij hielp de opening maken en twee sterke mannen brachten de koorden onder spanning. De kop komt te voorschijn, de blauwe tong hangt uit zijn bek en nu maar stevig trekken. Langzaam komt er beweging in, blijven trekken. De kop hangt er uit en nu doortrekken, niet stoppen, dit gaat goed, nu blijven trekken en hops daar is het. Het kalf wordt ontdaan van de zelen, zijn bek wordt vrij gemaakt van slijm en zijn geslacht heeft men ook al gezien. De koe kijkt om en ziet haar kalf verdwijnen. Ze burrelt en snuift, verlangend naar haar kalf, maar daar is niemand mee bezig. Het kalf wordt ergens in de hoek van de stal gebracht en droog gewreven met een handvol stro. Rondom het kalf worden enkele bussels stro gestapeld om het daar tot zijn positieven te laten komen. Als alles naar wens verlopen is, gaat men nog een druppelke drinken en wat napraten. Het moet gezegd dat het niet altijd van een leien dakje loopt. Soms gaat het tegen en sterft het kalf bij de geboorte of nog erger, gaat de koe zelf tegen. Wanneer een koe tegengaat is dit een ramp voor een boer met drie koeien: geen melk en een nieuwe moeten aankopen. Als de boer geen nieuwe koe kan kopen die direct melk geeft, daalt zijn inkomen met een derde. Indien de boer zelf een jong dier wil houden tot een bekalfde koe moet hij twee jaar wachten tot ze iets opbrengt.

Werken en activiteiten in´t voorjaar

Ploegen

Vanaf eind februari, begin maart, nadat de ergste vrieskou is geleden, werd het tijd voor de voorjaarsactiviteiten, d.w.z. het land bemesten, aalt uitvoeren, het land gereed leggen om te zaaien en te planten. De mest werd tijdens de winter al deels uitgevoerd, omdat de mestput overvol was en de koeien op stal bleven tot begin mei en die zorgden voor de meeste mest. Ook dat was een activiteit waarbij we vroeg konden meehelpen. De wagen werd naast de mestput geplaatst, we trokken onze laarzen aan en met de *mestriek* wierpen we de mest op de wagen om hem nadien naar het land te voeren. Op het land werd de mest met een mesthaak van de wagen getrokken op hopen, in rijen evenwijdig met mekaar om hem nadien open te spreiden op het land. Tijdens het laden bij de mestput was dat in het begin meestal geen probleem om de mest op de wagen te krijgen, maar hoe meer je had geladen hoe zwaarder de mest woog en hoe dieper je kwam te staan in de put. Meestal deden we dit met twee of drie man, twee in de mestput en één op de wagen om de opgeworpen mest te verplaatsen, zodanig dat er veel kon geladen worden. Op het land moest de mest dan gespreid worden om onder te ploegen. Ook dat was ons werk. De mest werd dan met een riek opengeschud en overal netjes verdeeld om ondergeploegd te worden. Meestal werd er gemest waar aardappelen of bieten moesten groeien. Die hadden het meeste voedsel nodig. Het ploegen deden we vanaf elf tot twaalf jaar. Ons vader moest ons wel opzetten, d.w.z. de eerste ploegsneden rijden. Nadien

konden we verder. Onze Max was een zeer zacht paard en het leek of hij zelf aanvoelde als er iets verkeerd ging. Dan stopte hij vanzelf. De ploeg of een ander werktuig op de wagen krijgen was niet gemakkelijk. Het was een hele karwei, maar we leerden rap. Na het ploegen moest er kunstmeststof op het land gestrooid worden en dat deed vader met een strooischort. Dat was precies een groot lang wijd kleed, afhangend van aan zijn schouders tot bijna op de grond en achteraan open vanaf boven het middel naar beneden. Hij nam 20 tot 25 kg 'vetsel' mee om uit te strooien. Het was een kunst te strooien zonder gangen, d.w.z. egaal, mooi gespreid over het land. Het vetsel bracht hij mee van de melkronde, net zoals voor veel andere boeren uit de Hoogstraat (dat was een frankske bijverdienen). Hij kocht en laadde bij Fiel Cluise (Theofiel L'Ecluse) in de Stationsstraat, handelaar in kolen en meststoffen. Een kleine anekdote hierbij: tijdens het voorjaar moest ons vader bijna elke dag bij Fiel op 't hof zijn. Onze Max was dat zodanig gewoon dat ons vader hem niet moest sturen, maar wat Max niet wist, was het verschil tussen week- of zondag. Zo kwam hij op een zondag af van de melkerij, tot ter hoogte van L'Ecluses ons paard zoals gewoonlijk links afdraaide en juist op dat moment Julien De Vlieger met de auto passeerde. Gelukkig was Max maar juist aan zijn maneuver begonnen, waardoor alleen de treem waar het paard in liep een ruit van de voorbij rijdende wagen verbrijzelde. Het kon natuurlijk veel erger geweest zijn. Hierbij dient gezegd dat de familie De Vlieger goede kennissen waren en er niet veel tamtam werd over gemaakt. Meestal werd er in 't voorjaar mengeling gestrooid, d.w.z. dat er meestal drie soorten meststoffen met mekaar moesten gemengd worden zoals bv. supers, met potas en sulfaat. De zakken wogen 100 kg. Er werden van elke soort één of meerdere uitgegoten op een verharde plaats en dit werd dan met de schop gemengd, d.w.z. driemaal verschept. Nadien werd alles weer in zakken geschept, maar wel max. 50 kg en terug op de wagen geladen. Ons vader zette ze op de wagen en wij trokken slepend de zakken op hun plaats. Na het strooien werd het land (geslecht) geëgd en dat gebeurde met een houten eg. Een eg werd voor verschillende activiteiten gebruikt: ten eerste als kluitenbreker na het ploegen en tezelfdertijd het land egaliseren, ten tweede om het zaaigraan in te slechten na het zaaien en ten derde om bv. het aardappelloof (het groensel), nadat de aardappels uitgestoken en van 't land gevoerd waren, samen te brengen. De eg is een vierkante houten constructie voorzien van een groot aantal houten pinnen die allemaal schuin in dezelfde richting steken. Afhankelijk in welke richting je trekt gaan de pinnen dieper of minder diep in de grond. Het paard werd aangekoppeld afhankelijk van de functie waarvoor je de eg gebruikte. Aan de tegenovergestelde kant werd er een koord met handgreep vastgemaakt om tijdens het slechten de eg te kunnen lichten om bv. kleine obstakels die werden meegesleurd, vrij te maken.

Eggen

Bieten zaaien

Om bieten te zaaien was het niet voldoende dat het land geëgd was, het diende ook gesleept te worden en dat gebeurde met een sleepmat (hurde).

De hurde

Een *hurde* is een soort uit hout gevlochten mat en die diende om de aarde na het eggen mooi plat te leggen om met het bietenmachientje over het land te kunnen rijden. Ze werd ook getrokken door het paard. De man die met het paard reed, stond met gespreide benen op de *hurde* en hield zich in evenwicht met een koord dat in het midden vooraan de hurde was bevestigd. Ook al was het land gesleept, het bleef een zwaar karwei. Daarom werden we ingeschakeld om te helpen, door middel van een koord, het bietenzaaimachientje vooruit te trekken.

Beschrijving van de bietenzaaimachine: Een metalen constructie op wielen met twee tremen om het toestel vooruit te duwen, vooraan een groot wiel, achteraan eerder een klein maar breed wiel. Daar tussen het bietenzaadvoorraadbakje en onder het bakje een half open buisje dat tijdens het rijden een paar centimeter in de grond een geul maakt. Er liep een soort fietsketting tussen het voorwiel en het zaadvoorraadbakje die een klein radertje in beweging bracht en het zaad langs het buisje naar de grond afvoerde. Het achterwiel dekt het gegraven geultje met het zaad erin terug toe. Er is onderaan het zaadvoorraadbakje een schuifje voorzien om de zaadtoevoer te regelen. Vóór vader begon te zaaien, reed hij met het toestel op de harde grond om te zien hoeveel zaadjes neervielen over een bepaalde afstand om de gewenste regeling in te stellen. Er was ook een regelstang voorzien die meesleepte naast het toestel om de volgende rij aan te duiden.

Aardappelen planten

Aardappelen werden in rijen geplant, 60 cm uit elkaar en zo recht mogelijk

om ze later te kunnen aanaarden (oprijden) en zo min mogelijk te beschadigen. Daarvoor gebruikte men een regelaar. Dat was een houten constructie getrokken door het paard en dat tekende vijf evenwijdige strepen op 't veld waar men dan putjes ging kappen om de aardappelen in te werpen. Op de regelaar werd dan dikwijls een last gelegd om de afdruk van de lijnen duidelijker te maken. Het was ons vader die deze taak op zich nam, want het was zeer belangrijk de rijen zo recht mogelijk te rijden. Ons vader hakte ook de putjes met de 'aardappelenkapper'.

Dat was een tamelijk zware kapper die goed in de grond viel en een tamelijk volume grond meenam om het putje in de vorige rij te vullen. Men ging als volgt te werk: de eerste rij werden er putjes gehakt over de ganse lengte van het land en er werd in elk putje een patat gegooid. De putjes in de rij hadden een onderlinge afstand van ongeveer 50 cm. Dat werd geschat tijdens het hakken. Wanneer men de tweede rij ging planten trok men de grond in de putjes van de eerste rij waar reeds een patat in lag. Ons werk was, zoals je kon raden, de plantaardappelen in de putjes te werpen. Die lagen in kiembakjes en die wogen 15 tot 20 kg. Wij hadden een hangzeel (geschikt voor grote mensen) om de bakjes op ons lijf te dragen. Aan de uiteinden waren twee vleeshaken voorzien om de bakjes aan te haken. Voor ons woog een volle bak te zwaar, daarom maakten wij de helft leeg en zo deed het

hangzeel minder pijn aan de schouders. Omdat het hangzeel eigenlijk voor volwassenen geschikt was, hing het bakje bij ons op onze dijen i.p.v. juist boven de heup zoals bij de volwassenen en dat was enorm vervelend. Het hing eigenlijk te laag en je had de neiging het met één hand iets hoger te lichten, maar dan pikte één van de haken af omdat het geen dracht meer had.

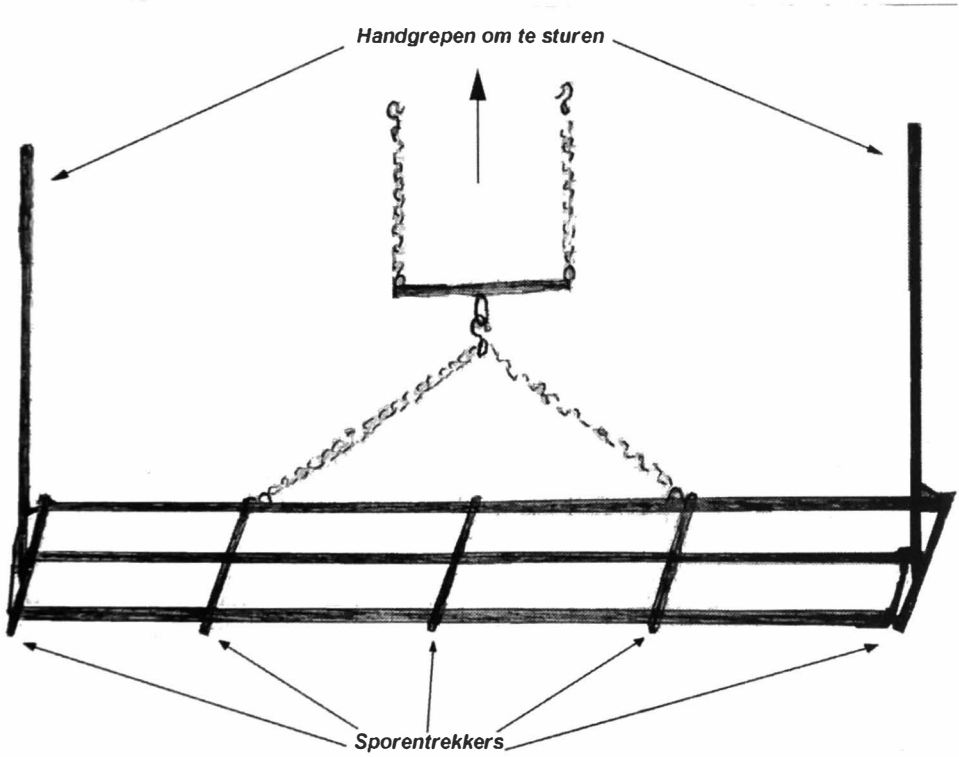

Regelaar

Iets over de plantaardappelen (plantgoed): Een deel van de plantaardappelen werd aangekocht bij de handelaar (René Colman), maar het grootste deel kwam van eigen nazorg. Elk jaar werd er nieuw plantgoed geplant in de Meers, het beste stuk land over de Moervaart. Van die opbrengst werden er aardappelen van de gepaste grootte en hoeveelheid uitgezocht en bewaard voor de tweede plant voor volgend seizoen en dat gaf zeker goede resultaten. Eigenlijk gebeurde dit ook met de zaaigranen. Het plantgoed werd in de winter geleverd of uitgezocht, in kiembakjes gezet en fris maar vorstvrij bewaard.

De gewassen vrij van onkruid houden

Het was belangrijk dat jonge gewassen werden vrijgehouden van onkruid. Wanneer de gezaaide of geplante gewassen goed te zien waren, trokken we mee om te kappen. Soms werd er eerst geritst. Er werd met een *ritser* tussen de rijen planten gereden, dan hoefde men minder te kappen. De *ritser*

Ritser

was eigenlijk een kapper op wielen, die bestond uit een frame met een groot wiel vooraan en twee messen onderaan die regelbaar waren, d.w.z. je kon ze wijder of smaller zetten afhankelijk van hoe ver de rijen uit elkaar lagen.

Er waren twee tremen voorzien van een handvat om het tuig vooruit te duwen. Het was een kunst om de messen van het tuig de gepaste diepte in de grond te laten snijden bij het vooruit duwen. Wij als jonge snaken hadden daar veel moeite mee, aangezien de handgrepen op manshoogte waren geplaatst en niet konden verplaatst worden op de gepaste hoogte voor ons. Met een ritser werken was niet egaal rijden, nee, dat was elke stap een duw vooruit, een stap vooruit, een duw vooruit, een stap vooruit, enz... zodanig dat je kracht kon zetten met je armen bij het vooruit duwen. Als je geritst had hoefde je dus minder te kappen. De gewassen waar het meest in moest gekuist worden waren de aardappelen en de bieten. Er werd gekuist tot ze toe stonden. In de bieten was het meeste werk. Die moesten ook gezet (gaten geslagen en gescheiden) worden, d.w.z. op gepaste afstand uitgedund worden. Als wij thuis kwamen van school lag er meestal een briefje gereed met wat we moesten doen of waar we naartoe moesten komen. Dat kon naar ´t land komen zijn, thuis werken, ´t paard inspannen en met de wagen bij hen komen of ergens anders naar ´t land rijden, waar mijn ouders niet waren en wij ons plan konden trekken. Zo moesten wij ooit naar de Raapakker,

een stuk land in Peene, bieten gaan scheiden. Vader en moeder zaten over de vaart in ´t land. Na school andere kledij aantrekken, een boterham eten, de fiets op en weg langs de achteruit, de Knokkestraat in tot aan het huis van de garde, daar rechtsaf in de Puttestraat, een paar honderd meter links, daar is de Raapakker. Alle akkers hadden een naam, zoals ´´t Vierkant stuk', 'aan de route', 'over de vaart', 'tussen de boskes', enz... Wanneer we een tijdje aan het werk waren *kloeg* mijn broer over buikpijn, eigenlijk niet abnormaal, maar het verergerde. Hij was ondertussen al eens in het bos geweest met de broek af en het beterde maar niet. Het werd zelfs zo erg dat hij lag te rollen van de buikpijn. Naar huis gaan daar was hoegenaamd geen sprake van, maar van werken natuurlijk ook niet. We zijn daar gebleven tot vader en moeder afkwamen van over de vaart en mijn broer steendood van de pijn lag. ´s Avonds kwam de dokter langs die geen diagnose kon stellen. Maar ´s anderendaags moest mijn broer dringend afgevoerd worden naar het ziekenhuis met een acute blindedarmontsteking. Hij moest drie weken in het ziekenhuis blijven. Het kuisen in de gewassen duurde tot ze dichtgegroeid waren en het onkruid daardoor minder kans kreeg om te groeien.

De hooitijd

Na de kaptijd was de tijd aangebroken om te hooien. Dan was het al juni en het eerste gras was dan maairijp. Wij hadden zoals de meeste boerkes een weide in de meers, vóór de vaart (de Moervaart) speciaal om te hooien in pacht, bij de heren van Peene. Ik herinner mij nog dat er gemaaid werd met de zeis, maar wij hadden toch al vroeg een maaimachine. De maaimachine diende om gras te maaien, maar ook om de oogst af te doen. Er diende alleen een kleine omschakeling te gebeuren. We hadden ze gekocht bij ´Smetsen' te Zelzate, een handelaar in landbouwmachines. Het was een PHART, een bekend Duits merk. Om het hooi te drogen moest er zoveel mogelijk in gewerkt worden met de bedoeling het zo snel mogelijk droog te maken. Vanaf dat ons vader een paar gangen had gereden, konden we het gras beginnen los schudden. We hadden daarvoor een vork nodig. We moesten daarbij wel opletten dat we zelf niet in onze voeten staken of dat we elkaar niet kwetsten, want dat waren toch gevaarlijke tuigen, zeker in de handen van jonge snaken. Aan onze voeten droegen we ofwel *zeesletsen* of laarzen en die hielden een prik van een vork niet tegen.

´s Anderendaags werd het gras op rijen gedaan en dat gebeurde met een houten rijf (een hooiraak), ook veel te groot voor ons. Ze waren 70 tot 80 cm breed en voorzien van een lange houten steel. De bedoeling was dat het gras zoveel mogelijk van de grond was, die kort na het afrijden zeer vochtig was. Enkele uren daarna werd het gras op hoopjes gezet met de vork. Daarna werden de hoopjes gekeerd, weer met dezelfde bedoeling. ´s Anderendaags

Hooi op ruiters

werd het gras weer opengeschud en begon men weer aan dezelfde reeks bewerkingen tot het gras droog genoeg was en bewerkt tot hooi, d.w.z. droog genoeg om het naar huis te brengen en op de hooischelf te bergen of in een hooimijt te stapelen. Bij zonnig weer was dat na vier tot vijf dagen. Wanneer het ´´weer" niet vast stond en het hooi was bijna droog, dan zette men het op "ruiters", waar het dan verder kon drogen zonder dat er schade aan kwam. Tegenwoordig wordt het gras heel anders bewerkt, maar toen werd het hooi los vervoerd met een kar of zoals bij ons met de melkwagen. Belangrijk was dat het goed gestapeld werd voor het vervoeren, anders kon het zijn dat je onderweg "uitscheet", d.w.z. je lading verloor. De wegen waren toen in veel minder goede staat, het waren meestal karrenslagen, niet verharde wegen met diepe groeven en putten. Thuis hielpen we het hooi op de schelf "tassen", d.w.z. het met de hand op de plaats werpen waar het diende als paardenvoer.

Tussentijd

Na de hooitijd was er zoiets van een **tussentijd**: het was nog te vroeg voor de graanoogst en dan was het **kuistijd** zowel in de stallen als in huis. In de stallen werden de ´kobben' afgedaan en de muren gewit, de deuren kregen een nieuwe verflaag en werden gebeurlijk hersteld. De stallen werden algemeen grondig gekuist. Ook in huis werd de kuis gedaan, maar eigenlijk dient gezegd dat er al een gedeeltelijke kuisperiode voorbij was. In de lente verhuisden we van de voorplaats naar het achterhuis aan de zuidkant, maar eerst werd het achterhuis opgekuist, d.w.z. geverfd en behangen. Er werd tegen de muur ter hoogte van de tafel een soort geplastificeerd afwasbaar

tafereel geplakt of met duimspijkers vastgemaakt. Dat kon zijn, in ´t blauw getekend, een koppel paarden vóór de ploeg of een ander boerentafereel, wat het geheel nog wat aangenamer toonde. Waarschijnlijk was het voornaamste doel op die plaats de muur te kunnen afwassen ter hoogte van de eettafel.

Oogsttijd

Rond 21 juli werd de eerste rogge afgereden. Het was vroeg, maar de boeren wilden zo vlug mogelijk rapen zaaien voor de dieren (wintereten). De maaimachine werd nu omgebouwd tot pikmachine, er werd een tweede zitting geplaatst en aan de maaibalk werd er eveneens een aanpassing uitgevoerd. Bij het afrijden van het koren waren twee mensen nodig, één reed met het paard, de tweede legde de schoven af. Een schoof is een bepaalde hoeveelheid koren, die bij het afrijden verzameld wordt en dan afgelegd wordt om samen te binden. De afgelegde schoven werden door een binder samengebonden met een streng koren, die uit de nog losse schoof genomen werd. Meestal stonden vier tot vijf personen verdeeld over de lengte van het land om te binden. Wanneer men een lengte afgereden had, keerde de man die met het paard reed terug naar de beginplaats. Tegen die tijd waren de schoven grotendeels gebonden en opzij geworpen en kon men opnieuw starten. Ons werk als kleine gasten bestond erin dat we begonnen met het paard te rijden en als we iets ouder waren was dat helpen binden.

Pikdorser

Binden leerden wij ´s morgens, want dan moesten we mee met nonkel René om gangen te pikken. D.w.z. dat er een gang moest gepikt worden om plaats te maken om met de pikmachine te kunnen werken zonder in het koren te moeten rijden. Het was dan dat we konden leren binden en wanneer dat vlot ging werden we ingeschakeld en tussen de binders geplaatst. Nadat het koren afgereden was werd er gestuikt. *Stuiken* is de korenschoven in groep

bijeen stapelen om te drogen. De gestapelde korenschoven noemde men een stuik. Een stuik bestond uit tweemaal twee rijen schoven koren, die schuin tegen mekaar gestapeld werden. In totaal bestond een stuik uit 40 schoven. Bij het stuiken moesten wij de schoven aanbrengen, zodat de *stuikers* niet te ver moesten lopen. Het spreekt vanzelf dat ook wij al eens een schoof in de stuik plaatsten. Bij rogge meestal niet, omdat dat soort koren te lang was ofwel wij te klein. Nadat de eerste plaats rogge afgereden en gestuikt was, kon dat stuk land gereed gelegd worden om rapen te zaaien. Voordat we het land verder gingen bewerken moesten we aren rapen d.w.z. de korenaren, die op het land achtergebleven waren, oprapen, verzamelen en in een stuik steken, één van de meest vervelende taken die je kon toebedeeld krijgen. Later is dan een grote houten rijf op ´t hof gekomen, die het werk veel aangenamer maakte. Meestal werd er eerst gebeerd, dat is aalt opgevoerd. Die bevat veel stikstof en is zeer geschikt voor de rapenoogst. De aalt werd uit de beerput geschept met een *loete*, dat was een soort emmer bevestigd aan een lange houten steel. De aalt werd in een beerbak of kuip geschept. Bij ons was het een beerbak. Dat was een rechthoekige houten bak met een inhoud van een 2000 liter met aan de bovenkant een afneembaar houten gedeelte om de beer in te kieperen met de *loete* of zoals bij sommigen in te pompen met een beerpomp. Aan de achterkant in het midden onderaan was een aftap voorzien met een uitneembare houten stop om de beer af te laten.

Beerloete

Onder de aflaat werd een *beerspreider* aangebracht. Dat was een klein houten balkje met daarbovenop een deksel van een oude kasserol waar de uitloop van de beer op viel en deze zo tamelijk wijd verspreidde. De beer in de bak kieperen was ook een kunst want deze moest ongeveer twee meter hoog in de bak terecht komen zonder dat je zelf onder de beer zat. Ons vader had dan een vuile overall en zijn laarzen aangetrokken, het deurtje van de beerput opengemaakt en de wagen met beerbak of kar op de juiste plaats gesteld. Ook dat was zeer belangrijk. De beerloete werd ondergedompeld, naar boven getrokken en met één zwier in de bak gekieperd. Dat waren twee vloeiende bewegingen. Als je bij de zwier één aarzeling of hapering had, kreeg je gegarandeerd de boel over je heen. Ook dat moesten wij aanleren. We begonnen met een halve *loete*. Boven trekken was geen probleem. Dan eerst de *loete* neerzetten, dan goed om je heen kijken, de steel gepast vast nemen om hoog genoeg te raken en dan hop. De eerste keren spatte de beer het grootste deel tegen de zijkant van de bak en dan sprong je weg om niet alle drek over je heen te krijgen. Eigenlijk is dat nooit gelukt en heeft ons vader in de smidse bij Van Der Sijpt een verplaatsbare beerpomp gekocht. Ons vader was hierdoor de meest gelukkige, want nu konden wij het beerwerk volledig overnemen. Zo leerden we alles met vallen en opstaan, zonder morren alles aanvaarden en veel tegen de goesting. Ik kan me niet voorstellen als ik nu gastjes zie van tien, elf, twaalf jaar, dat die dat zouden doen. Dat is gewoon ondenkbaar. Maar wat we dan geleerd hebben is later van onschatbare waarde gebleken. Ooit heb ik geweten dat ons vader schrijlings boven op de beerbak stond om de beer uit de bak te hozen met een grote houten graanschop. Soms gebeurde het dat iemand de beerput in moest om de te dikke brij in de *loete* te scheppen en de put eens goed te ledigen. Gelukkig zijn daar geen doden bij gevallen, men had waarschijnlijk nog nooit van methaangas gehoord.

Oogsten

Nadat het koren voldoende gedroogd was, werd er geoogst. Dat bestond erin dat het koren op kar of wagen werd geladen en het dan aan te voeren naar een stapelplaats om het zoals bij ons in oppers te zetten. Ons vader was een specialist opperen. Het was een kunst oppers te zetten zodanig dat je geen water in het gestapelde koren kreeg hoeveel het ook regende. Alleen hoefde je er een mantel op te zetten en gegarandeerd was het in orde. Een mantel was alleen de top die gedekt werd met mooi gedorst dekstro. Oogsten noemden wij mennen. We menden met de staande kar, d.w.z. er werd een kar of wagen geladen en tezelfdertijd werd er gelost bij de opper. Één volwassene, in dit geval nonkel René, met een jonge gast gingen laden. Het lossen en het opperen gebeurde met moeder die afgaf, d.w.z. het koren lossen op de opper

waar dan een jonge gast de schoven bij vader wierp die op zijn knieën zat om ze op hun plaats te steken. Ik schat dat we toen ongeveer een tien gemeten korenoogst hadden. Een gemet is ongeveer een halve hectare (4000 m²). Er werd die tijd bij de kleine boeren altijd over een gemet of zoveel gemeten gesproken. Tijdens de oogstperiode moest er ook in het loof gekapt worden en dat was toch een drie tot vier gemeten. Op den achteruit hadden we ook een 100 roe (een roe heeft een afmeting van ongeveer 4x4m) maïs geplant om de jonge runderen die op stal bleven te voederen. Ook dat was ons werk. Dat was zo een beetje ons leerterrein: wij plantten de maïs, harkten, hielden de maïs vrij van onkruid en hakten hem, om dan te vervoeren met ons karretje naar huis om met de maïssnijder te snijden tot dierenvoer. De maïs snijden heeft niet lang geduurd. Ik denk dat de runderen snel evolueerden of dat men eindelijk inzag dat ze de maïsstengels wel zelf konden bijten.

Aardappelen rooien

Tegen het einde van de schoolvakantie moesten de aardappelen voor het grootste deel gerooid zijn. Ze werden toen bijna allemaal gestoken met de riek en het was interessant over veel rapende handen te beschikken. Vader en nog een ander *mannemens* staken en wij met moeder waren de *rapers*. We gebruikten daarbij een aardappelmand en stonden meestal gebukt of kropen op onze knieën. Eerst moesten we het groensel afrapen en aardappelen die er eventueel nog aanhingen afschudden. Het was een voordeel voor de *rapers* als dit verwijderd was. Wanneer de mand vol was werden de aardappelen in een jutezak gegoten, er werden twee manden of ongeveer 50 kg in een zak gedaan. De zakken werden meestal op een rij gezet zodanig dat er minder heen en weer diende gelopen te worden bij het laden. Rond een uur of vier ging er iemand naar huis om ´t paard en de wagen, om rond half vijf te beginnen laden. Het waren meestal de mannen die dat deden, maar ook moeder hielp daarbij. Ik was meestal heel blij als ze daaraan begonnen, want dan zat het er voor ons ook een heel eind op. Wanneer de aardappelen geladen waren, ging moeder dan melken. Ze had ´s middags de melkkruik meegebracht en ze kon nu recht van hieruit naar de weide in Peene. Ons vader reed nu naar huis met een volgeladen wagen aardappelen die nog moest gelost worden. Wij reden dan naar huis met de fiets. De meeste aardappelen werden gelost op de achteruit in een aardappelgraf dat we ´s morgens gegraven hadden. Bij het lossen hielpen wij ons vader met de zakken dichterbij te trekken, de aardappelen op te korten die bij het uitgieten te ver opengelopen waren en de lege zakken te verzamelen om ´s anderendaags opnieuw te gebruiken. Het aardappelen oogsten gebeurde eigenlijk over een tamelijk lange periode. Het begon met de "vroege", begin juli, dan na de graanoogst de "muizen", het bintje en andere soortgenoten en dan in september nog

wat *"forans"*, over de vaart. Soms werden er vroeg verkocht voor de groothandel of in 't najaar juist vóór de winter en die dienden dan *getrieerd* te worden. Triëren is de gewenste stukgrootte te scheiden van de niet gewenste nl. de te kleine en eventueel beschadigde. Dit werk gebeurde met een trieur die met mankracht door middel van een zwengel aangedreven werd. Er was tamelijk wat man- of vrouwkracht nodig bij deze activiteit. Iemand moest met een *aardappelriek* de aardappelen in de vulopening scheppen, één of twee man moesten het vuil en de slechte aardappelen uitrapen en de afgescheiden kleintjes weggieten of in zakken doen. Iemand stond bij de zakken waar de geschikte aardappelen ingevuld werden om de volle af en de lege aan te haken. De gevulde zakken dienden ook gewogen, gebonden en gestapeld te worden.

Bieten rooien

Na de aardappelen was het bieten rooien aan de beurt. Daar konden we ons ook bij uitleven. Met een broodmes of iets in die zin trokken we naar 't land om groensel af te steken. Meer hadden we niet nodig. Het groensel werd op hopen geworpen en later naar de weide gevoerd als bijvoer voor de melkkoeien. We zijn dan najaar en het gras op de weiden groeit dan eigenlijk bijna niet meer. De kroppen zijn dan zeer welkom en de dieren lusten deze bietenkroppen erg na maandenlang altijd hetzelfde voedsel te hebben gegeten. De bieten trokken we uit met de hand en wierpen ze op hopen. Eigenlijk was dat wel een zwaar werk, vooral de rug moet het ontgelden, maar 't was weer iets anders. Ook de hand waarmee je de bietenkroppen afsteekt vertoont bij de wijsvinger een pijnlijke rode plek en zal later waarschijnlijk een flinke blaar ontwikkelen. Van handschoengebruik was toen nog geen sprake. Na het rooien werden de bieten op de wagen geladen en naar huis gebracht. Voordien hadden wij ook, zoals voor de aardappelen, een graf gedolven op 't hof zo dicht mogelijk bij de voerstal. De bieten werden ongeveer 1,5 m hoog gestapeld. Het graf was zoals eerder al beschreven een 40 cm diep en 2 tot 2,5 m breed. We hadden normaal twee akkers bieten, één in 't houtland en één over de vaart . De bietentijd duurde ongeveer twee tot drie weken, om de kroppen niet allemaal gelijktijdig te hebben, want de bewaartijd was beperkt. We spreken hier natuurlijk over koebieten. De suikerbieten waren voor de grote boeren, maar we hadden er toch ook mee te maken. Bij het verwerken van suikerbieten had men als voornaamste product de suiker, maar er was ook een rest en dat was de pulp. Die werd door de boeren afgehaald als veevoer. Er was ergens een vertegenwoordiger die rondging bij de boeren, bij wie die hun bestellingen konden plaatsen. Men kon niet zomaar om het even welke grote hoeveelheden bestellen. Dat hing af van de productie, het aantal dieren dat je had en ook de leverancier van de bieten

die natuurlijk voorrang had bij de bestellingen. Bij ons was dat een 15 ton. Het leveren van de pulp werd aangekondigd door de vertegenwoordiger. Die kwam met de fiets langs om te melden wanneer ze in het station zouden arriveren. Enkele boeren werden dan aangesproken voor het vervoer, want de wagon moest dezelfde dag geleegd zijn. Met wagens en karren was het altijd een drukte van jewelste aan het station, want er waren meerdere wagons die moesten gelost worden. Het was werken in *entreprise*, zowel in het station als thuis op ´t hof. Op de wagon bij ´t lossen was het echt warm van de warme dampen van de pulp. Men verongelukte zich bijna in de wagon soms met twee tot drie man, die met een *bietenriek* te werk gingen om de pulp naar buiten op wagen of kar te werken.

6) MOEDERS DOMEIN

Het eten in het algemeen

We hadden zoals de meeste mensen die tijd, fruit aan onszelf. Op ´t hof stonden twee kerselaars, twee perelaars, twee appelbomen; op de wei ook twee appelbomen en twee notelaars. We hadden een grote moestuin en daarbij rode en zwarte aalbessenstruiken, stekelbessen, een pruimelaar en drie *karperkelbomen* (een soort wilde perziken, zeer lekker). In de zomer als het fruit rijp was aten we ons mager. Er was een overvloed aan vruchten die niet bewaarden en waar we ons een paar keren per dag dik konden in eten. Er waren wel peren en appels die bewaard konden worden. Die werden met zorg getrokken, in plantaardappelbakjes gelegd en op zolder bewaard. ´s Morgens aten we meestal een boterham met ei, ´s middags werd er meestal gekookt. Er was niet dikwijls soep in de week, wel pap en dat was karnemelk of crèmepap. Karnemelkpap dat was eigenlijk een ramp, er waren altijd brokken in en ik kon dat niet door mijn keelgat krijgen, zat zo wat te kokhalzen aan tafel en moeder was dan om te ontploffen. Het was uit: eten en daarmee gedaan. Tijdens de week was daarbij soms worst, buikstuk of een gekookt ei. Er werd ook af en toe een haan of een konijn geslacht. Ook de slager kwam aan huis midden in de week om te zien of je iets kon gebruiken in ´t weekend. Bij ons was dat Maurits Spiessens van de Overslag. Meestal werd dat op zaterdag thuis besteld door een knappe jonge dame. Soms gingen we ook bij Daeles op de Hollandse Overslag of bij Achiel (Thure) Helderweirdt in de Stationsstraat. Er was keuze genoeg. Ik denk dat er toen negen tot tien slagers waren in Wachtebeke. In de winterperiode hadden de mensen meer vlees omdat iedereen één of meerdere keren slachtte. Bij de boterham in de namiddag werd gedroogde hesp of buik gegeten, na school was het meestal een boterham met boter en bruin suiker. In de drukke periodes, wanneer moeder ook in de voormiddag naar ´t land moest, kon het

ook soep of pap met een boterham zijn. Op een bepaald moment kwam zelfs de *soepkerre* rond, wat zeker bij drukke periodes welkom was. In de winter was er meer tijd, ook voor moeder, en dan werd al eens iets speciaals gedaan, zoals wafels of pannenkoeken bakken, (vetballen) *smouteballen* met bloemsuiker gemaakt of kneutels met stroopsaus. Dat vond ik nog het lekkerste, vooral als er een rest was. Die werden dan in de stroopsaus gezet, ´s anderendaags stilletjes opgewarmd op de Leuvense stoof, daar kon ik niet genoeg van krijgen. Als er moest gebakken worden moest ik altijd om gist bij Ida Mey. Die had een kruidenierwinkeltje op Ramonshoek. Ida was gehuwd met Flor Wijngaerd, een schrijnwerker, die samen met zijn broer een timmerstal had. Flor en Ida hadden een zoon door de mensen gekend als ´´ Manse", een sterke coureur. Hij was een van de drie renners die Wachtebeke toen rijk was. Wanneer moeder ging bakken stond de deeg te rijzen op een stoel naast de Leuvense stoof in een grote kasserol of in een propere emmer met een handdoek erover. Wafels bakken gebeurde ook op de Leuvense stoof. Het deksel werd er afgenomen en op die plaats paste de ronding van het wafelijzer dat voorzien was van twee lange ijzeren stangen met elk een klein rond handvat. Het wafelijzer werd met een stuk spek ingewreven tegen aanplakken van het deeg tijdens het bakken. In 1952 of '53 kochten we ons eerste gasvuur bij Alfons Van Assel op Overslag. Die had een ijzerwinkel tegenover de meisjesschool, samen met een smidse, waar Alfons zijn vader nog de stiel uitoefende. Alfons was meer een straatloper. Het gasvuur was voorzien van twee branders, een kleine en een grote bek. De gasfles stond eronder opgeborgen in een soort tafeltje weggestopt achter een draperie. Wanneer de fles leeg was reed er iemand met de fiets naar Alfons. Die kwam dan met zijn wagen een volle brengen en zelf aankoppelen. Na het aansluiten ging hij dan met een brandende lucifer testen of er geen gaslek was, wisselen was dus voor een vakman! Besluit: wij hebben nooit te weinig gehad. We hadden niet veel keuze: wat men ons voorzette werd gegeten, maar er was nooit een tekort. Op Pasen werden er gegarandeerd paaseieren geraapt en bij het Sinterklaasfeest vonden we een tafel met allerlei snoep, een doosje kleurpotloden met kleurboek en voor elk een speeltuigje.

Kledij

Bij onze Eerste en Plechtige Communie staken we natuurlijk in ´t nieuw. Ook op Pasen hadden we wel iets nieuw. Meestal droegen we een korte broek, zowel in de winter als in de zomer. In de winter was dat een velours broek met lange kousen tot juist onder de knieën, die werden opgehouden met elastieken. In de zomer droegen we meestal een korte linnen broek met korte kousen (sokken). In de winter droegen we daarop een door moeder gebreide trui met een velours blouson (een korte vest), die je onderaan wat kon

aanspannen met een kort riempje dat je door twee ringetjes moest steken. Daaronder een katoenen onderlijfje, een flanellen hemd met lange mouwen en met een lange slip en daarboven een door moeder gebreide warme trui. Wanneer we thuis kwamen van school moesten we natuurlijk wisselen en werkkledij aantrekken.
In de zomer droegen we ook een onderlijfje met een katoenen hemd met lange mouwen en een *debardeurken*, om naar school te gaan wel te verstaan. Veel van deze kledij was tweedehands. Ikzelf droeg nogal wat kledij die mijn broer te klein geworden was. Er was een familie in de Stationsstraat die regelmatig kledij bij ons liet bezorgen langs Gusta van het kruidenierswinkeltje. Aan de voeten droegen we in de winter klompen met lange gebreide kousen en klompensokken die we aanhielden wanneer we onze klompen uitdeden, bv. als we in de klas gingen bleven de klompen in de gang staan. Wanneer het gevroren had en het was droog, droegen we ook wollen *sloefen* met rubberen zolen. Bij regen of sneeuw droegen we laarzen die te klein of te groot waren en waarvan meestal de voering kapot was. Indien te groot konden we onze klompensokken aantrekken, maar indien te klein waren het pijnlijke tenen en doordat de voering kapot was hadden we zelfs hulp nodig om ze uit te trekken. Thuis hadden we daarvoor een speciaal houten hulpstuk voor het uittrekken van onze laarzen. In de zomer droegen we veelal *zeesletsen* (*zeesloefen* ook *zweetsletsen* genoemd). Dat waren lage rubberen sloefen met grote en kleine gaten verdeeld over het ganse schoeisel wat tot doel had minder te zweten. Dit soort schoeisel werd gedragen zonder kousen. Het had één voordeel, ze sloten goed aan. Voor ons hadden ze meer na- dan voordelen. We droegen ze als we naar 't land gingen en wanneer we dan in de stoppels liepen van het afgereden koren prikten deze door de openingen in onze voeten. Het bloed stond soms in onze *sloefen*. Door onze voeten minder hoog te heffen bij het stappen en ze vooruit te schuiven konden we het stekken van de stoppels deels verminderen. Bij het aardappelen rapen staken ze meestal vol zand. Ook blauwe turnpantoffels droegen we soms als we naar school liepen met korte kousen of sokken, maar deze waren niet zo sterk. Een regenjas hadden we ook, maar dat was meestal een afgedragen rotding dat we alleen gebruikten als het regende wanneer we naar de kerk fietsten of op de wagen zaten of heel uitzonderlijk als het echt veel regende als we naar school gingen.

Ziekten en andere ongemakken

De 'oorlap'

Een oorontsteking, een zwelling bij het kaakbeen aan de onderkant van het oor die een vervelende pijn veroorzaakte. De dokter werd er bijgehaald en

die schreef druppeltjes voor die een aantal dagen moesten ingedruppeld worden. Een paar dagen niet naar school en meestal was het in orde.

Tandpijn

Wanneer we tandpijn hadden namen we poeders "Dokter MANN", opgelost in wat koffie. Deze poeders kon men vrij kopen in een kruidenierswinkel. Het gebeurde dat de pijn na een paar dagen niet beterde en niet draaglijk was, dan kon je ze ook verkopen. Bij juffrouw Van Mossevelde, die in de Stationsstraat woonde samen met haar broer Arthur de *kolenmarchand*, kon je terecht. Ons vader die daar passeerde op de terugweg van de melkerij en ook regelmatig kolen laadde, kocht daar een bidprentje met de beeltenis van de heilige Apollonia, patrones van de tandartsen. Dat moest elke dag zonder onderbreking gelezen worden, negen dagen na mekaar. Het resultaat daarvan kan ik me niet meer herinneren, maar ik weet wel dat we niet naar de tandarts gingen. ´k Ben ook zes weken thuis geweest met geelzucht op elfjarige leeftijd.

Keelpijn

Ik had regelmatig last van keelpijn, nl. ontsteking van de amandelen. Bij de jaarlijkse medische controle op school was de opmerking van de dokter altijd "grote amandelen" . Op een zeker moment was het zover. Er was een afspraak gemaakt met het ziekenhuis St.-Vincentius. ´s Morgens met moeder en tante Germaine de bus op naar Gent. ´k Herinner mij nog goed het ellendig masker met die vieze smaak, wakker worden en mijn ziekbed onderkotsen met bloed en zo dwaas als een kieken. ´s Avonds werden we afgehaald door René David. Het was vrijdag en het was de dag dat de handelaars hun "commerce" deden. Als klant kon je op de goodwill rekenen van hen die een wagen bezaten en in de mogelijkheid verkeerden. Wat ik me nog herinner was, dat we op zeer jonge leeftijd levertraan moesten innemen om groot en sterk te worden. Diegene die dat ook hebben genomen zullen zich wel herinneren hoe lekker dat was.

De was en de plas

Ons moeder deed elke week de kleine en om de vijf of zes weken de grote was en dat gebeurde in de kete en daar buiten.

De kleine was werd gekookt in een verzonken ketel. Die hing boven het haardvuur aan een ketting die in de schouw verankerd was. Buiten op het pad stond een houten vierpikkel om een ovalen kuip op te zetten waarin de was geschrobd werd. De gekookte was werd met een borstelsteel uit de kookketel gevist en in de waskuip gedeponeerd. Naast de vierpikkel stond op de grond een grote ronde kuip om de was te spoelen. Die werd meestal met regenwater gedaan, maar bij gebrek daaraan werd er natuurlijk putwater gebruikt. Alle water werd met emmers aangedragen wat op zich al een heel karwei was. Het wassen gebeurde als het weer het toeliet meestal buiten,

omdat er binnen te veel damp hing en het schrobben gebeurde met de hand wat natuurlijk een intense inspanning vroeg. Het was- en spoelwater werden nadien in de wagenslag gekletst (op ´t hof) bij gebrek aan een riool of afvoersysteem.

De grote was werd in het fornuis afgekookt. Eerst moest dit proper uitgeschuurd worden. Het binnenstuk werd uitgenomen en buiten uitgeschuurd en uitgespoeld. Omdat daar de aardappelen voor de varkens in gekookt werden, waren er randen van aangedroogd schuim en zandresten. Het wassen gebeurde op dezelfde manier natuurlijk, maar dan wel een grotere massa. Er was nog iets speciaals en dat was de witte was. Daarvoor moest ik om een *lokke blauwsel* naar de winkel. Een *lokke blauwsel* was een klein wit zijden stukje stof dat met een koordje samengebonden was en waar een klompje harde blauwe materie in stak. De witte was werd te 'bleken' gelegd in ´t gras op de weide. Dit was een middel om de was witter te krijgen bij gebrek aan een beter wasmiddel. Nadien werd de was opgehangen aan de wasdraad op ´t hof, die gespannen was tussen het karrenkot en de schuur. Die wasdraad werd ondersteund met één of meerdere houten stokken om te vermijden dat de was op de grond hing en ten tweede om, als er geen was aan hing, de koord zo hoog te tillen dat het paard er onderdoor kon.

7) HUIS-AAN-HUIS VERKOPERS EN OPKOPERS

Albert de krekelvent

Albert kwam met de fiets van Kieldrecht. Hij had een grote rieten mand vooraan op de fiets en had een koperen toeter die aan een riem over zijn schouder hing. Albert verkocht garnalen, krekels, bruine haring, sprot en kabonus (gedroogde haring). Ik denk dat het afhing van de tijd van ´t jaar wat hij bij zich had, maar zeker niet alle opgesomde artikelen tezelfdertijd. Meestal hoorden wij hem aankomen wanneer hij toet-toet-toeoeoeoet blies en dan riep "garnooooooo". Hij kwam tot aan de achterdeur gefietst, want bij de meeste mensen stond het hek altijd open. De krekels en garnalen werden met een pint gemeten. Wat mij het meeste opviel waren zijn koersschoenen. Het was uitzonderlijk dat iemand zulke fietsschoenen droeg. Ik fantaseerde dat deze man uitzonderlijk was, van zo ver komen en geladen met een mand koopwaar, die moest toch wel enorm kunnen fietsen. Alleen op zondag kon je krekels en garnalen kopen.

Tilleken

Dat was een dame die met de trein van Lokeren naar Moerbeke reisde en van daar stapte ze dan te voet met een overgrote zwarte zak op haar rug van huis tot huis. Wanneer ze binnen kwam wierp ze haar last op de grond,

knoopte hem los en de waar spreidde zich vanzelf open op de grond. Het waren hoofdzakelijk kousen, linnen, naaigaren en allerhande kleine *prullerij* wat ze bij zich had. Nadat de mensen hun keuze hadden gemaakt en gekocht, knoopte ze het doek terug samen, zwierde haar last op haar rug en was op weg naar de volgende klant.

Maurits Van Peteghem

Maurits was een verkoper van kousen, rekkers, ondergoed en vele andere kleine benodigdheden. Hij kwam van Zelzate met de fiets en was altijd goed beladen, zowel vooraan als achteraan . Op een late winternamiddag stopte hij bij ons aan ´t hekken terwijl we aan ´t spelen waren. De brave man had klompen aan en was ook al wat strammer geworden. Bij het afstappen moest hij zijn been over de buis van zijn fiets halen omdat hij deze niet over zijn zadel kon zwieren, zeker met de last achteraan. Bij dit manoeuvre bleef hij met zijn klomp vast zitten en tuimelde met de fiets en zijn klieken en klakken in de haag. We hebben hem met vele behulpzame handen uit zijn netelige positie bevrijd, d.w.z. zijn fiets vastgehouden tot hij weer was rechtgekrabbeld uit de haag, zijn klompen en klak had teruggevonden en op hun plaats aangebracht.

Pol de zelendraaier

Pol was de man van Tilleken en kwam met zijn fiets volgestouwd met allerhande koorden of touwen van Lokeren. Tweemaal per jaar kwam hij langs bij de boeren. Er was hier en daar nog wel iemand die zelf zijn koorden vlocht, maar dat was dan een uitzondering. Hij verkocht paardenlijnen, *koezelen, stringen* voor aan de *hangschijnen, stringen* voor het vastbinden van dieren en zelfs repen die gebruikt werden om de oogst of het hooi vast te sjorren bij het vervoeren. Ook waskoorden kon je bij hem bekomen. Meestal kwam hij in ´t voorjaar wanneer de dieren buiten kwamen of in ´t najaar als de dieren op stal kwamen, dan precies waren er zelen nodig.

De scharensliep

Dat was een man uit Moerbeke met een karretje dat hij voor zich uit duwde. Het karretje was voorzien van twee tremen, waarmee je het karretje zowel kon vooruit duwen als trekken. Wanneer hij scharen of messen ging slijpen, installeerde hij zich op de straat, deed een paar ingrepen, zodanig dat hij kon gaan zitten en dan met de voeten een simpel aandrijfmechanisme kon bedienen om de slijpsteen te doen draaien. Het leek een beetje op het aandrijvingsysteem van een naaimachine. In plaats van een metalen trapsysteem, waren het twee plankjes die hij met de voeten bediende en zo de slijpsteen in beweging brachten. Deze slijpsteen noemde men een vuursteen, omdat er

tijdens het slijpen gloeiende gensters weg geprojecteerd werden.

Adriaan de zagenzetter
Naar het scheen was het een Hollander. Hij droeg zijn toestel op de rug en trok altijd te voet van deur tot deur. Adriaan kan ik mij alleen herinneren met een lange stoppelbaard, sjofel gekleed. Het was zo een beetje een clochard. Hij liet zijn laatste frank in de cafés, sliep bij de boeren in schuren en als ze hem niets aanboden, vroeg hij zelf om eten, wat naar horen zeggen niet rap geweigerd werd. Ik heb mijn moeder horen zeggen dat hij op het sterfbed van zijn moeder gezworen had nooit nog in een bed te slapen.

De mandenverkoper
Die kwam uit het verre Zingem met paard en kar. Hij overnachtte op bepaalde plaatsen zodanig dat hij een grotere actieradius kon bereiken. Hij was geladen met manden, alle soorten korven, zetels groot en klein, zelfs stoelzittingen. Zijn sjees was zo hoog geladen dat ze ver boven de hagen uitstak en we alleen maar zetels en manden zagen voortbewegen. Op onze gemeente was bij mijn weten toen nog één mandenvlechter en dat was Ernest Van Kerckhove uit de Molenhoek.

Peet Staelens vismarchand
Met paard en kar kwam hij elke week langs. Het was een lange platte kar op autobanden. 'Peet' komt van Petrus. Hij was een echte Wachtebekenaar. Zijn vis lag mooi in vakjes apart. De katten uit de buurt moest je ook niet vertellen wat er te koop was. Regelmatig zwierde Peet een kop in de wagenslag waar één van de katten met de kop omhoog er grommend mee vandoor spurtte. Toen werd de vis nog in krantenpapier verpakt, wat nu ondenkbaar zou zijn. Petrus kwam ook eenmaal per jaar met bloemkolen langs en dat was eind juni in het volle oogstseizoen van de bloemkolen. Ook vervoerde hij vlees naar de markt van Zelzate voor René Marquenie, een slager, die toen op de Smishoek woonde waar nu de C.M. gevestigd is en daar een café openhield samen met zijn vrouw. Hij woonde ook een lange tijd in het Dorp, waar nu een filiaal van Dexia is gevestigd. René was de zoon van Kamiel die bij de boeren kwam als varkenskoper.

Mieleken Pieters opkoper van oud ijzer
Mieleken woonde in de Stationsstraat. Hij reed met een grote tweewielkar getrokken door een groot zwart paard. Miel kwam een paar keer per jaar langs. Het was niet abnormaal dat er bij het café van Staf Penne iemand zijn paard alleen liet staan terwijl hij een pintje dronk. Wanneer we naar school liepen en Miel zijn paard daar stond, dan moesten we opletten. Wanneer je

het paard te dicht naderde, had het de gewoonte zijn oren plat te leggen. Dan moest je opletten want gegarandeerd beet het bij het passeren.

Het mosterd manneken

Sommigen noemden hem " Pierken Pieters", anderen zegden "Stafken mosterd", maar zijn echte naam was volgens welingelichte bron Gustaaf Droesbeke. Hij kwam van Sint-Kruis- Winkel.

'k Herinner mij hem als een klein *kletskopken*. Hij stapte te voet van hof tot hof en droeg zijn ronde ketel mosterd aan de arm. Hij stapte flink door, met zijn bovenlichaam een beetje schuin voorover. Het leek of hij had altijd de wind schuin op kop. In de ketel stak een schepper. Die deed niet alleen dienst om te scheppen, het was ook een "maat", dus men vroeg één of twee of meerdere scheppen. Bij het scheppen droop de mosterd van de lepel en sommigen zegden "laat hem maar goed uitdruppen, he. " Zeker als ze maar een schep nodig hadden. Hij "draaide" zijn mosterd zelf. Volgens Arthur De Bruycker was het Tierenteyn.

De eiermarchands

Elke maandagmorgen kwam Kruypland de eieropkoper langs. Het waren vader en zoon. Met een lichtgroene vrachtwagen kwamen ze van Stekene de eieren opkopen bij de boeren om ze nadien in de stad aan de winkels te leveren. Er was ook nog Van Peteghem en die kwam van Antwerpen. Die had zo zijn vaste klanten, van wie hij zeker was dat hij elke week de nodige eieren kon kopen voor zijn eigen winkel. Als ik mij niet vergis was zijn broer de latere bisschop van Gent.

De viggensnijder

Lowie (Louis) Colpaert, de *viggenssnijder* (biggen), dat was de man die de jonge varkentjes na drie tot vier weken kwam castreren. Lowie was een grote struise man. Hij kwam met de fiets aan huis en droeg zware hoge schoenen, die hem goed van pas kwamen bij het uitvoeren van zijn job. De biggen werden gescheiden van de zeug. Er waren twee hokken naast mekaar, waartussen een opening was voorzien met een houten schuif, die je kon ophalen of neerlaten en waar je dus de biggen kon afsluiten van de zeug. Lowie had een stoel nodig om zijn werk al zittend te doen, een halve emmer lauw water, waar hij een beetje creoline in deed als ontsmettingsmiddel, en een helper om de biggen te vangen en in bedwang te houden tijdens de castratie. Iemand hield de deur op een kier om te zien wat men deed. De biggen zaten nu al in de verste hoek van 't kot, de helper haalde het eerste slachtoffer uit de groep en legde het neer bij Lowie. Die zette zijn zware voet op de kop van de big, de helper hield de beide achterpoten ge-

spreid vast, met twee vingers nam hij een balletje en gaf een sneetje zodanig dat hij het er kon uitpersen. Je moet niet vragen of de big nog harder krijste. De zeug die daar juist naast zat, brak bijna haar kot af. Nadat de twee balletjes verwijderd waren, deed Lowie daar een klets ontsmettingswater over en klaar was kees. De oortjes van de biggen hangen normaal wat, maar na deze noodzakelijke ingreep stonden ze gegarandeerd pal recht. Soms werden de jonge zeugjes ook gesneden. Daar kan ik weinig over vertellen. Ze werden hun 'belle' weggenomen, d.w.z. onvruchtbaar gemaakt.

Bakkers

Het zelf bakken van brood liep op zijn einde begin de jaren vijftig. Twee bakkers verschenen toen op het toneel in de Hoogstraat en dat waren Gerard Baers en Achiel Leroux. Er waren natuurlijk reeds bakkers die aan huis leverden of een winkel uitbaatten in het centrum of andere delen van de gemeente bedienden, bv. de families De Pau, R. Verplancke, W. Verplancke, A. Coone, A. Van Eetvelde, A. Du Cheyne, R. Van Laere en ten slotte bakker Van Nieuwenhuyze op Overslag. Bij ons kwam Gerard Baers en die reed toen met een auto, zijn knecht was Lucien Fermont, later was dat Julien Belaert en die werd nog later opgevolgd door Laurent Fermont, jongste broer van Lucien. Achiel Leroux reed dan nog met een bakkersfiets (*triporteur*). Het was zijn knecht Michel De Coene die we meestal met de bakkersfiets op weg zagen en die de hulp kreeg van een grote trekhond. Wanneer we Michel ontmoetten op weg van of naar de school kon het wel eens tot een woordenwisseling komen. Soms dreigde hij de hond los te maken en achter ons aan te zitten, waarna we ons toch rap uit de voeten maakten. Wanneer het kermis was gaven we onze vlaaien mee met de bakker om ze te bakken.

Meelmarchands en mulders (molenaars)

Op Wachtebeke waren toen nogal wat mensen die graan maalden voor de boeren en veevoeders verkochten. Er was nog één echte molenaar en dat was iemand van de familie Hesters op het Axelsvaardeken. Wanneer we naar 't land reden naar Peene, door de Klokstraat (Knokkestraat) in de Bijloke, zagen we de molen draaien en wisten we "ze zijn aan 't malen". De mensen die oorspronkelijk alleen graan maalden van de boeren, begonnen nadien zelf meel in te kopen van veevoederfabrieken. Die wisten met speciale meelproducten betere resultaten te bekomen, zowel bij het vetmesten van varkens en koebeesten als bij de melkproductie. Men gebruikte hoofdzakelijk eigen graanproducten waaraan veevoeders werden toegevoegd. Later ging men meer overschakelen naar deze veevoeders en gingen de maalderijen op relatief korte termijn verloren. We gaan nu zo waarheidsgetrouw mogelijk de mulders van die tijd opsommen: L'Ecluse J. & E. uit de Vieruitersten, David

V. & zonen uit het Rechtstro, Van Der Eedt & zoon van Walderdonk. De volgende personen waren hoofdzakelijk veevoederhandelaars: Colman G., oorspronkelijk in de Gebr. Naudtslaan, later in de Stationsstraat; R.Geerts, zaakvoerder van de Boerenbond in de Kerkstraat; later H. Celie op de Langelede; M. Aers (klof: hij was voorheen klompenmaker op Overslag, daar komt de naam 'klof' vandaan); op Axelsvaardeken later G. van Hoecke; E. Himschoot op Ramonshoek; C. Baete op Ramonshoek; H. Van Hecke van Overslag; R. David op Overslag. Een paar grote boeren hadden reeds zelf een maalderij om hun eigen graangewassen te malen.

Veekooplieden

Het spreekt vanzelf dat er nogal wat vee verhandeld werd in onze streek, waar hoofdzakelijk aan landbouwactiviteiten gedaan werd. Je had varkens- of koebeesten-koopmans. Er was dan ook nog een verschil tussen klein- en grootveehandelaars. In Wachtebeke waren er verschillende, maar ook van daarbuiten kwamen ze hier om vee te kopen of te verkopen. De boeren verkochten niet alleen, er werd ook gekocht, bv. jonge dieren om in 't voorjaar in de weide te laten of in 't najaar en dat gebeurde dan meer op 'jaarmarkten'. Ik ga hier trachten de belangrijkste handelaars en hun activiteiten te noemen: René De Weirt, opkoper van vette varkens, woonde toen in een café op Kalve waar nu zijn kleinzoon samen met zijn vrouw een kippenzaak uitbaten. De vette varkens werden per kilo verkocht. Bij de verkoop ging het dan ook over een verschil in de vraagprijs van de boer en de prijs die de handelaar daarvoor wilde geven. Er was wel een marktprijs, die de boer kon terugvinden in de krant of hoorde op de radio. Het verschil tussen de aanbieder en de verkoper zat voornamelijk in de kwaliteit. De discussie ging dikwijls over een halve of één frank. Daarbij ging de koper soms van 't hof, kwam eventueel na enkele minuten terug of 's anderendaags om opnieuw te discussiëren. Het kon ook zijn dat diezelfde handelaar er een stroman op afstuurde om de boer te misleiden en zo de verkoop in zijn voordeel te beslechten. Wanneer er een overeenkomst was, werd ze beklonken door met de handpalmen een paar keer tegen mekaar te kletsen. De Weirt had maar één grote concurrent, dat waren de gebroeders De Block van Stekene. Kamiel Marquenie, de vader van de al eerder genoemde slager René Marquenie, was ook varkenskoper, maar in mindere mate. Ook M. Sijs was een gekend varkenskoper. De varkens werden gewogen wanneer ze geladen werden. Na het wegen werd er twee kilo afgetrokken als tarra. Het wegen en laden was ook een hele karwei. Men had een bascule en een varkensbak nodig. De varkensbak werd op de bascule geplaatst en afgewogen. Men plaatste enkele bakstenen op de weegschaal van de bascule tot deze in evenwicht was . De boer beschikte over gewichten die varieerden van

vijftig gram tot tien kilo. Met één kilo op de weegschaal woog je tien kilo op de bascule, d.w.z. als je het varken honderd kilo schatte, plaatste je tien kilo op de weegschaal, enz.... De varkens die door deze mannen opgekocht werden gingen rechtstreeks naar het slachthuis. De meeste varkens werden meestal vervoerd door de gebroeders Vervaet uit Moerbeke-Waas. Er waren ook slagers die hun varkens recht van de boer kochten of een tussenpersoon inschakelden en de varkens naar 't slachthuis van Zelzate brachten. Er was dan iemand, zoals Edgard Gijselinck van Walderdonk, die met paard en kar het transport verzekerde. Er waren ook biggenkopers. De meest gekende bij ons waren: Jozef Van Megroot & zoon Etienne (de Sterre), die woonden in de Stationsstraat; Emiel Inghels van de Langelede, die woonde in het café 'Het huis van commerce'. Hun grote concurrenten waren de gebroeders Van Loo uit Lokeren. De biggen werden per stuk gekocht en werden meestal naar de markt gevoerd of reeds bij grote **vetters** rechtstreeks gepresenteerd. Deze mensen beschikten meestal zelf over vervoer omdat ze geen groot transportmiddel nodig hadden. Tot midden de jaren vijftig reden de meesten nog met paard en sjees. In de winter was dat zeker geen pretje als je bv. naar de markt in Eeklo moest.

Een varkensbak

We hadden ook de koebeestenhandelaars. Bij ons op Wachtebeke hadden

wij als voornaamste handelaars de gebroeders H. & A. Dellaert, om hun vader niet te vergeten, Désiré (Dees) uit de Vieruitersten. Wij spraken altijd van 'Deezes'. De runderen of koeien werden per stuk verkocht. De dieren werden betast op verschillende plaatsen, vooraan en achteraan, onder en boven, bekeken en gekeurd. Meestal werden er al opmerkingen gemaakt of met de kop geschud om de boer te beïnvloeden. Meestal kwam dan de vraag "Wa moet da beestsjen kosten? Oeieoei jong!". Dan begonnen de opmerkingen. Het was van groot belang het gewicht van het dier te kunnen schatten en dat konden deze mannen zeker als de besten. Meestal gingen ze van 't hof zonder te bieden, soms tot aan 't hekken en keerden op hun stappen terug. Er waren natuurlijk ook concurrenten, die kwamen zien of ze hun slag thuis konden halen. Als voornaamste concurrenten uit de streek hadden we M. De Waele en H. Hamerlinck & zoon Lucien uit Sint-Kruis-Winkel. Ook R. De Nijs van de Oudenburgse Sluis zagen we langskomen, maar toch in mindere mate, omdat die reeds evolueerde naar vetmester, zoals later de meesten van deze handelaars. Het vervoer van de koebeesten gebeurde meestal door 'Pruis' Vervaet. De dieren gingen naar Gent of naar de markt in Anderlecht. Er liepen nog enkele kleinere commerçanten rond die ook het vernoemen waard zijn, zoals Alfons Acke uit de Vieruitersten, op- en verkoper van kalveren; M. Noët van Walderdonk kocht af en toe een beestje en R. Van Rentergem uit het Rechtstro was ook een varkenskoper.

8) EEN KLEINE BIJVERDIENSTE – SMOKKELEN

Begin de jaren '50 was er een groot prijsverschil voor bepaalde producten tussen Nederland en België. Het meest opvallend was de prijs van de boter, de sigaren en het vee. Wanneer je deze producten aankocht, moest je die inklaren bij de douane. Hier in Wachtebeke was een douanekantoor aan de grens te Overslag. Er waren altijd één of meerdere douanebeambten aanwezig om de vereiste documenten in te vullen en een oogje in 't zeil te houden om overtreders tot de orde te roepen. Ook de mensen die dieren verkochten die niet over de grens moesten, waren verplicht over de nodige documenten te beschikken voor het vervoeren van deze dieren. Ook daarvoor moest men op het douanekantoor zijn. Het spreekt vanzelf dat, als men als grensbewoner een half kilootje boter of een doosje sigaren wilde verbruiken, men dat niet ging vragen aan de douaniers. Men ging dat gewoon halen, maar men nam toch een wegeltje of een klein omweggetje om de douane niet te moeten passeren. Het prijsverschil bij een kilo boter was toen rond de 40 fr en dat was veel, ja zelfs heel veel. We waren toen 11, 12 tot 13 jaar. Op een winteravond, 't was vroeg donker, kwam ik in de voerstal waar ons vader en nonkel René bezig waren pakjes boter aan het verstapelen uit een kartonnen doos in een propere jutezak. Niemand zegde iets ook al bleef ik verwon-

derd staan kijken. Het duurde niet lang voor wij ingeschakeld werden bij het smokkelen van boter die meestal moest geleverd worden in de Mendonkse dreef aan de afnemers uit de streek van Zaffelare die de smokkelwaar dan naar de stad brachten. Ik denk dat ik me niet vergis als ik schrijf dat de winst voor ons 10 fr was. Daarvoor moesten wij wel het gevaarlijkste traject voor onze rekening nemen en dat was het grensgebied en over de Moervaart. De boter werd vervoerd met de fiets vanaf ons thuis en men laadde 50 kg achteraan met twee zakken van 25 kg verdeeld langs beide kanten van de fiets. Eerst moest de boter afgehaald worden in een winkel op de Hollandse Overslag. Er waren drie winkels, bij Ferkets, bij Daels de slager en bij juffrouw Plasschaert. Om daar te komen kon je kleine wegeltjes nemen die de verbinding maakten tussen de weg van de Belgische en de Hollandse Overslag ofwel een paar honderd meter verder vanaf de Papdijk ter hoogte van het huis toen bewoond door de familie De Pauw (Daniël de kleermaker, grootvader van de TV-man Bart De Pauw). Wij trokken mee met vader en nonkel René ´s avonds naar de Overslag. Op de weide van de familie Delaruelle achter de pastorij moesten ik of mijn broer dan wachten tot ze met een eerste lading boter aankwamen en dan waken bij deze lading terwijl ze nogmaals de grens overstaken voor een tweede lading . De tijd van bewaken duurde altijd angstwekkend lang. Je hoorde van alles, je tuurde in het donker naar iets dat er eigenlijk niet was. Wanneer ze eindelijk met hun lading terug waren, konden we de terugweg aanvatten die nu wel een stuk gevaarlijker was. Het waren niet alleen de douanen, maar ook de rijkswachters die ergens op de loer konden liggen. Ik of mijn broer werden vooruitgestuurd. We kenden de weg als onze broekzak, ook al was het pikdonker. Het ging langs wegels en kanten en over weiden naar ons thuis. Bij mijn weten hebben we daar nooit een aanslag gekregen, wel op andere plaatsen. Zo wil ik er een paar weergeven. Tijdens de wintervakantie reden ik en mijn broer eenmaal, ja zelfs tweemaal per dag met de fiets naar Zaffelare met elk 7 kg boter, 5 kg op het stoeltje en 2 kg op ons lijf (lichaam). We namen meestal afwisselend een andere weg. Nu op een koude zondagnamiddag vertrokken we richting Wachtebeke langs de Hoogstraat en het kleine Lepelstraatje om dan uit te komen in de bocht ter hoogte waar toen Celine Claes en Richard Van Assel woonden en nu nog bewoond door de weduwe van Richard. Toen was het nog een kasseiweg met daarnaast een grindfietspad. In de bocht moesten we de weg oversteken om op het fietspad te komen. Hier hebben we een fatale fout gemaakt. Toen we een honderd meter op pad waren, keek mijn broer achterom en riep ´´de gendarmes zijn daar". Hij vliegt mij voorbij en vóór ik het goed en wel besefte had een er me te stekken, de andere vloog achter mijn broer aan en deze sloeg af naar het Axelsvaardeken. De rijkswachter werd daar gehinderd door een auto zodanig dat mijn broer weer wat meer

voorsprong kreeg. Hij is dan afgeslagen naar het Peenebos langs Hesters' molen, maar iets verder zat de man hem terug op de hielen en heeft mijn broer zijn fiets laten vallen en is gevlucht richting Bijlokebos. Ondertussen was ik mee naar de Gendarmerie in de Stationsstraat, waar ik uitgenodigd werd te gaan zitten achter het bureau en waar de ondervraging kon beginnen. De rijkswachter die achter mijn broer had aangezeten kwam ondertussen binnen met diens fiets. Hij vloekte tijdens het stampen met de voeten en één sloeg een paar keer de armen rond zijn lijf van de kou. Mijn ondervrager wilde natuurlijk alles weten en zat voor zijn typemachine, had zich ontdaan van zijn warme kledij en ging dat varkentje eens gauw wassen. Ik was de jongste en ik wist van niets: ik reed gewoon mee met mijn broer en dat was het. Mijn ondervrager werd toch wel een beetje ongeduldig en begon dreigend met de vuist op tafel te slaan maar ik hield vol. Ten einde raad dreigde hij mij in 'den bak' te stoppen, wat hij dan ook deed aangezien hij niets kon los krijgen. (Hij noemde zelfs de naam van diegene waar we de boter naartoe brachten.)
Na een korte tijd ging de grendel er weer af en kon ik weer plaats nemen achter het bureau. De ene rijkswachter werd afgelost en daar kwam de alom gevreesde Mr. H. die het ook nog eens probeerde, maar het had niet veel zin en dat zag hij ook al spoedig in. Nu was het tijd dat ze eens een praatje gingen doen met onze ouders. Ik moest te voet want mijn fiets was aangeslagen en ik moest haast maken zodanig dat ze ons eens samen konden onder handen nemen. Eerst en vooral was ik blij dat ik daar buiten was, want ik zat nog altijd met 2 kg boter op mijn lijf, ten tweede ze zouden me daar nog niet rap terugzien.´ k Ben eerst bij een nicht op het Axelsvaardeken een beetje gaan bekomen en nadien langs de Bijloke door het Bijlokebos naar onze achteruit getrokken. Daar heb ik mij achter de oppers verscholen tot ´s avonds mijn vader mij bij donkeren is komen zoeken. Mijn broer die na de aanslag naar huis gelopen was, kreeg de opdracht direct naar de afnemer te fietsen met de mededeling eventuele smokkelwaar weg te doen, want dat er mogelijk huiszoeking op komst was als ik mijn mond voorbij praatte. Besluit was, ze hebben onze ouders niet kunnen straffen, want zij wisten van niets. Wij deden het met onze pree. We waren twee fietsen kwijt en moesten ´s anderendaags met de 'netzak' naar school, want ook onze boekentas was in de slag gebleven. Dit was één anekdote uit de smokkeltijd, misschien later daar iets meer over.

Tot daar de voornaamste activiteiten en belevenissen die ik heb willen weergeven uit een tijd die voorbij is. We moeten geen vergelijkingen maken, dat heeft geen zin. De evolutie is zo razendsnel gegaan dat een vergelijking gewoon niet opgaat.

BESLUIT

In een tijd van 55 tot 60 jaar zijn we met een enorme snelheid geëvolueerd tot een heel andere soort van samenleving. Tegen jongeren hoeven wij niet meer te zeggen van "vroeger als ik jong was" of van "vroeger was het zus of zo" dan krijg je gegarandeerd de repliek van "zijt ge daar weer met uwen tijd van vroeger" en ze hebben gelijk ook. Het moet mij toch van het hart dat bij deze snelle evolutie een aantal belangrijke dingen verloren gegaan zijn en die op sociaal vlak volgens mij dan toch heel belangrijk waren. Waar zijn de cafeetjes en de buurtwinkels gebleven die op het sociaal leven een enorme invloed hadden? Waar kunnen de kinderen nog spelen en waar zijn hun ouders als ze thuis komen van school? Waarom worden baby's en kleuters 's morgens vroeg uit hun bed gehaald om ze nadien in een kribbe af te zetten? Waar is de kerkgemeenschap gebleven die elke zondag met honderden samen kwamen en nadien in groepjes stonden te keuvelen of op café gingen een pintje drinken of een kaartje leggen in de Groene of de Bruine Poort? Waar zijn de leeuweriken gebleven die we naar de hemel zagen stijgen tot ze nog alleen een klein stipje waren? Waarom moet de vuilniswagen elke week langs komen om onze rotzooi op te halen en dan hoor je een minister zeggen dat we meer moeten consumeren? Waarom spoelen we met tien liter drinkbaar water een stront het huis uit en gaan we die vijf tot zes kilometer verder er terug trachten uit te halen? Waar zijn onze prachtige fruitbomen en bessenstruiken gebleven waar we als kind naar hartenlust konden van smullen? Waarom moeten we als hazen de straat oversteken en vliegen stalen monsters fietsers en voetgangers op een haar na voorbij? Enzovoort.

Ik wil nog een woordje van dank zeggen aan de mensen die beschikbaar waren voor wat uitleg of die gereedschap beschikbaar stelden voor dit artikel. Het was leerrijk en een waar genoegen met al deze mensen samen te werken. Veel dank daarvoor!

(M.m.v. G. Hoebeke)

3

ACHIEL BRACKE

een dorpsfiguur om nooit te vergeten...

Wies Creve

Achiel Aloïs Bracke werd te Wachtebeke geboren op 4 september 1891. Zodra hij de twintigste eeuw is binnengetreden, laten we zeggen sedert hij zijn "grote communie" heeft gedaan, is hij op diverse gebieden heel dikwijls de hoofdfiguur van vele gesprekken geweest. Beter gezegd, drijvende aanleiding, ook soms wel lijdend voorwerp van een reeks anekdotes, al of niet verzonnen. Let wel, wat wij hier laten volgen, is zeker geen biografie. Eerder een levensverhaal. We dienen er rekening mee te houden dat ieder verhaal dat we zelf meegemaakt hebben en dus kunnen bevestigen, dikwijls doorvlochten wordt met andere vertelseltjes, waarvan de echtheid niet altijd vaststaat, maar die deel uitmaken van het beeld dat van de hoofdpersoon altijd werd geschapen. Driekwart van de eeuw, tot zijn dood in 1976, is Achiel eigenlijk nooit uit de belangstelling geweest.

Zijn vader was Karel Bracke, slager en caféhouder, die tegelijk nog een ruimte ter beschikking stelde voor allerlei (katholieke!) organisaties, voor vergaderingen en samenkomsten allerhande. Dat is uitgegroeid tot de alom bekende "Bracke's Zale" in de Kerkstraat, bekend geworden als de "Muziekzaal" en later omgevormd tot "Onze Kring". Met het verstrijken der jaren werd die met mondjesmaat aangepast aan de noden van de "moderne tijd"... Zo werd er rond de dertiger jaren een heus podium met voorhanggordijnen gebouwd waarop niet meer te tellen toneelstukken werden opgevoerd, meestal onder de kundige regie van een of andere priester, de onderpastoor-proost of leraar-proost van de acterende vereniging. Kajotters, boerengilden, studentjes aan de humaniora, werkliedenbonden, verenigingen van "jonge dochters", soldaten – al afgezwaaid of nog "onder de wapens", zangkoren, ze vonden het allen aan zichzelf èn aan de culturele verheffing van hun medeburgers verplicht allerlei drama's en kluchtigheden voor het voetlicht te brengen. Wel te verstaan, steeds met één streng gehandhaafde scheiding: de scheiding der seksen! Het was vooraf duidelijk dat er nooit ofte nimmer ook maar één gelijktijdig samenspel tussen een meisje en een jongen kon getolereerd worden. De minste mix was wat dit betrof totààl ondenkbaar. (Ikzelf heb nog een rokje gedragen toen ik in een luchtig stukje een onvermijdbare en in het verhaal onmisbare vrouwenrol moest vertolken.) Vaste bezetters van de zaal, maar ook en vooral van het café, waren de muzikanten van de Koninklijke Harmonie "De Eendracht", die daar behalve hun wekelijkse repetities ook nogal wat muzikale prestaties ten gehore brachten, lange jaren aan een stuk reeds. Die zijn dan uitgegroeid tot de fameuze "muziekavonden", die ook nog opgegefleurd werden door de humoristische optredens van "De Lustige Kamielkens" in de loop der dertiger jaren en ook nog gedurende een periode na de Tweede Wereldoorlog. Het duo dat teksten ten gehore bracht, die meestal van de hand van Oscar Galens waren, bestond

uit Oscar (meester) Galens zelf en uit Jozef De Cock, ook iemand uit het onderwijs, eerst als onderwijzer, later als kantonnaal schoolopziener. Hun naam ontleenden ze aan de dirigent van de musicerende harmonie, onze plaatselijke toondichter Camiel Saman, die de muziek bij de liedjes schreef.

Achiel verkeerde dus van jongsaf in een sfeer van voortdurende muziek, wat in die tijd helemaal niet zo vanzelfsprekend was. Wij kunnen ons nog amper realiseren dat men toen, wilde men wat horen, ofwel zelf of in groep moest zingen of een instrument bespelen, ofwel wachten tot "het muziek" op straat al blazend voorbijkwam of tot de draaimolens op de kermis hun orgels lieten horen. Hoewel de grammofoon al bestond, waren de bezitters daarvan op de vingers van één hand te tellen. Iedereen die ter kerke ging, en dat was toen in "la belle époque" echt nog iederéén, kon ook het kerkorgel horen. Maar, ten eerste, werd dat niet altijd door een virtuoos bespeeld en ten tweede, wat die organist ten gehore bracht kon bezwaarlijk onder het repertorium "amusementsmuziek" geklasseerd worden.

Bovendien bevond Achiel zich familiaal ook in een bevoorrechte positie. In een gezin van vijf kinderen was hij de enige jongen. En dat betekende toch wat tegenover de vier zussen die het huishouden en de ouderlijke zaak zo goed als mogelijk waarnamen. Als enige man had Achiel duidelijk een streepje voor. Het vele werk werd opgeknapt door Bertha, Alice, Marie en Esther. Zij hebben het daarmee zo druk gehad dat ze in hun hele leven geen van allen getrouwd geraakt zijn.

Voor Achiel lag de situatie anders. Hij was de stamhouder en werd dus in de gezinsverhoudingen een trede hoger geplaatst, zoals dat toen nog ging. Maar in die door-en-door-godvruchtige tijden bleek het "stamhouden" vooral voor moeder niet de eerste zorg. Ze zag dolgraag haar zoon "de geestelijke staat omhelzen". De familie ging daarvoor te rade bij de nog jonge onderpastoor Camerman, die het project bijna vanzelfsprekend niet kon afraden. Met het oog op zijn aanstaande intrede in het seminarie of in een of andere gevestigde kloosterorde woonde Achiel als bijna volwassen tiener hoe langer hoe vaker de mis in de kapel van het klooster bij en werd daar op de lange duur een graag geziene gast. Vooral dan bij de jonge novices – aspirant-nonnetjes waren er in die gelukkige tijden nog met hele slierten. En blijkbaar waren hun jeugdige gevoelens ook nog niet helemaal onder de domper gedoofd, want ze deden niets liever dan in groep met de jonge Achiel in de kloostertuin te gaan wandelen en misschien wel te spelen. Dat kon toch geen kwaad, gezien de hoge geestelijke bestemming die voor deze jongeling blijkbaar open lag? Tot de onderpastoor samen met de moeder-

overste vanuit het raam helemaal bij toeval de lustige bedrijvigheden konden gadeslaan. Achiel nam de ene novice na de andere bij beide handen en draaide met hen in steeds sneller tempo op het grasveld rond, tot de voetjes van de grond gingen. En toen het echt vlug genoeg ging... liet Achiel los! Onder giechelend gegil van de omstaansters kwam het jonge ding dan maar in het gazon terecht. Soms viel een van de ronddraaiende aspirant-zusters gevaarlijk dicht bij de vijver neer. Dat kon nu toch helemaal niet. Welke natuurlijke neigingen, die best, nee eigenlijk vast en zeker te bestrijden vielen, maakte dit kinderachtige spel bij de jonge maagden niet wakker? Hieraan moest paal en perk gesteld worden.

Door de parochiale geestelijkheid werd ernstig met de ouders van Achiel gepraat. Hij moest het nu toch maar eens pertinent goed menen. En niet lang daarna, ook nog in de zomer, vertrok de jongeman met pak en zak naar de Benedictijnerabdij in Dendermonde.

Drie, vier dagen later leunden twee gezusters Bracke samen met enkele buren tegen het omheiningsmuurtje van de Vierschaar aan, om na hun dagtaak te genieten van de warme avond, om de laatste nieuwtjes uit te wisselen die daar vlak onder de kerktoren altijd wel de ronde deden. Ze keken allen in de richting van de Smishoek en zagen daar, nog ver, een zwaarbeladen man naderen. De laatste trein die uit Lokeren kwam, was nog niet zo lang in het station te Wachtebeke gearriveerd. De verbijstering van de zussen nam hand over hand toe, het werd bijna vertwijfeling toen de figuur stilaan herkenbaar werd... "Het zal toch onze Achiel niet zijn!...". Maar het was wel degelijk hun broer. Die ter plekke en even later ook thuis met veel aplomb uitlegde dat de roeping die daar in Dendermonde noodzakelijk was, zeker niet de zijne kon zijn. Wie over deze gang van zaken helemaal niet verwonderd was, is priester Charles Camerman geweest. Zoals later bij vele andere gelegenheden ook nog is gebleken, had hij wel beter door hoe Achiel eigenlijk ineen zat.

Die was ondertussen ongeveer achttien jaar oud geworden. We schrijven 1909, 1910. In de jaren die volgden kon de jongeman niet veel meer doen dan behulpzaam zijn in het ouderlijk bedrijf. Hoe hij het er daar van af heeft gebracht weten we niet, maar vast staat dat, indien er in hem geen pater of pastoor stak, hij ook niet bestemd was om zijn vader als slager op te volgen. Het bleef erbij dat hij een hulpje was thuis, en ook wel in het parochiale leven, waar hij bij elke organisatie in het ouderlijk café en in de zaal wat men in het Wabeeks noemt "de kat de bel aandeed". Meer dan mondelinge overleveringen hebben we daarover niet. Het schijnt wel zo te zijn dat de

zoon van de door-en-door katholieke zaalhouders aansloot bij alle mogelijke verenigingen die ook maar van verre iets met de parochie te maken hadden. Soms drong hij ook wel door in een of ander bestuur, zij het dan om te beginnen in eerder ondergeschikte functies.

We moeten wachten tot de Eerste Wereldoorlog voor we een fotografisch spoor van Achiel terugvinden. Gedurende die verschrikkelijke vier jaren werden door het zogenaamde "comiteit" onder andere brood- en voedselbedelingen georganiseerd. Diegenen die daarvoor in aanmerking kwamen moesten komen aanschuiven – wat het centrum van de gemeente betrof – in de toegangsweg tot zaal Bracke in de Kerkstraat. Daarvan bestaan nog altijd foto's. Op enkele daarvan is Achiel, in smetteloos witte kiel, goed te herkennen als iemand van de vrijwillige helpers. Hij was toen toch ook al een stuk in de twintig, en andere successen had hij nog niet op zijn palmares staan. Dat zou na de wapenstilstand vlug veranderen.

Achiel (in witte kiel) als helper in het "broodcomité" gedurende WO I

Na de oorlog is de levenswijze snel geëvolueerd. Hoewel niemand het breed had in die eerste jaren, zag men toch alom pogingen om het bestaan makkelijker te maken, in één woord, om het "te moderniseren". Vooral in de landbouwsector viel dat op. Achiel, die nu al een weinig lucratieve loopbaan achter de rug had als misdienaar, mislukte pater, slagershelper en klusjesman in zaal en café, begon er stilaan aan te denken dat zèlf geld verdienen toch wel leuker zou zijn dan telkens de hand te moeten ophouden bij al die

losse karweitjes die hij tot dan had opgeknapt. Hij zag dat vele boeren – en er waren er toen nog vele in de gemeente – eraan dachten zich een of ander "machien" aan te schaffen. Het maaien van gras met de zeis, het snijden van de graanhalmen met de pikke, het dorsen van datzelfde graan met de vlegel, het begon zachtjesaan toch wel echt ouderwets te worden. Als we nu de machines van toen nog in een of ander museum kunnen bekijken, wekken ze misschien de lachlust op als we even nagaan wat nu op de velden te zien valt, maar in de twintiger jaren was de introductie van die tuigen een hele omwenteling. Achiel had dat met zijn diep inzicht, dat hij zijn leven lang heeft getoond, wel onmiddellijk door en trok er ook de gepaste consequenties uit.

Alleen wist niemand mij ooit te vertellen waar hij aan de centen is geraakt om op het terrein achter de zaal een groots opgezette tentoonstelling van landbouwmachines te organiseren. Want het tiental nieuwe tuigen dat hij daar exposeerde had hij zelf moeten kopen en dus betalen. De gedachte die daar bij opkomt is wel dat hij een forse lening heeft moeten aangaan. Geen nood, vond Achiel, die machines waren zo gegeerd dat hij ze wel met een substantiële winst zou kunnen verkopen. Er werden na de missen op zondag strooibriefjes uitgedeeld die het evenement aankondigden, een paar weken vooraf al. En de derde zondag, na de hoogmis, vond dan de eigenlijke demonstratie plaats. Op zichzelf al verwonderlijk, want toen stond nog in de catechismus dat op zondag geen "gedingen of koopmanschappen" mochten gebeuren. Tientallen boeren en boerenknechten trokken na de hoogmis naar de Kerkstraat om de nagelnieuwe productiewonderen te bekijken... maar niet om ze te kopen! Tegen de middag was bij de tentoonstelling al geen mens meer te bespeuren – misschien zaten die al allen op café! Wat erger is, ook de week nadien, toen noodgedwongen een tweede sessie georganiseerd werd, bleef succes uit. Achiel moest onder het laatste streepje bij het saldo van zijn kasboek een grote "nul" noteren.

Getuigen hebben mij verzekerd dat de landbouwmachines daar weken nadien nog net eender in regen en wind te zien waren. Prachtig roestig uiteraard, maar daar was niets aan te doen. Ze waren eigendom van Achiel, maar waar moest hij ermee heen? Toch moeten ze ten langen laatste toch nog ergens aangeland zijn, maar wie weet aan welke voorwaarden? Feit blijft, dat Achiel toen diep in een financiële put zat.

Maar een volkswijsheid zegt: God slaat zijn getrouwen niet, of hij zalft ook. In het geval van Achiel is dat bijna een "deus ex machina" geweest. Of liever, een vrouwelijke versie daarvan, een godin! Juffrouw Maria Parijs,

De ondernemende jongeman.

nicht en best bedeelde erfgename van de rijke mejuffrouw Françoise Parijs, zou na het overlijden van haar beschermvrouwe toch maar eenzaam achterblijven. Ze kon zeker niet in het prachtige huis (nu Dorp 31) blijven wonen, gezien Françoise, wellicht met het oog op haar eigen zielezaligheid, het huis aan priester Alfons De Ceuleners heeft nagelaten.

Mejuffrouw Françoise kon inderdaad op een aanzienlijk fortuin teren. Haar status bleek niet alleen uit de aanblik van haar toch wel statige woning, maar ook uit het ongelooflijk aantal zeer voorname relaties die met haar contact onderhielden. Ze had die misschien te danken aan het feit dat ze de doch-

ter was van Benignus Parijs, de eerste baas van ons «Godshuis De Mey». Want nog bij het leven van haar ouders kreeg ze in 1891 post uit Duitsland, verstuurd aan het «National Denkmal» aan de Rijn, een monument dat de oprichting van het keizerrijk van Wilhelm I wilde verheerlijken. Ze kreeg post uit Rome in 1893, uit Bethlehem – ja, uit het Heilig Land! – in 1911, in 1912 uit Las Palmas, uit Milaan en uit Slovenië, en vlak voor WO I, in 1913, nog uit Congo, uit Rijsel, uit Thun in Zwitserland en uit Wenen. Het mooiste wat te vinden was is wel een gesigneerde foto van bisschop Gregorius van Angoulême, met zijn zegen, uit 1907! Dat haar banden met de Roomse kerk wel zeer hecht waren, blijkt wel uit een kaart uit Sobiesky in Polen, waar een wonderbaar Lieve-Vrouwbeeld werd vereerd. Die kaart werd haar gezonden door onze oud-pastoor Cornand in 1912, hoewel hij dan al sinds 1905 zijn parochie in Wachtebeke verlaten had!

Het kon vanzelfsprekend niet dat de jongedame ergens alleen haar intrek zou nemen, er moest gezocht worden naar een passend manspersoon met wie ze in de heilige band van een christelijk huwelijk zou verbonden worden. Dat trof toch wel prachtig! In de Kerkstraat woonde een ongetwijfeld diep-katholieke jongeman. Via allerlei niet nader te achterhalen goedgemeende interventies werd het verbond hecht en stevig aaneen gesmeed. Hoewel juffrouw Maria enkele jaren (om precies te zijn: 14 jaar) ouder was dan Achiel zelf, vond deze dat toch geen bezwaar. De aanstaande bruid had het blijkbaar wel niet zo gemakkelijk om haar uitverkorene zomaar zonder meer in huis te laten bij de toch wel ingetogen vrijage. Via buren uit diezelfde Kerkstraat vernamen we pas na nieuwjaar 2011 dat Achiel bij zijn bezoeken moest aankloppen volgens een bepaald ritme. Hij kreeg dan een gecodeerd antwoord. Als hij hoorde: "kot-kot" kon hij zonder meer binnenkomen (een "kot" was het daar nochtans niet). Maar als het sein "piep-piep" luidde, vond juffrouw Maria het om een of andere reden duidelijk beter dat haar beminde bleef waar hij was. Ze trouwden eindelijk in 1926 en woonden voorlopig in het dorp.

De nu mevrouw Bracke geworden Maria keek naar een andere site uit, vond een stuk grond in de Kerkstraat (nu nummer 47) en liet daar een huis bouwen, waarop zoals toen ook wel gebruikelijk, de datum van voltooiing aangebracht werd: 1932! De hele waardevolle inboedel van haar tante werd daar dan later geïnstalleerd, piano incluis.

Nu kon Achiel zijn intrek nemen in een prachtig nieuw huis. Wat meer is, van dan af werd hij door de man in de straat begroet en aangesproken met de titel: "mijnheer Achiel"! Nog voor onze generatie, tachtig jaar en nog

De genodigden bij het trouwfeest van het paar Bracke-Parijs.

langer geleden geboren, gold de geplogenheid dat iedereen die op straat verscheen, uitgedost met een "kostuum", eerbiedig de titel "mijnheer" werd toebedeeld. We kenden een meneer Robert, een meneer Arthur, een meneer Raymond, een meneer Camiel, nog heel wat andere "mijnheren", en dus ook nu een meneer Achiel.

Een groepsfoto die bij het huwelijk genomen werd is hierbij nog te bewonderen. Het "jonge" koppel figureert hierop tussen vader en moeder Bracke. Op de laatste rij, tweede van rechts, herkennen we Camiel Saman, onze plaatselijke welbekende componist en dirigent, die tot de familie behoorde. Vanzelfsprekend zijn ook de vier zussen van Achiel op deze foto te zien. Hoewel ik ze alle vier goed gekend heb, kan ik maar één van hen met zekerheid positioneren: Esther, de jongste, weerom op de laatste rij, maar nu tweede van links. Het is wel opvallend dat bijna alle poserenden nogal wat ouder schijnen te zijn dan de bruidegom zelf.

Eenmaal goed en wel op het nieuwe nest neergestreken, moest Achiel toch wel naar een of andere bezigheid uitzien. Eerder die tijd was het fameuze haarkleurmiddel van "Dr. Salp" nog zeer in trek geweest. De dames stelden er toen enorm prijs op dat hun grijze haren weerom glanzend zwart werden. In een van onze vorige publicaties konden we er al op wijzen dat deze "docteur Salp" niemand minder dan dokter Frederik Plasschaert uit onze eigen

gemeente was, die de afkorting van zijn familienaam "Plas" doodgewoon had omgedraaid tot "Salp". Zijn nazaten hadden er wel oren naar om het product nu eens op uitgebreide schaal opnieuw te commercialiseren. Toen Achiel zich ook aanbood om als hoofdverdeler van de haarverf op te treden, werden bij hem thuis honderden gevulde flacons afgeleverd. Ik zie de flesjes nog voor ogen: helder glas, rechthoekig, ongeveer 15 cm hoog en 8 cm breed, met een smalle bodem van laten we zeggen ongeveer 3 cm in de korte breedte. De overmoedige nieuwe zakenman hield er jammer genoeg geen rekening mee dat er rond die jaren een gerucht werd verspreid dat voor "Dr. Salp", om het zacht uit te drukken, niet zeer gunstig was. Men vertelde, terecht of ten onrechte – dat laten we in het midden – dat de grijze haren gewoon terug donker werden omdat het product de haren gewoon "verbrandde", zodat ze op die wijze zwart werden. Wat er ook van zij, zoiets werkte de verdere verkoop vanzelfsprekend niet spetterend vooruit. Welke bezoeken Achiel ook aflegde op diverse plaatsen, heel dikwijls bij kappers, welke "strooibriefjes" hij ook maar verspreidde, welke reclametekstjes hij ook maar liet opnemen in verschillende gedrukte publicaties bij festiviteiten of in weekbladen, de resultaten lieten te wensen over. Enkele persoonlijke successen niet te na gesproken – bepaalde buren durfden het nu eenmaal niet laten – was de omzet het noteren niet waard. De slinkende reputatie van de kwaliteit leidde er uiteindelijk toe dat de verkoop helemaal stokte. De stapel flesjes bleef in de stallingen van het echtpaar Bracke-Parijs staan, want de familie Plasschaert wist eigenlijk ook niet meer wat ermee aan te vangen.

Maar Achiel wèl! Nadat alle flacons leeggemaakt waren en zorgvuldig gespoeld, werden ze gebruikt als boordsel voor de bloemperken in zijn mooie voortuin langs de Kerkstraat en in de perken achteraan in de siertuin. Het vroeg nogal wat inspanning, maar het resultaat mocht er zijn. Elk flesje werd schuinweg met de tuit onderaan in de grond geduwd, zodat de platte bodem een zestal centimeter boven stak. De volgende stuks werden daar stevig tegenaan gedrukt, zodat een egaal glazen omheining rond elk bloemperk het uiteindelijk resultaat was. Lange jaren zijn deze originele aflijningen hèt sieraad van de Kerkstraat geweest!

Niettegenstaande alles bleef Achiel ervan overtuigd dat groothandel de grote toekomst was, en dus ook de zijne. Hij zou blijven, wat men in de dertiger jaren een "grossist" noemde. Het gewoon volk kon zich nu toch ook wel al een en ander permitteren, appels en peren groeiden hier ook wel aan de bomen, maar appelsienen, dat was nu de nieuwe smaak en die moesten van elders komen. In de jaren dertig bijna voor niemand te geloven, maar Achiel

schafte zich een auto aan! Die had achteraan een laadruimte met zwart zeil afgedekt en werd geparkeerd in de heuse garage die het echtpaar toen al naast zijn huis had laten bouwen, precies onder het jaartal 1932! Niet lang daarna werden een aantal kratten appelsienen bij Achiel afgeleverd.

Niemand in de buurt wist wat onze "grossist" daarmee precies zou doen, maar hijzelf gaf er voldoende ruchtbaarheid aan dat hij op die en die prachtige zomerdag met een volle lading zou vertrekken... in de richting van de Kruisstraat te Moerbeke, heeft men mij altijd verteld. Ik weet echt niet of hij daar inderdaad wel moest zijn, maar een feit blijft het dat hij via de Overslag toch alleszins op de Papdijk is geraakt. Die weg was toen in een erbarmelijke staat: een smal en hobbelig, bovenaan rondgekromd kasseitje, alles samen zeker geen veilige autoweg! De buren uit de Kerkstraat, die op die zomerse avond samengetroept stonden in de omgeving van de woning van Achiel, konden zich daar terdege rekenschap van geven, toen ze aan de hoek van de straat, daar waar schilder Jozef Cloeckaert woonde, een verhakkeld figuur te voet zagen naderen, het gehavend metalen brilletje scheef op de neus, met eerder onzekere stap. Consternatie! De wagen van de groothandelaar was hotsebotsend van de weg geraakt en in een droge sloot langs de Papdijk terechtgekomen. De appeltjes van oranje rolden overal rond de stukgeslagen "appelsienenbakjes". De auto zelf was helemaal niet meer rijklaar en dus had Achiel de lange terugtocht naar Wachtebeke met bewonderenswaardige moed te voet aangevat. De auto hebben we nooit meer teruggezien, en appelsienen nog minder!

Achiel was onmiskenbaar een aanhanger van het principe: "de aanhouder wint"! Aan de achterzijde van het huis werden een aantal "koten" opgetrokken, voor zover ik mij kan herinneren in dikke cementplaten, afgedekt met eternit-golfplaten. Daar werden varkens gekweekt, zwijntjes van het betere soort, die ongetwijfeld zeer gegeerd zouden worden door slagers en hun kliënten. Een meneer zoals Achiel kon zich, nogal evident, niet zelf bezighouden met het verzorgen van deze toch niet zo propere dieren. Hij werd dus meteen de patroon van een geschikte werknemer, Achiel Pieters. Ja, de zoon van Theofiel Pieters, de man die lange jaren de lantaarns langs onze centrumstraten aanstak in de tijden toen men nog niet van elektriciteit gehoord had. Deze tweede Achiel is zelf ook jarenlang ingezet als klusjesman in baantjes waarvoor niemand anders te vinden was. Hij droeg bijvoorbeeld de "grosse caisse" op de rug toen de harmonie op straat marcheerde. De man die de grote trom sloeg achtte het beneden zijn waardigheid om dit omvangrijk tuig zelf op de buik te dragen, en dus werd zoon Pieters ingeschakeld. Die vond dat niet zo min, want drank in de bezochte cafés was er voor hem

ook telkens bij... Algemeen werd volgehouden dat Achiel Pieters een volle pint bier zomaar door zijn keel kon gieten zonder ook maar één keer te moeten zwelgen! De zwijnenkweek bij meneer Achiel was voor hem dan ook een gedroomde job. Hij kende zijn werkgever reeds van bij de menigvuldige ontmoetingen bij "het muziek", waarbij die bij elke gelegenheid een opgemerkte rol speelde. Pikant detail: in latere jaren is Achiel Pieters ook de man geweest die, dag in dag uit, de stootkar van de vier zussen Bracke van Achiel naar de melkerij ging laden en terugbracht naar hun winkeltje naast hun café en zaal. Dat zuivelbedrijfje hebben de vier jongedochters toch enkele jaren uitgebaat.

Intussen moeten we ook nog vermelden dat Achiel in zijn huis ook gezorgd had voor een brandkast, een zware kluis met een vierletterig geheimslot. Een zakenman moet zijn geld en zijn bescheiden toch wel veilig kunnen wegbergen. Maar toen de patroon voor de eerste maal zijn liquiditeiten moest aanspreken, kreeg hij de logge deur van de safe niet open, doodgewoon omdat hij het vierletterig secreetwoord vergeten was. Hij zou samen met zijn knecht dan maar schoktherapie toepassen. In de garage – die was nu leeg, er was toch geen auto meer zoals we weten – werd droog stro op de vloer uitgespreid. Met bijna bovenmenselijke inspanning lichtten beide Achiels de loodzware kast enkele centimeter van de vloer omhoog, en lieten ze dan met een plof op een van de hoeken neerkomen, in de ijdele hoop dat de deur zou open springen. Ten einde raad werd overbuur Gustaaf Synave erbij gehaald. Die had de reputatie dat hij zelfs in de sacristie van de parochiekerk de brandkast open kreeg als dat om een of andere reden niet meer lukte. Dus legde Gust zijn geoefend fijn oor tegen de lettercombinatie aan en lukte er al na een paar minuten in die te "kraken". Het resultaat verbaasde hem wel enigszins. Er stond namelijk: ZOOT! Z-O-O-T! Achiel had blijkbaar gedacht dat het gekke woord ZOT makkelijk te memoreren viel, maar omdat dat uit slechts drie letters bestond, had hij er gewoon een "o'tje" aan toegevoegd. Gust stond hierdoor zodanig perplex dat hij het voorval in de hele buurt heeft naverteld.

Niet zo lang daarna moet in de zwijnenkweek wel een algemene malaise doorgebroken zijn, want de activiteit bij Achiel werd tamelijk abrupt stopgezet. Met een bewonderenswaardig aanpassingsvermogen liet Achiel de hele infrastructuur ombouwen tot kippenhokken. Niet lang daarna konden we de prachtige diversiteit van de collectie pluimdieren bewonderen. Want niet alleen de doodgewone witte en bruine "hoenders", die we overal op elk erf zagen rondlopen, waren daar te zien. Ook de befaamde Mechelse koekoek, en vooral een varieteit van kippen met zwart-wit geschakeerd ve-

renkleed, die bovendien rond de poten een soort gepluimde sokken droegen. De nieuwe kweker waakte zorgvuldig over de zuiverheid van de rassen. Men vertelt dat hij achter een haan aan zat om die weg te houden van een "ongepaste" hen, onder het roepen van de waarschuwing voor het mannelijk dier: "Haan mag nie poep nie!". Het verhaal doet de ronde dat Achiel, toen hij bij een prijskaarting in het ouderlijk café 's avonds laat nog een haan als ereprijs gekregen had, die in het gezelschap van twee kaartersvrienden in de late uurtjes op de buik van zijn vrouw ging planten. Zij lag reeds lang te bed! Achiel zou eraan toegevoegd hebben dat die haan de stamvader van een nieuwe soort zou worden!

Terwijl hij nu toch al enige ervaring in het vogelrijk begon te krijgen, vond Achiel dat dit het uitgelezen moment was om ook in de duivensport zijn kunnen te tonen. Helemaal bovenaan de bijgebouwen aan de achterzijde van het huis werden "duivenkoten" ingericht. Die hadden een respectabele lengte, maar ze waren niet zeer hoog uitgebouwd. Bij zoverre dat Achiel de zondagvoormiddag, als de duiven moesten "vallen", op zijn rug moest liggen, half uit het venstertje geschoven, om de beestjes te zien aankomen en ze op de gekende manier – kom, kom! – naar binnen te lokken. Hij had trouwens een volleerde leermeester in die materie gevonden in een van zijn buren, een paar huizen verder in de Kerkstraat, Laurent Coppens.

Een bepaalde zondag, toen het duivenritueel zich opnieuw ontrolde, is Achiel bijna fataal geworden. Een van zijn vroege duiven cirkelde naar de zin van zijn baasje veel te lang rond voor ze zich wou neerzetten. Achiel rekte zich op zijn rug steeds verder naar buiten toe... tot hij het evenwicht verloor en achterover naar beneden stortte, met het hoofd op het stenen pad dat langs het gebouw liep. Dubbele schedelbreuk! De ongelukkige Achiel werd in coma afgevoerd naar het ziekenhuis "Toevlucht van Maria" (de toen welbekende "Refuge") aan de Coupure te Gent. Hij is daar verscheidene dagen in een toestand tussen leven en dood gebleven en werd bijna elke dag trouw bezocht door zijn echgenote, meestal vergezeld door een of andere kennis. Door een gelukkig toeval is Achiel plots bij bewustzijn gekomen, plots ontwaakt, toen zijn vrouw op zijn kamer verscheen, samen met mijn tante Coralie. Hij trok de ogen open, zag dat hij niet meer alleen was en zijn eerste woorden waren: "Ha, duive, zijde daar!".

Achiel is daarna gelukkig helemaal hersteld van zijn lichamelijke letsels. De lichtheid van geest, die hij eerder ook al had gehad en getoond, is hem ook totaal bijgebleven. Hij tilde niet zwaar aan onaangename toevalligheden die het leven nu eenmaal meebrengt. Zonder veel ophef werd zowel

het kippen kweken als het duiven melken opgegeven en naar de vergetelheid verdrongen. Na een lange revalidatie legde hij zich nu vooral toe op medewerking met sociale organisaties. Behalve de "parochiale werken" en de harmonie "De Eendracht", mocht nu vooral het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) op zijn onvoorwaardelijke inzet rekenen. Hij was intussen ook wel voor een baantje in de "melkerij" aangenomen. Die werd geleid door de familie Scheire, reeds toentertijd aan het hoofd van alles wat ook maar parochiaal, politiek-katholiek of met de boerenstand verbonden was. Deze connectie heeft Achiel geen windeieren gelegd. Langzaam wel, maar gestaag, klom hij op in de hiërarchie van de plaatselijke vakbondsafdeling, waarvan hij ten langen laatste voorzitter werd.

In die functie was het evident dat hij echt èlke week een avondvergadering moest bijwonen, meestal in het ouderlijk café dat nog steeds door zijn vier zusters werd gerund. Als hij een doodgewoon pilsje wou drinken, riep hij steevast "petrol" naar de schenkster, als het wat meer mocht zijn, en dat was dan trappist, slaakte hij de kreet "mazout"! In navolging van wat over Congo werd verteld (de ontdekkingsreiziger Stanley werd door de zwarten Boela Matari genoemd) eigende Achiel zich ook de rol van baanbreker toe en noemde zichzelf "Boeloewoeloe". Pastoor Camerman heeft me ooit verteld dat hij dit niet zo verwonderlijk vond. Achiel, zei hij, pakte zo nu en dan uit met een totaal onverstaanbare woordenvloed, die wonderbaarlijk genoeg toch altijd enig verband vertoonde met zijn gsprekspartner of met de situatie van het ogenblik. Een paar ervan heb ik in de vijftiger jaren letterlijk genoteerd en ik wil ze hier, hoe ridicuul dit van mijn kant ook mag zijn, neerschrijven om ze niet verloren te laten gaan.

Achiel had de gewoonte bij een begroeting zijn arm met een flinke ruk in de hoogte te brengen en bij zo een ontmoeting met pastoor Camerman riep hij: "Kyrie ons deur is toe, mar nooit niet toe voor Maria in excelsioe!". Bij een volgende gelegenheid, in volle oorlog, toen ook Japan bij de strijd betrokken was, riep hij de pastoor toe: "Singpoor, hela poen watarie, prot, japona is nu darie". Hoewel dit laatste duidelijk moet gebeurd zijn rond de val van Singapore, kan iedereen zich toch wel indenken dat onze pastoor er tamelijk bedremmeld bij stond bij een dergelijke ontmoeting. Vaak werden die rare voortbrengsels dan ook nog gezongen op een of ander bekend volkswijsje!

Wie ooit bij een dergelijke opvoering van Achiel helemaal perplex met open mond is blijven staan, midden in het dorp van Wachtebeke, was Emiel Claeys. Zoals iedere oudere onder ons wel weet, is die gedurende twee legislaturen burgemeester van Gent geweest. Tot die hoge functie is hij inder-

tijd opgeklommen via zijn onverdroten toewijding aan de werking van het ACV. In de dagen waarover wij het nu hebben, was hij nog niet zo ver gekomen. Maar hij besteedde wel veel avonden aan propagandavergaderingen bij diverse plaatselijke afdelingen. En op die zomerse dag kwam hij – via het openbaar vervoer, trein of bus? – in Wachtebeke aan. Achiel ging hem afhalen. Hij droeg zelfs de boekentas van Claeys toen ze zij aan zij vanaf de Smishoek naar de Kerkstraat toe wandelden. Hector De Clercq zaliger – de man, rijksinspecteur bij het Lager Onderwijs, is zeer jong gestorven – stond samen met zijn buurman Jeroom Van Assche buiten een praatje te slaan en verstoutte zich aan de beide voorbijgangers te vragen "wat er eigenlijk te doen was". Achiel plantte de tas van zijn gezel prompt op het trottoir, stak een gebalde vuist in de lucht en brulde, zodat de hele buurt het horen kon: "Leve Jezus, leve zijn kruis!...". Niemand heeft ooit begrepen hoe de brave Emiel Claeys niet ijlings in het wilde weg is gevlucht... Ongetwijfeld wilde Achiel zijn toehoorders verzekeren dat het hier om een diepchristelijke aangelegenheid ging.

Ook bij een volgende gelegenheid kon voorman Emiel Claeys nog eens kennis nemen van de toch wel kronkelende gedachtegang van de plaatselijke ACV-voorzitter. Het was die herfstavond bar slecht weer, en toen de vergadering in Bracke's zaaltje om acht uur moest beginnen, konden zowel Achiel als de spreker die toch uit Gent was overgewaaid amper zo'n vijf rijen stoelen volzet voor zich zien. Ruim driekwart van de zaal bleef ongezellig leeg... En dus begon Achiel zijn verwelkoming met de volgende onvergetelijke inleiding: "Dank zij het slechte weder is de opkomst zeer goed!"...

Achiel liet zich ook niet pramen om mee te werken aan amateurtoneel. Dikwijls waren het mensen uit de arbeidersbeweging, daarbij ook wel geholpen door een paar mensen uit het onderwijs, die in de donkere maanden van het jaar hun acteertalenten wilden tonen. Gewoonlijk bestond een dergelijk evenement uit twee totaal ongelijke delen. Men begon met een "drama", in drie of vier "bedrijven", dat de meeste tijd in beslag nam. Daarna, om het geheel wat luchtiger af te ronden, volgde dan een "klucht in één bedrijf". Soms waagde men zich ook wel eens aan een avondvullend blijspel of komedie. Zo een was onder andere "Smidje Smee". Elke would-be regisseur wist maar al te goed dat Achiel alleen maar voor komische rollen kon opgenomen worden in de rollenverdeling. Gewoon maar een optreden van hem in een dramatisch stuk zou de zaal onmiddellijk in een onbedaarlijke lachbui hebben doen losbarsten. Dat risico werd beter niet genomen. Maar in "Smidje Smee" kreeg Achiel een uiterst lichtvoetig stukje te verwerken,

waarbij hij inderdaad voortdurend over de planken heen en weer moest hollen en daarbij rare kreten en geluiden moest laten horen tot vermaak van het publiek. Achiel zou zichzelf wel niet geweest zijn als hij niet zou gedacht hebben daar nog uit eigen inspiratie nog iets te moeten bijvoegen. Hij vond er dus niets beters op dan telkens hij vlak bij het voetlicht kwam echt krachtige "winden" te laten horen. We moeten in het midden laten of dat "echte" waren of dat de acteur die op een andere wijze "produceerde". In ieder geval werd pastoor Camerman, die zoals het toen hoorde in het midden op de eerste rij van toeschouwers zat, heel ongemakkelijk van die toestand en zei tamelijk goed hoorbaar tot zijn naaste buur: "Nu wordt het toch echt wat te vet!". Achiel riposteerde onmiddellijk: "Pak er dan wat brood bij, meneer de paster!". Onnodig te zeggen dat deze scène niet in het draaiboek opgenomen was...

Uit alles wat voorafging zou men kunnen besluiten dat Achiel alleen – wel geen slechte – maar toch rare kantjes had. Niets is minder waar.

In de buurt, die liep van vóór de bocht in de Kerkstraat tot de hoek die uitgaf op het Rechtstro, was hij een graag geziene figuur. Waar het ook maar nodig was, probeerde hij iedereen te helpen. En waar het niet nodig was, ook. Zo herinner ik mij een zomerse nacht met ongemeen zwaar onweer. De regen stroomde gutsend neer, onze bocht in de Kerkstraat stond echt een halve meter onder water – dat is meermaals gebeurd – en de bliksem en de donderslagen volgden elkaar bijna zonder ophouden op. Alle goede huisvaders waakten aan de bovenvensters. De moeders en hun kinderen waren allemaal wakker en wachtten angstig af. Toen begon het toch stilaan wat minder te worden. Mijn vader, onze buren Laurent en Gust durfden ook al uit hun raam even te komen kijken, meester Casneuf was aan de bovenkant vooraan zijn huis te zien... en toen galmde in de stil geworden nacht een stentorstem over de daken met de nu nutteloze mededeling: "'t Is gedaan!!...". Iedereen wist het wel reeds, maar toch deelde Achiel op die manier het einde der vijandelijkheden mee...

Zijn activiteiten in de vakbondssector bezorgden hem langzamerhand een zodanige populariteit, dat hij bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 met glans verkozen werd. Hij deed zijn nieuwe status alle eer aan, toen hij samen met zijn vrouw, als kinderloos echtpaar, de zorg op zich nam voor "Fredje" De Smet, een jong studentje dat met zijn moeder Zoé op de bovenverdieping van het gemeentehuis woonde. Vader Maurits was er al lang niet meer en de alleenstaande vrouw had het vanzelfsprekend niet zo makkelijk. En ere wie ere toekomt: Alfred was een begaafde jongen en het was dus aan-

gewezen hem naar een humaniorarichting te sturen. Zo kwam hij, ook weer door bemiddeling van het echtpaar Bracke, in het Sint-Vincentiuscollege te Eeklo terecht. De zes Latijns-Griekse jaren heeft hij daar met succes doorlopen. We hebben nog een foto van zijn retoricaklas die genomen werd bij het afscheid na de ultieme proclamatie die volgde na de zes studiejaren. Hij figureert daarop als uiterst rechtse man op de tweede rij. Fred (° Wachtebeke 16.08.1923) is na zijn humaniora ingetreden in het bisschoppelijk seminarie. Gedurende die zes volgende studiejaren heeft hij hier als seminarist nog een vooraanstaande rol gespeeld in de plaatselijke KSA-afdeling. Hij werd priester gewijd op 3 juni 1950 en op 5 juni celebreerde hij hier in de Sint-Catharinakerk zijn plechtige eremis. We hebben ook nog een foto waar te zien is tussen zijn beide weldoeners, we zouden bijna durven te zeggen: zijn pleegouders.
Achiel Bracke is zijn inzet aan het ACV zijn hele verder leven trouw gebleven. Ook bij de verkiezingen voor de eerste nieuwe gemeenteraad na WO II, in 1946, werd hij opnieuw verkozen, en ook in 1952 en 1958 was dat het geval.

De retoricaklas met daarbij Alfred De Smet, uiterst rechts op de tweede rij. Derde van links onderaan herkennen sommigen onder de oud-leerlingen van het Sint-Lievenscollege te Gent zeker priester Paul Schaillée, toen dus nog klastitularis van het "hoogste" jaar daar in Eeklo. Die is in 1946 superior van ons college geworden, en als dusdanig een bijna legendarische figuur.

De wijdeling tussen zijn weldoeners.

Hier zien we Achiel, uitgerust in trainingpak, tussen de sportievelingen van de lokale ACV-afdeling, in het bovenzaaltje van "Onze Kring". Yvette Baers, de knappe dochter van René die toen de verantwoordelijkheid voor de Kring droeg, had hij graag naast zich. Opvallend genoeg zien we helemaal achteraan links, en zeker niet in dezelfde aangepaste kledij, Etienne Van Megroot (†). Voor zover ik mij kan herinneren is die, als gedreven zelfstandig biggenhandelaar, nooit zomaar lid van de arbeidersbeweging geweest.

In oktober 1958 was Achiel bij de verkiezingen al 67 jaar oud. Als personeelslid van de kantoorstaf in de plaatselijke zuivelfabriek Sint-Catharina was hij dus reeds met pensioen, maar dat belette hem niet op politiek vlak nog steeds voor zijn directeur Oktaaf Scheire te werken. Die was sedert 1947 als burgemeester benoemd na het overlijden van zijn voorganger Prosper Van Pottelberghe. Bij gelijk welke politieke aangelegenheid sprong Achiel nog steeds voor zijn baas in de bres. In die soms gejaagde periodes verscheen Achiel, weer of geen weer, in de drukkerij van mijn vader met kopij van pamfletten of lijsten van te drukken namen op partij-pollbiljetten. De "poll" is voor velen nu een relatief onbekend woord, maar het Engelse woord betekende toen in de gemeentepolitiek eigenlijk niets anders dan: voorverkiezing, waarbij de leden van een partij kunnen vaststellen wie en in welke volgorde hun kandidaten op de eigenlijke stembrieven zullen geplaatst worden. De leden kregen hierdoor de indruk mee dat ze daarin ook toch wat zeggenschap hadden. In de realiteit was het meestal zo dat met de poll-uitslag weinig rekening gehouden werd.

Maar in 1964 was Achiel dus al 73! Toch bleef hij onverdroten met dezelfde ijver zijn CVP-partij verdedigen bij alle mogelijke propagandavergaderingen, bij het verdelen van reclameteksten en bij het aanplakken van verkiezingsposters. En wat meer is: hij werd verdorie nog aan toe voor de zoveelste keer opnieuw verkozen ook!

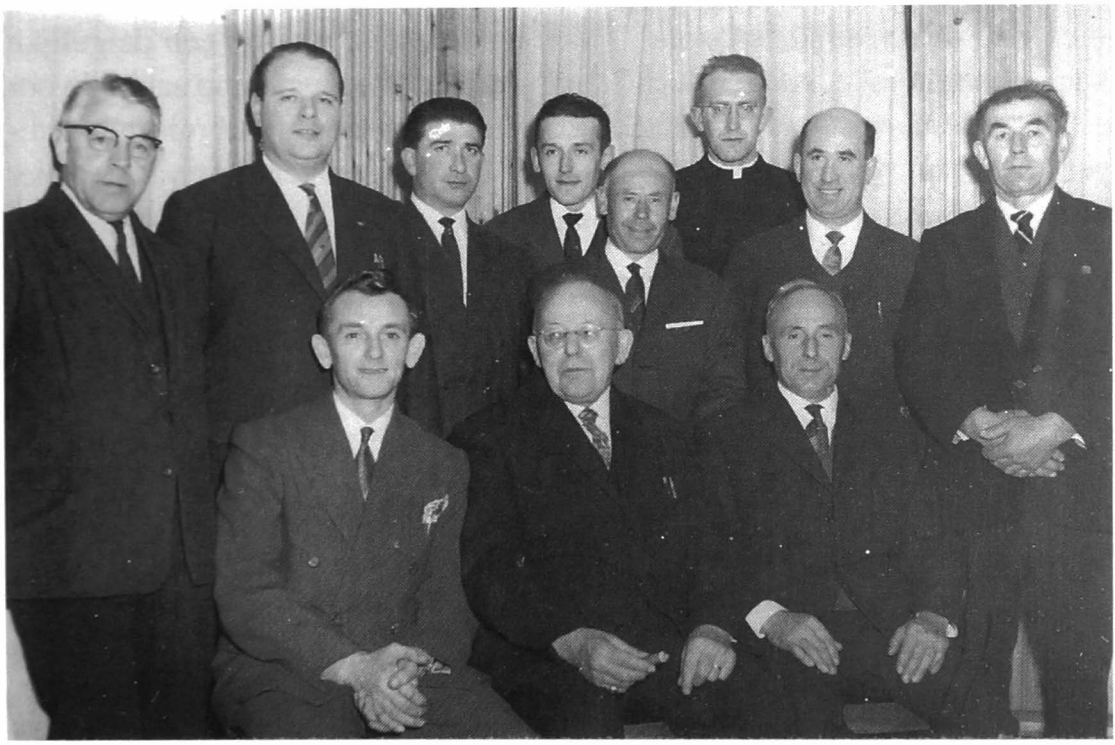

Achiel midden het plaatselijk ACV-bestuur.

Ietwat later, op 16 augustus 1965, is zijn echtgenote overleden. Niettegenstaande Achiel in de loop der jaren reeds een waaier van talenten tentoongespreid had, moest hij nu toch toegeven dat het runnen van een huishouden voor hem te hoog gegrepen was. Hij legde zijn mandaat als gemeenteraadslid neer en verhuisde in 1967 (?) naar Ertvelde, waar een huishoudster verder voor hem heeft gezorgd. We kunnen ons voorstellen, zonder dat we het zeker weten, dat de eerwaarde Fred De Smet daar wel iets mee te maken had. Die is als onderpastoor te Ertvelde werkzaam geweest nadat hij voordien al dezelfde functie had vervuld te Appels, Wichelen en Gent. Voor mijzelf is het vertrek van Achiel als een ingrijpende gebeurtenis in mijn geheugen gegrift. Hoewel ik al jaren slechts als opvolger voor de gemeenteraad geboekt stond, moest ik nu noodgedwongen de plaats van Achiel innemen. Begin van een tocht met horten en stoten...

Na de verkiezingen van 1970 werd het Achiel in Ertvelde toch te machtig. Het heimwee begon duidelijk te knagen. Hoewel dat voor hemzelf, nu meer

dan tachtig jaar oud, heel zwaar moet geweest zijn, nam hij zijn intrek in een kamer op de bovenverdieping van ons klooster. In die jaren was dat nog mogelijk. Hij ontving wel geregeld bezoek en bij dergelijke gelegenheden bespeurden we nog een vonk van zijn vroeger voor iedereen steeds verbluffend optreden. Van onder zijn eenpersoonsbed vandaan schoof hij dan een hele bak "trappist" te voorschijn – soms was het ook wel dortmunderbier – en riep dan vrolijk: "mazout!". Van een koelkast was op een dergelijke kamer geen sprake, zodat na een eerste glas het steeds volgend aanbod voor een tweede door de bezoeker beleefd werd afgewezen. Het bruisende temperament van Achiel was er nog steeds, maar de temperatuur van het bier werd op die kamer toch wat te hoog!

Onze gemeentemandataris met een decennialange staat van dienst heeft daar altijd, en meer dan eens, beweerd dat hij met opzet van de gemeente was verhuisd om "jongere krachten" de gelegenheid te geven aan het bestuur van de gemeente deel te nemen in zijn plaats. Hij moet mij op dat ogenblik wel als een van die jongere krachten bekeken hebben.

Niet alleen daarom, maar ook omdat ik terugdenk aan alle vrolijke en verbazende momenten die ik met Achiel Bracke heb mogen beleven en aan alle verhaaltjes die ik over hem heb mogen horen, denk ik met weemoed en zelfs met dankbaarheid terug aan deze "speciale" mens. Hij overleed te Wachtebeke op 19 februari 1976.

4

HAITI

Raymond De Caluwé

Woord vooraf

Raymond De Caluwé werd in 1936 te Wachtebeke geboren, waar hij ook, op de wijk Kalve, zijn jeugdjaren doorbracht. Na zijn priesterwijding studeerde hij klassieke filologie te Leuven. Dit resulteerde in een aanstelling als leraar Grieks-Latijn en Antieke Cultuur aan het Heilige Maagdcollege te Dendermonde. Maar na elf jaar onderwijs wilde hij toch een oude jongensdroom verwezenlijken: missionaris worden in Latijns-Amerika.
Als voorbereiding op zijn missionariswerk verbleef Raymond eerst enkele maanden in Washington DC, en in de loop van 1977 vertrok hij naar Haïti. De afspraak was dat hij daar voor een periode van drie jaar, die eventueel kon verlengd worden, zou verblijven. Uiteindelijk bleef Raymond De Caluwé bijna 28 jaar op deze eilandstaat in de Caribische Zee: 18 jaar in de omgeving van de provinciehoofdstad Hinche en ongeveer 10 jaar in het noordoosten van het land, nabij de grens met de Dominicaanse Republiek. Naast het gewone parochiewerk werkte hij vooral mee aan de opbouw van een secundaire school waar hij drie jaar les gaf. Verder was er heel wat aandacht voor het vormingwerk voor volwassenen, zoals alfabetisering, organisatie voor vrouwengroepen en de kennis van de grondwet en mensenrechten.
Maar het zijn vooral de verre tochten per muilezel naar en door het rotsachtige heuvelland, waar hij geconfronteerd werd met de kleurige en levendige Creoolse cultuur, die hem het sterkst zijn bijgebleven. Dit alles resulteerde in verschillende publicaties zoals o.m. "Haïti, een kerk voor een volk" (Altiora, Averbode / Apeldoorn, 1987, i.s.m. Jos Beel), en "Als de lambi roept, verhaal uit Haïti" (Bijeen / Wereldwijd 's Hertogenbosch / Antwerpen, 1989). Verder verschenen talloze kortverhalen van zijn hand in de aan Haïti gewijde tijdschriften Ayiti Nouvèl en Lambi.
Voor onderstaand artikel werd uit deze verhalenreeks een selectie gemaakt.
Raymond De Caluwé verblijft sinds enkele jaren opnieuw in Wachtebeke, aan de boorden van de Langelede, waar hij geniet van een welverdiende rust.

Eddy Van Acker

Inleiding

In de reisgidsen over de Caraïben vind je niet zoveel over Haïti. Het is dan ook het armste land van het westelijk halfrond en toeristen komen er bijna niet. Dit land was ongeveer 28 jaar mijn thuisland.
De bevolking stamt af van slaven uit Afrika en spreekt Creools, een taal die je op straat leert, want taalscholen die zijn er niet. Af en toe staat Haïti in de belangstelling door een mislukte verkiezing, een overstroming of een andere ramp. Vorig jaar was Haïti wereldnieuws door de verschrikkelijke aardbeving die de hoofdstad Port-au-Prince zo goed als van de kaart veegde.
Tijdens de militaire dictatuur was de politieke spanning er te snijden. Die periode, met de val van dictator Duvalier, was ronduit levensgevaarlijk.
In Haïti kom je ook terecht in een heel eigen cultuur. De Haïtianen hebben hun eigen opvatting over God en goede en kwade geesten. Gezondheid, ziekte, geboorte en sterven hebben er meestal andere oorzaken dan die van onze westerse wereld. Zij hebben ook soms een schrik van wat ze zien, horen, of gewoon van wat ze vermoeden.
Ik heb altijd met veel belangstelling geluisterd naar de verhalen van de mensen uit het heuvelland van Haïti. Hun vertellingen en sommige gebeurtenissen heb ik met regelmaat neergeschreven. Dat alles uitschrijven was een aangename ontspanning. Heel wat van deze kortverhaaltjes verschenen in tijdschrift "Ayiti Nouvèl" en later in "Lambi". Enkele stukjes werden naar het Engels vertaald en gepubliceerd in het tijdschrift "Missionhurst" (Arlington. V.A.)
Op vraag van Guy Hoebeke, voorzitter van de H.K. De Vierschaar werd voor jullie een bundel van 24 verhaaltjes samengebracht. Wat je hier te lezen krijgt zijn echt gebeurde verhalen, alleen de namen van de personen zijn veranderd.
Tussen de lijntjes van deze verhaaltjes zal je bemerken dat Haïti een echt problemenland is, maar met een aangename en vriendelijk bevolking....

Raymond De Caluwé

1) Het Hoedje

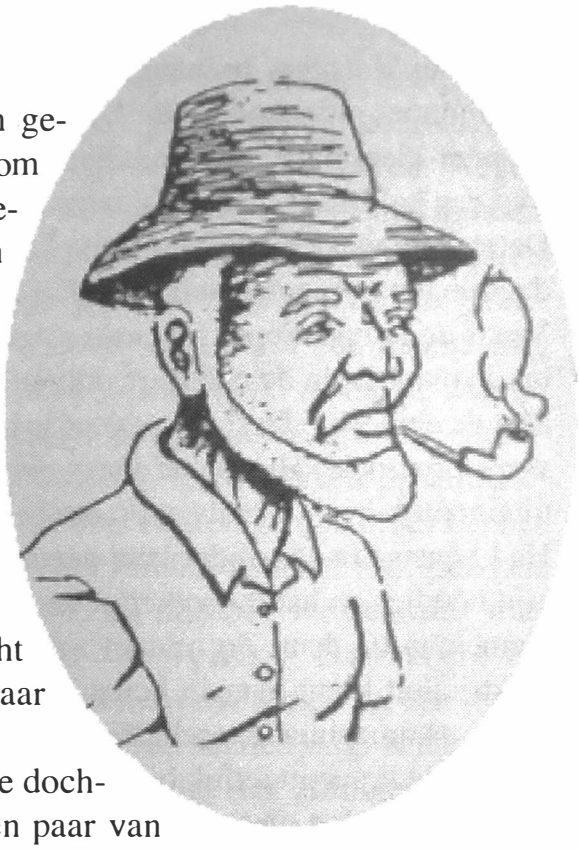

Senswa heeft zich – letterlijk – krom gewerkt. Het is hard labeur op de akker om elk kind elke dag een bord rijst te bezorgen. Senswa en zijn vrouw staan er versteld van hoeveel die kinderen kunnen eten. Het is alsof dat bord rijst elk jaar een verdieping hoger moet zijn. Dat lukt niet altijd, af en toe is het gezin verplicht een maaltijd over te slaan. In het voorjaar, bij het opheffen van een zware last, schoot een scherpe pijn onderaan in Senswa's rug. Sindsdien loopt hij licht voorovergebogen en de pijn gaat maar niet weg.

Gelukkig zijn er in het gezin twee grote dochters die weten wat werken is, ook een paar van zijn broers steken een handje toe op het veld. In het binnenland van Haïti is iedereen boer. Ook de enkele intellectuelen en middenstanders in het dorp zijn op de eerste plaats "peyizan". De hoofdonderwijzer, de vrederechter, ja zelfs de verpleegster vind je 's morgens vroeg op hun stuk grond. Ook Arol, de enige vrachtvervoerder, heeft een akker en volgt nauwgezet het wisselen van de seizoenen.

Het hoofdberoep van Senswa is dus boer, daarnaast is hij kleermaker. Dat nevenberoep is een soort seizoenarbeid. In de periode van de eerste communie en bij het begin van het schooljaar heeft de kleermaker heel wat maat- en verstelwerk. Daarbuiten is het minder druk, dan naait hij af en toe een wit hemd met lange mouwen voor een of ander feestelijk gebeuren.

Volgens Senswa zorgt de boer ervoor dat er eten op tafel komt, de kleermaker maakt dat er af en toe centen in het bakje zijn – en centen zijn er nodig als je schoollopers hebt.

Die vervelende rugpijn maakte Senswa gehandicapt voor het zware veldwerk, maar in zijn naaimand lag nog heel wat verstelwerk. Ook zijn stoffen hoedje, ooit gekocht op de tweedehandse markt, wachtte al lang op reparatie. Met zorg zette Senswa een nieuwe boord aan het hoedje. De kleurencombinatie was zo mooi dat de oudste dochter haar vader een complimentje maakte. Zelfs een paar mannen vroegen naar zo'n hoedje.

Toen ging er een lichtje branden bij de kleermaker.

Van 's morgens tot 's avonds ging de man aan de naaimachine zitten en maakte stoffen hoedjes. Op korte tijd kwam een familiebedrijfje op gang.

Vrouw en dochters zochten en kochten mooie lapjes stof; ook de kleurencombinaties was hun taak. De perfecte afwerking was voor Senswa, de meester-kleermaker. De hoedjes waren mooi, soms verrassend kleurrijk. Met een halfbrede boord waren ze ook een goede bescherming tegen de zon. De etalage was een doodgewone koord, opgespannen voor het huisje. Elke dag hingen er nieuwe hoedjes, elke dag kwamen er kijkers en kopers.
Vanaf drie stuks kreeg je korting. Enkele vrouwen verkochten er wekelijks op de markten in de naburige dorpen.
Met de eindejaarsfeesten verbleef in het dorp een bezoeker afkomstig uit een verre provincie. Hij raakte maar niet uitgekeken op Senswa's werk, kocht uiteindelijk heel de etalage op om in zijn streek verder te verkopen.
Had Senswa in een ander land gewoond, dan nam hij wellicht een patent op zijn hoedjes en had hij zeker al reclame gemaakt in de krant of een lichtreclame aan de deur. Zo'n vaart zal het wellicht niet lopen, maar als er ooit elektriciteit komt daar in heuvelland, zal de kleermaker zich wel een moderne naaimachine aanschaffen, want met dat pedaalmachientje kan hij de groeiende vraag moeilijk bijhouden.
Senswa weet het niet, maar wij koesteren stille bewondering voor hem. Hij verdient een prijs van de "creativiteit". In het heuvelland doet iedereen juist hetzelfde als de vorige generatie. Landbouw, kopen en verkopen, timmeren en metsen, het gaat al generaties lang op dezelfde manier, maar Senswa heeft iets fantastisch gedaan. Hij heeft een gat in de markt gezien, dat zijn leven totaal heeft veranderd.
In het golfplatenhuisje woont nu een gezin dat de overlevingscultuur voorbij is, men praat er over de toekomst van de kinderen. Senswa loopt nog wat voorovergebogen, maar we geven hem alvast een staand applaus.

*****

2) Het huwelijksfeest

Gewoon rechtstaan was onmogelijk. Juist boven mijn hoofd hing het bladerdak net iets te laag. Ook neerzitten kon nauwelijks, want mijn stoel stond op een hobbelig hellend vlak. Comfortabel is wel anders. "En dat bij een trouwfeest", dacht ik glimlachend bij mezelf. Maar de aangename sfeer maakte veel goed. Vóór het huisje had men, op palen, dat bladerdak gemaakt. Zo vonden heel wat gasten – allemaal lachende gezichten – toch een plekje. Het gebeurt wel meer dat men vraagt een huwelijk aan huis in te zegenen. Meestal wil men zo de uitgaven wat drukken, soms ook is één van de trouwers niet meer zo goed te been. In het geval van Archange en Lamercie ging het meer om de speciale gezinssituatie. Met enkele goede zangers en een paar drums trokken we per jeep en dan verder te voet het verre heuvelland in.

Enkele jaren terug was de toekomst uitzichtloos voor Archange. Na een hevige koortsaanval was zijn vrouw plots gestorven. Negen dagen lang kwamen buren en kennissen om te delen in het verdriet, maar daarna gaat het leven gewoon verder. Familieleden staken wel een handje toe, maar uiteindelijk stond Archange er alleen voor met zijn drie kleine kinderen. Hard werken op zijn akker was zijn enige afleiding. Bij het begin van het volgend regenseizoen stapte hij drie uur ver naar de grote markt van Perches. Daar kocht hij vier maten zwarte bonen bij een jonge vrouw die haar handeltje op een grondzeil had uitgestald. Het afdingen van de prijs, het aanprijzen van de kwaliteit, de uitleg over de akker, het duurde allemaal vrij lang. Het meisje vertelde terloops dat ze uit het heuvelland van Carice kwam, zes uur stappen met een zwaar beladen muilezel. Lamercie was haar naam. Toen Archange het had over zijn gezin en de vele problemen, werd de vrouw heel en al bezorgd en toonde haar medeleven met de kinderen. Maar er kwamen nog andere kopers en het handeltje ging verder. De volgende week stond Archange op dezelfde markt bij dezelfde verkoopster. Hoewel hij niets nodig had, kocht hij, zonder afdingen, nog een maat zwarte bonen.

Vrij vlug hadden de twee jonge mensen het over de familie en het leven met al zijn zorgen. Het gesprek verliep vlot en af en toe lachten ze beiden. Bij het afscheid trok de man Lamercie even naar zich toe, gaf haar een kus en vroeg haar vlug of ze soms zijn vrouw wilde worden. Ze keek bedeesd naar de grond en zei glimlachend: "Ik zeg niet nee, maar ik zeg ook niet ja".

Toen Lamercie in het verre Carice thuiskwam, vertelde ze haar vader dat een man haar had aangesproken. Tijdens de komende vijf maanden zagen de twee jonge mensen mekaar niet één keer, maar achter de schermen was er grote activiteit. De beide families probeerden zo goed en zo kwaad als het ging inlichtingen over elkaar te krijgen. De enige communicatie tussen twee dorpen in het afgelegen heuvelland is de lange weg te voet, of op een rijdier. Tenslotte werd tijdens een familievergadering de toekomst van de twee mensen besproken. Ook de trouwdatum werd vastgesteld, maar trouwen kost geld en zo werd de datum toch een paar keren uitgesteld. Intussen waren er reeds kinderen geboren in het jonge gezin.

Bij de ondertrouw vertelden de twee jonge mensen wat over de seizoenen, de akkers, de kinderen. Daarna zei Archange: "Elke dag dank ik Bondye dat hij me naar de markt in Perches heeft gestuurd om zwarte bonen te kopen." Dit soort bijna directe waardering over een vrouw hoor je zelden in deze mannenmaatschappij. Lamercie van haar kant had het over het drukke leven in een hut met vijf kleine kinderen, maar haar man was één en al aandacht voor haar en het gezin. Kort daarna huwden Archange en Lamercie onder het lage bladerdak voor hun huisje, ook hun twee kinderen werden er gedoopt. Er werd gezongen dat het hele heuvelland daverde. Bij de receptie kwam een nicht van de bruid met een schenkblad. Onder een geborduurd tafelkleedje bracht ze me een kop koffie en een brok brood. Het was een fijne receptie.
Archange en Lamercie zagen mekaar als het mooiste geschenk hier op aarde en dat wilden ze ook blijven heel hun leven lang. Zo ongeveer zagen ze het huwelijk. Eenvoudiger kan wellicht niet, maar het is de moeite waard dit te vieren in het heuvelland.

*****

3) De dubbele regenboog

Zo had ik de savanne nog nooit gezien. Twee, drie onweerswolken zochten een plek hoog aan het firmament. Als vechtende kinderen gooiden ze steeds opnieuw bliksemschichten naar mekaar. Hevige donderslagen galmden door de savanne, dansten over de bergtoppen en rolden met veel lawaai door de vallei. In de verte duwden rukwinden de regenbuien voor zich uit.

Als je op een gewone dag op het kleine heuveltje staat, lijkt de savanne een eindeloos uitgestrekt gebied. Aan de ene kant is ze afgezoomd door bergen en een rivier, aan de andere kant lopen groene struiken tot aan de zee. Het is wellicht de rustigste plek op deze wereld. 's Nachts kan het er wel dreigend donker zijn, en dan komt geen mens in dat schijnbaar eindeloos gebied, maar vandaag is het uitzicht heel anders, het is alsof alle natuurelementen naar hier komen als naar een slagveld. "Straks wordt heel het firmament één grote onweerswolk en dan komt de zware tropische regen", zegt Jordany zelfverzekerd.

Mijn zegsman is onze klusjesman, een jonge kerel. Hij kan lezen – wel met moeite –, maar schrijven heeft hij nooit geleerd. De school met haar boeken was zijn terrein niet, maar in de natuur voelt hij zich thuis, en de savanne kent hij als zijn broekzak. Elk wolkje, elk briesje vertelt hem wat de natuur van plan is. En dan plots, als een totale verrassing, valt er vlak naast ons een pracht van een regenboog uit de lucht. De boog overspant het hele firmament, de kleuren zijn krachtig als komen ze net uit een olieverfdoos. Even later komt er een tweede regenboog, even mooi en even kleurrijk, dicht bij de eerste. "Nog nooit gezien", stamelt Jordany.
Blij als een kind ga ik vooruit om eens in de kleuren van de regenboog te staan. "Niet doen!", roept Jordany, en meteen wordt de klusjesman een echte wetenschapper. Hij vertelt dat de regenboog van nature heel vreedzaam is, maar heel gevaarlijk waar hij aan de grond komt. Nu drinkt hij water, heel veel water, en daardoor regent het niet op deze plaats. Als de boog voldoende heeft gedronken, verdwijnt hij en dan komt hier ook de regen. De uitleg van Jordany zit vrij logisch in mekaar. Hij voegt er nog aan toe dat je de boog zeker niet mag storen als hij drinkt. Als je in de kleuren wijst, bijt hij kwaad een stuk van je vinger. Bij het drinken legt de boog zijn hoed – meestal met veel geld – naast zich op de grond. Wie de hoed wegneemt, moet lopen voor zijn leven. Alleen een open kerkdeur brengt redding voor de hoedendief, anders is hij een vogel voor de kat. "Vanwaar komt dat geld?", vraag ik als een aandachtig leerling. Dat lijkt een domme vraag zoals alleen blanken die kunnen stellen. "Iedereen weet dat geld in die hoed steekt, vanwaar het komt heeft geen enkel belang", zegt mijn leermeester.
Jordany spreekt met overtuiging want hij kent de natuur door en door. En dan plots, zoals ze gekomen waren, verdwijnen de prachtige regenbogen in een oogwenk. Een stuk droomwereld is voorbij voor ons. We lopen vlug naar de jeep, in volle snelheid rijden we weg. Nog voor we uit de savanne zijn heeft het onweer heel de streek in zijn greep en stort de regen neer. Zalig glimlachend kijkt Jordany in het rond. De regen is het bewijs dat zijn wetenschappelijke theorie juist is. Als student vond ik fysica niets bijzonders. Met een leraar als Jordany wordt het een ongelooflijk boeiend vak. Bovendien had ik er geen idee van dat de wetenschap de laatste jaren zo sterk is vooruitgegaan.
Een dubbele regenboog is een heel zeldzaam gebeuren. Het is als een teken aan de hemel. Zoals die eerste regenboog voor Noî en die grote ster voor de herders van Bethlehem. Wellicht kwam de dubbele regenboog met dezelfde boodschap voor de wereld van vandaag: vrede op aarde.

*****

4) Acht, vier, vier, twee

Een dief in huis – je bent meteen klaar wakker. In het schemerduister is zijn silhouet zichtbaar aan de overkant van de binnenkoer. Langzaam glijdt hij langs de muur richting garage. Zo gaat een professionele autodief te werk. Na een uurtje rijden over verlaten aardewegen is hij aan de grens, dan zal hij de rivier illegaal oversteken en de wagen is voor altijd verdwenen naar een ander land.

Later zou men zeggen dat het een stommiteit was – en dat was het wellicht ook –, maar ik steek de binnenkoer over en ga recht naar de onbekende figuur. Als ik vrij dicht bij hem ben, komt hij naar me toe, geeft me de hand met de gewone morgengroet:"Bonjou monpè". Ik geef hem ook de hand en zeg:"Bonjou Jacklin". Maar vandaag is er geen tijd voor de lange inleidende vragen naar familie, gezondheid en activiteit. Kortaf vraag ik:"Jacklin, wat doe je hier midden in de nacht?"
De jongeman is zeker geen heiligenbeeldje, maar toch ook geen autodief. Zijn vader komt hier geregeld langs en behoort tot de ruime vriendenkring. Ook de zoon is hier welkom, maar niet op dit nachtelijk uur – dat is het enige, maar ook grote probleem. In een gebied zonder elektriciteit is de tropische nacht onheilspellend donker. Alles wat kwaad, slecht of gevaarlijk is, gebeurt of verplaatst zich 's nachts. Na zonsondergang blijven deuren en vensters hermetisch gesloten. De mensen hebben schrik van de nacht, ze hebben schrik van de vele vreemde geluiden. Ze zijn ook bevreesd door de verhalen van anderen over de gevaren van de nacht.
Jacklin is nu een verdachte en dat weet hij. Hij zoekt uitvluchten en gaat tekeer als een duivel in een wijwatervat. "Ik heb hier iets verloren", verzint hij eerst, maar hij weet niet meer precies wat hij kwijt is. Daarna zegt hij dat het allemaal zo erg niet is want we kennen mekaar toch sinds heel lang. Geen enkele uitleg is overtuigend. Ik vraag Jacklin niet naar huis te gaan. Straks, bij klaarlichte dag, zullen we zijn ouders en de vrederechter roepen. "Leg hen uit wat je 's nachts binnen deze omheining en binnen deze gebouwen komt doen", zeg ik met enige nadruk.
De jongeman ziet geen uitweg meer, het angstzweet breekt hem uit. Hij vraagt de zaak tussen ons twee te houden – wat geen probleem is – en gaat dan over tot volledige bekentenissen. Midden in de nacht, in zijn droom, heeft een stem heel duidelijk tot Jacklin gesproken en hem gezegd waar zijn geluksnummer te vinden is. De nummerplaat van mijn jeep is het getal dat hem een groot geluk zal brengen. Straks, in de voormiddag, zullen de Borlet-loterijen afsluiten. Meteen is alles duidelijk. Om het groot lot niet te missen, is de jongeman nog vóór zonsopgang over de afsluiting geklommen. "Dat zou iedereen doen", denk ik bij mezelf. Vragen zijn overbodig en

glimlachend zeg ik tot Jacklin:"Acht, vier, vier, twee". Hij neemt een stuk papier en schrijft de cijfers neer. Ik kijk alles na en blij als een kind loopt de jongen naar huis.
Het geluk bestaat, maar je moet zelf zoeken waar het te vinden is. Voor ieder van ons is er ergens een pak geld of iets dat maakt dat je geen geldzorgen meer hebt in de toekomst. Een juiste formule, een goede geest of een gewillige heilige kunnen je helpen op weg naar een zorgeloos leven. Een geheime code of het precieze getal brengen je dichter bij het winnend nummer. In elk dorp zijn er mensen die ooit een groot lot hebben gewonnen, anderen hebben bij de kansspelen alles verloren. Allerlei waarzeggers en helderzienden laten zich goed betalen om je de weg naar een grote prijs te tonen. Alleen je eigen droom kost geen cent, vandaar ook de grote vreugde van Jacklin.
De economische situatie van het land gaat achteruit. Alleen loterijen, gelden kansspelen gaan flink vooruit. Geld wordt voor heel wat mensen een onbereikbaar doel, een afgod die men aanbidt en waarvoor men alles over heeft. Jacklin rijdt nog steeds door het dorp op zijn versleten fiets zonder remmen. Niets wijst erop dat hij bij de laatste loterij de hoofdprijs, het vele geld en het grote geluk heeft gevonden. Het is te hopen voor de jongeman dat hij in de toekomst niet alles verliest bij zijn zoektocht naar het geluk.

*****

5) De inlandse ziekte

Het gaat niet zo goed met mecanicien Ronel. De beresterke veertiger is in korte tijd een gewoon mens geworden, iemand die ook eens ziek kan zijn. Zijn gelaat en zijn blik geven geen gezonde indruk. Hij komt naar onze jeep toe en zonder enige inleiding zegt hij: "Het is nu al een stuk beter, de dokter heeft het over een erge T.B., maar dat is intussen onder controle." Hij geeft nog wat details over zijn ziekte en zegt dan met nadruk: "Met haar is het ook gedaan en uit – voor altijd." Met zijn hoofd doet hij een duidelijk teken in de richting van het huisje waar de jonge vrouw woont met wie hij sinds een tijd een relatie heeft. Ronel is bij "iemand" geweest en nu weet hij precies hoe het allemaal in mekaar zit. Die iemand is een bokor, een man die goed thuis is in de voodoocultus en in de magie.
De mecanicien behoort tot onze vriendenkring. Hij is een harde werker en een goede stielman, zonder grote zorgen slaat hij zich door het leven. In de provinciehoofdstad heeft hij een tweedehandse wagen lopen in het openbaar vervoer en dat brengt een goede cent op. Hier ter plaatse bouwt hij een net stenen huis naast zijn werkplaats. Ook zijn vriendin, Angeline, is een aangenaam iemand. Door een woordspeling op die naam noemt de mecanicien haar soms "mijn engeltje". Ze is inderdaad een beschermengel voor die sterke man en soms staat ze in voor het onthaal in de zaak. Kom ik 's mor-

gens in de werkplaats, dan zorgt ze voor een heerlijke kop koffie. Meestal volgt dan een gezellig praatje, want Angeline wil wel iets meer weten over de jonge mensen in mijn land. Rond welke leeftijd huwen ze, en hoeveel kinderen krijgen ze? En de mannen, beslissen die ook graag alles alleen? Bij dat tweetal voel ik me goed thuis.
Bij het naar huis rijden is het vervelend stil in de jeep. Mijn enige passagier is de inlandse vrouw die al meer dan dertig jaar kookt voor de buitenlandse pères. Ze zegt geen woord en is duidelijk onder de indruk van iets ergs. "Onze vriend Ronel heeft misschien wel een inlandse ziekte", zeg ik zonder verpinken. Het woord inlandse ziekte is een soort codewoord tussen ons twee en de vrouw weet goed waarover ik het heb. Ik bedoel een niet-natuurlijke ziekte, een toestand die iemand je aandoet met behulp van magie. Mijn diagnose is juist en de keukenvrouw begint een lang verhaal. Angeline heeft iets in het eten van Ronel gedaan. De bokor beweert dat het haar bedoeling was het hoofd van de mecanicien op hol te brengen, hem smoorverliefd te maken zodat hij onmiddellijk met haar zou trouwen. Dat plan lukte blijkbaar niet en nu mengt ze vergif in zijn eten om de man langzaam te vernietigen. De uitleg is zo overtuigend dat er geen plaats is voor een kritische vraag.
"Ik heb het altijd goed gesteld met Angeline, en wat als ik haar nu ontmoet?", zeg ik om toch iets te zeggen. "Dan geef je haar gewoon een goede dag en meer niet", is het antwoord. Daarna krijg ik te horen dat het probleem zich wellicht nooit zal voordoen. Iedereen in het dorp weet nu welk gemeen iemand die vrouw is en welke misdaad ze aan het voorbereiden was. Haar reputatie is eraan, voor altijd. Wellicht gaat ze nu ergens bij familie wonen – "hoe verder, hoe beter". Je weet toch dat ik daar af en toe aan tafel zat, zeg ik nog, en kan mijn hoofd nu ook op hol slaan? De keukenvrouw stelt me gerust en legt uit dat het product alleen effect heeft voor wie het bedoeld is. "Begrijp je dat?" vraagt ze. Ik knik wel van ja, maar ik versta er geen snars van. Om me gerust te stellen, voegt ze er nog aan toe: "Je moet er zeker je slaap niet voor laten."
Maar van slapen is er 's avonds geen sprake. Heel wat vragen komen door mijn geest. Hoe weet die bokor nu precies wat de bedoelingen zijn van iemand die hij niet eens kent en zelfs nooit heeft gezien? Zou het mogelijk zijn dat men T.B. of een andere ziekte door magie iemand kan aandoen? Ik heb ook een diep medelijden met Angeline. Ze krijgt geen enkele kans om zich te verdedigen. Moet ik nu echt geloven dat die aangename jonge vrouw in feite een gemene gifmengster is?
In de toekomst blijft die band met Ronel, soms zelfs een echte vriendschapsband – dat staat vast. Maar af en toe behoren we elk tot een heel andere cultuur en dan zijn we echte vreemdelingen voor mekaar – ook dat staat vast.

6) De bakker

Een rustig slaapje kunnen doen in het vliegtuig maakt de reis heel wat aangenamer. De vlucht wordt meteen een stuk korter en de drukte rond de reis ben je ineens vergeten. Ik zak dieper in mijn zetel en geniet de slaap van de gelukzaligen, tot mijn buurman me een flinke duw geeft. Vrij luid vraagt hij mijn hulp om zijn formulier in te vullen. "Ik ben mijn bril vergeten", zegt hij wat paniekerig. Iedereen weet dat, na elf september, formulieren voor en tijdens de vlucht correct moeten zijn ingevuld. Meteen mag je je slaapje vergeten, maar je probeert vriendelijk te zijn.

Een analfabeet is een tweederangsburger, maar iedereen zal ijveren om niet bij die groep gerekend te worden. Zijn bril of pen vergeten, is de meest voorkomende uitvlucht van iemand die niet kan lezen of schrijven. Op het vliegtuig moet je heel wat gegevens invullen. Wie niet kan schrijven, zoekt discreet iemand die het schrijfwerk kan overnemen. Mijn buurman heeft gelukkig een blanke naast zich – iemand die niets van het land afweet en ook geen vervelende vragen zal stellen.

Eigenaardig, maar de man kent de inhoud van het formulier vrij goed. Spontaan zegt hij zijn naam en voornaam – wat op de eerste regel moet komen. Joseph Petitjean heet hij. Dan volgt straat en nummer: Chemin des Dalles 24. Hij woont in een drukke straat met heel wat ziekenhuizen en scholen. Toevallig ken ik die buurt vrij goed. Ook een paar van de volgende vragen kent de man. Ofwel reist hij veel, ofwel heeft hij inderdaad zijn bril vergeten, denk ik bij mezelf.

"Beroep?", vraag ik in naam van het formulier. "Bakker", antwoordt mijn buurman. Wie in die buurt een bakkerij heeft, doet zeker gouden zaken. Misschien zit ik wel naast een steenrijke analfabeet – er zijn er, maar het zijn toch wel heel grote uitzonderingen. Maar misschien is hij wel iemand die het met keihard werken en een aangeboren zakentalent ver heeft gebracht. "Een mooi beroep", zeg ik vol waardering. Joseph Petitjean voelt zich vereerd en knikt, want hij is een gelukkig man. Glimlachend steekt hij zijn formulier bij de andere papieren.

"Ben op bezoek geweest bij mijn zoon in Miami," zegt de man vertrouwelijk. "Dat doe ik drie, vier keer per jaar", voegt hij er nog aan toe. "Ook een bakker?" vraag ik glimlachend. "Ja, dat zit in de familie", zegt de man. Hij praat nog wat over zijn zaak en de kinderen, ik praat wat over mijn thuisland en over het Noord-Oosten van Haïti, de streek waar ik woon. Joseph Petitjean is een aangename reisgezel. Ik heb geen dutje kunnen doen, maar dat is niet zo erg. We hebben een boeiend gesprek gehad en de reis is heel vlug verlopen.

Bij onze aankomst in Port-au-Prince schudden we mekaar nog hartelijk de hand, wensen elkaar het beste en hopen dat we ooit nog eens naast elkaar

mogen zitten in het vliegtuig. "Morgen kom ik brood kopen in de Chemin des Dalles", zeg ik bij het afscheid. Het gelaat van Joseph Petitjean verandert totaal, de man wordt onzeker en op een fluistertoon zegt hij: "Die bakkerij staat er nog niet, maar ik heb wel het project ooit eens een bakkerij te bouwen in die straat." De man glimlacht wat onhandig, weet niet wat te zeggen, en daarna proesten we het allebei uit van het lachen.
De bakker is dus geen bakker, denk ik bij mezelf, maar wat is hij dan wel? Zou Petitjean wel zijn echte familienaam zijn? En zijn paspoort, zou dat geen vals paspoort kunnen zijn? Naast wie zat ik eigenlijk in het vliegtuig? Alle mogelijke vragen spelen door mijn hoofd. En wat gaat die man drie, vier keer per jaar in Miami doen? Bij de uitgang van de luchthaven draait hij zich nog even om en zwaait met de hand. De deur valt achter hem dicht en hij verdwijnt in de naamloze massa van de grootstad. The Comedians is de geniale titel van het geniale boek dat de beroemde schrijver Graham Greene scheef na zijn bezoek aan Haïti. Misschien zat hij, op de vlucht naar Port-au-Prince, naast Joseph Petitjean, de bakker uit de Chemin des Dalles.

*****

7) Het misdrijf en zijn motief

"Er zit een dief in de kerk", zegt Jasmin met een glimlach die aantoont dat hij zelf niet gelooft wat hij zegt. Een vrouw beweert dat ze zopas iemand onder het dak de kerk heeft zien binnenkruipen. Jasmin heeft het toezicht over de gebouwen en daarom is het zijn plicht het bericht door te zeggen, maar persoonlijk denkt hij niet dat iemand zo dom is om bij valavond een inbraak te plegen in het centrum van het dorp. Bovendien vraagt hij zich af of iemand door die smalle opening onder het dak kan kruipen.
Elke cultuur heeft zijn moraal en waardeschaal. Het vraagt heel wat tijd om daarin een beetje thuis te geraken. In Haïti heeft men het soms over een "ti adiltè" of een "gwo kolè". Het klinkt eigenaardig voor ons, maar de woorden geven de juiste nuance weer. Een keertje overspel plegen, wordt meestal vlug vergeten, maar de vulgaire en kwetsende woorden van een grote woede-uitbarsting blijven voor altijd.
Diefstal is het ergste misdrijf en het woord "volè" (dief) is het grofste scheldwoord. Het naamwoord dief heeft geen adjectief ter versterking nodig. Het woord is op zichzelf zo'n groot verwijt dat het nooit meer uitgewist kan worden. Goed om te weten is wel dat het niet gaat over het stelen van goederen of gelden van de gemeenschap – dat noemt men gewoon zich uit de slag trekken. Het spreekwoord zegt het duidelijk: "Stelen van de staat is geen stelen". Het woord stelen slaat dus altijd op een lokaal gebeuren, iets wegnemen in een hut, op een akker of op de markt. Dat kleine stelen wordt als

een groot misdrijf aangezien. Bij aanhouding is het leven van de kruimeldief in gevaar. Jasmin weet waarover hij praat. Bij valavond in het dorp stelen, is een groot risico.
Intussen is de duisternis gevallen. Bij het licht van zaklampen doorzoeken we vlug met enkele mensen de kerk – je weet maar nooit. We vinden natuurlijk niets verdachts tot plots iemand het spoor van een vuile voet ziet op de witte muur. Iemand anders vindt een paar stukken ijzer, de klink van de sacristiedeur ligt in stukken op de grond. Kort daarna wordt de inbreker gevat, hij ligt verstopt onder de laatste bank. Er is plots veel lawaai en geroep. In een mum van tijd ligt de dief op de grond, de handen goed vastgebonden op zijn rug. Onmiddellijk krijgt hij een paar flinke meppen en wordt hij buiten naar het dorpsplein gesleurd.
De dader is een jongeman uit het dorp. Iedereen kent Tigabi – kleine Gaby. Hij is tenger gebouwd en heel weinig begaafd. Tigabi is dikwijls op stap, hij doet boodschappen voor de mensen en draagt lasten van en naar de markt. Hij is ook de enige man in het dorp die voor anderen de was doet in de rivier. Voor al die werkjes krijgt hij een paar centen, zo probeert hij te overleven. Af en toe komt hij ook bij ons; vooral als het marktdag is, draagt hij wel iets voor de mensen van de keuken. Een paar maanden geleden zijn enkele kippen verdwenen uit ons kippenhok. Sinds die dag kan Tigabi niet meer bij ons op de koer komen, onze hond blaft gevaarlijk als hij de jongen ziet. We vermoeden iets, maar mogen niets zeggen, er is tenslotte geen enkel bewijs tegen hem.
Ditmaal is de situatie heel anders. Tigabi is ter plaatse op heterdaad betrapt en ligt nu gekneveld op het dorpsplein. Een massa mensen staat rond hem, geeft hem schoppen en scheldt hem uit voor dief. Het is als een volksrechtbank, iemand heeft zijn broeksriem reeds uitgetrokken en wacht nog op de uitspraak. Ik ben de enige die verzachtende omstandigheden pleit voor de jongeman, maar lager dan het minimumtarief van twintig slagen geraken we niet. Bij elke slag schokt het lichaam van de jongeman en soms geeft Tigabi een luide schreeuw. De meeste mensen juichen en roepen bij het gebeuren. Het is duidelijk dat de volkswoede iemand kan doden. Ik voel me heel onwennig bij dit schouwspel, maar blijf toch ter plaatse. Na de twintig slagen moet de jongeman beloven dat hij nooit meer zal stelen. Onder het gejoel van de massa strompelt hij naar huis.
Een paar weken later ontmoet ik Tigabi even buiten het dorp. Hij dankt mij omdat ik in moeilijke omstandigheden bij hem ben gebleven. Hij vertelt nog dat hij in die periode niets te eten had en hoopte een paar centen te vinden in de sacristie. Honger was dus het motief tot het misdrijf. Om te kunnen overleven, werd Tigabi bijna doodgeslagen. Misschien zou hij in het hiernamaals gelukkiger geweest zijn dan hier in dit onrechtvaardige tranendal.

8) Gedeeld verdriet

Het overlijden van ere-eerstesergeant-majoor Faublas geraakte nog dezelfde dag bekend in heel de provincie. Na elke nieuwsuitzending wijdde de lokale radio een in memoriam aan de overledene. Ook op de marktplaats werd het afsterven met de andere nieuwtjes doorverteld en zo ging het bericht in de namiddag met de koopwaar mee tot in het afgelegen heuvelland. Niet alleen in zijn geboortedorp kende iedereen de sergeant, ook in de provinciehoofdstad was hij een personaliteit. Enkele jaren geleden kwam hij voor een welverdiende rust terug naar zijn geboortestreek. Na een langdurige ziekte overleed hij toch nog vrij plots.

De veiligheid van de bevolking en het goed functioneren van de instellingen veronderstellen een apparaat van bekwame ambtenaren. Een carrière in staatsdienst betekent in de regel een vrij laag loon, maar ook kans op ruime bijverdiensten. Iedereen weet wat men onder tafel kan regelen. Meedraaien in het systeem betekent wel dat men bereid is tot regelmatige overplaatsing. Beslissingen dienaangaande komen toe aan de hiërarchische overheid en zijn het resultaat van voorspraak, relaties en steekpenningen.

Op verschillende plaatsen in het land had sergeant Faublas een onberispelijke staat van verdienste opgebouwd. Tweemaal per jaar – met Kerstmis en met het parochiefeest – kwam hij telkens voor een week naar zijn geboortedorp. Langer dan een week kon hij zijn post niet verlaten, want de verantwoordelijkheid roept. Anderzijds waren de bezoeken belangrijk voor zijn relaties met opgroeiende kinderen. De sergeant volgde van nabij de vorderende studies van zijn zoon, en hij had telkens ook een gesprek met zijn dochter. Hij was terecht fier op zijn twee kinderen, "maar de jeugd van tegenwoordig is te veel veranderd", liet hij zich wel eens ontvallen. Bij elk bezoek liet hij ook een mis opdragen voor zijn overleden ouders.

Op de dag van de begrafenis verzamelde zich in stilte een massa mensen rond het sterfhuis. De door het verdriet getekende weduwe en haar twee kinderen waren in rouwkledij. Enkele familieleden en een paar collega's van de overledene waren hen tot steun in deze moeilijke momenten. Een kleine fanfare en een massa schoolkinderen openden de uitvaart. Heel discreet voegden zich nog drie vrouwen en vijf kinderen bij de bedroefde familie. Ook zij waren in rouwkledij en hadden verdriet, een paar van de kinderen leken als twee druppels water op de overledene.

Na de begrafenis kwam men tot de vaststelling dat sergeant Faublas op enkele plaatsen – waar hij het land langere tijd had gediend – ook nog een gezinnetje had gevormd. Op de dag van de begrafenis van haar man maakte

de weduwe kennis met drie vrouwen met wie ze in feite haar echtgenoot had gedeeld. Haar twee kinderen leerden een reeks halfbroers en halfzussen kennen. Er viel geen enkel hard woord binnen de ruime familie, er was alleen verdriet. Ze treurden allen om dezelfde man, die van hen allen had gehouden en die niemand van hen in de steek had gelaten. Laat in de namiddag ging iedereen de lange weg terug naar huis, behalve twee halfbroers. Ze bleven bij de weduwe en haar kinderen en zouden voortaan met hen een gezin vormen. 's Avonds werd er door de mannen van het dorp nog wat nagepraat over de mooie begrafenis en het vele volk. Het was duidelijk dat sergeant Faublas graag gezien werd tot ver buiten het dorp. Dat hij hier en daar ook nog een gezinnetje had, was voor mijn zegsmannen geen enkel probleem. Vrouwen hadden misschien wel een klein vermoeden, maar van hen wordt verwacht dat ze hun werk doen en geen indiscrete vragen stellen. De sergeant had de verantwoordelijkheid genomen over zijn kinderen en hun moeders – over hem valt geen verkeerd woord te zeggen. Het bewijs was de massale aanwezigheid en het grote verdriet bij de uitvaart.

Het was niet gemakkelijk om de gedachtegang van het gesprek te volgen. Hoe de onderlinge relaties zijn binnen zo'n heel ruime familie leek me absoluut niet duidelijk. Vooral het feit dat de weduwe op de dag van de begrafenis van haar man het bestaan van een reeks buitenechtelijke kinderen vernam en er twee bij zich in huis opnam, vond ik vreemd. Ik wilde weten of de weduwe verplicht was zomaar twee grote kinderen in haar gezin op te nemen. "Dat hangt af van haar financiële mogelijkheden en haar goed hart", was het mysterieuze antwoord. Ik knikte instemmend, maar verstond er geen snars van – dat gebeurde wel meer...

*****

9) Het dansende oog

Vroeg in de morgen, kort na zonsopgang, staan de twee muilezels gezadeld en reisklaar. Voor hen, en ook voor hun ruiters, wordt het een zware dag. De reis gaat naar de verste buitenpost, bijna vijf uur stappen naar het ontoegankelijke gebied van Angoman. De heenreis gaat over een paar moeilijke bergtoppen, de terugkeer is vermoeiend onder de stekende tropenzon. Zors is mijn reisgezel, hij zorgt voor de dieren en kent de streek als zijn broekzak.

Vandaag gaat hij mee naar de buitenpost, er is immers politieke spanning in het land en dan gaat niemand alleen op stap. "Je weet maar nooit.", zeggen de mensen.
Wie ooit de tocht naar Angoman heeft gedaan, vergeet dit ontoegankelijke gebied nooit meer. Je beste gids is de muilezel, hij gaat vlug tussen de rotsstenen en stapt zelfzeker langs de diepste ravijnen. De woeste natuur is indrukwekkend en het is alsof de tijd sinds lang stilstaat in dit gebied. Geen enkele toerist komt deze richting uit. Wat in de rest van de wereld gebeurt, dringt hier niet door. Misschien heeft zelfs God dit stukje wereld vergeten. Bij elke tocht naar Angoman vraag ik me af of hier geboren worden wel een geschenk is.
Bij onze aankomst zijn heel wat mensen verzameld bij de buitenpost. De begroeting is spontaan en duurt een tijdje. Er zijn vele vragen en antwoorden over de gezondheid, de familie, het werk en vooral het weer. Niemand is gehaast en bezoek is geen dagelijks gebeuren in dit afgelegen gebied. De vergadering zelf gaat over belangrijke dingen zoals catechese, liturgie, alfabetisering en de werking van de verschillende groepen. Tussendoor komt de oogst van bruine bonen en de prijs van geiten ter sprake. Bonen en geiten zijn van levensbelang in dit gebied. De secretaris van de groep doet zijn best om een goed verslag te maken, maar schrijven is zwaar werk voor hem.
In de vroege namiddag keren we terug naar huis. De zon staat loodrecht boven ons, het is windstil en drukkend warm. De berg afdalen, is vrij lastig en zelfs gevaarlijk. Maar Zors heeft goed voor de rijdieren gezorgd. Hij heeft hen laten rusten in de schaduw en hij heeft iemand een paar centen gegeven om wat suikerriet te kopen voor de dieren. Als ik wil vertrekken, komt Zors heel gewoon naar me toe en zegt dat er iemand gestorven is. Neen, hij weet niet over wie het gaat of waar het huis van de overledene staat, maar hij is er zeker van dat in de streek iemand is gestorven. Zijn oog danst voortdurend en dat is voor Zors het bewijs dat er een overlijden is. En inderdaad, zijn rechteroog knippert voortdurend, en er loopt vocht uit. Ik begrijp het verband niet en stel voor een papieren zakdoekje uit de reistas te nemen om het vuiltje uit zijn oog te verwijderen. Maar Zors maakt me duidelijk dat er geen stofje of insect in zijn oog is, maar dat, als iemand in de streek sterft, zijn oog danst en er vocht uit loopt. Het doet geen pijn en na een tijdje gaat het vanzelf over. Ik knik alsof alles nu duidelijk is, maar ik versta er natuurlijk geen snars van.
Onderweg praten we heel weinig, in feite geniet ik van dit woeste en ontoegankelijke gebied. De natuur nodigt uit tot stilte en meditatie. Onderweg bemerk ik toevallig dat er geen enkel oogprobleem meer is bij mijn reisgezel, in feite was ik dat dansende oog al lang vergeten.
Terug thuis vernemen we een verschrikkelijk gebeuren. In dit gebied waar

iedereen, iedereen kent en waar iedereen zich veilig voelt, is een erge misdaad gepleegd. "Met politiek weet je maar nooit", zeggen de mensen en wellicht is het waar in deze tijd van politieke spanning. Een man is vermoord, men heeft hoofd, lichaam en de klederen op verschillende plaatsen begraven. Het slachtoffer is iemand uit een ander dorp, maar de feiten zijn gepleegd ver buiten zijn streek. Het lijkt een perfecte misdaad, maar een bejaarde man, verstopt achter een boom, had iets verdachts bemerkt. Zo was de misdaad vrij vlug opgelost.
Zelfs hoogbejaarde mensen hebben nooit zo'n erge misdaad gekend in de streek. Het nieuws over de moord loopt als een vuurtje door het hele heuvelland. Iedereen is diep onder de indruk – alleen mijn reisgezel Zors blijft vrij kalm bij het hele gebeuren. Hij was voorbereid op een of ander bericht, want zo hevig had zijn oog nog nooit gedanst. In zijn blik is een stuk tevredenheid, want de misdaad is het proefondervindelijke bewijs dat de uitleg over zijn dansende oog juist is. Als hij naar mij glimlacht, is het alsof hij wil zeggen dat een blanke nog heel wat kan bijleren. Ook deze stelling is nu proefondervindelijk bewezen.

*****

10) Van Oud naar Nieuw

Het ontbijt op nieuwjaarsdag is nooit een verrassing. Reeds sinds meer dan twee eeuwen begint elk gezin in Haïti het nieuwe jaar met hetzelfde morgenmaal. Dat gebruik is gegroeid uit het belangrijkste gebeuren van de nationale geschiedenis.

Op 1 januari viert de republiek Haïti haar onafhankelijkheid. Vòòr de beslissende strijd tegen het Franse leger namen de slaven een gezamenlijke maaltijd van pompoensoep met vlees. Dat eetmaal – met de nodige magie – gaf hen voldoende kracht om het sterkste leger uit Europa te overwinnen. Of je nu blank of zwart bent, of je pompoensoep lust of niet, of je graag vlees eet of vegetariër bent – op het Haïtiaans territorium herdenkt iedereen die beslissende strijd door pompoensoep met vlees te eten in de vroege morgen van 1 januari.
Overal ter wereld viert men eindejaar. Waar je ook bent, je probeert mee te vieren met de plaatselijke bevolking. Toch is het juist in deze periode dat iedereen wat meer aan het thuisland denkt. Bovendien speelt ook het klimaat een rol. Kerstmis vieren bij een tropisch klimaat ligt moeilijk voor mensen uit het noorden. Al zwetend "Stille nacht, heilige nacht " zingen, klinkt een beetje vals.
Kerstmis is een echt volksfeest in Haïti, en dat feest duurt de hele nacht. Sommigen gaan naar de katholieke kerk voor het kerstspel en de middernachtmis, anderen gaan naar de protestantse tempel voor de woorddienst,

nog anderen gaan naar de voodooceremonie voor het ritme van drum en dans. Anderen zitten aan de inlandse jenever tot ze uur en tijd vergeten. Maar de dag van Kerstmis zelf is een gewone werkdag, je gaat naar de akker of naar de markt, zoals op een andere weekdag. Pompoenen zijn spotgoedkoop, ook bij de jaarwisseling, maar vlees wordt dan zeer duur. Daarom is het aan te raden je kat zoveel mogelijk binnenshuis te houden in die periode, anders verdwijnt poeslief wel ergens in een ketel. Geen enkele Haïtiaan zegt openlijk dat hij graag kattenvlees eet, maar bijna iedereen weet precies hoe het vlees smaakt en kent de vorm van de beenderen. Toeval of niet, maar we hebben toch een paar keer een kat verloren in die periode, toevallig ook het meest vlezige exemplaar. In stilte was ik telkens verheugd omdat enkele arme stakkers eens goed hebben kunnen feesten met lekker vlees. Vorige nieuwjaarsdag werd voor Navares de gelukkigste dag van zijn leven. Kort na middernacht werd op de deur van zijn huisje geklopt en daar stond zijn dochter Dieula plots voor hem. Vader en dochter wensten elkaar het beste voor het nieuwe jaar en vielen wenend in mekaars armen. Meer dan vijf jaar geleden had de dochter met veel lawaai de deur achter zich dicht geslagen. Na de vele ruzies was het heel stil geworden, vader en dochter zagen elkaar niet meer. Maar – en dat weet iedereen – een verzoening op nieuwjaarsdag duurt voor altijd.

Kort na middernacht stapt de familie Pierre over de heuvels naar het huisje van grootvader Ossé. Op de eerste dag van het jaar bidt de bejaarde man voor de hele familie. Dan vraagt hij gezondheid, wijsheid en Gods zegen voor elk van zijn kinderen en kleinkinderen. Als hij bidt tot Bondye is het alsof hij praat met een vertrouwde buurman.

Een gebeurtenis om nooit te vergeten was de overgang naar het nieuwe millennium. Wat het woord millennium inhoudt, ging het begrip van veel mensen te boven, maar iedereen wist dat het iets heel speciaals was. Honderden mensen stonden op het dorpsplein en samen telden we de laatste minuut van het jaar af. Om middernacht gingen de klokken aan het luiden en volgden de wensen – zoals bij elke jaarwisseling. Maar dan kwam het millennium met een vuurwerk, en dat was totaal nieuw. Kinderen en volwassenen gooiden kleine vuurpijltjes hoog in de lucht en anderen wierpen de pijltjes terug. Duizend lichtjes dansten heen en weer door het luchtruim. Iedereen was dol enthousiast bij dit mooie vuurwerk. De volgende dag kwam een jongentje uit het heuvelland naar de markt. Hij was nog altijd heel blij om het mooie feest en vroeg wanneer we nog eens een millennium zouden vieren. Ik heb hem gezegd dat hij eerst nog wat moet groeien, maar dat ik hem zeker op tijd zou informeren voor het volgende millennium!

*****

11) De familieverzekering

Krakend en kreunend kruipt "Don de Dieu" elke donderdag traag naar het hoger gelegen heuvelland. Overladen met koopwaar en passagiers is Don de Dieu de enige vrachtwagen die de verre reis maakt tot aan de voet van het rotsgebergte. De vele modderputten in de aardeweg maken de rit loodzwaar.

In elk dorp zijn er een paar groothandelaars. Ze hebben een kleine winkelruimte, overvol met goederen. Contant geld hebben ze niet, een bankrekening is hen onbekend. Geiten en runderen hebben ze wel – dieren die men vlug te gelde kan maken. Dat is hun lopende rekening. Heel wat vrouwen in het dorp zijn een soort onderafnemer bij hen. Ze komen bij de handelaar om koopwaar – zoveel als ze op hun hoofd kunnen dragen – en gaan dan de verre weg naar de markten in het bergland. De betaling gebeurt elke woensdag, want de volgende dag gaat de handelaar naar de provinciehoofdstad voor nieuwe aankopen. Zo draait de economie in het binnenland. De koopwaar vertrekt in de provinciestad met Don de Dieu en komt, op het hoofd van de vrouwen, tot in de verste marktplaatsen.
Bij de laatste bocht, reeds dicht bij het dorp, glijdt de vrachtwagen in een diepe put, helt gevaarlijk over naar links, en valt met groot lawaai op zijn linkerzijde. De hele lading, mensen inbegrepen, belandt in een lager gelegen bosje. Gekneusd of licht gekwetst komen de passagiers recht en zoeken in paniek hun koopwaar. Alleen Elifèt, een jongeman van rond de dertig, komt niet recht. Kermend houdt hij zich vast aan een boompje en wijst naar zijn rechterbeen. Een rollend vat olie heeft zijn been geraakt en juist boven de knie steken enkele splinters naar buiten. Het zoeken naar persoonlijke zaken valt stil, iedereen komt vol medelijden bij de jongeman. In het afgelegen heuvelland betekent een open beenbreuk amputatie tot boven de knie – je mag nog tevreden zijn als je geen gevaarlijke infectie oploopt
Maar ditmaal komt een familieapparaat in werking geleid door Isania, de moeder van de gekwetste jongeman. Elifèt zelf heeft in enkele jaren een flinke handel opgebouwd. Zaken doen, dat heeft hij van zijn moeder geleerd. Heel zijn familie zit in de wereld van kopen en verkopen. Broers en zussen wonen verspreid over het heuvelland en hebben een sterke familieband. Dat haar zoon zwaar gehandicapt door het leven moet gaan, wil moeder Isania met alle middelen beletten. Ze stuurt iemand per moto om alle familieleden in te lichten over het ongeval, iemand anders zendt ze naar een naburig dorp om een lichte pick-up te halen voor het vervoer van de gekwetste. De moeder beslist haar kind naar het ziekenhuis van Dajabon te brengen, juist over de grens in het buurland. Ginds kan men radiografie nemen, er zijn een

paar goede dokters en wellicht zal men daar niet spreken over amputatie. De behandeling zal een groot bedrag kosten, maar ze wil alles doen voor haar zoon.
Langzaam schuiven de omstanders een groot stuk karton onder Elifèts lichaam, daarna draagt men hem op een matras in de open pick-up. Zijn moeder geeft hem een klein stuk hout om tussen zijn tanden te steken als de pijn te hevig zou worden. Eens in het hospitaal gaat alles heel vlug en ook heel zakelijk. Met de radiografie in de hand telefoneert een jonge dokter naar de orthopedist in de hoofdstad. Het gesprek gaat over de medische ingreep en de nazorg, over de verplaatsing en de prijs. Het gaat om een grote som geld, maar heel de familie zal bijdragen. Isania heeft enkele neven in het verre buitenland. Ook zij worden ingelicht over het ongeluk en komen in de kring van solidariteit.
Een ijzeren plaat, enkele vijzen en een dikke plaaster houden het gebroken been samen. Binnen twee maanden mag de jongeman terug leren stappen. De mensen in het heuvelland staan versteld van wat de moderne geneeskunde kan. In een land waar geen ziekenfonds of ongevallenverzekering bestaat, is het herstel van Elifèt een klein wonder.
Een heel sterke familieband – met vooral een moeder die leiding kan geven en weet te organiseren – heeft het been en de toekomst van de jongeman gered. Elifèt betaalt geen enkele bijdrage en heeft geen enkele polis in huis, toch is hij aangesloten bij de beste en goedkoopste familieverzekering.

*****

12) Eindejaarsfeesten

Kerstbomen zijn er niet in Haïti, dus zijn er geen pakjes en geen geschenken voor de kinderen. Toch telt de jeugd de dagen af naar de eindejaarsfeesten. Feesten is genieten van een bijzondere sfeer, het is bij familie zijn en bezoek ontvangen, vertellen en luisteren, zingen en dansen.

De grote schoonmaak in en rond het dorp is het eerste teken dat naar feest verwijst. Al zingend en in groep gebeurt het zware werk, zoals het vullen van de putten in de weg, rotsstenen aanbrengen in de rivier, het verwijderen van hinderlijke struiken langs de weg. Het dorp is nu beter toegankelijk voor vrachtwagens en voetgangers kunnen droogvoets in het dorp komen. Met de machete kapt iedereen de haag rond zijn huisje mooi gelijk. Wie voldoende centen heeft, koopt een doosje verf om de deur en het houten raam een kleurtje te geven. Als het nu nog een vlaagje regent om het stof te blussen, dan ligt het dorp er frisjes bij als een pas gewassen baby.
De drukte groeit nu met de dag. Meer mensen gaan naar de markt, ze stappen vlugger en dragen meer lasten. Overvolle vrachtwagens doen meer ritten naar het dorp. Heel wat mensen verkopen een paar geiten of een koe om

in het groot aankopen te doen in de hoofdstad of in het buurland. Op een tafel voor hun hut verkopen ze verder allerlei kleinigheden. Als het handeltje goed draait, stuurt men iemand een tweede of een derde keer om het kleine winkeltje bij te vullen. Dat verkopen duurt tot kort na Nieuwjaar en daarna is de handel gedaan. De kopers zijn vooral mensen die naar hun geboortedorp terugkomen voor de feesten. Zij kopen altijd iets voor de bejaarde ouders: een paar schoenen, een hemd of enkele stukken zeep.
In het heuvelland lijken alle dagen op elkaar en iedereen kent iedereen. Maar rond de jaarwisseling komen heel wat mensen uit een heel andere wereld. Ze komen uit de hoofdstad of uit het buitenland. Ze vertellen over treinen die onder de grond rijden, bruggen die over wegen liggen, en huizen die nog hoger zijn dan de kerktoren.
Tot in het meest afgelegen dorpje kan men op meerdere plaatsen lekkere dingen kopen. Wie niet veel centen heeft, koopt een brok brood, iets duurder zijn de oliebollen, maar er zijn ook snoepjes te bekomen. Volwassenen kopen een blad tabak om zelf een sigaartje te rollen, maar er zijn ook echte sigaretten te koop – per stuk. Bij valavond komt de sterke inlandse jenever te voorschijn. Dat goedje loopt brandend diep in het lichaam en verblijdt de sfeer. Bij het kaarten en dominospel zien de mannen dan veel klaarder, maar soms verliezen ze de weg naar huis.
Kerstavond is het hoogtepunt van de feestelijke sfeer. Reeds vroeg in de avond vertellen de vele kerstliederen al zingend het hele kerstverhaal. Daarna worden enkele Bijbelse taferelen uitgebeeld zoals de boodschap aan Maria, de tocht naar Bethlehem, de komst van de herders. Heel wat eenvoudige mensen worden op kerstavond een Bijbelse figuur. Ze hebben weken gerepeteerd en beleven hun rol. Vooral Maria en Jozef zijn blij met de uitverkiezing en zullen dat later doorvertellen aan hun kinderen. Ook de kerststal is belangrijk. Het is alsof Maria, Jozef en het Kerstkind elk jaar in het dorp verblijven. Vooral de moeders praten tot Maria en leggen alle problemen aan haar voor. Ze weten dat Maria luistert en alle zorgen ter harte neemt.
Ook in Haïti gaat de wereld vooruit. Bijna ongemerkt groeit af en toe een ander gebruik of komt een nieuw product op de markt. Bij het binnenrijden van de provinciestad Hinche zie je, links op een kleine heuvel, een paar mensen druk in de weer. Er worden enkele zakken gevuld en ook verhandeld. Daar vindt men een speciale soort klei. Sommigen zeggen dat die klei medische kwaliteiten heeft. Bij de jaarwisseling wordt die klei opvallend veel verkocht, vermengd met rietsuiker en verwerkt tot snoepjes. Op de meest afgelegen marktjes in het heuvelland vind je dit soort snoepjes, ze zijn spotgoedkoop en zo hebben ook de armste kinderen nog iets lekkers. Misschien ziet iemand nog een gat in de markt en krijgen de snoepjes een mooi papiertje, komen ze in een gulden doosje met een rood lintje. Dan lezen we volgend

jaar op het kerstmenu van een meersterrenrestaurant: koffie met "exotische kleisnoepjes" . Dan wordt het kerstwonder ook een economisch wonder.

*****

13) Het geschenk

Twaalf jaar ongeveer is ze bij ons in huis geweest, en met de jaren werd ze meer en meer een stukje familie. Dan is Mimose bij ons "uitgetrouwd" – dat was zes jaar geleden. De meter van de bruidegom woont in New York en stuurde geld om het jonge koppel in het nieuw te steken. Wij zorgden voor rijst en kip, taart en inlandse cola. Voor de mensen uit het heuvelland was het een mooie bruiloft. Het jonge paar kende mekaar nog niet zo heel lang, maar – naar inlandse gewoonte kwam de bruid er rond voor uit dat ze zwanger was. Oudere mensen zagen dit als een gunstig voorteken, want een huwelijk zonder kinderen vinden ze toch maar niets.

In de wereld van de Caraïben is het huwelijk een sociale promotie voor de vrouw. Zo werd Mimose plots een "madame mariée", en iedereen sprak haar aan als "Madame Antoine". Voor de rest van haar leven wordt ze benoemd met de voornaam van haar man. Wij, bewoners van hetzelfde huis, zijn de enigen die haar voornaam blijven gebruiken. Op de dag van hun huwelijk kijken de jonge trouwers heel ernstig voor zich uit – dat vraagt het protocol in het heuvelland. Of Mimose dan niet blij was op haar huwelijksdag? Natuurlijk was ze blij en gelukkig, niet zozeer omdat ze getrouwd was, maar wel omdat ze in verwachting was. Een kind is de enige zekerheid voor de toekomst. Alleen op je kind kun je rekenen in goede en kwade dagen.

Hoe oud Mimose was toen ze bij ons kwam, wist ze zelf niet precies, want een geboortebewijs had ze niet. Ze had wellicht de leeftijd van een kind aan het eind van de lagere school, maar ze had geen dag op de schoolbanken gezeten. Als volslagen analfabete kwam ze bij ons. Haar moeder gaf haar als hulpje aan onze keukenvrouw. Voor de moeder was dat een zorg minder. Elke dag ging het meisje water halen aan de rivier, waste potten en pannen. Dat deed ze tot de schoolvakantie. Intussen was duidelijk dat ze kon werken en vooruit wilde in het leven. Mimose was blij toe ze na de vakantie naar de huishoudschool mocht. Drie jaar lang liep ze school, in de namiddag hielp ze nog in de keuken. Na drie jaar volgde ze nog een alfabetiseringscursus. Na een tijd kon Mimose vlot lezen, ze kon voldoende rekenen, alleen het schrijven ging minder vlot. Maar ze wist van aanpakken en kon organiseren, voor de toekomst was dit wellicht nog het belangrijkste.

Het jonge paar ging in een naburige provincie wonen, in de streek waar de familie van de man een akker heeft. In Haïti is een andere provincie een dagreis ver. Ze woonden in een houten huisje, zonder vloer. Er was een bed in de woning, want een "madame mariée" slaapt niet meer in een slaapmat.

Welk geschenk zouden we het jonge koppel geven? We dachten aan iets dat kon helpen voor de toekomst. Het werd een vat keukenolie met een pomp. Voor de deur van haar huisje verkoopt Mimose olie "in het groot en het klein". Sommige mensen kopen elke morgen een heel klein maatje olie voor eigen gebruik. Anderen kopen één of twee flessen en verkopen die olie op hun beurt weer voort.
Reizen in een land zonder verharde wegen is een beetje kruisweg. Toch kwam Mimose één keer per jaar op bezoek, dan was het feest. Ze vertelde over haar "commerce": eerst verkocht ze alleen olie, later ook rijst en bonen, en sinds kort ook zeep en tandpasta. In de keuken werd er gezellig gepraat en gelachen tot een stuk in de nacht. Bij elk bezoekje vroeg de jonge vrouw met nadruk een tegenbezoek.
De markt in het provinciestadje was de plaats van afspraak met Mimose. Door een wirwar van huisjes stapten we een half uur lang tot aan haar woning. Reeds twee kamertjes waren in steen opgetrokken en ook gevloerd. Als een perfecte huisvrouw ontving ze me in haar salonnetje – vier witte plastic zeteltjes. Ze bemerkte mijn verbazing en vertelde over haar plannen: ooit het huisje afwerken en de winkel naar binnen halen. In de voorbije jaren was er wel één moeilijk moment geweest. Haar tweede kind werd geboren met een keizersnede, totaal onvoorzien. Gelukkig heeft ze toen wat centen kunnen lenen bij vrienden, anders had ze haar vat olie en de hele toekomst moeten verkopen. Wonderen zijn de wereld uit, maar wat Mimose realiseert met haar vat olie, is toch een klein mirakel.

*****

14) Mobiliteit

In Port-au-Prince is het altijd druk, het is net een mierennest. Trein, tram of autobus zijn er onbekend, wat de mobiliteit in de hoofdstad nog moeilijker maakt. Bezoekers vragen zich wel eens af hoe het verkeer in elkaar zit. "Het recht van de sterkste" is in feite de eerste, ongeschreven wet. Voor je achter het stuur kruipt, moet je ook enkele "plaatselijke toestanden" kennen. Je moet weten welke verkeerslichten nooit werken en welke nooit veranderen. Je moet ook weten welke wegwijzers een verkeerde richting aangeven.

Voor de mobiliteit in die miljoenenstad heeft de taxi een onvervangbare rol. Het krioelt er van geblutste en versleten wagentjes. De Haïtiaanse taxi is zeker geen familie van zijn rijke naamgenoot in andere landen. Een lapje rode stof aan de binnenspiegel is het uiterlijke kenteken van de taxi. Je steekt je hand omhoog en hij stopt; heeft hij geen enkele passagier, dan zal de chauffeur zelf met een uitnodigend gebaar vragen of je soms een rit zoekt. Taxi's hebben geen vaste standplaats, zijn steeds onderweg en gelijk waar

nemen ze passagiers op. Als je denkt dat alle plaatsen bezet zijn in de auto, dan heb je het mis, er kan altijd nog een klant bij... De stad is verdeeld in enkele zones. Binnen dezelfde zone betaal je een vaste prijs voor een rit. Voor een bestemming in een andere zone betaal je dubbel. Dat is de enige vaste regel en elkeen houdt zich eraan. Sommige taxichauffeurs rijden met hun eigen wagen; dat zijn de meest versleten auto's. Voor de wisselstukken gaan ze naar het havenkwartier. Netjes geordend is daar een hele straat vol auto-onderdelen. Die voorraad wordt aangevuld met stukken van afbraak en, volgens sommigen, ook van diefstal. De betere auto's in het taxicircuit behoren toe aan enkele welstellende Haïtianen. Men zegt dat investeren in een taxibedrijf een prima investering is.
Als jonge man kwam "Ti Jean Claude" – zonder één cent – naar de hoofdstad. Het eerste jaar heeft hij er veel honger geleden. Dan is hij taxichauffeur geworden; schatten heeft hij niet verdiend maar het gezin heeft geen honger en de twee kinderen kunnen school lopen.
Er is geen geschreven contract tussen eigenaar en chauffeur, er zijn wel duidelijke afspraken. Elke morgen betaalt Jean Claude de dagprijs voor een taxiwagen en vult hij zelf de benzinetank. Hij gaat aan het werk waar, wanneer en tot hoelang hij wil. Na de dagtaak brengt hij de auto terug en reserveert hij hem voor de volgende werkdag.
Eens zag ik Jean Claude, ergens rond de middag, en vroeg hem hoe de zaken gingen. "Vrij goed – zei hij – ik heb juist volgetankt en de huurprijs voor morgen heb ik al op zak. Wat ik nu nog binnenhaal, is voor mij."
Elkeen heeft zijn manier van werken. Jean Claude verdeelt de werkdag in twee. Voor vijf uur is hij al op de baan en rijdt rond tot aan het middaguur. Bij de grote drukte en zware hitte gaat hij liever een paar uur slapen. In de vooravond zoekt hij nog enkele passagiers. Hij verdient ook een goede cent op zondagavond. Het gezin woont in een volksbuurt vlakbij Cité Soleil. Bij familiebezoek is het wel een hele organisatie. Man en vrouw slapen dan op een mat in een bergplaatsje, de twee kinderen slapen op een matrasje onder de keukentafel en de ene slaapkamer is voor de bezoekers. Bij politieke spanning of staking ligt alle verkeer in de stad stil en dan verdient de taximan geen cent. Dat is het grote risico van het vak.
Een hoofdstuk over de taxi mag niet ontbreken in een reisgids. Om de stad te verkennen, is de taxi een uitstekend middel. De chauffeur kent alle binnenstraatjes, brengt je op korte tijd op je bestemming, geeft onderweg de nodige uitleg en maakt al een afspraak voor de volgende morgen. De taxirit is goedkoper dan een metrorit in andere steden. En wat als die gammele auto lekke band heeft of panne krijgt? Dan neem je je spullen, stapt uit en – zonder een cent te betalen – stap je over in een andere taxi die daar toevallig voorbijkomt.

Je moet wel even navraag doen over de veiligheid in de plaats van je bestemming – maar dat is zo voor elke miljoenenstad. De gammele Haïtiaanse taxi kan voor de verkeersdeskundigen uit andere landen een bron van inspiratie zijn wanneer ze zich over het probleem van de mobiliteit buigen.

*****

15) De reis naar het land zonder hoedje

Na het ochtendnieuws leest men over de radio nog enkele berichten. Zo vernamen de mensen uit de provincie het overlijden van dokter Jozèf in de verre hoofdstad. Wie van de markt kwam, bracht nog dezelfde dag het bericht tot in de meest afgelegen hut van het heuvelland. Niemand kende de familienaam of de leeftijd van de dokter, maar iedereen sprak met waardering over "dok Jo".

Mijn eerste ontmoeting met hem dateert van meer dan dertig jaar geleden. Dok Jo leek toen al een man op jaren, ging wat sleepvoetend door de ziekenhuisgang en zijn witte stofjas was dringend aan een wasbeurt toe. Zo hebben we hem altijd gekend. Met de jaren liep hij wel iets meer voorovergebogen. Toen hij vernam vanwaar precies ik afkomstig was, lachte hij breed en declameerde een paar gedichten in het Frans. Emile Verhaeren, de Vlaamse dichter die in het Frans schreef, was zijn lievelingsdichter. Er is altijd een hartelijke band gebleven met hem en ook een wederzijdse waardering.

In die tijd was dok Jo de enige inlandse dokter in de provincie. Het was alsof hij dwars door zijn patiënten keek. Zo bemerkte hij dat die eerste tropische zomer in Haïti me bijzonder zwaar viel. Glimlachend zei hij: "Veel drinken, veel zweten, veel plassen en je hebt me niet nodig."

De eerste keer dat ik een beroep deed op dok Jo was voor een schooljongen die uit een mangoboom was gevallen. Op weg naar het ziekenhuis kermde de jongen telkens wanneer de jeep door een put of over een steen reed. De dokter vroeg wat het probleem was met de jongen. "Wellicht een breuk van de bovenarm", zei ik. Hij betastte de arm en zei: "Je diagnose is juist – en dan fluisterde hij – sla je arm om zijn middel en hou hem goed vast." Een paar keer trok de dokter krachtig aan de hand, sloeg de plaaster rond de arm en zond ons naar huis.

Zelf had dok Jo geen gezin. Wellicht was hij daardoor zo vol attentie voor jonge moeders en kleine kinderen. Nooit vergeet ik de bevalling van Elna. Het werd een keizersnede – een onmogelijke uitgave voor mensen uit het bergland. Ik trok naar de operatiekamer om over de prijs van de ingreep te praten. "Zeker niet minder dan 90 dollar", zei de haastige dokter. Zoals men in Haïti afdingt voor alles, zo begon ik af te dingen op de prijs van een keizersnede. Tenslotte zei dok Jo lachend: "Mijn laatste prijs is 25 dollar ... omdat het voor u is!"

Op een zondagavond sprong de kleine Fifi al spelend van een muurtje en beet zo haar tong bijna middendoor. Het bloed was niet te stelpen. In de late avond reden we met het vierjarige kind en haar moeder naar het ziekenhuis. Kort voor middernacht – hij stond juist op het punt te gaan slapen – kwamen we bij dok Jo. De tong van een kind naaien, is een delicaat werk. Met veel geduld legde de dokter aan Fifi uit wat er moest gebeuren en dat "grote" kinderen niet wenen. Kort voor dageraad was de ingreep en de nazorg voorbij. "Mama, ik heb niet geweend", zei het kind en viel daarna in een diepe slaap. Als nuchtere westerling vreesde ik een peperdure rekening: het ereloon voor een halve zondagnacht. Glimlachend zei hij: "Dat kind moet je me elk jaar eens komen tonen, want dat zal een mooi meisje worden!"
Rijk is dokter Jozèf nooit geworden, maar hij was wel een gelukkig mens. Zijn huis had altijd wat reparatie of wat verf nodig, maar dat kwam er nooit van. Als ontspanning reed hij op zondagnamiddag met de ambulance door de kleine stad. Wanneer hij een bekende zag, stopte hij midden op straat voor een babbel. Als iemand hem een lift aanbood naar de hoofdstad, ging dok Jo graag mee voor familiebezoek. Onderweg was hij een aangename verteller tot aan de voet van de Mòn Kabrit. Daar deed hij zijn ogen dicht, haalde zijn paternoster boven en bleef bidden tot na de afdaling van de berg. Bij een sterven zegt men dat de overledene vertrokken is naar "peyi tèt san chapo" – want iedereen gaat zonder hoofddeksel in de kist en zo naar het kerkhof. Maar als dok Jo hoort dat een hoogzwangere vrouw op weg is naar Betlehem, zal hij wellicht een omweg maken om moeder en kind te consulteren. In de groep herders zal hij niet opvallen. Zo zal hij wel wat laat aankomen bij de hemelpoort, maar men zal dok Jo daar met een warm applaus ontvangen.

*****

16) De eerste communie

Het binnenland van Haïti kent in het voorjaar een opvallende verhoging van de economische activiteit. Vrouwen stappen uren ver naar alle markten in de omliggende dorpen. Ze bekijken en betasten de verschillende soorten stoffen en vergelijken prijs en kwaliteit. Al die cijfers zitten vast in het hoofd om toch geen cent teveel uit te geven. De oorzaak van al die drukte is de voorbereiding op de eerste communie.

De communie is naast een religieus ook een sociaal gebeuren. Het kind komt voor het eerst in de maatschappij en moet netjes voor de dag komen. Een donkere broek, wit hemd met lange mouwen en zwarte lederen schoenen – dat vraagt de etiquette in het heuvelland. Dat eerste paar schoenen is wellicht de grootste uitgave. Voetjes die jaren lang blootsvoets hebben gelopen; moeten nu in een gesloten schoen proberen te stappen. Lederwaren zijn

goedkoper in de Dominicaanse republiek en sommige vrouwen gaan heel de weg tot aan de grens voor de aankoop.
Een feest is belangrijk in het leven van arme mensen. Ze ontzeggen zich veel om eens te kunnen feesten. Het geeft hen ook kracht voor de toekomst. Kinderfeesten met geschenken en heiligen die pakjes brengen voor de kinderen zijn onbekend in economisch zwakke landen. De eerste communie is dan ook een feest om nooit te vergeten. Hoogbejaarde mensen die geen geboortebewijs hebben, weten wel "ten tijde van welke president" ze geboren zijn – zo heb je een idee hoe oud ze zijn. Ze zullen je ook met een zekere fierheid zeggen "uit de handen van welke père" ze de communie hebben ontvangen. Dat is een bewijs dat ze meetellen in de kerk en in de maatschappij.
Wie zijn eerste communie gaat doen, kiest een "masè" of een "monfrè". Dit is de eerste belangrijke keuze in het leven en gebeurt zonder inmenging van de ouders. Het meisje kiest een "masè" (ma soeur), de jongen een "monfrè" (mon frère). Een vertaling van dat woord bestaat niet, en het gebruik zullen we nooit helemaal begrijpen. Feit is dat het een keuze is voor altijd. Voortaan noemt men elkaar niet meer met de voornaam, men is masè of monfrè voor de rest van het leven. Om de band duidelijk te maken, gaan de twee meestal samen naar de catechese en op de grote dag dragen ze dezelfde kledij.
Buurvrouwen zijn al enkele dagen in de weer om te helpen bij de feestmaaltijd. Uitnodigingen bestaan niet en iedereen is welkom. Sommigen komen gewoon eens langs voor een glaasje en een hapje, anderen blijven langer, nog anderen gaan eens langs bij elk feest in het dorp. Het geheel is een gezellig gedoe en kent één algemene regel: het feest is gedaan als er niets meer te eten valt. Officieel begint het feest met "chante tab la" – zingend de zegen vragen over de maaltijd. Iemand uit het plaatselijke koor is de voorzanger en alle feestvierders zingen het refrein. De zanger zingt heel zijn repertoire, soms duurt het wel een half uur en de zang klinkt ver over het heuvelland. Maar de wereld gaat vooruit en een radio met muziek verdringt dit aloude gebruik.
Bij elk feest hoort spijs en drank in overvloed. Voor de kinderen is er inlandse cola. Volwassenen drinken "kremas" en likeur – ter plaatse bereide alcoholische dranken. Op het menu staat altijd pompoensoep, rijst en vlees. Taart met koffie of nog een glaasje kremas vormen het nagerecht. De communicant gaat ook nog soep drinken bij zijn masè of monfrè. Hij moet er ook eens overnachten. Het is als een heilig ritueel.
Buurman Chil heeft zelfs een geitje gefokt voor het communiefeest van zijn oudste zoontje. Zijn vrouw heeft karamellen en andere lekkere dingen gekocht op de markt. Het is een mooi feest en heel wat mensen komen eens langs. In de late namiddag komen ook zijn twee beste vrienden. Ze hebben een fles rum mee. De drie mannen zitten onder een afdakje rond een grote

schotel rijst met geitenvlees. Bij valavond zijn de schotel en de fles leeg. Chils' vrouw brengt een slaapmat en laat in de morgen worden de drie mannen wakker. Aan iedereen die het wil horen, heeft Chil het over het mooie feest. Zijn kinderen gaan naar die grote lagere school in het dorp en zijn oudste heeft reeds zijn eerste communie gedaan. "Ik had nooit gedacht dat mijn gezin het zover zou brengen" zegt hij fier.

*****

17) Oog in oog met een zombie

Een goed rijdier brengt je na drie uur van de provinciestad naar Pablokal. Die buitenpost is zeker niet het uiteinde van de wereld, maar toch is het een afgelegen gebied met een vrij gesloten bevolking. Alleen de hanengevechten van Pablokal zijn bekend tot ver in de omgeving. Bij een bezoek blijven we meestal twee of drie dagen. Dan is er een viering met zang en dans, soms zijn er ook doopsels en huwelijken. We volgen er ook alfabetiseringsgroepen en "ti legliz". Bij het licht van de oliepit luisteren we 's avonds naar de vele verhalen.

Als je in Haïti een tijdje naar de dorpsvertellers luistert, weet je dat de mensen in een heel andere wereld leven. Ze hebben schrik van wat ze horen en zien, maar vooral van wat ze niet zien, maar vermoeden. 's Avonds, rond de oliepit in Pablokal, hoor je de laatste moppen en verneem je ook wat de mensen allemaal hebben gezien rond het kerkhof en aan de kruispunten van de wegen. Dok Ferdinand, een oude legerbrancardier, reist mee met een grote reistas vol medicijnen voor de bevolking. Hij is onze leidsman naar Pablokal, maar ook naar de wereld van vermoedens en mysterie. Meestal rijdt Dok Ferdinand met zijn muilezel naast ons, hij lacht en vertelt de hele weg lang. Soms stopt het gesprek midden in een woord en wijst hij ernstig naar de grond. Hij doet teken om hem te volgen en in een wijde kring gaat hij rond de voodootekens. Er hangt ditmaal een heel speciale sfeer over Pablokal. In kleine groepjes komen de mensen stil en schuchter naar de buitenpost. Jacob, één van de leiders in de gemeenschap, komt naar mij toe en zegt dat er een verschrikkelijk probleem is. Vorige week is een zombie in de streek gekomen en sindsdien is elk normaal leven gedaan, niemand voelt zich nog veilig en gerust. We kennen elkaar vrij goed en met nadruk zeg ik Jacob dat ik toch niet alle praatjes geloof. Met nog méér nadruk zegt hij dat het zeker niet gaat over praatjes. Het gaat over zijn eigen kozijn Eribert –"Onze vaders zijn broers en ik heb de uitvaart geleid", zegt hij. Dan verklaart hij bijna plechtig: "Die Eribert, die ik zes jaar geleden begraven heb, is nu levend terug in ons midden." Jacob vertelt nog dat straks de moeder met haar zoon zal komen en men verwacht dat de père een gebed zal zeggen over de zombie om hem terug normaal te maken.

Mijn hut in Pablokal heeft twee kamertjes. Eén kamer doet dienst als bureau; er staat een tafel en een paar stoelen. Men heeft de zombie op een stoel laten neerzitten. Ik kom binnen, trek de deur achter mij dicht en ga rechtover de man zitten. Ik kijk hem recht in de ogen en probeer een gesprek aan te vatten. "M pa pi mal – ik maak het nog zo slecht niet", zegt hij als ik vraag hoe hij het stelt. Verder verneem ik nog dat zijn moeder Madame André is en daarmee is het gesprek afgelopen. De jongeman kijkt naar hetzelfde punt op de grond. Het is precies zoals het beschreven staat: een zombie heeft geen geheugen meer, kan geen gesprek voeren en kijkt niemand in het gelaat. Een vaste formule om over een zombie te bidden, is mij onbekend. Ik heb me zelden zo hulpeloos gevoeld en heb toch geprobeerd iets zinvol te zeggen. Of het gebed iets uitgehaald heeft, weet ik niet maar wel stond ik bij de mensen van Pablokal plots in hoog aanzien. De père had het aangedurfd om heel alleen in een kamer te zijn met een zombie... hij heeft zelfs de deur dichtgedaan.
Jaren later kwam ik toevallig Jacob nog eens tegen. Het was een hartelijk weerzien en, zoals gebruikelijk, vroeg ik hem hoe het was met zijn gezondheid, zijn vrouw en kinderen. Daarna vroeg ik naar zijn kozijn. "Hij leeft nog", zei Jacob" "gaat elke dag naar het veld, werkt er heel alleen en neemt geen deel aan het sociale leven." Je kind als zombie zien terugkomen, is voor mensen uit het binnenland het grootste verdriet, nog groter dan je kind zien sterven. Iemand tot zombie maken, is voor professoren uit de hoofdstad het grootste misdrijf, nog groter dan een moord. Maar dat grootste misdrijf is niet in de wetgeving en ook niet in de rechtspraak vermeld.
De ontmoeting in Pablokal is een ontmoeting om nooit te vergeten. Een verborgen camera of een goede bandopnemer hadden wellicht voor zeldzaam wetenschappelijk materiaal kunnen zorgen.

*****

18) Het meisje Lovely

Ze heeft haar naam niet gestolen. Lovely is een knap en aangenaam meisje. Door de omstandigheden groeide ze op in het gezin van haar moeders vriendin. Zo kreeg ze twee zusjes en een broer. Ze was dankbaar voor de kansen die ze kreeg, want het had ook heel anders kunnen verlopen. Dank zij een studiebeursje doorliep ze – in het verre binnenland – de secundaire school. Nu studeert ze verder in de hoofdstad.
Aan haar moeder Cléo heeft het meisje alleen enkele vage herinneringen. Ze draagt het beeld mee van een jonge, lachende vrouw die wafeltjes verkoopt voor haar huisje. Zo heb ik haar moeder ook gekend. Een jonge vrouw die op een tafeltje voor de deur deeg maakt, met voorbijgangers praat en wafeltjes verkoopt.

Op een dag was Cléo eens bij ons langs gekomen. In de berging stond een oud wafelijzer. " Dat mag ik wel eens lenen zeker." zei ze en nam het ijzer meteen in de hand. De woorden "lenen" en "geven" lopen in Haïti wat door mekaar en tussen "gebruiken" en "behouden" is de grens ook niet zo duidelijk. Maar voor Cléo maakten we geen probleem. Ik gaf haar ook nog een beginkapitaal om haar eigen zaak te starten: voldoende geld om een plastic emmer, een zakje bloem, een beetje gist en een fles melk te kopen.
De volgende dag reeds begon de verkoop: op een tafeltje, onder een stuk zeil als bescherming tegen de zon. Het zaakje liep verrassend goed. Als ik eens langs kwam, kocht ik ook wafeltjes, om de verkoop te stimuleren. De alleenstaande moeder kon nu instaan voor zichzelf en haar kind. Alles verliep vlot, meer dan twee jaar lang. Toen kreeg Cléo af en toe hevige hoestbuien. Haar tenger lichaam schudde door mekaar en soms spuwde ze bloed. Op een morgen lag ze dood op haar slaapmat. Buren vonden de kleine Lovely, ze zat stil op de mat, als was het om haar mama niet te storen. Nog dezelfde dag werd moeders vriendin haar nieuwe mama.
Van een gewoon cijfer op de schaal van Richter groeide de aardbeving in Port-au-Prince uit tot een ware nachtmerrie: beelden over een miljoenenstad in puin, cijfers over doden en gekwetsten. Dan kwam het telefoontje met uitleg over bekende personen en gebouwen. Terloops zei men ook dat er van Lovely tot dan toe geen teken van leven was. Plots ging het niet alleen over cijfers en stenen maar ook over mensen die ik graag zie.
Drie dagen later kwam nog een bericht over bekenden. Toen kwam ook de melding dat Lovely nog leeft, ze is in het verre binnenland thuis aangekomen. Op het ogenblik van de ramp was de studente op weg naar haar kot. Maar de studentenkamer bestond niet meer. Een halve nacht en een hele dag heeft zij rondgelopen in de hoofdstad: tussen de ruïnes, over lijken en tussen gekwetsten. In die grote chaos vond ze geen enkele bekende terug. Daarna heeft ze nog een hele dag gestapt, richting binnenland, tot waar er geen aardbeving is geweest. Daar is ze op een vrachtwagen gekropen en meegereden naar het heuvelland. Bij haar aankomst werd ze omhelsd en gekust, er werd geweend en gedanst.
Nog geen twintig jaar oud heeft het meisje Lovely tweemaal het geluk aan haar zijde gehad. Ze is bedroefd om het verlies van enkele klasgenoten. Toch is ze ook dankbaar voor het geschenk van het leven en kijkt reeds vooruit. Ook voor anderen zal ze een steun zijn naar de toekomst.

*****

19) De naam van het kind

Een zware revolver draagt de sectieoverste aan de ceintuur als hij door het dorp stapt. Op zijn tochten door het heuvelland heeft hij het geweer boven

de reistas. De sectieoverste en het gezag zijn één en met dat gezag heerst hij over het gebied aan de rechteroever van de Wana-rivier. Zijn gebied begint beneden bij de vallei van de rivier en loopt over het heuvelland tot diep in het afgelegen rotsland van Wanagan. In dat uitgestrekte gebied heeft de sectieoverste de administratieve, juridische en militaire macht. Hij vertegenwoordigt de wet, doet de wet toepassen, maar, zoals het een autoriteit past, staat hijzelf boven en buiten de wet. Met de sectieoverste kan je alles regelen, dat weet iedereen. Maar een mens blijft toch maar een mens en die moet toch kunnen leven. Voor elke dienst rekent hij wel op een wederdienst. Kortom, de sectieoverste laat zich betalen, in klinkende munt of in natura.
Het meisje uit het heuvelland zond een boodschap naar de sectieoverste met het bericht dat ze zwanger was. Een autoriteit heeft wel belangrijker zaken rond zijn oren en geen ogenblik bekommerde hij zich om het bericht. Maanden later zond hetzelfde meisje opnieuw een boodschap met het bericht dat ze hoogzwanger was, dat ze geen cent in huis had en dat ze dringend op wat hulp rekende om de bevalling voor te bereiden. Opnieuw legde hij de brief naast zich neer en bekommerde zich weer geen ogenblik om het bericht. Hij deed verder zijn werk in de sectie aan de rechteroever van de Wana-rivier alsof er geen vuiltje aan de lucht was. Kort daarop beviel het meisje en legde het kind naast zich op de slaapmat. Overleven is hard in het afgelegen heuvelland, het is alsof leven en dood er naaste buren zijn. De zwangerschap, de bevalling hadden alle krachten van de jonge moeder verbruikt. De moedermelk was niet voldoende om het kind te voeden. Ten einde raad zond ze een vrouw om het kind aan de deur van de sectieoverste te leggen, dan zou het tenminste in leven blijven. Toen hij hoorde waarover het ging kwam de sectieoverste niet eens tot aan de deur. Iemand uit de buurt zei dat de man reeds grote kinderen had en dat hij zich zeker niet zou bekommeren om een baby. De vrouw nam het kind terug in de armen en wenend ging ze de lange weg terug naar het verre heuvelland. Sommige personaliteiten vonden het ongehoord dat men de sectieoverste kwam storen met een kinderhistorie.
Een week later, bij valavond, kwam een kleine stoet voorbij. Sommige zongen, anderen dansten en iemand droeg een kartonnen doos onder de arm. De kleine stoet was op weg naar het kerkhof. Toen men voor het huis van de sectieoverste kwam, hield de kleine stoet even halt. Sommigen zongen luider en anderen riepen scheldwoorden. Enkele personaliteiten waren diep geschokt en vertelden dat het gezag niet meer gerespecteerd werd. Het kind van het meisje uit het heuvelland heeft voor deze wereld niet eens bestaan. Zelfs een naam heeft het niet gehad. In geen enkel geboorte- of doopselregister is het kind vermeld. Zelfs bij de koude cijfers van statistieken telt het niet mee. Nergens is de naam van het kind uit het heuvelland ingeschreven behalve in de handpalm van Gods Barmhartigheid.

20) Het huwelijk

De moraal, ons voorgehouden door Onze Moeder de Heilige Kerk, is wellicht heilig maar of die overal ter wereld ook als een ideaal aangezien wordt is nog niet zo zeker. Bovendien is onze vorming westers en ook dat is verre van universeel. Bepaalde ideeën die we voor normaal, ideaal of heilig houden moet men in dit land wel een beetje relativeren. Dit geldt zeker op het gebied van het huwelijk, de man-vrouw relatie en de visie op het kind.
Als je een tijd in dit land bent, merk je wel dat er hier zeer veel moeders en heel wat minder vaders rondlopen. Als je goed luistert verneem je ook dat een kind belangrijker is dan een huwelijk. Feit is dat het huwelijk, met zijn ceremonie in de kerk en gemeentehuis, een beetje westerse import is. Bij armen is het huwelijk ook een stuk statussymbool. Je trouwt als je het financieel aankunt want trouwen kost geld. Je moet een eigen hut bouwen, je moet één trouwring kopen (jawel één...voor de vrouw), je moet zorgen voor een paar kisten cola voor de receptie. Vandaar dat het huwelijk wel eens uitgesteld wordt en "het andere" voorrang krijgt.
In een overlevingscultuur is een kind immers de enige sociale zekerheid. Je werkt een heel leven lang maar, als je geen kinderen hebt, wie gaat er dan voor je zorgen in je oude dag? De plaats van de bejaarde en de zorg voor hem is één van de schoonste kanten van deze maatschappij. Is een meisje ergens zomaar in verwachting dan is er ongelooflijk veel geroddel, iedereen heeft zijn zeg over de bekende of zijn gissing naar de vermoedelijke vader. Maar eens het kind geboren, valt op slag alle roddel weg, alle aandacht gaat naar het kind want het kind is de toekomst. We zullen het nooit helemaal goed begrijpen maar daar leer je ook mee leven. Dit alles maar om te zeggen dat we de voorbije maand elk weekend naar de buitenposten van het heuvelland zijn getrokken. Meestal ging het in een kleine karavaan met drie of vier muilezels. De tochten zijn vermoeiend maar toch is het een aangename periode. Overal waar je komt is het feest, de jaarlijkse fèt van de buitenpost. Dan zijn er ook doopsels, eerste communies en huwelijken. Het gaat allemaal een beetje in serie dat wel, maar het is op de eerste plaats een gemeenschapsgebeuren. Je raakt nooit uitgekeken op de trouwers in het afgelegen heuvelland. Onder een te grote hoed en achter een donkere zonnebril is de figuur van de jongen meestal onherkenbaar. Zijn stap is ook onzeker want de brede voet doet pijn in de gesloten schoen. De meeste trouwers komen ook blootsvoets van huis en trekken kousen en schoenen aan als ze dicht bij de post zijn. De haartooi van de meisjes, vooral dan de rasta, is soms een echt kunstwerkje maar op de dag van het huwelijk is het haar maar een wirwar. De bruid moet stuurs voor zich uitkijken, dat hoort zo bij de ceremonie, maar inwendig popelt ze van geluk want vandaag wordt ze "madam mariée" en dat is een hele promotie op de sociale ladder.

Het huwelijk van Elius heeft dit jaar het meest indruk op mij gemaakt. Het was wat je kunt noemen een "schone trouw". Reeds tien jaar lang hoor ik elk jaar opnieuw dat Elius gaat trouwen. Maar telkens opnieuw werd het huwelijk voor een jaar uitgesteld. Niet dat de man te jong was voor een beslissing voor het hele leven, ook niet dat hij twijfelt aan de keuze van zijn levenspartner. Het gaat over andere dingen, het ene jaar moesten er eerst nog golfplaten komen op de hut, een ander jaar was de oogst mislukt, dan was er de operatie van een van de kinderen, telkens was er een of andere onvoorziene omstandigheid. Maar dit jaar was het zover en Elius ging trouwen. Heel de omgeving was op de hoogte. Iemand van de familie kwam vragen of ik het huwelijk aan huis kon inzegenen. Dat gebeurt wel meer als iemand zich geen pak kan aanschaffen of de toeloop bij de receptie en ook de uitgaven wat wil drukken. Ik trok naar Elius' hut en vond daar een massa mensen, allemaal blijde gezichten. Binnen in de hut zat Elius, op de rand van zijn bed, netjes gekostumeerd en met een stok in de hand. Naast hem zat zijn bejaarde vrouw op een stoel. Alle kinderen en heel wat kleinkinderen waren aanwezig. Ik praatte met Elius over de kinderen, de akkers en de seizoenen. En dan, naar die westerse principes, liet ik mij ontvallen: "Elius, je hebt toch wat lang gewacht om te trouwen". De bejaarde man knikte en zei: "dat is waar, monpè, maar ik heb eerst gezorgd dat mijn zes kinderen konden trouwen. Bondyé (de goede God) zal dat wel verstaan zeker?". Iedereen lacht en ik verzekerde Elius dat Bondyé dat zeker verstaat en dat hij ermee akkoord is. Toen ik dan, bij de huwelijksinzegening, Elius vroeg of hij zijn vrouw nam voor het leven "bij goede en kwade dagen, bij gezondheid en ziekte", antwoordde de kranige ouderling met overtuiging "ja" alsof het over een hele eeuwigheid ging. Bij de receptie bracht men een stoel met een kussen erop, ik was de eregast. Op een schenkblad bracht een buurvrouw me een kopje koffie met een stuk brood. Het was een aangename receptie. Elius was een gelukkig man en zei: "ik ben blij dat mijn vrouw getrouwd is, ze verdient het". Het huwelijk als bekroning van een gezinsleven, het is toch wel even wennen. Voor Elius was het in elk geval een zinvol en heilig gebeuren....wellicht verstaat Bondyé het beter dan wij.

*****

21) De kleine grote mens

Kinderarbeid is wellicht de laatste vorm van slavernij. Kinderen aan een weefgetouw of aan de lopende band, kinderen als last- of trekdier, kinderen als speelgoed voor toeristen, beelden die ons steeds opnieuw schokken. Het gaat telkens over goed verborgen toestanden in ver afgelegen landen. Het gaat over kinderen, het lot van miljoenen onbekende kinderen.

Het duurt een tijdje vooraleer je in de Haïtiaanse maatschappij gewoon ge-

raakt aan het verschijnsel "timoun". De timoun is een kind, meestal uit een overgroot of een heel arm gezin, dat doorgegeven wordt aan een andere familie om daar de karweitjes op te knappen. Werkjes zoals water halen uit de rivier, voor de baby zorgen, eten naar het veld dragen. Er is geen sprake van kinderarbeid, hoewel het kind altijd bezig is en zo elke kans mist op ontwikkeling en ontplooiing.
Het is zeker niet een ideale situatie, maar sommigen van die timouns eten in hun post beter dan thuis en sommigen krijgen later ook de kans om een lapje grond voor zichzelf te bewerken. Echte kinderarbeid had ik nog nooit van nabij meegemaakt, tot vorige week toch niet. We hadden een paar werkers nodig voor onze akker, iets uit je eigen akker smaakt zoveel beter. De werkers kwamen, ze waren met tweeënhalf, zo vertelde men mij lachend. Ik wist niet waarover het ging maar bij de uitbetaling waren ze opnieuw met hetzelfde aantal, tweeënhalf. Toen bleek dat het ging om twee volwassenen en een kind, een jongetje van om en bij de tien jaar. Van heel ver, van achter een boom, keek ik toe. Het jongetje werkte zoveel en zolang als de twee grote werkers. 's Morgens en 's avonds stapte hij met kleine pasjes achter de twee volwassenen. Iedereen in het dorp kent de kleine werker, maar niemand kent zijn voornaam. Iedereen noemt het kind de "ti-granmoun" de "kleine grote mens".
De "kleine grote mens" presteert zoveel als een volwassene en de loonkost ligt vijftig procent lager. De prestatie heb ik met eigen ogen gecontroleerd en de loonkost heb ik aan eigen centen ervaren. De berekening is vlug gemaakt, dezelfde berekening wordt in het Noorden gemaakt bij heel wat firma's die connecties hebben in het Zuiden. De aanwezigheid van die "kleine-grote mens" maakte mij heel onwennig. Het ging om kinderarbeid en wel op mijn eigen akker. Ik voelde mij medeplichtig aan de laatste vorm van slavernij.
Op een avond botste ik op de drie werkers toen ze van het veld kwamen. We hadden het wat over de velden en de vruchten, over de regen en de droogte. "Hoe oud ben je eigenlijk?" vroeg ik het jongetje. "Vijftien jaar" zei hij met zijn kinderstemmetje. Hij had zijn lesje heel goed geleerd. Iedereen weet dat die vijftien jaar al een paar jaar meegaan en zeker nog een tijdje zullen dienen. Dat soort kinderen heeft immers geen geboorteakte en de leeftijd is gewoon voorgezegd. "Je zou hem zijn leeftijd niet aangeven" zei een van de volwassenen om het gesprek af te sluiten vooraleer het was begonnen. Het was ook diezelfde volwassene die het halve salaris had opgestreken.
De keukenvrouw zag wel dat de historie van de kinderarbeid me dwars zat. Ze maakte me duidelijk dat de wereld van de schone principes en het leven van elk dag twee totaal verschillende werelden zijn. Ze vertelde dat de "kleine-grote mens" een paar jaar geleden heel alleen als wees op de wereld stond. De ouders waren straatarm en lieten bij hun dood niets achter, behalve

drie kinderen. De twee meisjes vonden vrij vlug onderdak bij familie, maar niemand had enige belangstelling voor het jongetje. Gelukkig nam uiteindelijk een neef van de overleden moeder het jongetje bij zich in huis.
Nu heeft het kind tenminste een bord eten, kleren en een dak boven zijn hoofd. Dat het jongetje dagelijks naast moeders neef op het veld staat, evenveel uren en evenveel werk presteert als een volwassene, dat leek niet zo erg. Het kind had nu een thuis en in een land met een hoog procent straatkinderen is een stuk thuis wellicht het voornaamste. Misschien koopt die neef later een koe of een akker voor de jongen en dan is zijn toekomst verzekerd. De redenering sloot als een bus. Je zou op den duur gaan denken dat in sommige gevallen kinderarbeid de beste oplossing is en wie het kind arbeid bezorgt, een sociaal werker is. "De plaats van dat kind is op school en niet op een akker" zei Jaksain, een jonge huisvader en goed medewerker. Ik was blij eens een ander geluid te horen. Maar, volgens hem, kunnen verkeerd gegroeide toestanden niet opgelost worden in een oogwenk en ook niet door een enkeling. Jaksain had het over een andere mentaliteit, en dat moet groeien. Hij had het ook over een regering, met aandacht voor het kind, ook dat moet groeien. Jaksain werkt met jonge gezinnen, er is hoop voor morgen... Inderdaad er is hoop voor morgen. En toch, telkens als ik de "kleine-grote mens" zie, voel ik mij machteloos en diep bedroefd.

*****

22) Lusine

Zo broos en kwetsbaar hadden we het leven nog nooit gezien. Ongelooflijk klein was de baby. De vingertjes waren bijna zo dun als lucifers, de beentjes leken op stokjes verpakt in wat verfrommelde mensenhuid. "Bijna negenhonderd gram" las de pediater van de weegschaal. "Nog geen kilo en dat zou moeten overleven" liet ze zich ontvallen. Twee weken geleden was de premature baby geboren in een lemen hut, heel primitief en ver van elke vorm van hygiëne. De tengere jonge moeder had symptomen van ondervoeding en volgde een behandeling voor tuberculose. Dat haar kind, dit kleine mensje, nog in leven was leek een wonder. In het provinciehospitaal kwam, geleid door de jonge pediater, een bijzondere zorg op gang. Bij de burgerlijke stand was de geboorte van dit kind nog niet eens ingeschreven, dat leken verloren kosten. Maar in dit hospitaal had dit brokje leven, een echt dossier. Lusine was de naam van het meisje. Elke dag was er speciale consultatie, alle cijfers en gegevens werden ingeschreven en bestudeerd. Het hele medische team volgde de evolutie van het prematuur kindje en uit de verre hoofdstad werden dure medicamenten verstuurd.
Leven en dood wonen dicht bij elkaar in het verre heuvelland. Een infectie, een briesje of een insect kan beslissen over leven en dood. Kindersterfte is

een bijna dagelijks gebeuren in dit gebied. Heel wat baby's hebben voor de administratie en de statistieken nooit bestaan. Bij een nieuwe zwangerschap worden overleden baby's vrij vlug vergeten. De kleine Lusine was echter een uitzondering op elk gebied en haar overleven leek heel belangrijk. Nog nooit had men zo'n klein hoopje leven gezien. De kleinheid en totale hulpeloosheid sprak iedereen aan. Elke zieke in het hospitaal kende Lusine en vroeg naar haar, elke bezoeker kwam een kijkje nemen.
Een tijd terug was de moeder van Lusine een knappe jonge vrouw met vast werk en een stuk zekerheid voor de toekomst. In een factory buiten de hoofdstad verdiende ze voldoende voor zichzelf en kon elke maand iets opzij leggen. Na een tijd werd ze bevriend met een jongeman die nog op zoek was naar vast werk. De jongen was van het Zuiden afkomstig, kon alles goed uitleggen en had ook nog een dosis commerciële aanleg. Op een handige manier wist hij haar geld af te troggelen. Op een dag vertelde de jonge vrouw dat ze zwanger was. De anders zo spraakzame jongeman zei nu geen woord want dit was een totale misrekening. In stilte vertrok hij naar een andere windstreek. Plots stond de zwangere vrouw heel alleen in de grootstad. In vrij korte tijd verloor ze alles, haar laatste centen, haar werk, haar gezondheid. Als een wrak kwam ze naar het huisje van haar broer in het afgelegen heuvelland. Daar beviel ze van een veel te vroeg geboren baby.
Drie volle weken verbleef Lusine in het hospitaal. Toen woog ze reeds twaalfhonderd gram en mocht naar huis, of liever, naar een "beschermd" milieu. Om de overgang naar een hut niet te bruusk te maken en ook om de moeder nog wat tijd te geven voor herstel kwam de baby eerst nog een tijdje bij ons wonen. Lusine was toen iets meer dan vijf weken oud maar nog steeds een pluimgewichtje. Het was alsof je niets in je armen had en toch werd ze voor een vrij lange tijd de centrale figuur in ons leven. Heel veel tijd, aandacht en zorg ging naar haar. De eerste vraag 's morgens, de laatste woorden 's avonds gingen over haar. Iedereen in huis en heel wat mensen in het dorp waren gehecht aan de baby. Eens per week werd Lusine in een draagtas gestopt en bij haar moeder gevoerd. Dank zij haar kind herpakte de jonge vrouw zich in het leven. Het vlotte vrij goed met de baby bij ons, zo goed dat de datum van terugkeer naar haar echte thuis werd vastgelegd. Het was nodig het vertrek hier en de aankomst daar goed voor te bereiden. De moeder van Lusine kwam eerst voor een week bij ons, een soort stage om alles te leren in verband met haar eigen baby. Emotioneel was het ook belangrijk dat ze een tijdje haar eigen kind kon vertroetelen. Wij stelden een lijst op en in de provinciestad kochten we de uitzet voor een baby. Broer en schoonzus zorgden ervoor dat het wiegje, de hut en het hofje piekfijn in orde lagen. Als een prinsesje werd het meisje naar huis gevoerd en door familie en buren ontvangen. Toen Lusine bij ons vertrok was ze bijna drie maand

oud en woog twee kilo negenhonderd. Zes weken lang was ze dag en nacht bij ons geweest. Het is een periode die we nooit zullen vergeten, voor altijd is er een band met het kind, de familie en de buren. De naam "Lusine" doet denken aan het Latijnse "lux – lucis" dat "licht" betekent.
Feit is dat je niet onverschillig kunt zijn tegenover de kleinheid en broosheid van dit mensenkind. Voor iedereen is Lusine een vraagstelling, een oproep of uitdaging. Voor haar nabije omgeving is ze een lichtpunt voor de toekomst. Eigenaardig, maar ons doet de kleine Lusine soms denken aan het kind geboren in de stal van Bethlehem.

*****

23) De moderne ziekte

"Rozny is toch wel een mooi meisje geweest" liet ik mij ontvallen. "Het mooiste meisje van heel het dorp en ook van ver daarbuiten" zei iemand. De anderen knikten maar zeiden geen woord, ze wisten dat ik haar die morgen had gezien. Elke morgen is vegen de eerste bezigheid van de Haïtiaanse vrouwen. Ze vegen in en rond, voor en achter het huisje. Ze vegen het vuil op hoopjes, een eindje van de huisdeur. Verwacht men bezoek dan krijgen tafel, kast en stoelen een poetsbeurt. Om was frisheid in huis te brengen besprenkelen de vrouwen de aarden vloer overdadig met water. De familie van Rozny woont in een net huisje dat vier kamertjes telt. Toen ik binnen kwam zag ik meteen dat er bezoek verwacht was. Het huisje was proper en fris en er stond een stoel klaar, bedekt met een kussen. De oudste zus was die morgen niet naar de markt, ze had zich vrijgemaakt, was opgekleed en leidde het gesprek. Het was duidelijk dat de hele familie bekommerd was om hun jongste zus. Op een verzorgd bed en een kraaknet laken lag Rozny, haat gelaat leek broos en bijna doorschijnend. Ze had niet veel krachten meer, de familie zei dat ze nog zelden bij kennis was.
Ik legde Rozny's hand in mijn hand, eerst kwam er geen enkele reactie. Daarna, toen ik vroeg wie er met haar sprak zei ze heel duidelijk "mompè", het enige woord dat ze die morgen heeft gesproken. Later bij de gebeden van de zieken, volgde ze alles met halfopen ogen, ze prevelde mee met de lippen en probeerde zelfs een kruisteken te maken. Bij het afscheid beloofde ik haar aan haar te denken, elke dag. Ze kneep goed voelbaar in mijn hand. Toen ik vroeg of zij ook aan mij zou denken kwam er plots een glimlach op haar gelaat, het viel mij op dat Rozny zeker een knap meisje was geweest. Die glimlach was ontroerend mooi.
Eens buiten het huis vroeg ik haar grote zus wat de dokters gezegd hadden. Geen woord hadden ze gezegd. Een dokter had wel even de schouders opgehaald en een verpleegster had het eens over de "moderne ziekte". Met die medische informatie moest de familie het stellen maar voor de grote zus

leek dat meer dan voldoende. "We zullen ook nooit weten hoe ze in dat land ginder heeft geleefd" zei ze terwijl ze met een vinger richting Dominicaanse Republiek wees. Ik stond versteld over die woorden maar misschien was het wel de juiste uitleg. Ongeveer vijf jaar had Rozny in dat buurland verbleven, de grens is slechts een paar uur stappen van hier. Vorig jaar, in het voorjaar, was ze ziek teruggekomen. De oorzaak van haar ziekte was haar manier van leven in dat andere land. Zo zag haar grote zus het medisch probleem. Ze sprak met overtuiging en verwoordde wat velen dachten maar niet gezegd kregen.

In dit dorp, aan de voet van het gebergte, is het leven generatie na generatie ongeveer hetzelfde gebleven. Reeds vrij vroeg volgen de kleine meisjes hun moeder naar de rivier. Ze leren water dragen in een klein "kalbasje", ze leren ook de was slaan. Later volgen ze moeder naar de markt en kijken toe hoe de vrouwen hun centen tellen en hertellen om morgen te kunnen overleven. Reeds vrij vroeg volgen de kleine jongetjes hun vader naar de akker. Ze leren het veld bewerken, ze leren ook de wereld van goede en kwade geesten. Later volgen ze vader naar de markt en kijken toe hoe de mannen een prijs maken voor kippen en geiten. In een afgelegen buitendorp biedt de toekomst weinig mogelijkheden voor jonge mensen. De lokroep naar elders is dan ook heel groot. Zoals in zoveel landen is ook hier een constante trek naar de stad waar de krottenwijken nog dagelijks aangroeien. Er is ook een blijvend verlangen naar het onbereikbare paradijs dat New-York heet.

Heel eigen aan de streek waar we wonen is de trek naar de nabije Dominicaanse Republiek. Wanneer je 's avonds een paar stappen buiten het dorp zet, sta je midden in de savanne en de pikdonkere tropennacht. In de verte zie je dan, als het beloofde land, de openbare verlichting van Dajabon, het eerste grensstadje in de Dominicaanse Republiek. Heel was mensen gaan er heen, ze kopen en verkopen en komen nog dezelfde dag terug. Anderen blijven langer en doen aan seizoensarbeid. Sommigen verblijven er jaren, wat ze gingen uitrichten kom je moeilijk te weten.

Velen verlaten Haïti, vooral jonge mensen. Maar elke jaar komen er ook, in alle stilte, enkelen terug naar hun geboortedorp. Gewoonlijk gaat het om hetzelfde scenario. Een tijd lang stellen ze het heel goed in die andere wereld. Bij een kort familiebezoekje vallen hun mooie kleren en hun vele ringen op. Ze beschikken ook over geld en zijn mild voor iedereen van de familie. Het is duidelijk dat alles prima is. Maar later komt er een tijd van stilte, een periode zonder enig nieuws.

Daarna komt het bericht dat het niet zo goed gaat, kort daarna komen ze erg ziek terug. Zo verging het meerdere jonge mensen uit het dorp, zo verging het ook Rozny. In studies en statistieken over aids staat Haïti goed bovenaan, cijfers om van te huiveren. Maar cijfers en grafieken behoren tot de wereld

van de theorie. In de praktijk wordt de ziekte bijna niet vernoemd. Het is alsof er geen vuiltje aan de lucht is. Trouwens in de provincie is geen enkel labo voldoende ingericht om die infectie wetenschappelijk vast te stellen. De enige medische informatie is een dokter die de schouders ophaalt of een verpleegster die het heeft over de moderne ziekte. Een oom van Rozny bracht de overlijdensakte. "Leeftijd: negenentwintig jaar" las ik luidop. "Op die leeftijd is het leven pas begonnen" antwoordde de bedroefde man.

*****

24) De laatste prijs voor een kind

Kopen en verkopen is een ingewikkeld gebeuren in dit land. Elke handelsactiviteit begint met wat men noemt een eerste prijs en eindigt normaal met een laatste prijs. Tussen die twee prijzen in ligt heel de wereld van aanbevelen en afdingen, van heen- en weerlopen, vergelijken en toeslaan. Na enkele jaren geraak je wel gewoon aan dit systeem. Je leert een prijs maken voor fruit onder een mangoboom of voor een hemd in de hoofdstad. Voor ieder artikel moet je een prijs maken in Haïti, soms ook voor een kind.

Op zondagnamiddag word je door niemand of niets lastig gevallen. Dat is hier een ongeschreven wet en die wet houden we graag in ere. Rustig zit ik in een zetel en geniet van een frisse aperitief en kijk het schoolrapport in van Théomène, mijn weesmeisje. Wellicht zou ik strenger moeten optreden maar dan denk ik aan de onmenselijke kinderjaren van het meisje. Naast de zetel ligt de hond Dimitri en hij geniet blijkbaar van dit familietafereel. Plots vliegt hij recht en blaft brutaal. Iemand komt naderbij, draait onwennig met zijn strooien hoed, hij vraagt hoe het is met de père, hij komt van heel ver. Er ligt veel modder op de weg, het is voor een dringend geval.....Aan die litanie komt geen einde en kortaf vraag ik waarvoor het is. "Een bevalling" zegt hij. "Och God, een bevalling" flap ik er uit. Ik sta al recht want ik weet wat dat betekent. Ver in het heuvelland heeft een vrouwtje een paar dagen gekreund van pijn, men heeft een stuk tovenaar geraadpleegd, met heeft haar met alle mogelijke kruiden ingewreven en men heeft haar langs alle kanten gedraaid en gekeerd.

Ten einde raad heeft men met een paar stokken een draagberrie gemaakt. Vijf uur ver heeft men haar gedragen. Nu rest er nog één uitkomst en dat is het hospitaal. Als ik bij het groepje mensen kom vallen de gesprekken stil, iedereen gaat opzij en wacht nu af. Het mensje is ten einde krachten. Het zweet parelt op haar voorhoofd. Doorheen het verwrongen gezicht herken ik de knappe trekken van Elna, het meisje dat mij vorig jaar de weg heeft getoond toen ik te paard verloren reed in het heuvelland van Angoman. Ze heeft mij toen een tas koffie geschonken en glimlachend heeft ze verteld over de familie. Ze heeft toen ook verklapt dat ze kennis had met een jongen

uit de buurt. Toen Elna zwanger was is de jongen clandestien over de grens getrokken om suikerriet te kappen in het buurland en "veel geld" te verdienen voor vrouw en kind. Dat alles is nu al enkele maanden geleden en tot nu toe is er geen enkel teken gekomen van dat afgesloten buurland.
Het hoogzwangere vrouwtje in een jeep krijgen duurt wel een tijdje. Ik wacht tot ze rustig is en vraag of ik mag vertrekken. Ze neemt mijn hand en zegt dat het haar zo spijt dat dit alles op een zondag moet gebeuren. Ik vraag nog eens hoe het is "het kindje leeft nog" fluistert ze. De tocht gaat over heuvels, over rotsachtige wegen en door enkele riviertjes. Tien kilometer ver is het en ik ken de weg als mijn broekzak, vandaag lijkt het eindeloos. De diagnose van de dokter is kort en klaar: keizersnede en wel onmiddellijk. Meteen verdwijnt hij. De familieleden staan versteld. Misschien moet men een akkertje of een muilezel of een rund verkopen. Ik kom aan een rommelig kamertje dat straks zal dienen als operatiezaal. De dokter steekt reeds in een wit pak. "Dokter wat kost een keizersnede tegenwoordig?" vraag ik op de man af. "Zeventig tot tachtig dollar, dat hangt af van het geval". Plots draait hij zich om. "Ben JIJ het?" "Terug een van die stakkers uit het heuvelland?". Meteen verandert de operatiezaal in een kleinere marktplaats. "Tachtig dollar, dat zal toch niet gaan" denk ik luidop. "Hoeveel kunnen ze betalen?"
"Ik dacht zo vijf en dertig, misschien veertig...." In de hoop iets af te dingen.
"Goed, we hebben niet veel tijd, ik doe het wel voor vijfentwintig" zegt hij lachend. Die inlandse dokter is toch wel een uitzonderlijk man. Maar hij zal het niet ver brengen in zijn geboorteland. Ik licht de familie in over de prijs en geef hen tien dollar. Heel de familieclan zal nu iets bijleggen om tot de volledige som te komen. Men is blij want men moet niets verkopen.
De volgende dag ligt Elna heel rustig. Naast het bed hangt een fles serum. Wat versterking is nodig want de tocht naar hier heeft zowat het uiterste van haar gevraagd. Ze knikt en probeert te glimlachen. Heel voorzichtig neemt ze een lakentje weg en daar ligt een schat van een baby. Ik sta er wat onwennig bij, weet niet goed wat zeggen en vraag dan maar of ze al een naam heeft voor het kind. "Monespoir" fluistert ze en haar ogen schitteren van de tranen. Ik geef Monespoir een kruisje. In die naam ligt heel het drama en ook de hoop van het jonge moedertje. Is haar jongen veilig over de grens geraakt? Heeft hij werk gevonden? Zal hij haar niet vergeten? Geraakt hij ooit terug?
Al die vragen hebben de zwangerschap nog lastiger gemaakt. Het kind is nu haar enige hoop voor de toekomst, maar ook een onzekere hoop, want de kindersterfte is groot in het afgelegen heuvelland.
Tenslotte zeg ik Elna dat ze zich niet mag vermoeien, dat ze nu veel moet rusten en dat ik deze week nog wel eens terug kom. Ze knikt tevreden. Als ik aan de deur ben doet ze teken om terug te komen en fluistert "dank voor de prijs die je gemaakt hebt...dat kon niemand verbeteren".